

BY- OG REGIONFORSKNINGSINSTITUTTET NIBR

Vil gjerne vite mer:

Kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant ansatte i opplærings- og integreringstjenestene

Arne Holm, Åsne Øygard Danielsen, Mariann Stærkebye Leirvik og Aadne Aasland

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Arne Holm
Åsne Øygaard Danielsen
Mariann Stærkebye Leirvik
Aadne Aasland

Vil gjerne vite mer:

Kompetansebehov om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant ansatte i opplærings- og integreringstjenestene

NIBR-rapport 2022:14

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2020:19	Indikatorer for ny integreringslov
NIBR-rapport 2019:2	Fag- og yrkesopplæring for voksne minoritetsspråklige. Hvordan inkludere flere flyktninger fra introduksjonsprogrammet?
NIBR-rapport 2020:5	Mange vil hjelpe, men hjelper det. En gjennomgang av hjelpetjenester for personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Publikasjonene finner du på
<https://www.oslomet.no/om/nibr/publikasjoner>

Tittel: Vil gjerne vite mer:
Kompetansebehov om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
blant ansatte i opplærings- og integreringstjenestene

Forfattere: Arne Holm, Åsne Øygaard Danielsen, Mariann Stærkebye Leirvik og
Aadne Aasland

NIBR-rapport: 2022:14

ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-8309-379-7 (Elektronisk)

Prosjektnummer: 202618

Prosjektnavn: Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Oppdragsgiver: IMDi

Prosjektleder: Arne Holm

Referat: Rapporten analyserer kompetanse om negativ sosial kontroll og
æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere i
opplærings- og integreringstjenestene. Prosjektet er todelt. Først
er det foretatt en kartlegging av hva man ut fra eksisterende
forskning vet om dette. Derneft er det gjennomført en empirisk
studie ved bruk av dybdeintervjuer og en landsomfattende
spørreundersøkelse. Studien viser at det er gjort svært lite
forskning om temaet i Norge Sverige og Danmark. I den
foreliggende studien fremkommer det at man i opplærings- og
integreringstjenestene har begrenset bevissthet og kompetanse
om temaet, selv om halvparten av respondentene samtidig svarer
at de har oppdaget tilfeller av negativ sosial kontroll.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: November 2022

Antall sider: 182

Utgiver: By- og regionforskningsinstituttet NIBR
OsloMet – storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO
Telefon: (+47) 67 23 50 00
E-post: post-nibr@oslomet.no

Vår hjemmeside: <http://www.oslomet.no/nibr>

Forord

På oppdrag fra IMDi har By- og regionforskningsinstituttet NIBR ved OsloMet gjennomført en kartlegging av kompetanse og kunnskapsbehov om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant ansatte i tjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere.

Prosjektteamet har bestått av Arne Holm (prosjektleder), Mariann Stærkebye Leirvik, Aadne Aasland og Åsne Øygard Danielsen. Holm har gjennomført flesteparten av de kvalitative intervjuene med bidrag fra Leirvik og Danielsen. Holm har hatt det overordnede ansvaret for prosjektet, har skrevet kunnskapsoppsummeringen, hatt hovedansvaret for kapitlene 7 og 8 og bidratt i alle kapitlene. Leirvik har hatt hovedansvaret for kapittel 1, skrevet kapittel 3 og bidratt i kapittel 5. Aasland har hatt hovedansvaret for spørreundersøkelsen og de kvantitative analysene i alle kapitlene, skrevet kapittel 6 og bidratt i kapitlene 2 og 5. Danielsen har hatt hovedansvaret for kapittel 4. Utover dette har teamet arbeidet tett og alle har bidratt til øvrige kapitler.

Vi takker oppdragsgiver for gode innspill og godt samarbeid underveis i prosjektet. Videre vil vi takke referansegruppen for konstruktive innspill i en tidlig fase av prosjektet. Ikke minst vil vi takke alle som brukt tid til å besvare våre mange spørsmål, enten man har svart på spørreskjemaet eller man har stilt opp til intervju.

Oslo, oktober 2022

Kristian Tronstad
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelliste	4
Figurliste	5
Sammendrag	7
Summary	12
1 Innledning	18
1.1 Bakgrunn for studien	18
1.2 Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	21
1.3 Hvem utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?	25
1.4 Opplærings- og integreringstjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere	26
1.5 Veiledninger og fagressurser på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	30
1.6 Et tredelt kompetansebegrep som analytisk rammeverk	32
1.7 Kunnskapsstatus på feltet	34
1.8 Rapportens disposisjon	35
2 Metodiske tilnærminger	36
2.1 Overordnet metodedesign	36
2.2 Kvalitative intervjuer med relevante aktører i opplærings- og integreringstjenestene	37
2.3 Metodiske betraktning rundt den kvalitative studien	39
2.4 Spørreundersøkelse	39
3 Fenomenforståelse	42
3.1 Bevissthet og kunnskap om tematikken	42
3.2 Halvparten har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	45
3.3 Opplærings- og integreringstjenestenes forståelse av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	46
3.4 Kjennetegn	54
3.5 Hva er viktig å spørre om for å avdekke?	60
3.6 Relasjonsbygging	61
3.7 Innsikt i kultur og religiøse praksiser	63
3.8 Utdfordringer med avdekking	65
3.9 Undervisning om tematikken	71
3.10 Oppsummering	73
4 Handlings- og henvisnings- og samhandlingskompetanse	77
4.1 Utdfordrende å gripe inn i situasjonene?	77
4.2 Organisasjonens opplevelse av ansvar og rolle	79
4.3 Handlingsvalg etter avdekking	82
4.4 Samhandling	90
4.5 Rutiner og regelverk	93
4.6 Oppsummering	98
5 Kompetanse og kompetansebehov	100
5.1 Innledning	100
5.2 Hvor får man kompetanse fra?	100
5.3 Hvordan foregår opplæringen?	101
5.4 Midler til etterutdanning for lærere – er negativ sosial kontroll og æresrelatert vold et prioritert felt?	104
5.5 Hvilken kompetanse blir ansett å være viktig?	105
5.6 Opplevde kompetansemangler og behovet for mer kompetanse	108
5.7 Kjennskap til og bruk av ulike typer ressurser på tematikken	111
5.8 Tid, økonomiske ressurser, støtte fra ledelse	115

5.9	Kompetanse og kompetansebehov - en oppsummering	119
6	Kompetanse på tematikken: en helhetlig analyse.....	121
6.1	Faktoranalysen	121
6.2	Hva forklarer ulik plassering på de to dimensjonene?	124
6.3	Oppsummering	128
7	Oppsummering – hva har vi lært/funnet ut?	129
7.1	Formål og problemstillinger	129
7.2	Hva forteller tidligere forskning om kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenestene?	129
7.3	Bevissthet og kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	130
7.4	Hvilke utfordringer står opplærings- og integreringstjenestene overfor i sitt arbeid mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?.....	130
7.5	Hva slags fenomenkunnskap har opplærings- og integreringstjenestene om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i møte med nyankomne flyktninger og innvandrere?	131
7.6	Hvilke grupper utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og hva sier dette oss om kunnskapsbehovene?.....	132
7.7	Hvordan håndterer-, henviser og samhandler opplærings- og integreringstjenestene i situasjoner med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere?	132
7.8	Hvordan skjer kompetansebygging innenfor opplærings- og integreringstjenestene og hvilket behov opplever tjenestene for kompetanseheving fremover?.....	133
7.9	Underliggende dimensjoner i materialet – geografiske forskjeller og institusjonell vektlegging.....	135
8	Anbefalinger.....	137
8.1	Innledning	137
8.2	Tjenestenes egne forslag til kompetansehevende tiltak	137
8.3	Våre forslag til kompetansehevende tiltak	139
	Litteratur.....	143
	Appendiks	148
	Appendiks 1: Kunnskapsstatus: Kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i tjenesteapparatet.....	149
	A.1.1: Innledning	149
	A.1.2: Metoddesign ved utarbeidelsen av kunnskapsstatusen	149
	A.1.3: Foreliggende kunnskap relevant for fenomenforståelsen innenfor opplærings- og integreringstjenestene	152
	A.1.4: Foreliggende kunnskap relevant for handlings- og henvisningskompetansen innenfor opplærings- og integreringstjenestene.....	156
	A.1.5: Foreliggende kunnskap relevant for å vurdere samhandlingskompetansen innenfor opplærings- og integreringstjenestene	159
	A.1.6: Foreliggende kunnskap i svenske og danske studier relevant for å vurdere kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold innenfor opplærings- og integreringstjenestene – en kort kunnskapsstatus.....	161
	A.1.7: Kompetanse i tjenesteapparatet og kunnskapshull	164
	Appendiks 2.....	165
	Appendiks 3: Spørreskjema	167
	Appendiks 4: Utsendelsesbrev til survey	182

Tabelliste

Tabell 2.1:	Informanter i de kvalitative intervjuene fordelt på tjenestested, antall intervjuer, intervjuform, antall informanter og intervjuer fordelt på antall kommuner og fylkeskommuner.	38
Tabell 2.2:	Respondenter i spørreundersøkelsen fordelt på tjenester og type stilling.	40
Tabell 2.3:	Respondenter fordelt på landsdeler, i antall og prosent.	40
Tabell 2.4:	Respondenter fra kommunale tjenester fordelt på kommunens sentralitet, i antall og prosent.....	41
Tabell 3.1:	Hvordan blir tematikken tatt opp i organisasjonen? Andel som svarte ulike alternativer, i prosent, etter tjeneste (N=539).	44
Tabell 3.2:	Oversikt over generelle og spesifikke kjennetegn ut fra tjeneste	58
Tabell 4.1:	Opplevelse av utfordringer knyttet til inngripen etter avdekking av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, etter tjeneste, i prosent (N=554). Muligheter for å krysse av på flere alternativer.	78
Tabell 4.2:	Oppfølging etter at et tilfelle av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blir avdekket. Prosentandelen sier hvordan de / deres organisasjon vil handle, etter tjeneste (N=285).....	83
Tabell 5.1:	Måter opplæring er gjennomført i organisasjonene for å sikre tilstrekkelig kompetanse om tematikken, i prosent etter tjenestetype (N=550).	102
Tabell 6.1:	Korrelasjonsmatrise (korrelasjon målt ved Pearsons r) for variablene som er med i faktoranalysen (N=622).	122
Tabell 6.3:	Faktoranalyse (PCA). Nøkkelindikatorer for kompetanse i opplærings- og integreringstjenestene. Faktorladninger over 0,4 med fet skrift. Oblimin rotasjon (N=622).	123
Tabell 6.4:	Multipel lineær regresjon. Fire modeller. Avhengige variabler: Faktorscore for to dimensjoner. Standardisert koeffisient (Beta) og signifikans (N=383).	125
Tabell A.0.1.	Søkeord i arbeidet med kunnskapsstatusen.	151

Figurliste

Figur 1:	Ordliste	17
Figur 3.1:	Respondentenes syn på hvor mye bevissthet og kunnskap deres organisasjon har om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent etter tjenestetype (N=617).	43
Figur 3.2:	Andel respondenter som oppgir at de selv eller deres kolleger har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i løpet av de siste to årene, i prosent (N=564).	45
Figur 3.3:	Andel som synes de har tilstrekkelig kompetanse på ulike tematikker innenfor feltet negativ kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=566).	47
Figur 3.4:	Vurdering av hvorvidt egen kunnskap er tilstrekkelig. Gjennomsnittsscore på en skala fra 0 (nei) til 2 (ja) for de seks komponentene, etter tjenestetype (N=566). ..	48
Figur 3.5:	Andel som mener hjelpetjenestene og tjenestene rundt nyankomne flyktninger og innvandrere i for liten grad greier å fange opp ulike grupper, i prosent (N=543).	52
Figur 3.6:	Grad av enighet med utsagn knyttet til LHBTIQ+ problematikk i relasjon til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=539).	53
Figur 3.7:	Kjennetegn respondentene ser etter når de skal avdekke negativ sosial kontroll. Prosent av respondenter bortsett fra de fra mottaksskoler/-klasser og vanlige videregående skoler, (N=490).	55
Figur 3.8:	Kjennetegn respondentene ser etter når de skal avdekke negativ sosial kontroll. Prosent av respondenter fra mottaksskoler/-klasser og vanlige videregående skoler, (N=108).	56
Figur 3.9:	Spørsmål respondentene anser å være viktige for å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N= 589).	61
Figur 3.10:	Andel respondenter som ikke synes de har tilstrekkelig innsikt i nyankomne innvanderers kultur og religiøse praksiser, etter yrkeskategori i prosent (N=552)..	64
Figur 3.11:	Synspunkter på hvor enkelt/vanskelig det er å avdekke ulike fenomener av typen negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=548).	66
Figur 3.12:	Andelen i ulike yrkeskategorier som synes det er vanskelig å avgjøre hva som er negativ og hva som er akseptabel sosial kontroll, i prosent (N=555).	67
Figur 3.13:	Andel respondenter som har opplevd ulike utfordringer i kommunikasjonen med potensielt utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=537).	70
Figur 3.14:	Andel respondenter i ulike opplæringstjenester som svarte at tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er en henholdsvis fast og obligatorisk del av undervisningen eller at den nevnes ad hoc i undervisningssammenheng, i prosent (N=427).	71
Figur 4.1:	Opplevelse av utfordringer knyttet til inngripen etter avdekking av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, i prosent (N=554).	77
Figur 4.2:	Egen organisasjons ansvar for ulike deler av tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Prosentandel som oppgir 'ja' eller 'i noen grad' (i motsetning til 'nei' eller 'vanskelig å svare'), (N=545).	79
Figur 4.3:	Andel som svarer 'ja' (og ikke 'i noen grad' eller 'nei')* til at tjenesten deres har ulike typer ansvar på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent etter tjenestetype (N=523).	80
Figur 4.4:	Grad av enighet i utsagn om avdekking og oppfølging av saker rundt tematikken negativ kontroll og æresrelatert vold blant ansatte i opplærings- og integreringstjenester, i prosent.	81
Figur 4.5:	Oppfølging etter at et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold blir avdekket. Prosentandelen sier hvordan de / deres organisasjon vil handle (N=285).	82
Figur 4.6:	Grad av enighet med utsagn om usikkerhet på hvordan gripe an i en samtale, i prosent (N=567).	85
Figur 4.7:	Andel som er helt eller delvis enig i utsagn om at de er usikre på hvordan de skal gripe an i en samtale, etter tjeneste (N=567).	86

Figur 4.8:	Grad av enighet med utsagn om samhandling på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=578).	90
Figur 4.9:	Andel i ulike tjenester som sier de samarbeider med ulike tjenestetyper, i prosent (N=424).	92
Figur 4.10:	Andel respondenter som oppgir at de har egne rutiner eller rutiner som omfatter tematikken, etter tjenestetype, i prosent (N=537).	94
Figur 4.11:	Andel som mener organisasjonen ikke har tilstrekkelig kompetanse på ulike deler av regelverk omkring tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=539).	96
Figur 4.12:	Andel som svarte 'ja, veldig' på spørsmål om de synes det er vanskelig å tolke og gjøre avveininger rundt ulike sider ved regelverk omkring tematikken, i prosent (N=363).	97
Figur 5.1:	Hva er de viktigste kilder til kompetanse på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=545).	101
Figur 5.2:	Typer opplæring respondentene sier de har deltatt i. Prosent av de som har deltatt i hvert fall i en eller annen form for opplæring, (N=278).	103
Figur 5.3:	Syn på graden av viktighet at organisasjonen har ulike typer kompetanse på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=544).	106
Figur 5.4:	Andel som mener det er hensiktsmessig å stille krav om at alle ansatte i tjenester som jobber med nyankomne innvandrere må gjennomføre et kurs for å sikre en basiskompetanse om tematikken, etter tjenestetype, i prosent (N=545).	107
Figur 5.5:	Synspunkter på hvor egen organisasjon trenger mer kompetanse, i prosent (N=547).	108
Figur 5.6:	Opplevelse av manglende oversikt over ulike ressurser innenfor tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, etter tjenestetype (N=552).	109
Figur 5.7:	Prosentandel som oppgir kjennskap til ulike ressurser på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, (N=534).	112
Figur 5.8:	Andel respondenter som sier de kjenner til og bruker diverse veiledere på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, (N=528).	113
Figur 5.9:	Andel av respondentene som oppgir at de er godt kjent eller noe kjent med nåværende eller tidligere handlingsplaner på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, (N=451).	114
Figur 5.10:	Andel som oppgir bruk av ulike ressurser i arbeid på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=537).	115
Figur 5.11:	Andel respondenter i ulike tjenester som oppgir at de ikke har tilstrekkelig av ulike typer ressurser til å håndtere tematikken, i prosent (N=552).	116
Figur 5.12:	Grad av enighet med utsagn om balansegang mellom håndtering av saker på tematikken og ivaretagelse av tjenestens primæroppgaver, i prosent. (N=567). ..	117
Figur 5.13:	Andel av respondenter som er 'helt' eller 'delvis' enig i at det er utfordrende å få håndtert saker på tematikken samtidig som de skal ivareta tjenestens primære oppgaver, etter tjeneste, i prosent (N=567).	118

Sammendrag

Vil gjerne vite mer

Kompetansebehov om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant ansatte i opplærings- og integreringstjenestene

I studien kartlegges kompetansebehovet om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant tjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere. Slike tjenester blir i rapporten omtalt som opplærings- og integreringstjenester. Prosjektet består av to deler. I prosjektets første del gjøres det opp en status på kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant 'opplærings- og integreringstjenestene', basert på eksisterende forskning. I prosjektets andre del gjennomføres en empirisk studie hvor kompetansen på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenester kartlegges. Utarbeidelsen av den kvantitative spørreundersøkelsen tar utgangspunkt i tidligere forskning og kompetansekartlegginger, samt informasjon fra dybdeintervjuene.

Foreliggende kunnskap på feltet

Det foreligger svært lite forskning som ser direkte på kompetansebehovet blant opplærings- og integreringstjenestene når det gjelder negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Flere studier har imidlertid belyst kompetansebehovene i andre opplærings- og hjelpetjenester. Disse viser gjennomgående at kompetansen, særlig på områdene handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse knyttet til negativ sosial kontroll og voldsrelaterte temaer, er begrenset. I noen grad gjelder dette også fenomenforståelse. Det er behov for kompetanseheving om hele problemkomplekset knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i utlandsopphold.

Fenomenforståelse innenfor opplærings- og integreringstjenestene

- Flertallet av respondentene i opplærings- og integreringstjenestene mener at egen organisasjon har noe bevissthet og kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.
- Et fåtall mener egen organisasjon har stor oppmerksomhet og kunnskap om tematikken.
- Dybdeintervjuene viser at tjenestene først og fremst har erfaring med negativ sosial kontroll og i mindre grad erfaring med de andre problemområdene som faller inn under negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Erfaringene omhandler både negativ sosial kontroll i familien og negativ sosial kontroll i elev- og deltakergruppen.
- Kun et fåtall av respondentene opplever at de har tilstrekkelig kompetanse innenfor alle problemområdene som tilhører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er behov for kompetanseheving når det gjelder hele problemkomplekset som tilhører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, inklusiv ufrivillige utenlandsopphold. Funnene viser også at det er behov for kompetanse om vold i nære relasjoner.
- De fleste har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men kun et fåtall har avdekket mange saker. Det er variasjon mellom tjenestene på dette området. Det er også store geografiske forskjeller i avdekking, der respondenter i de mest sentrale kommunene avdekker mer enn i de minst sentrale kommunene. I tillegg er det betydelige forskjeller mellom de ulike landsdelene. Respondenter fra Østlandet har avdekket mer enn de andre landsdelene. De som i minst grad har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er respondenter med forankring i Trøndelag og på Sørlandet. Vestlandet befinner seg i en mellomkategori. Vestlandet og Nord-Norge er i en mellomkategori.
- Informantene beskriver i hovedsak menn som utøvere av, og kvinner som de som blir utsatt for, negativ sosial kontroll og/eller vold i nære relasjoner (inkludert æresrelatert vold).
- Det er behov for kompetanseheving om bredden i gruppene som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette omfatter økt oppmerksomhet og kunnskap om hvordan skeive som gruppe erfarer negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

- Opplæring- og integreringstjenestene bruker både generelle og spesifikke kjennetegn for å fange opp hvorvidt noen utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. De som anser at organisasjonen har et ansvar for å avdekke, er observante på flere kjennetegn.
- Foruten fenomenforståelse er relasjonsbygging og kunnskap om kulturelle og religiøse praksiser viktig for å kunne avdekke. To- eller flerspråklige ansatte er en viktig ressurs når det gjelder å observere samspill i elev- eller deltakergrupper.
- Tjenestene opplever at det er utfordrende å avdekke på alle problemområder innenfor negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, inkludert ufrivillige utenlandsopphold. De opplever det også som vanskelig å avdekke annen vold i nære relasjoner.
- Tjenestene står overfor flere utfordringer som vanskeliggjør arbeidet med å få kjennskap til tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Manglende norskkunnskaper hos deltakere; tematikken er for 'privat'; bekymring rundt konsekvenser det å fortelle kan ha for utsatte og deres familier (frykt for at barnevernet skal frata dem egne barn, frykt for å miste oppholdstillatelse), samt frykt for egen sikkerhet. I tillegg vanskeliggjøres arbeidet med å avdekke når nyankomne ikke forstår at de utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er grunn til å tro at disse utfordringene er særegne for tjenester som arbeider med nyankomne flyktninger og innvandrere, og i mindre grad preger tjenester som jobber med andre målgrupper.
- Mye av arbeidet til opplæringstjenestene består av forebyggende arbeid, gjennom undervisning på tematikken. Opplæringsarbeidet kan bestå av konkrete undervisningsopplegg knyttet til tematikken, men også av at tematikken blir berørt mer ad-hoc.
- Dybdeintervjuene viser at flere forstår mandatet i opplæringsarbeidet dit hen at de skal jobbe med å endre normene og verdiene til elever eller deltakere. Flere opplever å møte motstand når de forteller om «hvordan man lever livet i Norge og hva som er lov og ikke». Det er grunn til å tro at den motstanden de erfarer er en særegen utfordring opplærings- og integreringstjenestene møter, gitt at de jobber med nyankomne flyktninger og innvandrere. De ansatte har tro på opplæringsarbeidet, men de opplever likevel arbeidet som 'saktegående', med varierende effekt.

Handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse innenfor opplærings- og integreringstjenestene

- Dersom det avdekkes et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold er det mange som synes det er utfordrende å vite hvor alvorlig saken er.
- Flertallet henviser saker på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold videre til de ordinære hjelpetjenestene, som barnevern, politi og kriesenter, etter at sakene er avdekket. Samtidig oppgir flere at de forsøker å løse saken internt gjennom dialog. I denne situasjonen innhenter mange også råd og veiledning fra de særskilte tjenestene.
- Etter avdekking skjer det ofte en intern prosess. Kollegaer diskuterer saken med hverandre, i tillegg til å snakke med en minoritetsrådgiver om dette er tilgjengelig. De fleste oppgir at de forsøker å løse konflikten internt, og avventer med å henvise til hjelpetjenester til det eventuelt blir nødvendig. De fleste ber om råd fra ledelse eller de særskilte tjenestene før de henviser saken videre.
- Ledelsesforankring er sentralt i de interne prosessene. De fleste kobler raskt på leder etter avdekking av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.
- Dialog med den utsatte er en viktig innledende handling.
- Ved henvisning av saker skjer dette oftest til barnevernet, politiet o.l., eller ved at de informerer programrådgivere (etter samtykke fra den utsatte) om situasjonen og ber de ta saken videre. Selv om mange kjenner til tjenester de kan henvise til, er det likevel flere som opplever det utfordrende å vite hvordan man skal handle.

- Ansatte ved karrieresentre henviser oftest til de ordinære hjelpetjenestene når de avdekker saker. De særskilte tjenestene benyttes her i mindre grad enn av de andre tjenestene som er representert i studien.
- Mange er tilbakeholdne med å ta kontakt med hjelpetjenestene fordi de er bekymret for hvilke konsekvenser det å henvise kan ha for den utsatte.
- Et flertall opplever at samarbeidet enhetene imellom i liten grad er koordinert. Samtidig opplever halvparten av respondentene at samarbeidet mellom de ulike eksterne aktørene i noen grad er godt.
- For flere er det nyttig med personlige nettverk i håndteringen av tilfeller.

Rutiner og regelverk

- Opplærings- og integreringstjenestene har i begrenset grad rutiner for hvordan de skal håndtere tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold etter at de er avdekket.
- Mange oppgir manglende kunnskap om relevant regelverk og lovverk. Det er særlig respondenter i kommunal voksenopplæring, etterfulgt av respondenter i vanlig videregående skole og karrieresentre, som mener organisasjonen generelt mangler kompetanse på de ulike regelverkene.

Kompetansebygging på temaet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold innenfor opplærings- og integreringstjenester

- Læring gjennom egne saker og i samhandling med kollegaer er de vanligste kildene til kunnskap og kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Læring gjennom målrettede tiltak er noe mer begrenset. Viktigst blant disse er kompetansetiltak i regi av IMDi, HK-dir (tidligere Kompetanse Norge) og andre statlige institusjoner. Få har fått kompetanse om tematikken gjennom egen utdanning, og enda færre gjennom tiltak eller kontakt med særskilte tjenester.
- Det er store forskjeller mellom de ulike opplærings- og integreringstjenestene med hensyn til hvor mye opplæring de ansatte har fått på tematikken. I flere av tjenestene er det en stor andel som sier at de ikke har hatt noen opplæring overhodet. Mest vanlig er bruk av informasjonsmateriell på nett, samt kortvarige kurs, seminarer/webinarer og workshops. Mer langvarig samlingsbasert og nettbasert etter- og videreutdanning forekommer i mindre grad.
- Opplæring på feltet har positiv effekt på handlingskunnskap. De som har fått opplæring uttrykker oftere at de vet hvordan de skal handle etter å ha avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. De som arbeider i organisasjoner som har gjennomført opplæring er også mer tilbøyelig til å bruke ulike veiledere som er utarbeidet.
- Det store flertallet i vår studie synes ulike typer kompetanse knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er viktig. Det er likevel noen som mener at ikke alle i organisasjonen nødvendigvis trenger mye kompetanse på tematikken. Vel halvparten er av den oppfatning at alle i organisasjonen bør gjennomgå kurs for å ha en viss basiskompetanse på tematikken. I de kvalitative intervjuene kom det frem synspunkter om at alle bør ha grunnleggende fenomenforståelse. Flere gikk inn for en arbeidsdeling der kun noen spesielt utvalgte trenger handlings- og henvisningskompetanse.
- Respondentene opplever et kompetansebehov innenfor tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Særlig etterspørres mer kompetanse om hvordan man prater med utsatte, hvordan man avdekker, og hvordan jobbe forebyggende. Kun et lite fåtall mener kompetansen er god nok som den er. Mer enn halvparten sier de mangler oversikt over de særskilte tjenestene på tematikken. I noen tjenester sier en betydelig andel også at de mangler oversikt over de ordinære hjelpetjenestene.
- Holdningene til hva som er viktig kunnskap har betydning for hva slags kompetanse som etterspørres. En særlig utfordring i denne sammenhengen knytter seg til LHBTIQ+ tematikk og eventuell motstand mot å undervise om kjønnsidentitet i skolen.

- Kunnskapen om de særskilte og ordinære hjelpetjenester på tematikken er mer begrenset. RVTS (de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging) og minoritetsrådgivere i skolen er best kjent i opplærings- og integreringstjenestene. Veldig få kjenner de ulike veilederne som er utarbeidet på tematikken.
- Flest benytteropplegg utarbeidet av IMDi og HK-dir blant de spesielle ressursene på temaet. De som bruker disse, er likevel i klart mindretall.
- Økonomi og manglende støtte fra ledelse i organisasjonen representerer ikke store utfordringer i håndteringen av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. For mange er imidlertid på knapphet på tid en utfordring. Mange, spesielt i skolene, synes dessuten det er utfordrende å balansere håndteringen av denne tematikken opp mot ivaretagelse av primær oppgavene.

Sammenhenger mellom de ulike kompetanseområdene

- En faktoranalyse, der ti nøkkelvariabler fra spørreundersøkelsen var med, avdekket to underliggende dimensjoner i datamaterialet. Disse ga vi betegnelsene 'institusjonell vektlegging' og 'handlingstrygghet'. Institusjonell vektlegging henger sammen med oppmerksomhet og bevissthet om tematikken i organisasjonen og gjennomføring av konkrete tiltak og opplæring. Handlingstrygghet uttrykker fravær av usikkerhet i handlingsvalg. Dette går sammen med kunnskap om regelverk, tid til å håndtere tematikken og kompetanse om når man skal henvise til andre tjenester. Institusjonell vektlegging innbefatter sentrale deler av fenomenforståelsen, mens handlingstrygghet fanger opp mye av handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetansen.
- Graden av institusjonell vektlegging varierer med hensyn til tjenesteområde. Høyest er den blant respondenter i enheter med ansvar for introduksjonsprogram og annen flyktningetjeneste, og lavest i mottaksskoler. Det er ingen slike sammenhenger når det gjelder handlingstrygghet.
- Ledere rapporterer høy institusjonell vektlegging sammenlignet med øvrige ansatte. Institusjonell vektlegging er dessuten høyere i større byer og sentrale kommuner enn i mindre distriktskommuner. Når det gjelder handlingstrygghet, finner vi ikke slike forskjeller.

Geografiske forskjeller

- Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold avdekkes oftere i de større og mer sentrale kommunene. Dette kan ha sammenheng med at både antall og andel nyankomne flyktninger og innvandrere er høyere i de større byene. Geografiske variasjoner med hensyn til kompetanse i de aktuelle tjenestene kan antas å bidra til mindre avdekking i distriktene. Blant annet ser vi at ansatte i opplærings- og integreringstjenestene i distriktene i mindre grad oppgir å ha innsikt i innvandrernes kultur og religiøse praksiser. Kompetansehevende tiltak i egen organisasjon gjennomføres også oftere i de større byene og i sentrale kommuner enn i de minste og minst sentrale kommunene.
- Utover dette, er det mindre geografiske forskjeller med hensyn til kompetanse rundt negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er for eksempel små forskjeller med hensyn til hvor ofte tematikken berøres i undervisningen, de ansattes rolleforståelse, vurdering av kompetansebehov og opplevelse av å ha tilstrekkelige ressurser.
- Variasjoner i det kvantitative datamaterialet fanges i betydelig grad opp av de to dimensjonene 'institusjonell vektlegging' og 'handlingstrygghet'. Her finner vi en viss forskjell mellom kommuner avhengig av sentralitet når det gjelder institusjonell vektlegging. Dette kan ha sammenheng med tilgjengelighet av ressurser i de mest sentrale kommunene, bedre tilgang til både hjelpetjenester og særskilte tjenester, et større antall potensielle brukere av tjenestene, og dermed generelt mer oppmerksomhet om tematikken lokalt. Det gjenspeiler også det som er funnet i tidligere forskning på andre tjenester om denne tematikken.
- Til tross for at det avdekkes klart mest negativ sosial kontroll på Østlandet, har Vestlandet høyest grad av institusjonell vektlegging av tematikken, ifølge vår spørreundersøkelse. Nord-

Norge, som er i en mellomposisjon når det gjelder avdekking, har minst institusjonell vektlegging ifølge undersøkelsen.

- De ansattes handlingstrygghet påvirkes derimot i veldig liten grad av geografi.

Vår konklusjon er at behovet for mer kompetanse i opplærings- og integreringstjenestene er stort på tvers av geografi. Dette ble også bekreftet av de ansatte selv når de skulle beskrive sine kompetansebehov.

Summary

Would like to know more

Competence needs regarding negative social control and honour-related violence among personnel in training and integration services who meet newly arrived refugees and immigrants

This report maps the need for specific expertise among personnel in Norway's training and integration services who meet newly arrived refugees and immigrants. First, drawing on previous research, the status of competence on negative social control and honour-related violence among personnel in these services is established. Second, an empirical study maps the competence on negative social control and honour-related violence. The quantitative survey draws on previous research and competence mapping, as well as information from qualitative in-depth interviews.

Existing knowledge in the field

Very little research has focused on the need for competence within the training and integration services as regards negative social control and honour-related violence. However, studies of competence needs in other training and support services consistently find limited competence, particularly in the areas of action, referral and interaction related to negative social control and violence-related topics. To some extent, this also applies for knowledge on the phenomenon itself, that is knowledge on the wide range of problems related to negative social control and honour-related violence and how to discover these issues

Method

The methodological design employed in this study consists of a knowledge status part, and an empirical part combining qualitative and quantitative methods. The first part surveys available knowledge about competence within Norway's training and integration services regarding negative social control and honour-related violence among newly arrived refugees and immigrants. The empirical part presents a qualitative study, based on interviews with employees and managers within relevant services- The quantitative part is based on a survey circulated to training and integration services in all Norwegian municipalities.

Knowledge on and understanding of the phenomenon within the training and integration services

- The majority of respondents in the training and integration services believe that their own organization has some awareness and knowledge of negative social control and honour-related violence.
- However, relatively few feel that their own organization is highly attentive to or knowledgeable about these topics.
- In-depth interviews show that the services have experience mainly with negative social control, and to a lesser extent with other problems in the field of negative social control and honour-related violence. Experiences here concern negative social control within the family and negative social control in the student or participant group.
- Relatively few respondents feel that they have sufficient competence in all the problem areas related to negative social control and honour-related violence. There is a need for greater competence within the entire problem complex. The findings also show the need for expertise on violence in close relationships.
- Most of the personnel within the training and integration services have found some instances of negative social control and honour-related violence, but only a few have found many cases.
- There are considerable geographical differences, with more respondents in the most central municipalities. There is also variation among the services available. In addition, respondents

from Eastern Norway are over-represented. Fewest cases of negative social control and honour-related violence are found in Trøndelag and Sørlandet. Western Norway is in intermediate category, followed by Northern Norway.

- Informants generally describe men as practitioners, and women as those who are exposed to negative social control and/or violence in close relationships (including honour-related violence).
- There is a need for greater competence about the breadth of the groups who are exposed to negative social control and honour-related violence – not least homosexuals as a group who experience negative social control and honour-related violence.
- The training and integration services use both general and specific characteristics to identify whether a person is exposed to negative social control and honour-related violence.
- In addition, relationship-building and knowledge of cultural and religious practices are important factors. Bilingual/ multilingual staff are an important resource for observing interaction in student or participant groups.
- The training and integration services find it challenging to uncover all problem areas within negative social control and honour-related violence, including involuntary stays abroad. They also find it difficult to identify other types of violence in close relationships.
- Those who feel that their organization has a responsibility to uncover such instances appear more aware of what to look for.
- The training and integration services face several challenges that make it difficult to learn about cases of negative social control and honour-related violence: participants may have problems with communicating in Norwegian language; the subject matter is felt to be too 'private'; there may be concern about the consequences for themselves and their families as well as fears for their own safety. Moreover, many new arrivals are not aware of being exposed to negative social control and honour-related violence. There is reason to believe that these challenges are specific to services that work with newly arrived refugees and immigrants and to a lesser extent affect services that work with other target groups.
- Much of the work of training services involves preventive efforts, through teaching. This may involve specific teaching plans, but also more ad hoc mentions of the topic.
- The in-depth interviews show that more people understand the mandate in the training work as involving work on changing the norms and values of students or participants. Resistance may arise concerning talk about 'how you live life in Norway, and what is legal and what is not.' There is reason to believe that the resistance they experience is a particular challenge faced by the training and integration services, given that they work with newly arrived refugees and immigrants. The educators have faith in such work, but they experience the work as 'slow-moving', and that the effects also vary.

Action, referral and interaction skills within the training and integration services

- If a case of negative social control or honour-related violence is uncovered, many respondents find it challenging to know how serious the matter is.
- The majority refer cases in the field of negative social control and honour-related violence to the general aid apparatus, such as the child protection authorities, the police, or crisis centres. However, several report that they try to solve the matter internally through dialogue, often receiving advice and guidance from the special services.
- After a case has been uncovered, an internal process ensues. Colleagues discuss the matter with each other, in addition to speaking with a minority advisor, if one is available. Most respondents say that they try to resolve the conflict internally, waiting to refer the case to the help services until that becomes necessary. Most respondents ask for advice from the management or the special services before referring the case further.

- Management anchoring is central to the internal process. Most respondents turn to the leader after uncovering instances of negative social control and honour-related violence.
- Dialogue with the victim(s) is an important initial action.
- When the case is referred, this most often concerns cases of child protection, the police etc., or by programme advisers being informed (with the consent of the victim) about the situation and requesting them to take the case further. Although people may know of services they can refer to, many find it challenging to know how to act.
- Employees at career centres most often refer to the general support system when they uncover problematic cases; the special services are used to a lesser extent than for the other services represented in the study.
- Many people are reluctant to make contact with the support system because they are worried about the possible consequences for the victim.
- A majority feel that the inter-unit collaboration is poorly coordinated; however, half of the respondents opine that cooperation between the various external actors is 'good' to some extent.
- Many find it useful to have personal networks to rely on in handling cases.

Routines and regulations

- To a limited extent, the training and integration services have routines for handling cases of negative social control and honour-related violence once they have been uncovered.
- Many respondents feel that they lack sufficient knowledge of relevant regulations and legislation. Respondents working in municipal adult education, followed by respondents in ordinary upper secondary schools and career centres, often feel that their organization generally lacks competence as regards the various regulations in force.

The training and integration services: competence-building on negative social control and honour-related violence

- Learning through own cases and in interaction with colleagues are the most common sources of knowledge and competence about negative social control and honour-related violence. Somewhat more limited is learning through targeted measures; the most important of these are competence measures under the auspices of IMDi, HK-dir (formerly Kompetanse Norge) and other state institutions. Few have gained expertise through their own studies, and even fewer through measures or contact with special services.
- The various training and integration services differ greatly with regards to how much training their employees receive. Many respondents report having received no training at all. Most common is the use of online information material, as well as short-term courses, seminars/webinars and workshops. Less frequent is long-term group-based or online continuing education.
- Training in the field has a positive effect. Those who have received such training more often report that they know how to act after uncovering cases of negative social control and honour-related violence. Those who work in organizations that have completed training are also more inclined to use the various guidance manuals that have been prepared.
- The large majority of respondents in this study hold that competence related to negative social control and honour-related violence is important. However, that is not to say that everyone feels that all in the organization must necessarily have high expertise on the subject. Well over half of our respondents opine that everyone in the organization should attend a course in order to have basic competence on the subject. Our qualitative interviews showed that it was widely felt that everyone should have a basic understanding of the phenomenon; several advocated action and referral competence.

- Respondents report a need for expertise within the subject of negative social control and honour-related violence. In particular, there is a demand for more expertise in how to talk with vulnerable people, how to detect and prevent cases of abuse. Only a small minority believe that their existing competence is adequate. Over half say they lack an overview of the special services on the subject; in some training and integration services a significant proportion also say they lack an overview of the general support services.
- Attitudes towards what is important knowledge affect the kind of competence that is in demand. A particular challenge here concerns LGBTIQ+ topics and possible resistance to teaching about gender identity in school.
- Knowledge of the special and general help services on the subject is more limited. RVTS (the regional resource centres on violence, traumatic stress and suicide prevention) and minority counsellors in schools are best known in the training and integration services. However, very few are familiar with the various guidance manuals that have been prepared.
- As to special resources, there are schemes prepared by IMDi and HK-dir, but relatively few people actually use them.
- Finances and lack of support from management in the organization do not represent major challenges in dealing with negative social control and honour-related violence. However, many mention lack of time as a challenge. Especially in schools, many find the balancing act between dealing with this topic and taking care of their primary tasks challenging.

Connections between the various areas of expertise

- A factor analysis which included ten key variables from the survey revealed two underlying dimensions in the data material, which we term 'institutional emphasis' and 'security actions'. The former concerns attention and awareness of the topic in the organization and implementation of concrete measures and training. The 'security' aspect concerns the absence of uncertainty in the choice of action, and this goes together with knowledge of relevant regulations and of when to refer to other services. Institutional emphasis includes central parts of the understanding of the problem, while confidence in action covers competence in action, referral and interaction.
- The degree of institutional emphasis varies, but is highest among respondents working in units responsible for introductory services.

Geographical differences

- Negative social control and honour-related violence are more often detected in the larger, more central municipalities. This may be related to the fact that both the number and the proportion of newly arrived refugees and immigrants are higher in the larger towns and cities. Geographical variations with regard to competence in the relevant services can be assumed to contribute to less coverage in the districts. For instance, those working in the training and integration services in the districts often feel that they lack insight into the immigrants' culture and religious practices. Skill-enhancing measures in own organization are also implemented more often in larger towns and cities and in central municipalities.
- Beyond this, we note minor geographical differences with regard to competence concerning negative social control and honour-related violence. For example, there are few differences in how often the topic is touched upon in teaching, the employees' understanding of their role, assessment of competence needs and experience of having sufficient resources.
- Variations in the quantitative data material are captured to a significant extent by the two dimensions 'institutional emphasis' and 'security of action'. Here we found some differences between municipalities, depending on their centrality in terms of institutional emphasis. This may be related to the availability of resources in the most central municipalities, better access to support services, and generally more attention to the topic locally. This finding reflects what has been found in previous studies of other services.

- On the other hand, geography affects employee security of action only to a very limited extent.

In conclusion, there is a great need for more competence in training and integration services throughout Norway. This was also confirmed by the employees themselves in describing their competence needs.

Figur 1: Ordliste

Det nasjonale bo- og støttetilbudet	Nasjonalt bo- og støtteam for de som er utsatt for æresrelatert vold.
Kompetanseteamet	Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll.
LHBTIQ+	Forkortelse for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, interkjønn og queer.
Nyankomne flyktninger og innvandrere	Personer med oppholdstillatelse og som har oppholdt seg i Norge fem år eller kortere. Personene har kommet som flyktninger, familiegjenforening, på grunn av arbeid eller utdanning.
	Nyankomne flyktninger – har rett og plikt til introduksjonsprogram (gjelder også familiegjenforente med disse)
	Nyankomne innvandrere – har ikke rett til introduksjonsprogram, men mange kan ha rett og/eller plikt til å delta i opplæring i norsk og samfunnsfag (primært personer som har kommet på familiegjenforening til en referanseperson som ikke er flyktning, med unntak av de som har tillatelser etter EØS-regelverket).
Opplærings- og integreringstjenester	Tjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere de første fem årene i Norge, som introduksjonsprogram, veiledere ved karrieresentre, ansatte og ledelse i kommunal voksenopplæring, lærere og ledelse innenfor kommunal voksenopplæring som er rettet mot barn, ungdom eller unge voksne (grunnskole, innføringsklasser og kombinasjonsklasser), og videregående opplæring for voksne (med en stor andel minoritetsspråklige).
Ordinære hjelpetjenester	Tjenester gitt av de ordinære hjelpetjenestene, som barnevern, helsestasjoner, skolehelsetjeneste, politi, krisesentre og andre.
Programrådgiver	Kontaktperson i introduksjonsprogrammet. Kun de som deltar i introduksjonsprogrammet har programrådgiver.
Skeive	Forkortelse for personer med LHBTIQ+ identitet.
Særskilte hjelpetjenester	Tjenester spesielt utviklet for å bistå utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, som minoritetsrådgivere, integreringsrådgivere, Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll, nasjonalt bo- og støtteam for utsatte for æresrelatert vold og IMDis fagteam for forebygging av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

1 Innledning

Formålet med denne rapporten er å kartlegge kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere. Dette er et viktig tema, fordi vi som storsamfunn ikke kan akseptere at mennesker blant oss lever ufrie liv. Samtidig er det utfordrende for myndighetene å jobbe med temaet, fordi dette griper inn i folks hverdagsliv på områder som ikke lett lar seg regulere med lover og regler. Å trekke grensene mellom akseptabel og uakseptabel sosial kontroll er ikke enkelt. Temaet for rapporten er også viktig fordi det finnes svært lite forskning om dette, verken i Norge eller i andre nordiske land.

Prosjektet er todelt. For det første foretar vi en kartlegging av hva man ut fra eksisterende forskning vet om kompetansen på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i det som kan betegnes som 'opplærings- og integreringstjenestene'. Denne kunnskapsoversikten presenteres i appendiks 1. For det andre gjennomfører vi en empirisk studie. Her kartlegger vi kompetansen på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i tjenestene, gjennom dybdeintervjuer og en landsomfattende spørreundersøkelse. Spørreundersøkelsen tar utgangspunkt i tidligere forskning og kompetansekartlegginger samt informasjon fra de kvalitative dybdeintervjuene.

Studien skal belyse følgende problemstillinger:

- 1) Hva kan tidligere forskning fortelle oss om kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenestene?
- 2) Hva slags fenomenkunnskap har opplærings- og integreringstjenestene når det gjelder negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?
- 3) Hvordan arbeider opplærings- og integreringstjenestene med tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold? Hvordan håndterer de konkrete tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og hvordan samhandler de med andre tjenester i slike tilfeller?
- 4) Hvilke utfordringer står opplærings- og integreringstjenestene overfor i sitt arbeid mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?
- 5) Hvordan skjer kompetansebygging innenfor opplærings- og integreringstjenestene? Hvilket behov opplever tjenestene for kompetanseheving fremover?

Opplærings- og integreringstjenestene består av ulike tjenester. I denne studien har vi valgt å avgrense disse til ansatte med ansvar for introduksjonsprogram, veiledere ved karrieresentre, ansatte og ledelse i kommunal voksenopplæring og kommunal voksenopplæring rettet mot barn, ungdom eller unge voksne (grunnskole, innføringsklasser og kombinasjonsklasser), og videregående opplæring for voksne (med en stor andel minoritetsspråklige).

1.1 Bakgrunn for studien

I regjeringens integreringsstrategi for perioden 2019-2022 '*Integrering gjennom kunnskap*' er retten til å leve et fritt liv ett av fire innsatsområder for å sikre innvandrere høyere deltakelse i norsk arbeids- og samfunnsliv.¹ Frihet til å ta egne valg er en viktig forutsetning for å nå dette målet og sikre gode og trygge levekår for alle, uavhengig av kjønn, etnisk bakgrunn, religion, seksuell orientering og kjønnsidentitet. For å oppnå dette, er det viktig at hjelpetjenestene og andre tjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere har kompetanse på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Ett av tiltakene (tiltak 1) i handlingsplanen 'Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021-2024' dreier seg om at det bør utarbeides en strategi for å heve kompetansen i tjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere (Kunnskapsdepartementet 2020:6). Dette tiltaket utgjør bakgrunnen for dette prosjektet, som er finansiert av IMDi. I tillegg skal studien bidra til å styrke grunnlaget for å dimensjonere, målrette og koordinere kompetansehevingsarbeidet til minoritetsrådgivere, integreringsrådgivere, IMDi

¹ *Integrering gjennom kunnskap*. Regjeringens integreringsstrategi 2019-2022. Kunnskapsdepartementet. (2)

fagteam for forebygging av negativ sosial kontroll æresrelatert vold og Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll.

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har vært et prioritert statlig satsingsfelt siden slutten av 1990-tallet. Satsingen har blant annet hatt form av ressurser til øremerkede tiltak og tiltak definert gjennom handlingsplaner. Den første handlingsplanen mot tvangsekteskap som ble lagt frem i 1998, la vekt på forebygging gjennom endring i holdninger, informasjon og dialog. Denne ble supplert i 2002. Handlingsplanen for integrering og inkludering, som kom i 2006, inneholdt også tiltak mot tvangsekteskap. Samtidig ble også alvorlige begrensninger i unges frihet integrert i satsingen i perioden 2013 til 2016 (Bråten & Elgvin 2014:7). Det tredelte fokuset på negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse har siden blitt opprettholdt i de senere handlingsplanene. I den siste handlingsplanen, *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold*, som gjelder fra 2021 til 2024, rettes fokus enda mer eksplisitt mot æresrelatert vold, ved at temaet inngår i den overordnede beskrivelsen av problemfeltet.

Handlingsplanene har hatt en tosporet tilnærming. Et hovedspor er rettet mot partnervold og barn som lever med vold (vold i nære relasjoner) og et særspor mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og æresrelatert vold (Lidén og Bredal 2017). De to sporene er forankret i tre ulike departementer², men det er også slik at de ulike feltene ses i relasjon til hverandre (Leirvik mfl. 2020:35).

Handlingsplanene og annen innsats rettet mot vold og overgrep har vært et bakteppe for en rekke tiltak som har hatt som formål å styrke de *generelle hjelpetjenestene* (Bråten og Elgvin 2014). Med generelle tjenester menes tjenester som befinner seg innenfor hjelpetjenestene, som politi, barnevern, familievernkontor, krisesenter, NAV, Distriktpsikiatrisk senter (DPS), o.l. På den andre siden har alle tjenester, også andre enn de som nevnes her, et ansvar for å melde og handle i tilfeller der de blir kjent med at en person er utsatt for vold. Dette er forankret i avvergingsplikten³ og meldeplikten til barnevernet.⁴

I tillegg til slike tjenester, er det over tid etablert flere *særskilte tjenester*.⁵ Disse har ansvar for å bistå utsatte, men også for å bistå de generelle tjenestene. De driver også med kompetansehevende arbeid. De særskilte tjenestene består av minoritetsrådgivere, integreringsrådgivere, Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (heretter Kompetanseteamet), nasjonalt bo- og støttetilbud for utsatte for æresrelatert vold (heretter Bo- og støttetilbudet), og IMDis fagteam for forebygging av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.⁶ Det er 59 minoritetsrådgivere som er utplassert på videregående skoler og ungdomsskoler i alle landets fylker og ved enkelte voksenopplæringer.⁷ Integreringsrådgivere har ansvar for å gi konsulær bistand til personer som er utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og æresrelatert vold. De har ansvar for ulike regioner og er utplassert ved fire norske utenriksstasjoner.⁸ Kompetanseteamet, som ligger under Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), er et nasjonalt tverretattlig fagteam. Dette bistår først og fremst hjelpetjenestene i konkrete saker om tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller andre former for æresrelatert vold.⁹ Bo- og støttetilbudet er et tilbud rettet mot unge over 18 år som er utsatt for tvangsekteskap eller annen æresrelatert vold. Det er Kompetanseteamet som tildeler plasser i dette tilbudet.¹⁰ IMDis fagteam for forebygging av negativ sosial kontroll og

² Vold i nære relasjoner er forankret i Justis- og beredskapsdepartementet. Vold mot barn og unge i og utenfor vold i nære relasjoner er forankret i Barne- og familiedepartementet. Negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse var tidligere forankret i Kunnskapsdepartementet (Leirvik mfl. 2020:35), men er nå forankret i Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

³ Se <https://www.politiet.no/rad/overgrep-mot-barn/avvergingsplikt-og-meldeplikt-ved-vold-og-overgrep/>

⁴ Se <https://lovdata.no/lov/2021-06-18-97/§13-2>

⁵ For en grundig oversikt over ulike aktører på feltet se Leirvik, Aasland og Staver (2020:27-34). Vi vil også gjøre oppmerksom på at tjenestene på området finnes både på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå og berører en rekke statlige, kommunale og sivilsamfunnsaktører (Se Bråten & Elgvin 2014).

⁶ På feltet finnes det også flere sivilsamfunnsaktører som arbeider forebyggende med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og noen arbeider også med å bistå utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi går ikke i dybden av disse, da hensikten med oversikten over aktører på feltet kun er å gi en kort oversikt.

⁷ <https://www.IMDi.no/negativ-sosial-kontroll/minoritetsradgivere-pa-ungdomsskoler-og-videregaende-skoler/>

⁸ <https://www.IMDi.no/negativ-sosial-kontroll/integreringsradgivere-ved-utvalgte-utenriksstasjoner/>

⁹ <https://ny.bufdir.no/vold/aresrelatert/kompetanseteamet/>

¹⁰ https://www.bufdir.no/vold/Krisesenterveileder/Nasjonalt_bo_og_stottetilbud_for_utsatte_for_aresrelatert_vold/

æresrelatert vold inngår i IMDIs arbeid med å forebygge negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Innsatsen til IMDIs fagteam skal hovedsakelig rettes inn mot ansatte på skoler som ikke har minoritetsrådgivere, samt ansatte i voksenopplæringsstretene og flyktningetjenestene.¹¹

Via opplæringstilbud er nyankomne flyktninger og innvandrere i kontakt med ulike deler av tjenesteapparatet etter bosetting.. Flyktninger har også rett til opplæring innenfor introduksjonsprogrammet. Disse 'opplærings- og integreringstjenester' skiller seg fra de ordinære hjelpetjenestene og de særskilte tjenestene ved at de ikke kan forstås som hjelpetjenester. Deres primæroppgave er å drive med opplæring av nyankomne flyktninger og innvandrere og/eller oppfølging av nyankomne flyktninger. Det er likevel slik at de også har et ansvar knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. For det første har noen av tjenestene et opplæringsansvar knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, noe vi kommer tilbake til senere i innledningskapitlet. For det andre kan tjenestene være viktige arenaer for å avdekke at personer utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Det foreligger i dag svært lite forskning om kompetansen på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant opplærings- og integreringstjenestene. Tidligere studier og evalueringer har i hovedsak vært rettet mot de ordinære hjelpetjenestene, sivilsamfunnet og de særskilte tjenestene. Eksempelvis har det vært rettet oppmerksomhet mot familievern, barnevern og politi (se blant annet Lidén og Bredal 2017, Aarset og Bredal 2018, Bredal og Melby 2018, Bredal 2019, Dullum 2020). Det er også gjennomført studier av skolenes arbeid overfor barn og unge (se Bredal mfl. 2015). Også sivilsamfunnet har vært i fokus i denne sammenhengen, blant annet ved Bråten mfl. i en studie fra 2021 av frivillige organisasjoners arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap og i Bråten og Lillevik (2021) som så på mentorordninger for unge som har brutt med familien. Flere studier har rettet fokus mot de særskilte tjenestene, eksempelvis minoritetsrådgiverordningen (Bredal mfl. 2015), integreringsrådgiverordningen (Bråten og Kindt 2016) og botilbudet (Bredal og Orupabo 2008). Forskning viser at de særskilte tjenestene i for liten grad er kjent i hjelpetjenestene. Det gjelder særlig Kompetanseteamet (Oslo Economics 2019, Leirvik mfl. 2020).¹²

Det finnes ikke sikre tall på hvor mange som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men det foreligger årlige rapporteringer om antall saker og type saker fra både Kompetanseteamet og fra minoritetsrådgivere og integreringsrådgivere¹³. I handlingsplanen 'Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021-2024' vises det til at Kompetanseteamet har mottatt et økende antall henvendelser vedrørende personer med relativt kort botid i Norge. Omfanget av henvendelser fra opplærings- og integreringstjenester er likevel relativt lavt. Kompetanseteamets årsrapport fra 2021 viser at de arbeidet med 759 enkeltsaker. Av disse ble de kontaktet for veiledning fra flyktningetjenesten/introduksjonsprogram i 23 saker. Tilsvarende tall for voksenopplæring/introduksjonsprogram er 8 saker. Tidligere forskning viser at de ordinære hjelpetjenestene opplever at personer med kort botid ikke fanges opp i tilstrekkelig grad (Leirvik mfl. 2020:80). Til tross for slike erfaringer og funn, vet vi likevel lite om i hvor stor grad negativ sosial kontroll og æresrelatert vold avdekkes i opplærings- og integreringstjenestene. Det er også svært lite kunnskap om arbeidet som gjøres mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i disse tjenestene, og hvilke utfordringer de står overfor. Opplærings- og integreringstjenestene forholder seg til et stort spenn av brukere. Disse omfatter både barn, ungdom, unge voksne og voksne.

I handlingsplanen 'Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021-2024' gis det en situasjonsbeskrivelse av nyankomne flyktninger og innvandrere som kan si noe om de utfordringer slike tjenester kan stå overfor i arbeidet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det poengteres at nyankomne flyktninger og innvandrere kan ha liten kjennskap til det norske samfunn, lovverk og hjelpetjenestene. Mange kommer fra land der likestilling og

¹¹ <https://www.IMDi.no/negativ-sosial-kontroll/>

¹² For en grundig gjennomgang av de ulike tjenestene på feltet og forskning som omhandler ulike tjenester, se Leirvik mfl. (2020).

¹³ Se <https://www.IMDi.no/om-IMDi/rapporter/2022/arbeid-mot-negativ-sosial-kontroll-og-aeresrelatert-vold-i-2021/> og https://bufdir.no/Bibliotek/Bufdirs_publicasjoner/Dokumentside/?docId=BUF00005480

rettigheter for barn står svakt. Det påpekes at det kan oppstå konflikter om kjønnsroller, oppdragelse og negativ sosial kontroll innad i familier når de etablerer seg i et nytt land (Kunnskapsdepartementet 2020:12-13). Fra tidligere forskning vet vi at familier som har bodd lenge i Norge i gjennomsnitt er noe mer liberale og mindre restriktive i utøvelsen av foreldreskap og sosial kontroll enn familier som nylig har innvandret til Norge (Friberg og Bjørnset 2019). Det indikerer at man i opplærings- og integreringstjenester i særlig grad vil stå overfor konflikter om kjønnsroller, oppdragelse og negativ sosial kontroll ved bosetting i kommunene og videre kvalifisering av nyankomne. I handlingsplanen presenteres et slikt konfliktbilde som utfordrende både for barn og unge og de voksne. Voksne som har innvandret til Norge, kan oppleve det utfordrende å oppdra barna i en annen kontekst enn de selv har erfaring fra. I tillegg kan foreldreskap og generasjonskonflikter påvirkes av vanskelige levekår slik som ustabil økonomi og bosituasjon, samt fysiske og psykiske helseutfordringer. Barn og unge kan på samme måte oppleve et krysspress fra familie og foreldre på den ene siden, og venner, skole og storsamfunnet på den andre siden. Skeive med innvandrerbakgrunn løftes frem som en gruppe som er i en særlig sårbar situasjon, fordi de kan bryte med normer for seksuell orientering og kjønnsidentitet. Dette kan føre til kontroll og vold fra familien eller miljøet (Kunnskapsdepartementet 2020:12-13).

I dette innledningskapitlet vil vi først se på hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold forstås. Med utgangspunkt i tidligere forskning, gjør vi kort rede for hvilke grupper som er utsatt. Deretter presenteres de ulike opplærings- og integreringstjenestenes ansvarsområde når det gjelder negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi gir også en kortfattet oversikt over sentrale veiledninger og andre fagressurser som tjenestene kan benytte. Til slutt viser vi til det analytiske rammeverket studien vil ta utgangspunkt i. Kapitlet avsluttes med en oversikt over gangen i rapporten.

1.2 Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Beskrivelsene av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold tar i hovedsak utgangspunkt i hvordan disse fenomenene er definert i handlingsplanen 'Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021-2024'. Den nåværende handlingsplanen inngår i rekken av det Bråten og Elgvin (2014:37) omtaler som 'integreerte handlingsplaner'. Frem til 2012 hadde man egne handlingsplaner for tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. I 2012 fikk man en 'sammensatt handlingsplan' der både tvangsekteskap og kjønnslemlestelse inngikk, men med særegne tiltak. Fra 2013 fikk man derimot en 'integrert handlingsplan'. Der ble det som nå omtales som negativ sosial kontroll innlemmet sammen med tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Samtidig så man de ulike tematikkene i sammenheng. Både tvangsekteskap og kjønnslemlestelse ble forstått som begrensninger av unges frihet (Bråten og Elgvin 2014:35-36). Negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse kan til dels forstås som særegne problemområder, dels henger de sammen og dels glir de over i hverandre. I det følgende presenteres negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.¹⁴ Til sist i dette delkapitlet, redegjør vi kort for sammenhenger mellom negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og vold i nære relasjoner.

1.2.1 Negativ sosial kontroll

Begrepet negativ sosial kontroll har fått et godt fotfeste på politikk- og praksisfeltet og i den offentlige debatten. I den nåværende handlingsplanen mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold forstås negativ sosial kontroll som:

(...) press, oppsyn, trusler eller tvang som systematisk begrenser noen i sin livsutfoldelse eller gjentatte ganger hindrer dem i å treffe selvstendige valg om eget liv og fremtid. Dette gjelder for eksempel den enkeltes selvbestemmelse over egen identitet, kropp og seksualitet, frihet til å velge venner, fritidsaktiviteter, religion, påkledning, utdanning, jobb, kjæreste og ektefelle, og til å be om helsehjelp. I vurderingen av om et

¹⁴ I handlingsplanen inngår også barneekteskap som en del av problemkomplekset negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det vises til at dette dreier seg om ekteskap der en eller begge parter er under 18 år. Tematikken vies likevel ikke stor oppmerksomhet, og i rapporten har vi derfor ikke lagt vekt på denne delen av problemkomplekset.

handlingsmønster utgjør negativ sosial kontroll, skal det tas hensyn til den kontrollerte partens alder og utvikling, samt til prinsippet om barnets beste, (Kunnskapsdepartementet 2021, s 8).

Sammenlignet med tidligere definisjoner av negativ sosial kontroll, legger denne definisjonen mer vekt på å konkretisere og eksemplifisere hva tematikken handler om. I en rapport om omfanget av negativ sosial kontroll, kommenterer Proba (2021) denne endringen. De påpeker at den nye definisjonen representerer noe nytt. De peker særlig på tre forhold. For det første går ikke den nye definisjonen inn på motivasjonen som ligger til grunn for kontrollen. I stedet ligger fokuset på resultatet eller konsekvensene av kontrollen, som begrenset livsutfoldelse. Dernest mener de at den nye definisjonen viser til ulike livsområder der kontroll kan utøves, samtidig som det understrekes at dette er eksempler. Det gjør at kontroll på andre områder enn de som ikke er nevnt, ikke utelates. For det tredje poengterer Proba at hensynet til alder og utvikling hos den som kontrolleres er trukket inn. De påpeker at en slik utvidelse understreker at en viss sosial kontroll er nødvendig i barneoppdragelse, samtidig som graden av frihet og selvstendighet bør følge barn og unges alder og utvikling (Proba 2021:20).

I begrepet negativ sosial kontroll inngår både intrafamiliær kontroll, men også ekstrarfamiliær kontroll (Augusti og Hafstad 2020). For barn og unge handler den intrafamiliære kontrollen om den kontrollen som foreldre og andre som bor med barnet kan utøve (Augusti og Hafstad 2020). Tilsvarende vil den intrafamiliære kontrollen for voksne handle om den kontrollen som partner eller andre i husstanden kan utøve. Den ekstrarfamiliære kontrollen handler om den kontrollen som utvidet familie og andre fra familien utøver (Augusti og Hafstad 2020). Dette gjelder både for barn, unge og voksne. En særlig viktig sanksjon mot ikke-konformitet (brudd på normer), er rykter og sladder i det etniske nettverket familien er forankret i, både i Norge og transnasjonalt (Ballard 1979:116; Din 2006; Lynggaard 2010, Leirvik 2016). Det gjør at man også kan snakke om sosial kontroll som utøves fra bekjentskaper utover familien. Det er forbindelseslinjer mellom disse tre arenaene. Lynggaard (2010) fremhever at den sosiale kontrollen helst merkes når man utfordrer eller bryter med normene til gruppa (se også Leirvik 2016:187-189). Med dagens økte bruk av sosiale media kan ryktespredning via sosiale media stå sentralt i negativ sosial kontroll (Lynggaard, 2010). Vi vet imidlertid mindre om omfanget av bruken av sosiale media i utøvelsen av negativ sosial kontroll (Proba 2021:63).

Mye av forskningen om negativ sosial kontroll omhandler ungdom og unge voksne og deres relasjon til foreldrene. Forskningen knyttet til voksne kobles i større grad til vold i nære relasjoner i form av partnervold. Både når det gjelder negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, og vold i nære relasjoner blant personer med innvandrerbakgrunn vektlegges gjerne at utøverne kan være flere. Eksempelvis viser Bredal (2020:56) i en studie av likheter og forskjeller i opplevd partnervold blant kvinner, at kvinner med innvandrerbakgrunn, i tillegg til partnervolden, ble utsatt for vold og sterk kontroll fra flere utøvere både i mannens familie, samt fra egen familie og storfamilien.

Det har i forskningen vært rettet kritikk mot bruken av betegnelsen negativ sosial kontroll. Sosial kontroll er i seg selv ikke negativt eller positivt, men er et normativt nøytralt begrep (se Lidén mfl. 2015; Friberg 2019; Smette og Rosten 2019, Leirvik mfl. 2020). Andre forskningsbidrag har også gitt en grundig gjennomgang av begrepet, på hvilke måter det henger sammen med vold i nære relasjoner og hvilke utfordringer begrepet kan innebære (se feks. Proba 2021:21-26 og Bråten mfl. 2021). Eksempelvis påpeker Smette og Rosten (2019 i Bråten mfl. 2021:24-25) noe av tvetydigheten som ligger i begrepet. Smette poengterer at på den ene siden rommer begrepet negativ sosial kontroll restriksjoner som oppleves for strenge i møte med majoritetsnormer om kjønnslikestilling og selvvråderett. På den annen side rommer begrepet også sanksjoner, det vil si konsekvensene av å ikke følge restriksjonene. Det skaper en tvetydighet i forståelse at begrepet både rommer restriksjoner og sanksjoner ved brudd på restriksjonene. En mulig fortolkning av denne dobbeltheten kan nemlig være at en som følger restriksjonene og dermed ikke møter noen sanksjoner, heller ikke utsettes for negativ sosial kontroll.

1.2.2 Æresrelatert vold

I Handlingsplanen, Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021-2024) defineres *æresrelatert vold* på følgende måte:

Vold utløst av familiens eller gruppens behov for å ivareta eller gjenopprette ære og anseelse. Dette forekommer i familier og grupper hvor individet forventes å innordne seg kollektivt, og hvor patriarkalske æresnormer står sterkt. Alle familiemedlemmene har et ansvar for at familien og gruppen har et godt rykte. Jenter og kvinner er særlig utsatt fordi familiens eller gruppens ære er knyttet til kontroll av kvinners seksualitet, og fordi uønsket adferd kan påføre hele familien eller gruppen skam, (Kunnskapsdepartementet 2021:8).

I tillegg påpekes det at «Æresrelatert vold kan omfatte flere handlinger som negativ sosial kontroll og tvangsekteskap, men også andre voldsuttrykk som nedverdigelser, trusler, utstøtelse og annen psykisk vold, fysisk vold og drap» (Kunnskapsdepartementet 2021:8). I denne tilføyelsen ser vi at de ulike tematikkene ikke er strengt definert, men at det er glidende overganger. Eksempelvis kan negativ sosial kontroll være et uttrykk for æresrelatert vold. Det vil si at den æresrelaterede volden også innebærer negativ sosial kontroll.

I en sammenlikning av minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaringer med partnervold, redegjør Bredal (2020) for hvordan æresrelatert vold har blitt definert i forskningen. Hun viser til at begrepet har blitt brukt for å vise til voldsutøvelse som sikter mot å forebygge eller gjenopprette ærestap i familier eller slekt der sosial anseelse (ære) anses som et kollektivt anliggende. Innenfor slike praksiser påvirker den enkeltes handlinger hele kollektivets ære, og æren gjenopprettes også i regi av kollektivet. Normbrudd knyttet til kvinners seksuelle ærbarhet er gjerne det som utløser æresrelatert vold. Bredal (2020) påpeker at begrepet er omdiskutert blant annet fordi det defineres på måter som overdriver forskjellen mellom vold i minoritetsfamilier og vold i majoritetsfamilier. Hun viser blant annet til at psykologene Jørgensen og van der Weele har foreslått at man i stedet snakker om 'vold i en storfamiliekontekst' kontra 'vold i kjernefamilie' (Se også Bredal, Eggebø og Eriksen 2020).

1.2.3 Tvangsekteskap

I handlingsplanen mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold defineres tvangsekteskap på følgende måte:

Tvangsekteskap forstås her som ekteskapsinngåelse der en eller begge ektefellene ikke har mulighet til å velge å forbli ugift uten å bli utsatt for vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press. Tvangsekteskap er en form for vold i nære relasjoner og kan i praksis også innebære at den enkelte ikke har mulighet til å bryte en forlovelse eller et inngått ekteskap, eller velge en partner på tvers av familiens ønsker, uten å bli utsatt for represalier, (Kunnskapsdepartementet 2020:8).

I definisjonen tydeliggjøres det at tvangsekteskap kan ha ulike forløp. Det vises for eksempel til at noen unge kan bli utsatt for tvangsekteskap etter lengre tid med økende negativ sosial kontroll, mens andre opplever å bli tvangsgiftet uten å ha vært utsatt for negativ sosial kontroll under oppveksten. Hensikten med å tydeliggjøre variasjonen i forløpene frem til tvangsekteskap kan være flere. En grunn kan være å gjøre oppmerksom på bredden i forløpene. En annen kan være å tydeliggjøre at det ikke kun er personer som utsettes for negativ sosial kontroll man må være oppmerksomme på når det gjelder faren for tvangsekteskap.

Det vises også til at tvangsekteskap gjennomføres både i Norge og i utlandet, men at de fleste tvangsekteskap skjer under ferieopphold i utlandet. Slik vi ser det, ønsker man gjennom en slik presisering å understreke at det særlig er ved reise til utlandet at hjelpetjenestene og annet tjenesteapparat bør være oppmerksomme. Det poengteres også at det er svært vanskelig for norske myndigheter å hjelpe utsatte personer som befinner seg i utlandet. En slik presisering kan forstås dithen at det å forebygge i forkant av utreise er viktig, slik at man bistår med hjelp før noen forlater Norge.

Tvangsekteskap var en tematikk som tiltrakk seg offentlig oppmerksomhet for første gang i 1992 (Bråten og Elgvin 2014:26). Det var noen forsøk på å innlemme temaet tvangsekteskap i handlingsplaner rettet mot barn og ungdom med innvandrer- eller flyktningsbakgrunn. I 1998 kom den første handlingsplanen mot tvangsekteskap (Bråten og Elgvin 2014:28-31). Tvangsekteskap kan betraktes som en form for negativ sosial kontroll. Det er samtidig et begrep med en selvstendig og tydelig juridisk status, som gjør at det også forstås som en form for vold i nære

relasjoner (Bråten mfl. 2021:25). Der ekteskap er et kollektivt anliggende og der dette arrangeres, ser man også tilfeller av tvangsekteskap (Bredal 2006). Det er forbud mot tvangsekteskap i straffeloven. Det er imidlertid vanskelig å vurdere hva som skal til for å snakke om tvang (Bråten mfl. 2021:25). Grensene mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap kan altså være uklare (Bredal 2006).

1.2.4 Kjønnsmlestelse

I den nåværende handlingsplanen defineres kjønnsmlestelse som:

ulike typer av inngrep som skader en kvinnes kjønnsorgan, og som kan ha store fysiske og psykiske konsekvenser for den som er utsatt. Kjønnsmlestelse kan blant annet føre til infeksjoner, kroniske smerter, seksuelle problemer, fødselskomplikasjoner og økt fare for dødfødsler». (Kunnskapsdepartementet 2021:9).

I forskningen tydeliggjøres det hva kjønnsmlestelse dreier seg om ved å poengtere at inngrep på jenter og kvinner, der man helt eller delvis fjerner ytre kjønnsdeler eller påfører annen varig skade, skjer uten medisinsk begrunnelse. Tidligere forskning peker også på at ettersom kjønnsmlestelse kan klassifiseres medisinsk¹⁵, har forståelsen av hva dette dreier seg om holdt seg ganske stabil. Imidlertid er det variasjon mellom ulike land når det gjelder hvordan kjønnsmlestelse praktiseres, hva slags kulturell mening det gis, og hvilke begrunnelser som gis for å gjennomføre slike inngrep (Johansen 2017a, Johansen 2017b). Det er anslått at omtrent 17 000 jenter og kvinner i Norge har blitt omskåret før de kom til landet (Ziyda, Norberg-Schulz og Johansen 2015).

Den første handlingsplanen mot kjønnsmlestelse kom i 2000 (Lidén og Bredal 2017:23-24). Fra 2012 ble kjønnsmlestelse innlemmet i en felles handlingsplan sammen med tvangsekteskap (Bråten og Elgvin 2014:36), og behandles i dag som en del av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

1.2.5 Transnasjonal oppvekst og ufrivillige utenlandsopphold

Foruten disse problemområdene har man definert et annet problemområde som en egen tematikk i handlingsplanen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I planen løftes ufrivillige utenlandsopphold frem under innsatsområde 4. Hovedformålet med innsats på dette området er å forebygge ufrivillige utenlandsopphold, ved å øke kompetansen og samarbeidet mellom sentrale hjelpetjenester og politiet. I tillegg ønsker man at personer som returnerer til Norge skal få god oppfølging (Kunnskapsdepartementet 2021:43). I en rapport fra 2014 fremgår det at norske barn i utlandet (transnasjonal oppvekst) har vokst frem som et eget problemfelt (Lidén, Bredal og Reizel 2014). I rapporten løftes ulike grupper frem, eksempelvis nevnes 'misjonærbarna' og 'Spania-barna'. Relatert til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold viser Lidén mfl. (2014) til barn som etterlates i utlandet, barn som går på skole i foreldrenes opprinnelsesland, unge som utsettes for tvangsekteskap og kjønnsmlestelse. I 2019 ble det nedsatt en ekspertgruppe som skulle se på unge som etterlates i utlandet mot sin vilje. Dette resulterte i en rapport i 2020 der det blant annet pekes på ulike årsaker til at unge utsettes for ufrivillige utenlandsopphold. Det kan handle om å gjenopprette familiens ære, tvangsekteskap, unngå rus og kriminalitet, forhindre 'fornorskning' og styrke kulturell tilhørighet, manglende tillit til offentlige institusjoner og hjelpetjenestene, foreldretvister og det å ha en vanskelig livssituasjon i Norge (Bredal mfl. 2020). Som vi ser, kan ufrivillige utenlandsopphold til en viss grad kategoriseres ut fra de andre problemfeltene vi har skissert ovenfor. Dette betraktes imidlertid som et eget problemområde.

1.2.6 Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og vold i nære relasjoner

De ulike problemområdene som inngår i negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, må forstås i sammenheng med vold i nære relasjoner. Ved æresrelatert vold kan man imidlertid stå overfor

¹⁵ Verdens Helseorganisasjon (WHO) skiller mellom fire ulike kategorier kjønnsmlestelse, som igjen har flere underkategorier.

flere voldsutøvere. Denne formen for vold er strafferettslig forankret i «mishandling i nære relasjoner» (straffelovens § 282) og «grov mishandling i nære relasjoner» (straffelovens § 283).¹⁶

For flere av områdene som tilhører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjelder også særskilte strafferettslige reguleringer. Straffelovens § 253¹⁷ omhandler tvangsekteskap (inklusive utenomrettslige tvangsekteskap). Barneekteskap er nedfelt i straffelovens § 262¹⁸, og kjønnglemløstelse i § 284 og § 285¹⁹. Selv om disse feltene har særegne straffebestemmelser, forstås de samtidig som vold i nære relasjoner.

Negativ sosial kontroll utøves ved bruk av ulike virkemidler, også psykiske.²⁰ Det kan imidlertid ikke automatisk settes likhetstegn mellom dette og vold i nære relasjoner. Noe negativ sosial kontroll kan begrense den enkeltes frihet uten at det nødvendigvis kan forstås som vold i nære relasjoner. På den andre siden vil negativ sosial kontroll i noen tilfeller forstås som vold i nære relasjoner.²¹

1.3 Hvem utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

Vi har til nå gjort kort rede for hva negativ sosial kontroll og æresrelatert vold handler om, med utgangspunkt i handlingsplanen på feltet. Vi vil nå se nærmere på hvem som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Foruten norsk forskning, peker vi på relevant nordisk forskning. I presentasjonen som følger, løftes et utvalg forskning frem for å illustrere hvilke grupper som er utsatte.

1.3.1 Jenter mest utsatt

Når vi ser på hva tidligere forskning forteller om hvem som utsettes, står kjønn i en særstilling. Dette er delvis i kombinasjon med religiøsitet og kulturell bakgrunn. Flere norske og nordiske studier viser at minoritetsforeldre oftere enn majoritetsforeldre legger begrensninger på ungdom, og da spesielt jenter (Smette mfl. 2021, Friberg & Bjørnset 2019, Jernbro & Janson, Bjørktofta 2019, Ghadimi & Gunnarsson 2019 og Als Research 2018). Jenter med innvandrerbakgrunn er mer utsatt for sosial kontroll enn gutter, særlig på områdene parforhold, seksualitet og vennskap (Proba 2021). Negativ sosial kontroll utøves også mot eldre kvinner, og i Sverige viser forskning at de utsettes for kontroll av personer i den enkeltes nære omgivelser. En studie av voksne tyrkisk-kurdiske kvinners deltakelse i lokalsamfunnet viser dessuten at mange av kvinnene i utvalget opplevde sterk sosial kontroll fra eldre kvinner i miljøet når det kommer til hvorvidt det var *passende* å delta i fysisk aktivitet (Sundseth 2021:26).

Til tross for en vektlegging av jenters utsatthet, både når det gjelder negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap, har forskningen vist at også gutter kan være utsatt. Eksempelvis viser Bredal (2011) og Schlytter og Rexvid (2017) at menn kan ha doble roller, der de både deltar i den sosiale kontrollen av sine søstre samtidig som de selv utsettes for det, for eksempel i form av tvangsekteskap.

1.3.2 Ungdom med foreldre fra 'konservative' land mer utsatt

I en studie av ungdoms voldsutsatthet sett opp mot foreldres landbakgrunn, finner Andersen, Smette og Bredal (2020) at sammenlignet med ungdom med to norskfødte foreldre, opplever ungdom som har én eller flere utenlandskfødte foreldre oftere frykt for vold i familien og det å ha blitt slått av en voksen i familien. Samtidig viser forfatterne at det ikke kun er landbakgrunn alene

¹⁶ Se <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§282> og <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§283>

¹⁷ Se <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§253>

¹⁸ Se <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§262>

¹⁹ Se <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§284> og <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§285>

²⁰ Ettersom det er glidende overganger mellom negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og negativ sosial kontroll, har vi i spørreundersøkelsen ved spørsmål om tjenestenes kompetanse inkludert «annen vold i nære relasjoner» som en egen kategori. Denne kategorien er også inkludert i spørsmål om hvilke problemområder de opplever er enkle eller utfordrende å avdekke.

²¹ <https://dinutvei.no/vold-i-naere-relasjoner/hva-er-psykisk-vold/>

som forklarer dette, men at familieøkonomi og sosioøkonomiske ressurser er utslagsgivende for utsatthet for vold. I noen studier fremheves landbakgrunn som en viktig bakgrunnsfaktor. Eksempelvis viser en studie om foreldreskap og sosial kontroll, basert på ungdoms vurderinger, at foreldregenerasjonen fra land som Pakistan, Somalia og Sri Lanka, er langt mer konservative i spørsmål knyttet til sex før ekteskap, homofili og kjæresten på videregående, enn befolkningen generelt (Friberg og Bjørnset 2019:7). Smette mfl. (2021) viser til lignende funn, når de viser at det særlig er jenter fra land i Asia og Afrika som utsettes for restriksjoner knyttet til fritid. Noe av det samme mønsteret kan gjenfinnes når det gjelder kjønnglemløstelse. Det er særlig afrikanske land som praktiserer kvinnelig omskjæring, men praksisen er også dokumentert i land i Asia og Midtøsten (Lidén og Bentzen 2008).

1.3.3 Religion og religiøsitet har betydning

Det har i de senere årene vært et økende fokus på negativ sosial kontroll i andre 'tette miljøer' i Norge, og da gjerne kristne religiøse miljøer. I en kartlegging av omfanget av negativ sosial kontroll blant unge vises at foreldrenes religion og grad av religiøsitet er av betydning for om man utsettes for negativ sosial kontroll, og at det gjelder uavhengig av om man har innvandrerbakgrunn eller ikke. Både unge med muslimske foreldre og unge med kristne foreldre som oppfatter religion som viktig, er mer utsatt for negativ sosial kontroll (Proba 2021:43).

1.3.4 Unges seksuelle legning og kjønnsidentitet bidrar til økt utsatthet

Homofile, transseksuelle og andre seksuelle minoriteter, samt kjønnsidentitet var det tidligere mindre oppmerksomhet rundt. I studien *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn* poengteres det at skeive er en spesielt utsatt gruppe (Eggebo mfl. 2018). LHBTIQ+ personers utsatthet for negativ sosial kontroll kommer også frem i studier fra Danmark (Følner mfl. 2018) og Sverige (Baianstovu mfl. 2019). Utsattheten er gjerne knyttet til at familien ikke godtar barnas seksualitet fordi det kan påvirke familiens anseelse (ære) (Følner mfl. 2018). Stubberud og Eggebo (2020) viser at det kan være utfordrende å komme ut med sin seksuelle legning overfor familien. Det kan skyldes forestillinger om ære og skam og tap av familiens anseelse i det etniske nettverket. Samtidig som det påpekes en slik utsatthet, viser studien at det er store variasjoner blant informantene når det kommer til aksept og vektlegging av æresnormer i familien. Stubberud og Eggebo viser også at skeive er spesielt utsatt i de første årene etter migrasjonen. Informantene deres forteller om frykt for vold, og da særlig homofobisk vold fra innvandremiljøer. Skeive er ekstra sårbare fordi de «tvinges til å tilbringe mesteparten av tiden i disse miljøene, på asylmottak, omsorgsmottak og introduksjonsprogram» (Stubberud og Eggebo 2020:119). I en kartlegging av omfanget av negativ sosial kontroll viser Proba (2021:3) at unge som ikke oppfatter seg som verken gutt eller jente og ikke er heterofile er særlig utsatt for negativ sosial kontroll (Proba 2021).

1.4 Opplærings- og integreringstjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere

De tjenestene vi skal se på, skiller seg fra de ordinære hjelpetjenestene og særskilte tjenester ved at deres primære oppgave er å drive opplæring og/eller oppfølging av nyankomne flyktninger og innvandrere. Gjennom sine primæroppgaver har de likevel et ansvar knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Noen av tjenestene har et eksplisitt ansvar ved at de skal gi opplæring om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er også slik at opplærings- og integreringstjenestene kan være viktige arenaer for å avdekke at personer utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I tillegg har alle tjenester et ansvar knyttet til psykisk og fysisk vold, gjennom meldepikten til barnevernet og avvergingsplikten.

Hva slags ansvar de ulike tjenestene har i arbeidet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, varierer. I det følgende vil vi derfor kort presentere de ulike opplærings- og integreringstjenestene vi vil berøre i rapporten og det ansvaret de har.

1.4.1 Ansatte med ansvar for introduksjonsprogram og kommunal voksenopplæring

I henhold til Integreringsloven av 2020 har personer med fluktbakgrunn mellom 18 og 55 år, med innvilget oppholdstillatelse og som er bosatt i kommunen etter avtale med integreringsmyndighetene, rett og plikt til å delta i introduksjonsprogrammet. Ansvar for introduksjonsprogram er et kommunalt ansvar. Hvordan dette konkret er organisert, varierer. Her har kommunene stor valgfrihet. Mest utbredt er å legge ansvaret for introduksjonsprogrammet inn under den kommunale delen av NAV, til en kommunal flyktningetjeneste eller tilsvarende. I IMDi kommuneundersøkelse fra 2021 kommer det frem at 63 prosent av kommunene har en egen integreringsavdeling/flyktningkontor eller lignende med ansvar for introduksjonsprogrammet. I om lag en fjerdedel av kommunene ligger ansvaret hos NAV. I et fåtall kommuner har voksenopplæringen eller sammenslått flyktningetjeneste og voksenopplæring ansvaret.²² NAV og IMDi har utarbeidet en veileder for å klargjøre samarbeidet mellom den enheten i kommunen som har ansvar for å tilby introduksjonsprogram og NAV.²³ (Se også Tronstad 2015).

Den direkte opplæringen i samfunnsfaglig tematikk, livsmestring og foreldreveiledning skal gis på et språk deltakerne forstår. Mange kommuner har utfordringer med å skaffe lærere på de aktuelle språkene, og gir opplæring på norsk, eventuelt med tolk, språkassistent eller liknende. Noen tilbyr også digital opplæring²⁴. Der opplæringen foregår med flerspråklig lærer, innebærer det ofte at deltakerne har en lærer fra samme kultur. Kursene er imidlertid korte, og de flerspråklige lærerne tilbringer ikke så mye tid med deltakerne. Dette legger også rammene for lærernes kompetansebehov. I tillegg kommer opplæringen i norsk og grunnskole/FVO, og etter hvert forberedende opplæring for voksne, som blir hovedmodellen fra 2024. Lærerne i denne opplæringen tilbringer mye tid med deltakerne, og potensialet for å avdekke tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold vil derfor øke. Dette vil også påvirke deres kompetansebehov. Dette opplæringsarbeidet vil være av forebyggende karakter, sett opp mot problemstillinger rundt negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

I tillegg til tilbud til personer som har rett og plikt til å delta i norsk og samfunnskunnskap, det vil i hovedsak si nyankomne flyktninger og deres familiegjenforente, gir voksenopplæringen også tilbud til andre voksne innvandrere.²⁵ Vi vil nedenfor gi en kortfattet presentasjon av den opplæringen som ansatte i introduksjonsprogram/flyktningetjeneste og kommunal voksenopplæring gir.

Livsmestring – og retten til å leve et fritt og selvstendig liv

Fra 2021 har introduksjonsprogrammet ti ulike innholdselementer, som kategoriseres som standardiserte elementer. Når løpet til en deltaker legges opp, vil det bestå av standardiserte elementer og mer behovsbaserte elementer (Kavli, Lillevik og Volckmar-Eeg 2022).²⁶ Ett av disse standardiserte elementene er 'Livsmestring i et nytt land', heretter omtalt som 'Livsmestring'.

Livsmestring er obligatorisk etter integreringsloven, og skal minimum inneholde 25 timer. Innholdsmessig består det av to ulike temaer. Det første er 'Migrasjon, helse og mangfold' og det siste er 'Karrierekompetanse'. Innenfor 'Migrasjon, helse og mangfold' er det fire ulike tematikker som skal inngå i opplæringen, og én av disse handler spesifikt om «Retten til å leve et fritt og selvstendig liv».²⁷ I enkelte kommuner er det de som har ansvar for introduksjonsprogrammet,

²² <https://www.IMDi.no/om-IMDi/rapporter/2022/kommuneundersokelsen-2021/>

²³ <https://www.IMDi.no/om-IMDi/brosjyrer-handboker-og-veiledere/samarbeid-mellom-kommunen-og-arbeids--og-velferdsetaten-om-introduksjonsprogrammet/>

²⁴ <https://hkdir.no/content/download/5210/file/Utredning%20av%20behov%20for%20videreutdanning%20for%20flerspra%CC%8Aklige%20I%20C3%A6rere%20%281%29.pdf>

²⁵ For mer informasjon om hvilke grupper som har rett og plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap se <https://www.IMDi.no/kvalifisering/regelverk/norsk-og-samfunnskunnskap/malgruppe-for-opplaring-i-norsk-og-samfunnskunnskap/>

²⁶ Vi går ikke i dybden av innholdet i og organiseringen av introduksjonsprogrammet, men løfter frem det som er relevant opp mot tematikken i denne rapporten. For en fylldig beskrivelse av introduksjonsprogrammet og de standardiserte elementene, se Kavli mfl. (2022). Se også IMDi sin «Fagressurs for introduksjonsprogrammet» på <https://introduksjonsprogrammet.IMDi.no/innhold/>

²⁷ <https://introduksjonsprogrammet.IMDi.no/innhold/livsmestring-i-et-nytt-land/>

som gir opplæring i Livsmestring, mens det andre steder er voksenopplæringen som gjør det. I andre kommuner er ansvaret delt, og man samarbeider om opplæringen.

Foreldreveiledning

Foreldreveiledning er obligatorisk for introduksjonsdeltakere som har eller får barn. Veiledningen skal omfatte bestemte temaer: Negativ sosial kontroll, ulike former for vold i nære relasjoner og helserisikoen ved å få barn med nært beslektede personer. Alle disse temaene er relevante for sosial kontroll og æresrelatert vold. På IMDi sine fagressurssider for foreldreveiledningen understrekes det blant annet at perspektiver knyttet til likestilling, mangfold, LHBTIQ+ bør være gjennomgående i foreldreveiledningen.²⁸

Norsk og samfunnskunnskap – skal bidra refleksjon om sentrale verdier, rettigheter og plikter

Opplæring i norsk og samfunnskunnskap er obligatorisk for alle deltakerne i introduksjonsprogrammet. Denne undervisningen, som voksenopplæringen som regel har ansvaret for, følger læreplanene i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Fra høsten 2021 ble det innført nye læreplaner i norsk og samfunnskunnskap²⁹. Ifølge læreplanen skal opplæringen gi deltakerne informasjon om rettigheter og plikter samt formidle kunnskap om sentrale verdier. Som det heter i forskrift om læreplan i samfunnskunnskap for voksne innvandrere av 2021, kapittel 1.1. "Faget samfunnskunnskap for voksne innvandrere skal sammen med norskfaget gjøre voksne best mulig rustet for hverdagsliv, utdanning og arbeidsliv. I deltakernes møte med et nytt land er formålet med samfunnskunnskapsfaget å bidra med nødvendig kunnskap om det nye samfunnet de skal være en del av, og på den måten bidra til å skape en felles referanseramme. Samfunnskunnskapsfaget skal bidra til å bygge opp under holdninger og verdier som toleranse, likeverd og respekt."³⁰ Retten til å leve et fritt og selvstendig liv er et tema som inngår i samfunnskunnskap. Etter innføring av integreringsloven, som gjelder for de som får oppholdstillatelse fra og med 1.januar 2021, har antall timer til opplæring i samfunnskunnskap blitt endret fra 50 til 75 timer.³¹

Grunnskole for voksne og forberedende voksenopplæring (FVO)

Kommunal voksenopplæring gir foruten opplæring i norsk og samfunnskunnskap, opplæring i grunnskole for voksne. Denne er noe ulikt organisert. En del kommuner deltar i utprøvende arbeid, der man gir «modulstrukturert opplæring på nivået under videregående opplæring» (forberedende voksenopplæring – FVO). Slik modulstrukturert opplæring vil være hovedmodell for opplæringen på nivået under videregående fra august 2024. Deltakerne i denne opplæringen er voksne som trenger grunnskoleopplæring, og som ikke har rett til videregående opplæring. 97% av deltakerne i denne opplæringen er minoritetsspråklige. Deltakerne får her parallell opplæring i ulike fag, herunder norsk språk, ofte med en målsetning om videre opplæring på videregående nivå.³² Siden deltakerne ofte får opplæring over tid, kan slike opplæringsarenaer også være egnet til å fange opp om noen utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

1.4.2 Videregående opplæring for voksne

Fylkeskommunen har ansvar for å gi tilbud tilpasset voksne over 25 år³³, som ikke har fullført videregående skole, og som i henhold til opplæringsloven har rett til det.³⁴ Foruten *ordinære*

²⁸ <https://introduksjonsprogrammet.IMDi.no/innhold/foreldreveiledning/#tematikk-og-innhold>

²⁹ <https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/Lareplan/#ob=31074>

³⁰ Forskrift om læreplan i samfunnskunnskap for voksne innvandrere, Sist endret fra 01.01.2022, kapittel 1.1. Læreplaner i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere er forskrifter til integreringsloven.

³¹ For beskrivelse av læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere se

<https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/Lareplan/>

³² <https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/modulforsoket/forberedende-voksenopplaring-pa-nivaet-under-videregaende-opplaring-fvo/#ob=27970.25052>

³³ Det skilles mellom ungdomsrett og voksenrett i opplæringsloven. Enkelt sagt gjelder ungdomsretten ut det skoleåret du fyller 24 år, mens voksenretten gjelder fra det året du fyller 25 år. Ungdom som har gjennomgått grunnskolen eller tilsvarende opplæring, har en lovfestet rett til videregående opplæring (ungdomsretten). Voksenretten gjelder for de som har fullført grunnskolen eller tilsvarende i Norge eller et annet land, men som ikke har fullført videregående opplæring. Det er knyttet noe ulike rettigheter til ungdomsretten og voksenretten. Dette er foreslått endret i opplæringsloven fra 2024.

³⁴ Se Opplæringsloven §4A, første ledd <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/§4a-1>

tilbud om videregående opplæring for voksne, er det også etablert *tilpassede videregående opplæringsløp*, særlig rettet mot personer med kort botid/svake norskferdigheter i enkelte fylkeskommuner.³⁵ I slike løp samarbeider ofte fylkeskommunen og den kommunale voksenopplæringen, og det legges vekt på å gi videregående opplæring samtidig som det gis opplæring i norsk.³⁶ De som arbeider i slike opplæringstilbud, men også de som arbeider ved videregående opplæringsløp for voksne med en høy andel minoritetsspråklige, vil utgjøre en viktig arena for å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold overfor den gruppen vi retter fokus mot i denne rapporten.

1.4.3 Opplæringstjenester rettet mot barn, ungdom og unge voksne med rett til særskilt språkopplæring

I vår studie inngår også andre opplæringstjenester for nyankomne, som ikke er rettet mot nyankomne voksne innvandrere med fluktbakgrunn og andre nyankomne voksne innvandrere, men mot barn, ungdom og unge voksne. Det er kommunal- og fylkeskommunal variasjon i hvordan slike opplæringstilbud er organisert. Vi peker her på de tjenestene som er inkludert i vår studie. De ulike opplæringstilbudene rettet mot ungdom og unge voksne vil både kunne innebære arbeid av mer forebyggende art, og avdekking av enkelttilfeller der unge utsettes for negativ sosial kontroll.

Kommuner og fylkeskommuner kan tilby mer grunnskoleopplæring til ungdommer som har rett på videregående opplæring, samtidig som de har behov for mer grunnskoleopplæring for å kunne fullføre videregående opplæring³⁷. Målgrupper er blant annet ungdom som har kort botid i Norge og som har få år med grunnskole fra hjemlandet. Ifølge Opplæringsloven §2-8, femte ledd, kan kommunene organisere et særskilt opplæringstilbud for nyankomne elever i særskilte grupper. For et slikt tilbud stilles det en rekke lovkrav, om kommunene ønsker å etablere et særskilt opplæringstilbud for elever som ikke er i stand til å følge den ordinære undervisningen på grunn av utilstrekkelige norskferdigheter. Formålet med tilbudet er at elevene skal lære norsk så raskt som mulig, slik at de på sikt kan inngå i ordinær undervisning med faglig utbytte av undervisningen. Dette vil altså si at de får et tilbud der de først lærer tilstrekkelig norsk til å kunne delta i undervisningen på sin nærscole. Det er også slik at de undervises i andre fag. Mottaksskolene/klassene har altså opplæring for både barn og ungdom. Tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan også avdekkes her.

Det er variasjon i hva slags tilbud som gis minoritetsspråklige elever som har rett til videregående opplæring. En måte å organisere dette på er gjennom såkalte *innføringsklasser*, som bygger på de samme prinsipper som mottaksklasse/mottaksskole. Utover innføringsklasser finnes det også tilbud rettet mot ungdom og unge voksne i form av *grunnskole på videregående*. Et alternativ, som det er blitt mer av i det siste, er såkalte *kombinasjonsklasser*. Kombinasjonsklasser er et opplæringstilbud som retter seg mot minoritetsspråklige unge i alderen 16 til 24 år med kort botid i Norge. Her gis elevene tilrettelagt grunnskoleopplæring på en videregående skole, samtidig som elevene forberedes på det som venter i videregående skole. Kombinasjonsklasser er et samarbeidsprosjekt mellom kommune og fylkeskommune. Ikke alle i kombinasjonsklassene har rett til videregående skole. De som ikke har rett til videregående skole, men som har rett til grunnskole for voksne fordi de er over opplæringspliktig alder, er kommunenes ansvar. De som har rett til videregående skole, er fylkeskommunenes ansvar. Dette er grunnlaget for deling av ansvaret for kombinasjonsklassene. En av hensiktene med et slikt tilbud er at de unge gis et tilbud på samme sted som sine jevnaldrende.³⁸

³⁵ Det finnes også forsøk, i regi av voksenopplæringen og i samarbeid med fylkeskommunen, der man kombinerer opplæring i norsk og samfunnskunnskap med fag- og yrkesrettet videregående opplæring, såkalt modulstrukturert fag- og yrkesopplæring (FYI). En annen variant er «Kombinasjonsforsøket» der man har en modell som kombinerer FYI og FVO. Se <https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/modulforsoket/modulstrukturert-fag-og-yrkesopplering-mfy/> og <https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/modulforsoket/kombinasjonsforsoket/>

³⁶ For en beskrivelse eksempler på slike tilpassede løp, se Leirvik og Staver (2019) og Høst og Reymert (2017).

³⁷ Se Opplæringsloven § 4A, annet ledd, <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/§4a-1> og opplæringsloven § 3-1, <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/§3-1>

³⁸ Se <https://www.IMDi.no/om-integrering-i-norge/kunnskapsoversikt/gjennomforing-av-videregaende-opplaring-blant-unge-innvandrere/>

1.4.4 Karriereveiledning

Personer med rett til introduksjonsprogram har rett og plikt til å gjennomføre karriereveiledning.³⁹ Denne skal bygge på den kompetansekartleggingen som gjennomføres i henhold til integreringsloven §§ 6 og 10. Karriereveiledningen skjer i regi av fylkeskommunen og er et fylkeskommunalt ansvar. Slik veiledning gjennomføres før det fattes vedtak om introduksjonsprogram, slik at karriereveiledningen kan brukes inn i fastsettelsen av sluttmaal og utformingen av programmet, som det heter i veiledningen til Integreringsloven. Det skal gis minimum to veiledningstimer på ulike tidspunkter innen de tre første måneder etter bosetting i kommunene. Hensikten er at karriereveiledningen skal bidra til at den enkelte kan ta informerte valg om utdanning og arbeid, slik at introduksjonsprogrammet også tilpasses den enkeltes behov. Dersom karriereveiledning ikke er gjennomført når det har gått tre måneder, skal kommunen likevel sørge for vedtak om og oppstart i, introduksjonsprogram.⁴⁰ Det er etablert fylkesvise *karrieresentre*. Enkelte av karriereveilederne har ansvar for «å gi veiledning etter integreringsloven». Karrieresentrene en noe mer avgrenset rolle overfor nyankomne flyktninger, sammenlignet med de andre tjenestene vi har presentert. Det kan likevel være at karrieresentrene, gjennom samtaler om arbeid og utdanning og den enkeltes livssituasjon, kan fange opp at personer utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

1.4.5 Integreringsoppgaver i fylkeskommunen, med særskilt ansvar for samordning, kompetansedeling og forebygging av negativ sosial kontroll

Integreringsloven som trådte i kraft 01.01.2021, ga fylkeskommunene ansvaret for IMDi regionale oppgaver og for å lage en plan for kvalifisering av innvandrere. Den overnevnte karriereveiledningen kan ses som en del av dette, da det er et fylkeskommunalt ansvar. Som en del av arbeidet, inngår «å forebygge negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse gjennom å bygge nettverk, dele kompetanse og samarbeide med relevante myndigheter og andre aktører på regionalt og kommunalt nivå» (Prop. 2L (2019-2020:2)). Dette betyr at fylkeskommunene skal bidra til samordning av tjenester som er relevante i arbeidet med å forebygge negativ sosial kontroll. De kan også ha en rolle i kompetansehevede tiltak i regionen. Eksempelvis arrangerer Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging Vest (RVTS Vest) og Rogaland fylkeskommune en regional konferanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold høsten 2022.

Når det kommer til organiseringen av integreringsoppgavene og lokalisering av funksjonene, er fylkeskommunene gitt stor frihet, i likhet med den frihet kommunene har når det kommer til å organisere sine tjenester. Det betyr blant annet at det er stor fylkeskommunal variasjon med hensyn til hva slags avdelinger/seksjoner integreringsoppgavene er lagt til. Eksempelvis ligger det til seksjon for veiledning og livslang læring i én fylkeskommune, til avdeling for utdanning og kompetanse hos en annen, og til avdeling for bærekraftig utvikling hos en tredje.

1.5 Veiledninger og fagressurser på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Opplærings- og integreringstjenestene kan i sitt arbeid mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold nyttiggjøre seg en rekke ressurser og veiledninger om tematikken. Vi vil ikke her gi en fullstendig oversikt over slike fagressurser, men kort gjøre rede for veiledninger og fagressurser hos litt ulike aktører på feltet.

IMDi har utarbeidet en 'Håndbok for håndtering av saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap, barneekteskap og æresrelatert vold'. Håndboken er ment å være en veiledning til hvordan man kan identifisere og følge opp mulige utsatte. Det er også slik at IMDi har utarbeidet fagressurser på tematikken livsmestring og foreldreveiledning. Det er også utarbeidet et undervisningsopplegg med mål å forebygge mobbing og negativ sosial kontroll ved voksenopplæringen i Grimstad "Prosjekt frihet". Det er mulig å sertifisere seg til å bruke dette

³⁹ Se Integreringsloven § 11, <https://lovdata.no/lov/2020-11-06-127/§11>

⁴⁰ Se <https://www.IMDi.no/kvalifisering/regelverk/juridisk-veileder-til-integreringsloven/kapittel-4-introduksjonsprogrammet/>

undervisningsopplegget ved deltakelse på et dagsseminar.⁴¹ Steigen kommune har også utarbeidet et opplegg for å tematisere negativ sosial kontroll overfor barn, unge og foreldre.⁴² Nettressursen <https://www.IMDi.no/nora/> er først og fremst rettet mot unge som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men inneholder også noe informasjon rettet mot personer som jobber med barn og unge.⁴³

Tidligere Kompetanse Norge, nå Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse, har også utarbeidet ressursider på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. På Kompetanse Norge sine nettsider ligger det en 'Ressursside om negativ sosial kontroll, vold i nære relasjoner, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse'.⁴⁴ Ressursene består for det første av en læringsressurs – 'Retten til å bestemme over eget liv'. Læringsressursen er inndelt i en lærerveiledning, deltakerhefte og diskusjonsoppgaver til deltakerheftet. For det andre foreligger det en veileder rettet mot enkeltsaker: 'Informasjon og varsling mellom offentlige etater i saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse'. I tillegg foreligger det noen læringsressurser på samfunnskunnskap.no, som er rettet mot elever og lærere. Det foreligger ulike ressurser ut fra den tidligere og nåværende læreplanen, da noen elever får opplæring etter gammel læreplan, mens andre får etter ny.⁴⁵

Kompetanseteamet er organisasjonsmessig plassert under Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Bufdir har på sine nettsider lagt ut informasjon til de som utsettes for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap. Det foreligger også informasjon til kommuner, hjelpetjenestene og andre offentlige instanser om kjønnslemlestelse, negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og vold i nære relasjoner.⁴⁶ Sistnevnte informasjon inneholder fagstøtte og veiledninger. Det er utarbeidet fire veiledere rettet mot ulike instanser. Det er en veileder rettet mot barneverntjenestens arbeid, en veileder til skoleansatte om barn som ikke møter på skolen, en veileder rettet mot arbeid i Helse- og omsorgstjenesten og en veileder rettet mot krisesenter. Det er utarbeidet informasjonsmaterieell rettet mot NAV, som omhandler deres plikter og hvordan de kan/bør følge opp saker. Det foreligger en læringsressurs for nyankomne innvandrere i voksenopplæringen. Foruten disse veilederne og fagressursene, er det utarbeidet noen fagressurser som ikke er rettet mot spesifikke instanser. Det er utarbeidet en veiviser om kjønnslemlestelse samt en oversikt over lover og regler om tvangsekteskap og barneekteskap.

Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress (NKVT) har også utarbeidet en nettressurs 'Din utvei', som først og fremst er rettet mot de som er utsatte, men som også kan være relevant for personer som skal bistå disse⁴⁷. På denne siden er det blant annet en ressurside for vold i nære relasjoner og en for negativ sosial kontroll. På sistnevnte vises det, foruten særskilte tjenester på feltet, til to sivilsamfunnsaktører som kan bistå utsatte (MIRA-senteret og Røde kors-telefonen for tvangsekteskap og kjønnslemlestelse).

Det finnes fem regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) og disse arbeider kompetansehevende overfor de som i sitt arbeid kan møte på utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. RVTS Øst har utarbeidet fagressursen 'Rett til å bestemme over eget liv', rettet mot de som møter unge utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.⁴⁸

På feltet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er det også en rekke sivilsamfunnsaktører som bidrar inn i arbeidet. Arbeidet disse gjør er i hovedsak rettet mot de som utsettes, men de har blant annet foredrag som kan være aktuelt å bruke i undervisningen om tematikken (Se Bråten mfl. 2021 om frivillige organisasjoners arbeid mot negativ sosial kontroll og

⁴¹ <https://www.IMDi.no/lar-fra-andre/prosjekt-frihet--forebygging-av-mobbing-og-negativ-social-kontroll/>

⁴² Se <https://www.IMDi.no/lar-fra-andre/verktoy-for-dialog-om-negativ-social-kontroll/>

⁴³ https://www.IMDi.no/nora/tips_og_veiledning/

⁴⁴ Se <https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/ressursside-om-negativ-social-kontroll-vold-i-nare-relasjoner-tvangsekteskap-og-kjonnsllestelse/>

⁴⁵ Se <http://samfunnskunnskap.no/?lang=no> for gammel læreplan og <https://lp2021.samfunnskunnskap.no/nb/> for ny læreplan. Se ressurser for gammel læreplan på http://samfunnskunnskap.no/?page_id=128&lang=no og for ny læreplan på <https://lp2021.samfunnskunnskap.no/nb/retten-til-et-fritt-og-selvstendig-liv.html>

⁴⁶ Se <https://ny.bufdir.no/vold/aresrelatert/>

⁴⁷ Se <https://dinutvei.no/> og <https://dinutvei.no/negativ-social-kontroll/>

⁴⁸ Se <https://rettentil.no/>

tvangsekteskap). Det er også sivilsamfunnsaktører som arbeider mer spesifikt mot bestemte grupper. Skeiv verden, en nasjonal interesseorganisasjon for LHBTIQ+ personer med minoritetsbakgrunn, har også oppmerksomhet mot vold i nære relasjoner og negativ sosial kontroll. Et av deres prosjekter, 'Skeiv kompetanse', er et kursopplegg som retter seg mot nyankomne til Norge. De gjennomfører prosjektet på asylmottak, kommunale voksenopplæringer og på introduksjonsprogram.⁴⁹

Som vi ser, finnes det en rekke fagressurser på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, utarbeidet av ulike aktører. Fagressursene kan være til hjelp for håndtering av utsatte i opplærings- og integreringstjenestene og i mer forebyggende arbeid.

1.6 Et tredelt kompetansebegrep som analytisk rammeverk

I den empiriske studien vil vi undersøke kompetansesituasjonen og kompetansebehovet i opplærings- og integreringstjenestene når det gjelder evne til å avdekke, forstå, håndtere og følge opp tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. For å lettere kunne forstå hva slags kompetanse tjenestene har og 'hvor skoen trykker', har vi valgt å benytte et tredelt kompetansebegrep som et analytisk utgangspunkt. Dette følger samme inndeling som i studien til Røsland mfl. (2019) om vold og overgrep i nære relasjoner. Her skilles det mellom fenomenforståelse, handlings- og henvisningskompetanse, samt samhandlingskompetanse. Vi ser en slik inndeling som hensiktsmessig, og vil i det følgende presentere denne tredelingen, men da sett opp mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og ikke vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner.

1.6.1 Fenomenforståelse

Med fenomenforståelse menes kunnskap om hva negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er. Dette innebærer kunnskap om hvilke særegne uttrykk negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan ta, kunnskap om kjennetegn eller symptomer på at noen utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer for å bli utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Fenomenforståelse innebærer også å ha kunnskap om konsekvenser blant ulike grupper av å bli utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, eksempelvis knyttet til kjønn, etnisitet, seksuell orientering, religion og funksjonsevne (Se Røsald mfl. 2019: 18, 38).

Fenomenforståelse handler også om å ha kompetanse om kontekstuelle og kulturelle forhold, slik at man kan identifisere utsatte grupper (Se Røsald mfl. 2019: 18, 38). Som vi så i forrige delkapittel, har man i forskningen kartlagt at en rekke ulike grupper kan være utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Slik kontekstuell kunnskap er viktig som utgangspunkt når man i opplærings- og integreringstjenestene skal avdekke og forstå dette som fenomen. Vi ser nærmere på dette i de empiriske analysene.

1.6.2 Handlings- og henvisningskompetanse

Handlings- og henvisningskompetanse viser til hva man gjør når man er bekymret for, eller vet, at noen er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, samt selve oppfølgingen av de som er berørt. Handlings- og henvisningskompetanse er kunnskap som gjør at man agerer og videre håndterer situasjonen der man er bekymret for at noen utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men også at man evner å forebygge. Dels handler det om selve avdekkingen av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men også om hva som gjøres etter at situasjoner med negativ sosial kontroll og/eller æresrelatert vold er avdekket. Hvilke forutsetninger har den enkelte medarbeider innenfor egen tjeneste til å følge opp? Hvem skal henvises til andre tjenester? Og hvilke tjenester? Og hvordan skal man følge opp etter at man har henvist?

⁴⁹ Se <https://www.skeivverden.no/skeiv-kompetanse>

I følge Røsdal mfl. (2019:18, 39) omfatter handlings- og henvisningskompetansen også evne til å kommunisere med berørte av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, enten de er utsatt for det eller utøver det. Røsdal mfl. (2019:18) løfter også frem kompetanse på å agere på grunnlag av bekymring. Slik vi forstår det, overlapper en slik kompetanse til dels med evne til å kommunisere med de berørte, men handler også om at man vet hvordan man skal gå frem for å bistå de som er utsatt. For å kunne bistå er for det første kunnskap om relevant lov- og regelverk (feks. taushetsplikt, opplysningsplikt og avvergingsplikt), sentralt (Se Røsdal mfl. 2019: 18, 39). Fra forskning om ulike tjenesters evne til å bistå, vet vi også at rutiner kan være svært viktig for en enhets evne til å handle (se feks. Lidén mfl. 2014:205). Vi mener derfor at kunnskap om relevant lov- og regelverk også kan inkludere kunnskap om etablerte rutiner i en tjeneste. For å kunne bistå, er det for det andre viktig å ha kunnskap om hjelpe- og behandlingsinstanser, samt kunnskap om andre tjenesters mandat og rolle (Se Røsdal mfl. 2019:18, 39).

1.6.3 Samhandlingskompetanse

I beskrivelsen av samhandlingskompetanse peker Røsdal mfl. (2019:18, 40) for det første på kunnskap om strukturer og verktøy som fremmer god samhandling. Røsdal mfl. konkretiserer i liten grad hva de egentlig mener med dette, men slik vi forstår det, handler det om kjennskap til tverretattlig samarbeid og hvordan det foregår. Eksempelvis kan dette både handle om regelverk knyttet til blant annet taushetsplikt og opplysningsplikt og annet regelverk som er styrende for tverretattlig samhandling og samarbeid. Samhandling er en lovfestet plikt, som omtales i ulike etaters tjenestelover. Eksempelvis omtales dette i § 50 i Integreringsloven.⁵⁰

For det andre handler samhandlingskompetanse om kompetanse til å delta i (eventuelt koordinere) forpliktende samarbeid mellom forskjellige etater i oppfølging av berørte av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (Se Røsdal mfl. 2019:18). For det tredje handler det om å ha kunnskap om ulike tjenesters mandat og rolle. Dette elementet er også nevnt under handlings- og henvisningskompetanse. At dette elementet inngår begge steder, skyldes antakelig at slik kompetanse både er viktig for henvisning til andre etater når saker er avdekket, og for mer løpende samhandling med slike etater. Kunnskap om ulike tjenesters rolle og mandat handler også om å ha kunnskap om lov og regelverk for andre sektorer enn egen sektor. Røsdal mfl. (2019:40) poengterer i sine analyser av hva slags kompetanse som er viktig opp mot vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner, at det også er viktig med relasjonskompetanse og evne til å bygge tillit på tvers. Slik kompetanse ses som viktig for å kunne få til vellykkede samarbeid. Det er sannsynlig at en slik kompetanse også er viktig opp mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

1.6.4 Det tredelte kompetansebegrepet som analytisk rammeverk

Som vi ser, er det både glidende overganger og til dels overlapp mellom de tre kompetanseformene vi har presentert. I empiriske analyser der det tredelte kompetansebegrepet skal anvendes, kan det derfor være utfordrende å kategorisere gjensidig utelukkende kompetansetyper inn i de tre elementene. Vi forstår det tredelte kompetansebegrepet som en modell som representerer analytiske skiller mellom ulike former for kompetanse. Og vi anser det hensiktsmessig å bruke denne modellen til å strukturere de kommende analysene av opplærings- og integreringstjenestenes kompetanse og kompetansebehov.

Imidlertid er det viktig å understreke at de tre kompetanseformene ikke nødvendigvis er helt ulike kompetansetyper. Handlingskompetanse innebærer også at man må vite noe om hvem man skal ta kontakt med i hjelpetjenestene og hvem man bør samhandle med, og samhandlingskompetanse må være på plass for at man skal vite hvor man skal henvise. Det er også slik at handling- og henvisningskompetanse påvirkes av fenomenforståelsen. Vi behandler derfor disse ulike kompetanseformene kun som analytiske kategorier, som kan bidra til å tydeliggjøre 'hvor skoen trykker'.

I Røsdal mfl. (2019) sine beskrivelser løftes «avdekkerkompetanse» frem i både fenomenforståelse og handlings- og henvisningskompetanse. Slik vi forstår Røsdal mfl., består

⁵⁰ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-11-06-127>

forskjellen i at tilstrekkelig fenomenforståelse gjør at man klarer å få øye på personer som utsettes ut fra bestemte kjennetegn, mens den avdekkingen som skjer i samtaler med potensielt utsatte tilhører 'handlingskomponenten' i handlings- og henvisningskompetanse. I våre analyser behandler vi imidlertid også sistnevnte som en del av fenomenforståelsen. Vi er enig med Røsdal mfl. (2019) i at sistnevnte rent logisk tilhører handlingskomponenten, fordi det sier noe om hva man gjør i en situasjon, men velger likevel å innlemme empiri om dette under fenomenforståelse. Det er også mulig å argumentere for at avdekking i en samtale bør ses i nær tilknytning til det å ha tilstrekkelig fenomenforståelse, fordi slik kunnskap vil bidra til at man klarer å stille 'de rette spørsmålene'.

1.7 Kunnskapsstatus på feltet

I løpet av dette innledningskapittelet har vi gitt en kortfattet oppsummering av tidligere forskning. Vi har poengtert at det er begrenset med forskning på kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant opplærings- og integreringstjenestene. Tidligere studier og evalueringer har i hovedsak vært rettet mot de ordinære hjelpetjenestene, sivilsamfunnet og de særskilte tjenestene. Denne konklusjonen bygger på en gjennomgang av tidligere studier på området. Kunnskapsstatusen er gjengitt i appendiks 1.

To nyere studier fremstår som særlig relevante for vår analyse. Dette gjelder for det første Leirvik mfl. (2020), som ser på hvordan ordinære og særskilte tjenester møter personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Data er her samlet inn fra blant annet minoritetsrådgivere, integreringsrådgivere som representerer de særskilte tjenestene og barnevern, familievernkantor og familievoldskoordinator, som mer ordinære hjelpetjenester. For det andre gjorde Sentio Research i 2020 en studie av kompetansebehov om vold og overgrep mot barn og unge (representert ved ledere) innenfor tjenester med barn og unge som målgruppe. Studien består av en spørreundersøkelse rettet mot ledere i barnehage, skole, barnevern, PP-tjenesten, helsestasjon og skolehelsetjeneste, og habiliteringstjenesten for barn og unge. I tillegg har de gjennomført case-studier i politiet, UDI, BUP, familievernkantor og barnevernsinstitusjon.

I utarbeidelsen av spørreundersøkelsen har vi tatt utgangspunkt i konkrete spørsmål fra begge disse studiene. Imidlertid har vi tilpasset spørsmålene til de tjenestene vi tar for oss. Det gjør at vi i liten grad kan sammenlikne våre funn om kompetanse på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant opplærings- og integreringstjenester, med funn fra andre tjenester. Det er likevel mulig å trekke noen paralleller mellom de tjenestene vi har sett på, og andre tjenester.

Også andre relevante studier som Eggebø mfl. (2018) og Røsdal mfl. (2019) har vært viktige for utformingen av intervjuguiden og spørreundersøkelsen i vår analyse. Således slår Røsdal mfl. (2019) fast behovet for økt kompetanse i tjenesteapparatet både på når det gjelder handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse på områdene vold og overgrep. Dette gjelder også fenomenforståelsen. Behovet for kunnskap favner ifølge Røsdal mfl., alle som gjennom sine tjenester kan komme i befatning med vold og overgrep (Røsdal mfl. 2019:38). Noen grupper er imidlertid spesielt utsatte, og personer med LHBTIQ+ identitet er blant disse. Dette fremgår av blant annet Eggebø mfl. (2018), som fokuserer på skeive med innvandrerbakgrunn i Norge (se ovenfor).

Vi finner det særlig interessant at man i tidligere forskning har vist at målgruppen for vår undersøkelse er grupper man i for liten grad fanger opp i de ordinære hjelpetjenestene. I en spørreundersøkelse til hjelpetjenestene på tematikken, ble de spurt om hvilke grupper de mente hjelpetjenestene i for liten grad fanget opp (Leirvik mfl. 2020: 80-84). Respondenter i de særskilte hjelpetjenestene fremhevet gutter, andre religiøse minoriteter enn muslimer/kristne, og de med kort botid i Norge. Øvrige hjelpetjenester krysset også oftest av for de med kort botid i Norge, i tillegg til de som har familie med sterk forankring i eget nettverk. Vi ser altså at begge respondentkategoriene fremhevet målgruppen for vår undersøkelse. Studien viser også at bestemte underkategorier ikke blir tilstrekkelig fanget opp av hjelpetjenestene. Det gjelder blant annet unge gutter utsatt for ufrivillige utenlandsopphold og arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa (Leirvik mfl. 2020:173). I vår studie har vi derfor valgt å se nærmere på hvilke underkategorier

blant nyankomne flyktninger og innvandrere som opplærings- og integreringstjenestene opplever at de selv og hjelpetjenestene ikke fanger opp.

1.8 Rapportens disposisjon

I neste kapittel redegjør vi for den metodiske tilnærmingen som er brukt i prosjektet. Vi undersøker hva slags fenomenforståelse opplærings- og integreringstjenestene har, i kapittel 3. I kapitlet som følger, kapittel 4, belyses tjenestenes handlings- henvisnings- og samhandlingskompetane. I kapittel 3 og 4 løfter vi også frem utfordringer tjenestene står overfor i sitt arbeid mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, både med tanke på undervisning på tematikken og når det gjelder avdekking og håndtering av enkelttilfeller. I kapittel 5 ser vi på forhold ved kompetansen som er av en mer overgripende art, og som kan spille en viktig rolle i å forme fenomenforståelse og hvordan ansatte i tjenestene handler, henviser og samhandler. I og med at vi behandler de ulike kompetanseformene hver for seg, er det behov for å gjøre en mer helhetlig analyse der disse ses i sammenheng. Det gjøres i kapittel 6, ved å benytte en faktoranalyse. I tillegg foretar vi en mer helhetlig oppsummering, der vi ser funnene fra de ulike kapitlene i sammenheng, i kapittel 7. I det aller siste kapitlet, kapittel 8, presenterer vi anbefalinger opp mot fremtidig kompetansehevede arbeid.

2 Metodiske tilnærminger

Dette prosjektet består av to deler, en kunnskapsstatus og en empirisk del. Kunnskapsstatusen gir en oversikt over foreliggende kunnskap om kompetanse på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere innenfor opplærings- og integreringstjenester. Den empiriske delen består av en kvalitativ studie, basert på intervjuer med ansatte og ledere innenfor relevante tjenester, og en kvantitativ del som baserer seg på en spørreundersøkelse sendt ut til opplærings- og integreringstjenester i alle landets kommuner.

I dette kapitlet vil vi presentere metodiske aspekter ved dette designet.

2.1 Overordnet metodedesign

Rapporten bygger på flere ulike data; kunnskapsoppsummering, spørreundersøkelse til opplærings- og integreringstjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere, samt kvalitative intervjuer med de samme tjenestene. I dette delkapitlet redegjør vi kort for metoden som er brukt for datainnsamling og analyse av de ulike datakildene.

2.1.1 Kunnskapsstatus

Innledningsvis ble det utarbeidet en kunnskapsstatus over relevante studier, først og fremst hentet fra norsk forskning, men også med bidrag fra Sverige og Danmark. Det primære kriteriet for å velge ut studier var at funnene var relevante for å vurdere kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere innenfor opplærings- og integreringstjenestene. Det sekundære kravet var at studiene kunne kaste lys over møtet mellom ansatte i tjenesteapparatet og innvandrere mer generelt, på temaer relevant for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Formålet med kunnskapsstatusen var å få en oversikt over eksisterende kunnskap, samt å avdekke kunnskapshull. Dette var igjen ment å legge føringer på utformingen av tema og spørsmål for det videre arbeidet med innsamling av data for analysen.

Kunnskapsstatusen viser at det er begrenset med forskning, både i Norge, Sverige og Danmark, som retter seg mot kompetansenivået på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenester for nyankomne flyktninger og innvandrere. I så måte er denne studien et viktig bidrag for å kartlegge dette i en norsk kontekst. Det finnes imidlertid noen studier fra blant annet hjelpetjenester for personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, slik som blant annet barnevernsvakt, barnevernstjenesten, familievernkontor og krisesentre, som omhandler kompetansenivået i tjenestene. Disse er relevante som et bakgrunnsteppe for vår empiriske studie. Særlig må Leirvik mfl. 2020 og studien fra Sentio Research 2020, fremheves. De to studiene, som er kort presentert i kapittel 1, har spørsmål og temaer som helt konkret har dannet utgangspunkt for utforming av spørsmål til surveyen i vår studie.

Kunnskapsstatusen ble presentert for prosjektets referansegruppe, som kom med innspill både til denne og til kunnskapsbehov i de relevante tjenestene. I denne rapporten er kunnskapsstatusen gjengitt i appendiks 1.

2.1.2 Den empiriske studien

Funn fra kunnskapsstatusen tok vi med oss da vi innledet den empiriske studien med intervjuer med utvalgte informanter innenfor relevante tjenester som voksenopplæring, karrieresenter og kommunal flyktningetjeneste, NAVs tjenester for arbeidsrettet kvalifisering og ordinære arbeidsmarkedstiltak. Dette representerte i sum et viktig grunnlag for utformingen av spørreskjema for spørreundersøkelsen. Her hentet vi også inspirasjon fra tidligere gjennomførte studier. Vi så særlig hen til spørsmålene i studien til Leirvik mfl. fra 2020, som rettet seg mot hjelpetjenester for personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, samt Sentio (2020) sin rapport om kompetansebehov blant ulike tjenester på vold og overgrep.

Vi benytter tematisk analyse basert på samspillet mellom det kvantitative og det kvalitative datamaterialet. Den tematiske analysen følger det tredelte kompetansebegrepet, fenomenforståelse, handlings- og henvisningskompetanse samt samhandlingskompetanse. I tillegg har vi gjort en analyse av mer generelle og helhetlige sider ved tjenestenes kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, som går utover grensene for dette tredelte kompetansebegrepet. Dette har vi i analysen definert som en egen kategori.

I utgangspunktet sikret vi at både spørreundersøkelsen og intervjuene dekket de spørsmålene analysen var ment å besvare. Det ble utformet en intervjuguide som blant annet var ment å fange opp respondentenes kompetanse knyttet til temaene negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, både når det gjaldt forståelse av dette som fenomen, samt kompetanse om oppfølgende handling, henvisning og samhandling etter avdekking. I skrivefasen ble materialet systematisert etter disse temaene. Dette var ikke nødvendigvis så enkelt, da temaene glir over i hverandre. Dette speiles også i intervjuene der informantene kunne trekke inn situasjoner som både handlet om å forstå negativ sosial kontroll som fenomen, men også hvordan handle og henvise når fenomenene avdekkes.

Respondentene i spørreundersøkelsen (N=622) er i noen grad overlappende med informantene i intervjustudien (N=32), men hvor sistnevnte innehar en større bredde i representasjon. Informanter fra statsforvalterne, fylkeskommunene og en organisasjon for skeive er med blant informantene i intervjuene, men ikke i spørreundersøkelsen.

De kvalitative intervjuene utdyper mange av de temaene som er med i spørreundersøkelse, men løfter også frem temaer som denne ikke dekker. Formålet er å utdype temaer som ikke så lett lar seg måle gjennom ferdig utformede spørsmål.

2.2 Kvalitative intervjuer med relevante aktører i opplærings- og integreringstjenestene

Delvis parallelt, men i hovedsak i etterkant av surveyen, gjennomførte vi en kvalitativ intervjuundersøkelse der vi tok kontakt med aktører innenfor en rekke av de opplærings- og integreringstjenestene som var målgruppen for surveyen. Dette omfattet kombinasjonsklasser/innføringsklasser, forberedende videregående skole/ grunnskole på videregående, introduksjonsprogram/flyktningetjenesten, kommunal voksenopplæring og karrieresentre. I tillegg gjennomførte vi to intervjuer i to ulike fylkeskommuner om hvilket inntrykk de hadde av kompetansesituasjonen i kommunene, samt fire intervjuer hos fire utvalgte statsforvaltere, der ansvarlig for fordeling av etterutdanningsmidler til lærere ble intervjuet. Vi har også intervjuet en organisasjon som jobber for å fremme rettighetene til LHBTIQ+. I alt ble det foretatt 25 intervjuer med i alt 32 ulike informanter. Der to eller flere ble intervjuet sammen, hadde dette sammenheng med at informantene jobbet så vidt tett sammen om de aktuelle problemstillingene at de tenkte gruppeintervju ville gi det mest helhetlige tematiske bildet. Informantene kom fra 11 ulike kommuner, som igjen fordelte seg på syv ulike fylker, fra Troms og Finnmark i nord til Viken i sør. Oversikt over informanter fordelt på ulike tjenester er vist i Tabell 2.1.

Tabell 2.1: Informanter i de kvalitative intervjuene fordelt på tjenestested, antall intervjuer, intervjuform, antall informanter og intervjuer fordelt på antall kommuner og fylkeskommuner.

Tjenestested / Organisasjonsenhet	Antall intervjuer	Intervjuform	Antall informanter	Intervjuer fordelt på antall kommuner / fylkeskommuner
Kombinasjons-klasser/ innføringsklasser/ Forberedende vgs/ grunnskole på vgs	4	Teams:4	5	3
Introduksjonsprogram/ Flyktningetjenesten	4	Teams:2 Fysisk møte:2	9	3
Voksenopplæring	8	Teams:7 Fysisk møte:1	9	6
Karrieresentre	2	Teams:2	2	2
Fylkeskommuner	2	Teams:1 Fysisk møte:1	2	2
Statsforvaltere	4	Teams:4	4	4
Foreninger på området LHBTIQ+	1	Fysisk møte:1	1	1
I alt	25	Teams:20 Fysisk møte:5	32	11 ulike kommuner 5 ulike fylkeskommuner

Vi tok kontakt med potensielle informanter på telefon og/eller epost. Informanter fant vi ved å velge ut kommuner vi så som interessante for vår studie og kontaktet relevante tjenester i disse. Utvalget ble gjort for å sikre en visse bredde og variasjon i kommunene hva gjaldt størrelse, by-land og landsdel. I voksenopplæringen tok vi først kontakt med ledelsen, ved rektor, og spurte vedkommende om kontaktinformasjon til lærere som kunne være relevant for studien. Denne rekrutteringsmodellen ga imidlertid liten respons. Vi valgte derfor å velge ut relevante voksenopplæringer og sendte mail direkte til samtlige lærere ved voksenopplæringen. Dette satte fart i rekrutteringen og vi fikk fort kontakt med, via denne formen for selvseleksjon, et utvalg lærere som gjerne ville dele av sine erfaringer. Vi fikk flere positive svar enn vi hadde kapasitet til å intervjuer. Vi valgte bort lærere som helst ville intervjues på et senere tidspunkt.

Samtlige intervjuer ble tatt opp på bånd, enten via Teams eller ved båndopptaker. I tillegg tok vi notater underveis i intervjuet. Disse ble renskrevet i etterkant. I analyser av datamaterialet er det notatene fra intervjuene som brukes. Lydopptaket fungerte som en sikkerhet, dersom notatene ikke var tilstrekkelig utfyllende, ved at vi kunne gå tilbake til lydopptaket for å sjekke det som ble sagt.

I presentasjonen av det kvalitative materialet har vi gitt informantene et nummer. Vi oppgir hva slags tjeneste de tilhører, og om intervjupersonene kan karakteriseres som leder eller ansatt. Utover dette gir vi ikke personidentifiserende opplysninger. Dette gjør at det ikke skal være mulig å gjenkjenne informantene.

2.3 Metodiske betraktning rundt den kvalitative studien

Den kvalitative intervjustudien etterstreber ikke representativitet i utvalg. Til det er antall relevante tjenester og kommuner for mange, og intervjuene for få. Intervjuene er derfor mer ment å formidle erfaringer og refleksjoner hos de som møter problemstillingene fra sine ulike ståsteder.

Ettersom antall informanter i hver enkelt tjeneste er få, og utvalget ikke er representativt, har vi i analysene av det kvalitative materialet valgt å ikke sammenlikne tjenestene. For sammenlikninger av de ulike tjenestene benyttes i stedet det statistiske materialet.

Mange informanter ga avslutningsvis uttrykk for at de syntes det var veldig interessant å delta i studien. En del mente også at det hadde vært bevisstgjørende og tankevekkende. Dette er interessant i en studie som har til formål å belyse aktørers kompetanse, i det samtale om problemstillingene i seg selv syntes å øke bevisstheten om det. Det er verdt å ta med seg over i anbefalingene som avslutter denne rapporten.

2.4 Spørreundersøkelse

Et elektronisk spørreskjema ble sendt ut via alle norske kommuners og fylkeskommuners postmottak. I tillegg ble det sendt direkte til alle landets karrieresentre basert på epostadresser tilgjengelig på nettet. Vi sendte også til syv ulike opplærings- og integreringstjenester som er i jevnlig kontakt med, og har ansvar for, opplæring eller andre tiltak overfor nyankomne innvandrere og flyktninger. De enkelte tjenestene er beskrevet i kapittel 1, og vi tok utgangspunkt i disse. Spørreskjemaet ble utarbeidet med utgangspunkt i foreliggende forskning, se kunnskapsstatusen, appendiks 1. Siden forskningen på tematikken er begrenset, valgte vi også å gjennomføre noen kvalitative intervjuer før vi designet spørreskjemaet ferdig. Slik kunne vi innarbeide innsikter og temaer som kom opp der, i spørsmål og svarkategorier i skjemaet.

Utsendelsesbrevet ble stilet til leder for enheten som igjen ble bedt om å videresende til sine ansatte. Utsendelsesbrevene er vedlagt i appendiks 4. Tabell 2.2 viser enhetene som ble kontaktet, og antallet svar fra disse.

Tabell 2.2: Respondenter i spørreundersøkelsen fordelt på tjenester og type stilling.

	Ledere	Andre ansatte	Til sammen
Kommunal voksenopplæring ⁵¹	108	132	250
Enhet med ansvar for introduksjonsprogram	69	50	119
Annen flyktningetjeneste	17	36	53
Mottaksskole / mottaksklasse / annen grunnskole	45	22	67
Vanlig videregående skole (gjerne med kombinasjonsklasser eller innføringsklasser)	28	39	67
Videregående skole for voksne	10	19	29
Karrieresenter	9	28	37
Totalt	286	336	622

Trolig på grunn av feilutsending fra postmottak og at noen som mottok invitasjonen har hatt lite berøring med tematikken, valgte en del respondenter å avslutte utfylling av skjemaet tidlig eller underveis i undersøkelsen. Antallet besvarelser varierer derfor noe for enkeltspørsmål, men cirka 550 respondenter valgte å fylle ut hele skjemaet. For de fleste tok det omkring 20 minutter å besvare skjemaet (median tid for utfylling var 22 minutter). Siden skjemaet inneholdt både lukkede og åpne spørsmål, og mange av respondentene også ga utfyllende svar på de åpne spørsmålene, var det en del som brukte atskillig lengre tid. Vi mottok to klager på at spørreskjemaet var for langt. Spørreskjemaet er vedlagt i appendiks 3.

Det var ønskelig med svar fra hele landet, og fra både små og store kommuner (enkelte av tjenestene er sentralisert til fylkes- eller regionnivå). Tabell 2.3 viser svarfordelingen fra ulike landsdeler og Tabell 2.4 viser fordelingen på kommunens sentralitet (basert på Statistisk sentralbyrås sentralitetsindeks) for de tjenestene som organiseres på kommunalt nivå.⁵² Fordelingen er tilfredsstillende både med hensyn til geografi og kommunestørrelse.

Tabell 2.3: Respondenter fordelt på landsdeler, i antall og prosent.

	Antall	Prosent
Sørlandet	57	9,2
Østlandet	291	46,8
Vestlandet	106	17,0
Trøndelag	41	6,6
Nord-Norge	127	20,4
Totalt	622	100

⁵¹ Disse inkluderer alle typer voksenopplæring, inkludert forberedende voksenopplæring (FVO).

⁵² Sentralitetsindeksen er en kode med en verdi for hver kommune, som gir et mål for kommunens sentralitet. Klassifisering av kommuner etter sentralitet: Gruppe 1 er kategorien med de mest sentrale kommunene (høyeste sentralitetsindeksene, sånn som Oslo og kommunene rundt) og gruppe 6 inneholder de minst sentrale (laveste sentralitetsindeksene). Beregningen av indeksen er basert på reisetid til arbeidsplasser og servicefunksjoner fra alle bebodde grunnkretser. Se <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/sentralitetsindeksen.oppdatering-med-2020-kommuner> for en oversikt over ulike kommuners plassering.

Tabell 2.4: Respondenter fra kommunale tjenester fordelt på kommunens sentralitet, i antall og prosent.

	Antall	Prosent
Mest sentral	26	4.2
Nest-mest sentral	44	7.1
Mellomsentral 1	97	15.6
Mellomsentral 2	127	20.4
Nest-minst sentral	111	17.8
Minst sentral	85	13.7
Totalt	490	78.8

Siden vi var nødt til å bruke postmottak for å nå ut til respondentene, er det vanskelig å anslå hvor mange som faktisk mottok spørreskjemaet, og hvor mange av disse igjen som faktisk fylte det ut. Dermed kan vi heller ikke angi en nøyaktig svarprosent. Vi antar at de tjenestene som har større innslag av nyankomne innvandrere og flyktninger fant undersøkelsen mer relevant og at svarprosenten er høyere blant disse. Dette ga seg også utslag i at en del respondenter i kommuner der det er få nyankomne innvandrere, avsluttet undersøkelsen underveis. På enkeltspørsmål var det også forholdsvis store andeler som svarte 'ikke relevant' eller 'vet ikke'. Vi har som oftest tatt disse med i analysen. Der disse er tatt ut av enkeltanalyser, gjør vi oppmerksom på dette.

Alt dette gjør også at vi, i likhet med de fleste andre som gjennomfører denne typen spørreundersøkelser, ikke kan fastslå hvorvidt spørreundersøkelsen er fullt ut representativ for de ulike respondentkategoriene. Det er imidlertid ingen holdepunkter som skulle tilsi at de ikke er representative. Vi gjør likevel oppmerksom på at med et forholdsvis lavt antall respondenter fra videregående skoler for voksne, bør man være noe mer forsiktig med å generalisere for denne kategorien respondenter.

Vi brukte EasyFacts verktøy for gjennomføring av webundersøkelsen. Dataene ble overført til og analysert i SPSS (Statistical Package for Social Science). I de tre første empirikapitlene (kapitlene 3-5) har vi i hovedsak presentert univariate og bivariate frekvensfordelinger, der vi har vært spesielt oppmerksomme på forskjeller mellom de ulike tjenestene, ledere versus øvrige ansatte og kommunenes sentralitet.

I et eget kapittel (kapittel 6) har vi analysert dataene mer helhetlig for å få et bedre inntrykk av hvordan de ulike variablene i de tre empirikapitlene henger sammen. Her har vi gjennom en faktoranalyse (dvs. Principal Component Analysis – hovedkomponentanalyse) søkt å lage en mer helhetlig oversikt over datamaterialet. Det har vi gjort ved å identifisere noen underliggende dimensjoner basert på sammenhengen mellom nøkkelvariabler i studien, og foretatt noen tolkninger av hvilke dimensjoner dette gjelder. Videre har vi brukt multippel lineær regresjon for å avdekke om det er forskjeller mellom ulike kategorier av respondenter og tjenester når det gjelder hvordan de fordeler seg med hensyn de to viktigste dimensjonene vi identifiserte. Vi bruker scoren for hver respondent i faktoranalysen som avhengige variabler. Gjennom fire ulike regresjonsmodeller studerer vi variasjon mellom de ulike typene tjenester, ledere og øvrige ansatte, kommunenes sentralitet, hvor ofte negativ sosial kontroll avdekkes og hvilket ansvar tjenestene oppgis å ha for tematikken. For å kunne følge gangen i analysen er deler av metoden nærmere beskrevet i selve kapitlet.

Svarene på de åpne spørsmålene er blitt brukt, sammen med de kvalitative intervjuene, til å belyse funnene i spørreundersøkelsen, samt spørsmål vi ikke har fått svar på gjennom de lukkede spørsmålene.

3 Fenomenforståelse

Formålet med dette kapitlet er å analysere fenomenforståelsen blant opplærings- og integreringstjenestene. Vi har delt dette kapitlet inn i 9 delkapitler. I det *første* delkapitlet ser vi nærmere på om tjenestene har bevissthet og kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I det *andre* delkapitlet undersøker vi i hvilken grad tjenestene avdekker negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. For å kunne avdekke er det viktig å ha kunnskap om hva tematikken innebærer. I det *trede* delkapitlet ser vi derfor på hvordan tjenestene forstår og definerer negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. En viktig forutsetning for en god fenomenforståelse er å vite hvilke kjennetegn man skal se etter. Dette er temaet for det *fjerde* delkapitlet. For å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er det også avgjørende at man får de utsatte i tale, slik at de kan fortelle om hva de opplever. Dette belyses i det *femte* delkapitlet. Andre typer kompetanse kan også være viktig for å avdekke tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I det *sjette* og *syvende* delkapitlet, ser vi nærmere på relasjonsbygging og kunnskap om kulturelle og religiøse praksiser. I det *åttende* delkapitlet undersøker vi hva slags utfordringer som kan redusere tjenestenes mulighet til å avdekke. I det siste, og *niende* delkapitlet, ser vi nærmere på tjenestenes forebyggende arbeid gjennom undervisning på tematikken. Vi avslutter kapitlet med en oppsummering av funnene.

3.1 Bevissthet og kunnskap om tematikken

For å få et inntrykk av om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er en tematikk som er satt på dagsorden i tjenestene, ble respondentene spurt om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er temaer ansatte i deres organisasjon har bevissthet og kunnskap om.

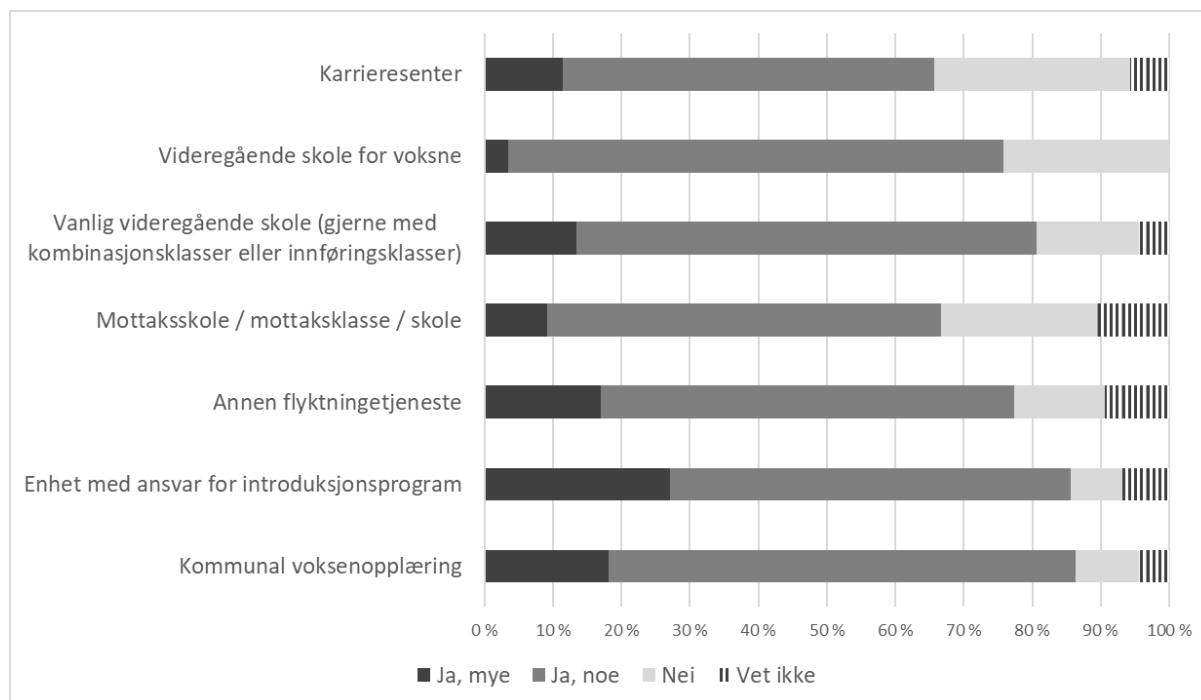
Flertallet, nær to av tre (64 prosent), sier at de har *noe* kompetanse på temaet. Bare 13 prosent sier de har 'lite eller ingenting'. Det er imidlertid relativt få, 17 prosent, som sier organisasjonen har *mye* bevissthet og kunnskap om tematikken. De siste 6 prosentene er usikre. Det betyr at det jevnt over er mange som opplever at de har noe kompetanse om tematikken. Derimot er det mer uvanlig at organisasjonen har stor oppmerksomhet og kunnskap om tematikken..

Er det slik at 'noe kompetanse' er å anse som tilstrekkelig? Gitt at disse tjenestene ikke er en del av hjelpetjenestene, men har opplærings- og integrering som sine primæroppgaver, er det kanskje ikke å forvente at et stort antall skal ha mye kompetanse. Ut fra en slik forståelse kan våre funn indikere at tjenestene jevnt over har tilstrekkelig bevissthet og kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Men, som vi senere skal se, endrer dette bildet seg en del når vi spør tjenestene mer spesifikt om deres kompetanse på de ulike problemområdene som faller inn under negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (se figur 3.3).

Det er også verdt å legge merke til at det er en del som rapporterer at de har for liten eller ingen bevissthet og kompetanse på tematikken. Så mange som 13 prosent sier at de vet lite eller ingenting, mens 6 prosent svarer 'vet ikke'. Figur 3.1 viser prosentandelen for de ulike tjenestene.

En slik manglende bevissthet i egen organisasjon kommer også fram i de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen. En respondent sier for eksempel: «Siden jeg begynte her for to år siden, har det vært lite fokus på dette på arbeidsplassen», (ansatt i vanlig videregående opplæring). En annen sier: «Ingen opplæring om tematikken i jobbsammenheng [...]. Vi har vært på flere traumekurs, og har lært en del om traumer, men ingenting om temaene i denne undersøkelsen», (ansatt i mottaksskole/klasse).

Figur 3.1: Respondentenes syn på hvor mye bevissthet og kunnskap deres organisasjon har om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent etter tjenestetype (N=617).

Av figuren går det frem at det vanligste svaret i alle tjenestene er at organisasjonen har *noe* bevissthet og kunnskap om tematikken. Det er imidlertid noen nyanseforskjeller i besvarelsene mellom de ulike tjenestene. Tar vi ut de som svarer 'vet ikke', finner vi at bevisstheden og kunnskapen blir rapportert å være høyest i enheter med ansvar for introduksjonsprogram. Etterfulgt av kommunal voksenopplæring og 'annen flyktningetjeneste'. Lavest bevissthet og kunnskap blir rapportert i videregående skoler for voksne, karrieresentre og mottaksskoler/-klasser. Det er ingen systematiske geografiske forskjeller i besvarelsene på dette spørsmålet.

Ledere mener bevisstheden og kunnskapen i organisasjonen er noe høyere enn det andre ansatte sier. Dette skyldes trolig at lederne har bedre oversikt og vet bedre enn øvrige ansatte hvor ansvaret er plassert. Imidlertid kan dette også være et faresignal om at kunnskapen ikke alltid tilflyter resten av organisasjonen. En annen mulig forklaring kan dreie seg om at det er en større utskiftning blant de ansatte sammenlignet med ledere. En slik fortolkning underbygges i dybdeintervjuene ved at ledere understreker viktigheten av at kompetansehevende tiltak gjentas årlig.

I 2020 kartla Sentio kompetansebehov om vold og overgrep mot barn og unge i barnehage, skole, barnevern, PP-tjenesten, helsestasjon/skolehelsetjenesten og habiliteringstjenesten for barn og unge. Studien viser at lederne rapporterer om god kompetanse på hva vold og overgrep er (Sentio 2020:15). I studien har de også sett på disse tjenestenes vurdering av enhetens kompetanse om æresrelatert vold, tvangsekteskap og negativ sosial kontroll ved å spørre lederne i enhetene. De finner at kompetansen på dette er mangelfull blant enhetene, og kunnskapen varierer fra middels god til under middels god (Sentio 2020:17). Spørsmålet vi har stilt i vår undersøkelse, og spørsmålet Sentio har stilt, er ikke direkte sammenliknbare. For det første spurte vi *både* ledere og ansatte i organisasjonene, og som vi ser i vår undersøkelse mener lederne at bevisstheden og kunnskapen i organisasjonen er høyere enn andre ansatte. For det andre spurte vi respondentene om *både* bevissthet og kunnskap, ikke kun kunnskap, slik Sentio har gjort. Det er likevel mulig å si noe om forskjeller og likheter mellom tjenestene Sentio har sett på, og de vi har sett på. Et fåtall av våre tjenester sier at de har 'mye kompetanse'. Det vanligste er å ha 'noe kompetanse'. Det ser altså ut til at noen av våre respondenter har over middels kompetanse, mens flertallet har middels eller under middels kompetanse. Det er også noen som opplever at organisasjonen ikke har kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Det indikerer at selv om et fåtall av tjenestene har mer kompetanse enn de tjenestene Sentio har sett på, er det stor grad av sammenfall på tvers av tjenestene som oppgir et 'middels' kompetansenivå.

Vi har i spørreundersøkelsen også gått mer konkret til verks rundt dette med kompetanse, ved å prøve å fange opp på hvilke måter tematikken blir tatt opp. I Tabell 3.1 presenteres andelen som oppga at tematikken ble tatt opp i ulike sammenhenger i egen organisasjon, der vi ser på hvordan dette fordeler seg blant de ulike tjenestene.

Tabell 3.1: Hvordan blir tematikken tatt opp i organisasjonen? Andel som svarte ulike alternativer, i prosent, etter tjeneste (N=539).

	Komm voksen- oppl.	Intro	Flyktningtj.	Mottaks- skole	VGS	VGS voksne	Karriere
Tas opp i gruppesamtaler på tvers av familier	31.1	39.4	23.3	6.1	3.0	4.0	0.0
Tas opp i gruppesamtaler med nyankomne familier	11.6	28.3	27.9	0.0	3.0	0.0	0.0
Tas opp i 1-1 samtaler med nyankomne innvandrere/flyktninger	13.8	32.3	39.5	10.2	12.1	20.0	0.0
Tas opp i parsamtaler med nyankomne innvandrere/flyktninger	4.0	14.1	23.3	2.0	0.0	0.0	0.0
Tas opp blant kolleger / med ledelsen først når det avdekkes tilfeller av tematikken	41.3	39.4	30.2	38.8	42.4	48.0	28.1
Tematikken diskuteres jevnlig blant kolleger uavhengig av enkeltsaker	36.0	32.3	32.3	22.4	28.8	24.0	21.9
Annet	22.7	14.1	14.0	12.2	16.7	12.0	18.8
Ikke relevant	18.8	13.1	18.6	28.6	27.3	36.0	43.8

Tabellen viser at det særlig er i kommunal voksenopplæring, introduksjonsprogram og flyktningetjeneste at tematikken enten tas opp i gruppesamtaler på tvers av familier, eller i gruppesamtaler med nyankomne familier. Når det gjelder å ta opp tematikken i en-til-en-samtaler med nyankomne innvandrere/flyktninger er dette mest utpreget blant introduksjonsprogram og flyktningetjenesten. Det samme er tilfelle når det gjelder parsamtaler med nyankomne, men dette ser jevnt over ut til å ikke være en aktuell måte å ta opp tematikken på.

Ser vi på andelen som svarer at tematikken først tas opp med kolleger eller ledelse når det avdekkes tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er andelen høyest blant videregående skoler for voksne. Det er nær halvparten som sier dette. De fleste tjenester ligger litt under eller noe over en tredjedel. Karrieresentrene ligger lavest med 28 prosent. Selv om karrieresentrene ligger noe lavere enn de andre tjenestene, er denne måten å tematisere tematikken på en av de vanligste blant karrieresentrene. Det er i underkant av en tredjedel som krysser av for dette.

Når det gjelder opplevelsen av om tematikken jevnlig diskuteres blant kolleger uavhengig av enkeltsaker, ser vi at det også er mellom en femdel og drøyt en tredel som krysser av for dette. I 'annen flyktningetjeneste' er det faktisk en større andel som oppgir at tematikken diskuteres jevnlig uavhengig av enkeltsaker, enn som tar det opp blant kolleger først når det avdekkes tilfeller.

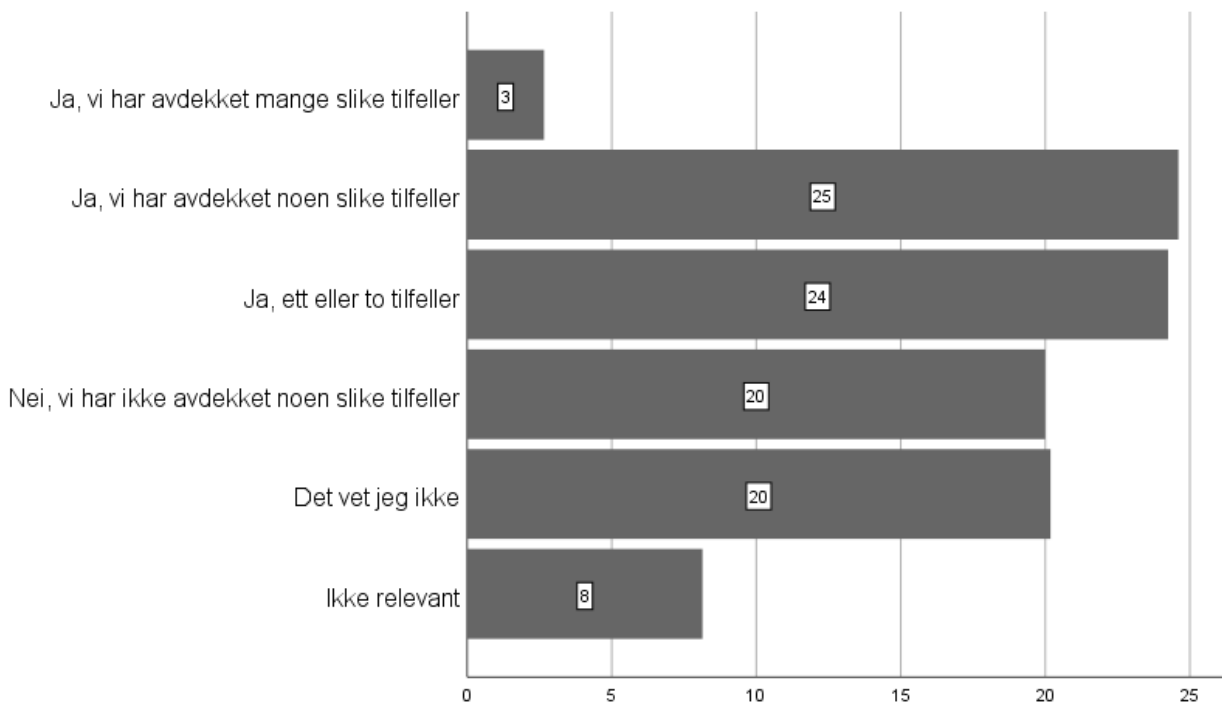
3.2 Halvparten har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan være en problematikk ansatte i opplærings- og integreringstjenestene møter og eventuelt avdekker. For å få et inntrykk av omfanget spurte vi respondentene i spørreundersøkelsen om å oppgi om 'du eller dine kolleger i løpet av de siste to årene har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold'.

Et flertall av respondentene oppgir at de har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (Figur 3.2). Det er imidlertid få som sier de har avdekket *mange* slike tilfeller. De vanligste svarene er 'noen tilfeller' og 'ett eller to tilfeller'. Cirka en av fire respondenter oppgir hvert av disse svarene. Som det fremgår av figuren er det også mange som ikke vet om slik avdekking har skjedd. Dette kan tyde på at slike saker går under radaren i organisasjonen. En annen mulighet er at det kun er lærer og leder som er involvert fordi de ikke ønsker å utlevere enkeltelever/deltakere til kollegiet.

Ledene rapporterer noe høyere grad av avdekking og oppgir også bedre oversikt over slike tilfeller enn andre ansatte. En mulig forklaring på slike forskjeller kan være at ledere, i større grad enn de ansatte, har en annen oversikt og er involvert i organisasjonens saker.

Figur 3.2: Andel respondenter som oppgir at de selv eller deres kolleger har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i løpet av de siste to årene, i prosent (N=564).

Det er betydelige forskjeller mellom ulike kategorier av respondenter. Respondenter som arbeider i 'vanlige videregående skoler', dvs. videregående skoler med kombinasjonsklasser eller innføringsklasser (og altså ikke videregående skoler for voksne), er de som har hyppigst avdekking. Her oppgir nær halvparten at de eller deres kolleger har avdekket mange eller noen slike tilfeller. Respondenter i kommunal voksenopplæring, enheter med ansvar for introduksjonsprogram og annen flyktningsjeneste har forholdsvis jevn svarfordeling. Omkring en tredel oppgir noen eller mange tilfeller av avdekking. I mottaksskoler/-klasser og videregående skoler for voksne er det mye mindre avdekking (hhv. 15 og 13 prosent). Respondenter i

karrieresentre skiller seg ut med minst avdekking (kun 7 prosent sier de har avdekket noen eller mange tilfeller).

Av de ulike tjenestene er særlig kommunal voksenopplæring en tjeneste som ikke kun påtreffer nyankomne flyktninger, men også andre nyankomne innvandrere som får opplæring. I tillegg er de den tjenesten som har hyppigst samvær med nyankomne flyktninger og andre nyankomne innvandrere. Derfor kunne man forvente at kommunal voksenopplæring var den tjenesten som i størst grad avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Som vi ser av figuren, er ikke dette tilfellet. Tjenesten ligger på samme nivå som ansatte i introduksjonsprogram og annen flyktnings-tjeneste. En mulig forklaring kan handle om at de ansatte har relativt ulike opplæringsoppgaver. Det er nok slik at enkelte opplæringsoppgaver øker mulighetene for avdekking mer enn andre. Særlig opplæringsoppgaver som innebærer undervisning på tematikken, kan være en god mulighet til å få kjennskap til utsatte. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 6.

Av de tjenestene som særlig skiller seg ut når det gjelder lite avdekking, finner vi karrieresentrene. En mulig forklaring kan være at karrieresentrene har en mye mer avgrenset rolle overfor nyankomne flyktninger. Som nevnt i innledningen har karrieresentrene ansvar ut fra introduksjonsloven om å gi to karriereveiledningssamtaler til personer som har rett og plikt til introduksjonsprogram i løpet av de tre første månedene etter bosetting. Sammenlignet med de andre tjenestene tilbringer de derfor mindre tid med, og de bygger heller ikke en relasjon til, de nyankomne flyktingene over tid.

En mulig forklaring på at vanlig videregående skoler i større grad får kjennskap til tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, kan for det første handle om at en del videregående skoler har minoritetsrådgivere. Gjennom minoritetsrådgiverne blir de andre ansatte mer oppmerksomme på tematikken. For det andre er aldersgruppen som befinner seg på videregående skole gjerne i en fase der mange frigjør seg fra sine foreldre. Det kan eventuelt gjøre at flere sier fra til de ansatte. En slik tolkning er i tråd med funn fra det kvalitative materialet, der flere av de som arbeider med voksne forteller at «de ikke vil fortelle» (se kap. 3.8).

Vi finner videre store geografiske forskjeller i avdekking. Omtrent fire av ti i de mest sentrale kommunene rapporterer å ha avdekket mange eller noen tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I de minst sentrale kommunene derimot, er den tilsvarende andelen bare sju prosent. Det er også betydelig forskjell mellom landsdeler. Mens 42 prosent av respondentene på Østlandet sier de har avdekket noen eller mange tilfeller, er tilsvarende prosentandeler i de andre landsdelene 26 prosent på Vestlandet, 18 prosent i Nord-Norge, 9 prosent i Trøndelag og bare 5 prosent på Sørlandet. Dersom avdekking også forteller noe om kompetansen på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, indikerer dette funnet at det er mer behov for kompetanse i mindre sentrale kommuner. Dette vil vi komme tilbake til når vi ser nærmere på ulike funn om geografiske forskjeller (se kapittel 7).

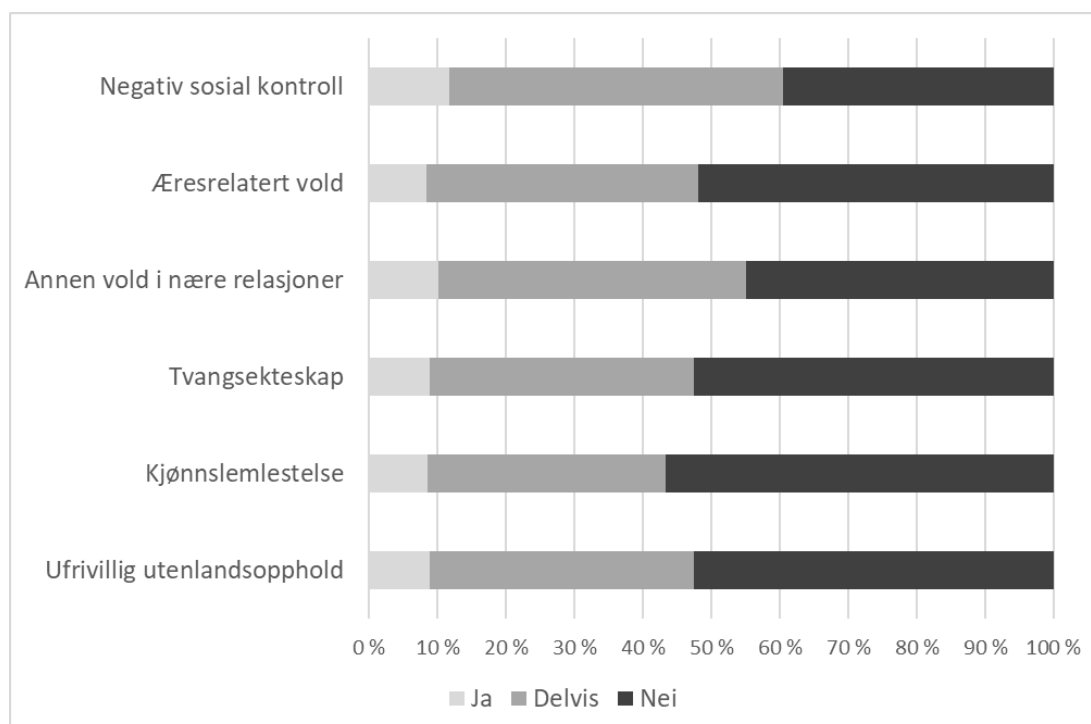
3.3 Opplærings- og integreringstjenestenes forståelse av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

For å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er opplærings- og integreringstjenestene avhengig av å kunne noe om hva dette er. I intervjuene snakket vi med informantene om de hadde erfaring med tematikken i sitt arbeid. Vi spurte de også om deres forståelse av hva tematikken innebar. Blant de vi har intervjuet er det noe variasjon i erfarings- og kunnskapsgrunnlaget. En del er godt kjent med tematikken, mens andre har noe mindre kjennskap til problematikken. Hvor bevisste de er på tematikken varierer også. De fleste forteller at de er oppmerksomme på tematikken, men det er også enkelte som sier at de nok kunne vært enda mer bevisste. Særlig kunne de vært mer bevisst overfor negativ sosial kontroll innad i familien: «Men med negativ sosial kontroll tror jeg vi har tenkt litt for lite om. Det blir litt sånn at det skjer i hjemmet, så har vi øynene lukket igjen», (Nr 13, leder kommunal voksenopplæring). Utsagnet illustrerer også at det kan være utfordrende å vektlegge problemer som ikke ses som en del av primæroppgavene. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 4.

Noen av de vi har snakket med, har erfaring fra med et bredt spekter av saker som involverer negativ sosial kontroll, tvangsekteskap, frykt for tvangsekteskap ved utenlandsopphold, æresrelatert vold og vold i nære relasjoner. De færreste har erfaring med kjønnslemlestelse og ingen berører barneekteskap. Flere av informantene har erfaring med vold i nære relasjoner, men det er svært få som reflekterer over om denne volden er æresrelatert. Enkelte informanter opererer med et tydelig skille mellom æresrelatert vold og vold i nære relasjoner.

I spørreundersøkelsen har vi spurt respondentene om deres opplevelse av å ha tilstrekkelig kompetanse om de ulike komponentene som inngår i negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette presenteres i Figur 3.3. Vi har ikke tatt med respondenter som svarte 'ikke relevant for meg'. Disse utgjør fra tre til sju prosent (høyest for kjønnslemlestelse) av de spurte. I tillegg til komponentene som inngår i negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (se kapittel 1), har vi inkludert vold i nære relasjoner. Dette for å gi et noe bredere bilde av problemfeltet, og kompetansen til tjenestene på de ulike problemfeltene.

Figur 3.3: Andel som synes de har tilstrekkelig kompetanse på ulike tematikker innenfor feltet negativ kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=566).

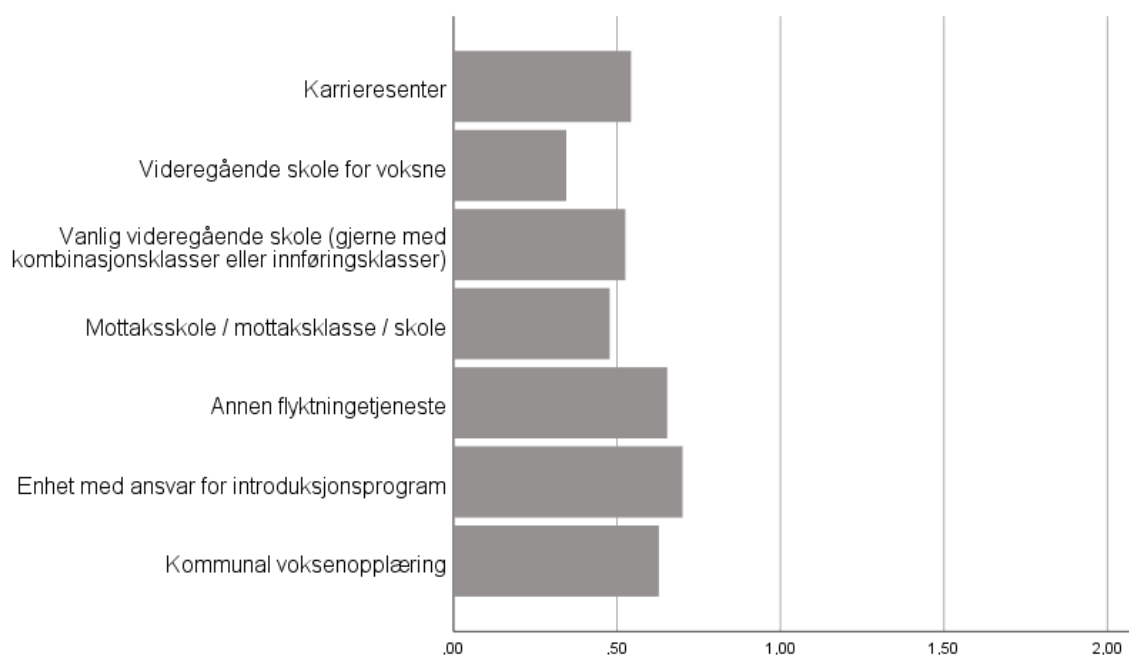

Som vi ser av figuren er det en betydelig andel som opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse på de ulike problemområdene, og fordelingen på de ulike områdene er relativt jevn. Det området som skiller seg noe ut er kjønnslemlestelse, men det er tett fulgt av tvangsekteskap, ufrivillige utenlandsopphold og æresrelatert vold. For alle disse kategoriene er det i overkant av 50 prosent av respondentene som opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse. Det er noen færre som opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse om 'annen vold i nære relasjoner' og negativ sosial kontroll. Når vi sammenligner disse funnene med det tjenestene rapporterer om kompetanse i egen organisasjon om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (se kap. 3.1), ser vi at vurderingen av egen kompetanse er betydelig lavere når man spør mer spesifikt om ulike problemområder. Det indikerer at når man stiller spørsmål som går mer i dybden av problematikken, som går på den enkeltes kompetanse, får man kanskje et mer nøyaktig bilde av hvor 'skoen trykker'. Spørsmålet om respondentenes kompetanse på de ulike problematikken gir dermed et mer presist inntrykk av hva de trenger kompetanse på. Analyser av de to spørsmålene om kompetanse (se figur 3.1 og figur 3.3) viser at selv om man kan oppleve at organisasjonen har kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold generelt, betyr ikke det nødvendigvis at enkeltindividene har kompetanse innenfor alle delkomponentene som kan defineres inn i dette.

Vi laget en indeks for kompetanse som ble regnet ut ved at svaret 'nei' ga 0 poeng, 'delvis' ga 1 poeng og 'ja' ga 2 poeng. Så regnet vi ut en gjennomsnittsscore for hver respondent som kunne variere mellom 0 og 2. Kun tre prosent av respondentene synes de har tilstrekkelig kompetanse innenfor alle de seks komponentene, mens en knapp tredjedel (31 prosent) svarer at de ikke har tilstrekkelig kompetanse om noen av dem. Disse analysene viser tydelig at det er behov for kompetanseheving når det gjelder hele problemkomplekset som tilhører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

I Figur 3.4 har vi illustrert gjennomsnittsscoren for de ulike tjenestene. Gjennomsnittet ligger et sted mellom 'delvis' og 'nei' for alle tjenestene. Respondentene i enheter med ansvar for introduksjonsprogram og annen flyktningetjeneste har størst tilbøyelighet til å rapportere tilstrekkelig kunnskap, men forskjellene mellom de ulike tjenestene er ikke veldig store.

Figur 3.4: Vurdering av hvorvidt egen kunnskap er tilstrekkelig. Gjennomsnittsscore på en skala fra 0 (nei) til 2 (ja) for de seks komponentene, etter tjenestetype (N=566).

Ledere rapporterer oftere at de har tilstrekkelig kunnskap enn andre ansatte. Det samme gjelder respondenter i storbyer og de mest sentrale kommunene sammenlignet med mindre sentrale kommuner.

3.3.1 Negativ sosial kontroll i familien og/eller blant elever eller deltakere

I beskrivelsen som følger tar vi utgangspunkt i måten informantene har snakket om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I den forbindelse er det en del som ikke gjør et tydelig skille mellom negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og vold i nære relasjoner. Vold i nære relasjoner ses med andre ord som en del av samme tematikk. Når vi viser til deres forståelse av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, innebærer det altså et noe bredere nedslagsfelt, der også vold i nære relasjoner er inkludert. For å tydeliggjøre dette brukes betegnelsen negativ sosial kontroll og/eller vold i nære relasjoner.⁵³

De vi har intervjuet løfter frem litt ulike sider når de skal beskrive problemkomplekset negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Setter vi fortellingene deres i et mer helhetlig lys om, forteller

⁵³ I de andre empirikapitlene brukes betegnelsen negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, ettersom fokus i disse kapitlene ikke er på deres forståelse av fenomenet.

de om erfaringer med negativ sosial kontroll på to ulike arenaer. For det første beskriver informantene negativ sosial kontroll og/eller vold i nære relasjoner som vold som utøves av foreldre mot egne barn, der brødre kontrollerer søstre, eller der ektemenn kontrollerer sine ektefeller. For det andre løfter informantene frem negativ sosial kontroll som forekommer blant elever/deltakere. Vi ser altså at informantenes beskrivelser både rommer intrafamiliær kontroll⁵⁴, og en mer gruppebasert kontroll blant elever/deltakere. Det varierer blant informantene hvor hovedfokuset ligger. Noen har mest fokus på familien, mens andre har mest fokus på det som skjer i elev/deltakergruppa. En del er også oppmerksomme på begge, slik denne informanten illustrerer: «Det handler om alt fra moralpoliti blant elevene, til farlige ektemenn som lager mye problemer», (Nr. 9, lærer og leder kommunal voksenopplæring). Det er også noen som løfter frem negativ sosial kontroll som er ekstrarfamiliær.⁵⁵

Når det gjelder negativ sosial kontroll og/eller vold i nære relasjoner kobles det ofte til kulturelle og religiøse praksiser fra flyktingene / innvandrernes opprinnelsesland. Særlig trekkes det frem begrensinger som legges for kvinners valg av arbeid, utdanning og klesstil. Praksisene knyttes gjerne til normer for anstendighet eller ærbarhet. Negativ sosial kontroll, i elev- eller deltakergruppen, beskrives ofte ved at individene utøver negativ sosial kontroll overfor hverandre ved å sanksjonere det som anses som 'god og dårlig atferd' i henhold til kulturelle og religiøse normer fra flyktingenes/innvandrernes opprinnelsesland. Enkelte beskriver det som skjer, som «gnisninger mellom de vestlig anlagte og de konservative», (Nr. 12, lærer kommunal voksenopplæring). Atferden som vurderes og sanksjoneres er først og fremst knyttet til kvinners ærbarhet, anseelse og seksualitet. Det er særlig personer som beskrives som konservative som forstås som sentrale i 'fastsettelsen' av 'korrekt' atferd. Ofte oppfattes både kvinner og menn som utøvere av den negative sosial kontrollen. Sanksjonene består av nedsettende kommentarer, 'snakk' og ryktespredning i det etniske nettverket både i Norge og på tvers av landegrensene. De typiske eksemplene som løftes frem er press rundt bruk av hijab og fasting under Ramadan: «Ikke alle har lyst til å faste, men det er et press i retning av det», (Nr. 9, leder og ansatt kommunal voksenopplæring). En leder i en voksenopplæring (Nr. 16) forteller at et problem de jobber med er kommentarer rundt hvordan kvinner kler seg og oppfører seg. De opplever at det er et fokus på anstendighet og at det foregår en sosial kontroll blant elevene knyttet til dette. De har for eksempel erfart at enslige eller skilte kvinner blir 'passet på' av andre fra samme land eller samme miljø. For å redusere muligheten for negativ sosial kontroll blant elevgruppa forteller noen informanter at de ved deres skole ikke tillater felles religiøse aktiviteter, som felles bønn. De har erfart at «de som ikke er med på bønningen, oppfattes som ikke gode muslimer», (Nr. 11, lærer kommunal voksenopplæring). På den måten prøver de å begrense muligheten for at noen får definere og sanksjonere god og dårlig religiøs atferd. Som vi skal se litt lenger ut i kapitlet, forsøker de også å jobbe forebyggende ved å tematisere den enkeltes selvbestemmelse: «Vi prater om retten til å leve et fritt og selvstendig liv», (Nr. 9, lærer og leder kommunal voksenopplæring).

Det er også noen i vårt materiale som løfter frem at den negative sosiale kontrollen skjer på tvers av landegrensene. Dette illustreres gjennom eksempler på at kvinner får «mye telefoner fra familie både fra innland og utland», når de for eksempel har blitt observert med kjæreste eller ikke tildekt hår (Nr. 4, kommunal voksenopplæring for unge voksne). En annen informant forteller om en kvinnelig elev som hadde snakket med en mannlig medelev i kantina på skolen. Dette hadde blitt videreformidlet til slektninger av henne, som resulterte i «voksne kvinner som ringer om natten og forteller jenta at hun er en dårlig jente», (Nr. 3, lærer kommunal voksenopplæring for unge voksne).

Fra tidligere forskning vet vi at negativ sosial kontroll i form av ryktespredning i transnasjonale nettverk også kan kobles til negativ sosial kontroll, æresrelatert vold eller vold i nære relasjoner utøvd innad i familier. En slik tydelig kobling er det et fåtall som eksplisitt tematiserer, men vi har heller ikke spurt dem direkte om deres erfaringer med, og synspunkter på, en slik kobling. Det er imidlertid noen som indirekte tematiserer slike koblinger ved å fortelle om erfaringer de har. Eksempelvis forteller en leder ved kommunal voksenopplæring (Nr. 16) at de på skolen har

⁵⁴ For en beskrivelse av dette, se kap. 1.2 i innledningen.

⁵⁵ For en beskrivelse av dette, se kap. 1.2 i innledningen.

opplevd at enkeltelever utsettes for trusler om å spre «såkalte uanstendige bilder, der de danser, og truer med å sende det til ektefelle, til opprinnelseslandet, eller på sosiale medier».

3.3.2 Konsekvenser av å bli utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Det er svært få i vårt materiale som snakker om konsekvensene av å bli utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi har heller ikke spurt informantene eksplisitt om dette. Imidlertid er det flere som er opptatt av hvordan det å bli utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan skape hindre for det arbeidet de gjør. Eksempelvis løfter tjenester som arbeider med opplæring frem at enkeltindividers evne til læring kan reduseres dersom de utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I klasser eller på skoler der det forekommer negativ sosial kontroll blant elevene kan det, i tillegg til at enkeltelever rammes, også ha en negativ innvirkning på klasse- og læringsmiljø fordi det blir mye uro.

3.3.3 Hovedfokus på kvinner

Et tydelig mønster i materialet er at informantene i hovedsak beskriver menn som utøvere av, og kvinner som de som blir utsatt for, negativ sosial kontroll og/eller vold i nære relasjoner (inklusive æresrelatert vold) – når det er snakk om intrafamiliære forhold. Erfaringsgrunnet de har handler som oftest om kvinner som utsettes for negativ sosial kontroll og/eller vold i nære relasjoner, der kulturelle og religiøse normer legger begrensninger på kvinners atferd og valg. En av informantene sier det på denne måten: «Det er mest damer det er snakk om, og da særlig med hensyn til negativ sosial kontroll», (Nr. 18, karriereveileder).

Imidlertid ses både menn og kvinner som utøvere av negativ sosial kontroll når det gjelder den sosiale kontrollen som foregår blant elever/deltakere. Det er også enkelte, særlig de som arbeider med unge voksne fra 15 år og oppover, som påpeker at både mor og far kan være utøvere av negativ sosial kontroll. Det er imidlertid få som løfter frem gutter som mulige ofre for negativ sosial kontroll. En av informantene (Nr. 6 ansatt i introduksjonsprogrammet) påpeker imidlertid at *både* jenter og gutter kan utsettes for negativ sosial kontroll fra sine foreldre eller familie. Informanten påpeker også at konsekvensene av kontrollen kan være ulik for jenter og for gutter. Hun argumenterer for at den negative sosiale kontrollen gjerne har helsekonsekvenser for jentene, mens det for guttene gjerne resulterer i at de blir i opposisjon til samfunnet.

Hovedvekten av eksemplene informantene gir kobles til kulturelle praksiser fra det landet de nyankomne har migrert fra. Ofte er det beskrivelser av patriarkalske strukturer, konservatisme, tradisjonelle kjønnsrollemønstre og kollektivism som løftes frem. Imidlertid er det også noen som nevner at kvinner med innvandrerbakgrunn utsettes for negativ sosial kontroll og/eller vold av deres etnisk norske ektefeller. En av de vi intervjuet beskriver at hovedproblemet er «Først og fremst kontroll av kvinner», (Nr. 16 – leder i kommunal voksenopplæring). Samtidig påpeker informanten at en slik kontroll også utøves av etnisk norske menn, og at innvandrede kvinner gift med norske menn er i en sårbar posisjon: «Det kan også være kvinner som gifter seg med norske menn, kvinner som kommer hit og gifter seg med en nordmann. De har jo ikke noe nettverk, så da er det ikke så mange andre å henvende seg til enn skolen om det er noe de blir utsatt for». I et annet intervju (Nr. 9) løftes også lignende erfaringer frem. De to informantene forteller at de opplever at enkelte kvinner blir kjørt til og fra voksenopplæringen av sine ektemenn, og at mennene venter på dem i bilen mens de har undervisning. En annen informant forteller at de har erfaring med kvinner som har svært kontrollerende menn: «De ønsker å være med inn i klasserommet, de følger dem overalt», (Nr. 14, leder kommunal voksenopplæring). En slik type kontroll er som oftest utøvd av etnisk norske menn. En informant påpeker følgende: «Når det gjelder de som leverer på døren og venter, er det flest norske menn. Norske menn som er gift med utenlandske kvinner», (Nr. 9, leder og lærer i kommunal voksenopplæring). En annen informant understreker at de alvorligste sakene de har, voldssakene, domineres av «de som har giftet seg med norske menn». Informanten mener at de lever i en «gisselsituasjon». Hun illustrerer dette med å vise til en av de tidligere elevene sine:

Hun har aldri fått en krone, hun har aldri hatt noen penger etter at hun kom til Norge. Hun får ikke lov til å ta seg jobb av han, hun jobber som en slave hos han (...). Han har jo aldri fysisk.. men han er jo helt forferdelig vemmelig. Skal vi på klassetur, så kan ikke hun, så må jeg si at det er obligatorisk, så må hun

vise det til mannen. (..). Sånne saker er det mange av (Nr. 11, lærer i kommunal voksenopplæring).

En av de andre informantene løfter også frem familiegjenforente. Informanten snakker om tilfeller hvor kvinner er gift med menn som kom som enslige mindreårige asylsøkere. Informanten opplever at mange av de som kom som enslige mindreårige asylsøkere, er «veldig slemme mot konene sine», at de utsetter sine ektefeller for kontroll og vold og «at de er underlagt en styring av mennene». Slik hun forstår det, skyldes det først og fremst at de «er skada langt tilbake i tid», og at de ikke har «fått den hjelpa de trengte», (Nr. 18, karriereveileder).

Det er også enkelte som løfter frem skeive som en gruppe som kan være utsatt for negativ sosial kontroll. For eksempel forteller en av informantene at de har erfart at homofile elever ikke tør å komme på skolen (Nr. 16, leder i kommunal voksenopplæring). En av karriereveilederne forteller at de i sitt arbeid har «mye LHBTIQ+ problematikk», og at hun erfarer at disse kan ha opplevd negativ sosial kontroll og/eller æresrelatert vold:

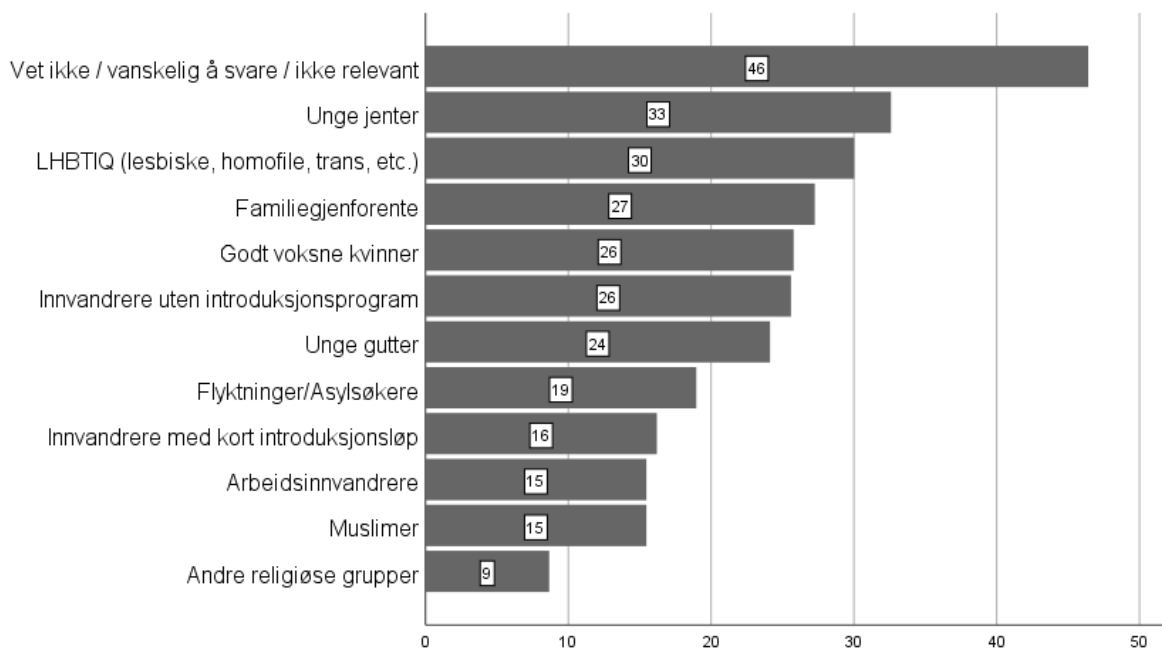
Det typiske er jo at de er alene og uten nettverk, og at de har vært utsatt for grusomme ting. De kan ha vært utsatt for overgrep og drapstrusler, og de er noen som trenger ekstra mye oppfølging. [...]. Og de kan ha opplevd æresrelatert vold, de kan ha vært i Norge over flere år og levd greit med det lenge, at de har levd 'undercover' og klart å skjule det i flere år, men så blir det plutselig press på at de skal gifte seg, og da skjer det ting. Og de kan ha opplevd at familien prøver å ta dem av dage fordi tapet er stort for familien (Nr. 18, karriereveileder).

Hovedfokuset på kvinner som de utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, kan forstås som et uttrykk for hvor 'skoen trykker' i opplærings- og integreringstjenestene. Samtidig peker et slikt snevert fokus på at det er behov for noe kompetanseheving når det gjelder bredden av de som potensielt utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Som nevnt i kapittel 1 er det en rekke grupper som kan være utsatt, men det ser ikke ut til at disse vies tilstrekkelig oppmerksomhet blant våre informanter.

3.3.4 Hvem fanges (ikke) opp?

Relatert til spørsmålet om hvordan man forstår fenomenet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og hvilke grupper som er mest utsatte, er også spørsmålet om hvilke grupper man opplever at man ikke fanger opp. I spørreundersøkelsen til Leirvik m.fl. (2020: 80-84) ble hjelpetjenestene spurt om hvilke grupper de mente hjelpetjenestene i for liten grad greier å fange opp (Respondenter i de særskilte hjelpetjenestene fremhevet gutter, andre religiøse minoriteter (ikke muslimer/kristne) og de med kort botid i Norge. Øvrige hjelpetjenester krysset oftest av for de med kort botid i Norge, i tillegg til de som har familie med sterk forankring i eget etnisk nettverk. Begge respondentkategoriene fremhevet altså målgruppen for vår undersøkelse, nemlig nyankomne innvandrere og flyktninger. Respondentene i vår undersøkelse fikk også spørsmål om hvilke grupper tjenestene i for liten grad greier å fange opp. Fokuset var rettet mot ulike grupper av nyankomne flyktninger og innvandrere, og tjenestene som møter disse. Resultatene er presentert i Figur 3.5.

Figur 3.5: Andel som mener hjelpetjenestene og tjenestene rundt nyankomne flyktninger og innvandrere i for liten grad greier å fange opp ulike grupper, i prosent (N=543).

Forbausende mange, nær halvparten, svarte at de er usikre, eller at spørsmålet ikke er relevant for dem. Unge jenter, LHBTIQ+ personer og familiegjennforente kommer høyest på listen over grupper som ikke blir fanget opp. Likevel var det ingen av disse gruppene som mer enn en tredjedel av respondentene krysset av for. De som arbeider i kommunal voksenopplæring, enhet med ansvar for introduksjonsprogram og videregående skole for voksne nevnte i gjennomsnitt flest ulike grupper. De som arbeider i karrieresentre, nevnte færrest. Respondenter i organisasjoner som har avdekket negativ sosial kontroll og æresrelatert vold krysset også av for betydelig flere grupper enn de som ikke har avdekket saker. En mulig tolkning kan være at et bredere erfaringsgrunnlag også gjør at en blir oppmerksom på ulike grupper.

Som vi var inne på i forrige delkapittel, har de vi har intervjuet et sterkt fokus rettet mot kvinner. Det er derfor interessant at en betydelig andel respondenter i spørreundersøkelsen løfter frem unge jenter, familiegjennforente⁵⁶ og godt voksne kvinner. Ser man det kvalitative og det kvantitative datamaterialet i sammenheng ser det altså ut til at opplærings- og integreringstjenestene har mest erfaring med kvinner som utsatte, og at de samtidig mener at man i for liten grad klarer å fange opp unge jenter og voksne kvinner.

Foruten gruppene som er inkludert i spørreundersøkelsen, viser det kvalitative materialet at det også kan være en annen gruppe som kan være vanskelig å fange opp, nemlig analfabeter. Flere opplever at det er vanskelig å få kjennskap til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant analfabeter. En leder ved en kommunal voksenopplæring forteller at blant de som ikke har utdanning, er det slik at «svært få har evnene til å stille spørsmål. De kjenner ikke og bruker ikke spørreordene. Så bare det å lære dem det er utfordrende», (Nr. 14, leder i kommunal voksenopplæring). En annen informant opplever at det kan være vanskeligere å avdekke blant analfabeter fordi manglende skolegang kan gjøre det vanskeligere å få satt ord på erfaringene. Hun sier:

Vi ser jo at det ikke er sånn at de med høy utdanningsbakgrunn i mindre grad gjør det enn de med lav, det er masse i begge grupper. Forskjellen er kanskje

⁵⁶ Det er ikke slik at alle som kommer på familiegjennforening er kvinner, men i det kvalitative materialet er det hovedsakelig eksempler med utsatte kvinner og ikke menn innenfor denne gruppa. Derfor inkluderer vi denne kategorien sammen med unge jenter og godt voksne kvinner.

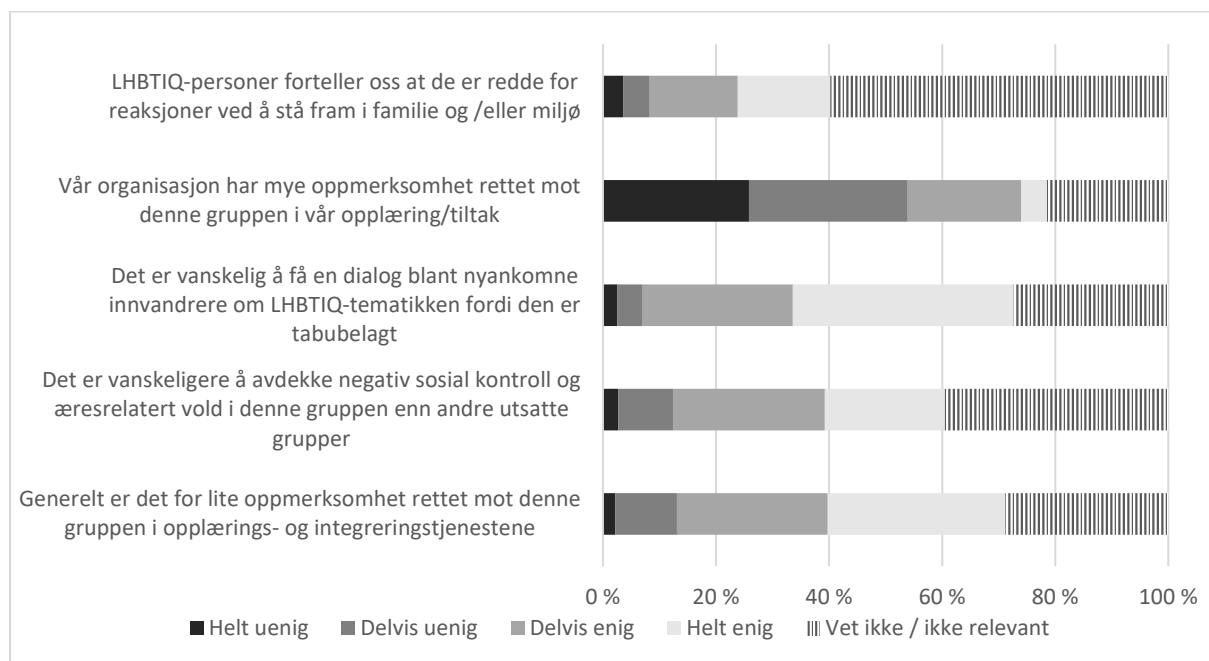
at de med høyere utdanningsbakgrunn i større grad åpner opp og forteller, mens de som er analfabeter kanskje opplever det som vanskeligere å få satt ord på det – når de opplever familievold (Nr. 18, karriereveileder).

Analfabeter er også løftet fram i tidligere forskning. Ansatte i ordinære hjelpetjenester, løfter fram nyankomne med lite skolebakgrunn og begrenset norsk som en gruppe det er behov for å få økt oppmerksomhet rundt (Leirvik mfl. 2020:173). Dybdeintervjuene i studien til Leirvik mfl. (2020) viser også at det er behov for økt oppmerksomhet rundt unge gutter, særlig unge gutter som utsettes for ufrivillige utenlandsopphold. I tillegg løftes arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa frem. I vårt kvalitative materiale er disse to gruppene i liten grad nevnt. Imidlertid viser spørreundersøkelsen at det er en del som mener at disse gruppene i for liten grad fanges opp av hjelpetjenestene og tjenestene rundt nyankomne innvandrere.

3.3.5 LHBTIQ+ og negativ sosial kontroll / æresrelatert vold

En betydelig andel av respondentene mener hjelpetjenestene og tjenestene rundt nyankomne flyktninger og innvandrere i for liten grad greier å fange opp skeive som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Som tidligere nevnt er det kun noen få av de vi har intervjuet som løfter frem skeive som en utsatt gruppe de har erfaring med. Vi viste tidligere til to informanter som eksplisitt tematiserte utfordringer knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold overfor skeive. Det er også noen som løfter frem tematikken når de forteller om mer forebyggende arbeid i undervisningssammenheng. Det kommer vi tilbake til senere i kapitlet. I og med at så få har løftet frem erfaringer med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant skeive, bidrar ikke det kvalitative materialet til å belyse denne tematikken i dybden. Imidlertid hadde vi et helt batteri i spørreundersøkelsen om problematikk som handler om skeive i relasjon til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Respondentene ble bedt om å svare hvor enige eller uenige de er i en rekke utsagn som er illustrert i Figur 3.6.

Figur 3.6: Grad av enighet med utsagn knyttet til LHBTIQ+ problematikk i relasjon til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=539).

Figuren gir et komplekst bilde av sammenhengen mellom problematikk rundt skeivhet og tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det man kanskje først legger merke til, er den store andelen som svarer 'vet ikke' eller 'ikke relevant' på de ulike utsagnene. Særlig gjelder dette spørsmålet om skeive forteller om redsel eller reaksjoner ved å stå frem. Dette tyder på at et flertall av respondentene har hatt lite eller ingen direkte befatning med tematikken. Det bekreftes når vi ser fordelingen på utsagnet om oppmerksomhet mot skeive i egen organisasjon. Her er det få som er enige og mange som er uenige i at de har mye slik oppmerksomhet.

Analysene av det kvantitative materialet bekrefter inntrykket fra det kvalitative materialet der kun enkelte var oppmerksomme på denne gruppen. Vi ser altså at det ikke kun gjelder de vi har intervjuet, men at det kan ses som en mer generell trend blant opplærings- og integreringstjenestene.

I det kvalitative materialet er det en av informantene (Nr. 18) som mener at problematikk knyttet til skeive og negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er mer vanlig å avdekke i større byer. Dette fordi «LHBTIQ+ og andre som har spesielle utfordringer» enten bosettes i større byer eller flytter til større byer for å unngå å bli utsatt for negative sosial kontroll og æresrelatert vold. Tar vi utgangspunkt i informantens forståelse, kan det tenkes at manglende erfaring med tematikken kan være mer utpreget på mindre steder og i mindre byer. I spørreundersøkelsen finner vi imidlertid ingen statistisk signifikante korrelasjoner mellom besvarelsene rundt LHBTIQ+ tematikk og grad av sentralitet til kommunen der respondenten arbeider.

Videre viser figuren at veldig mange synes det er vanskelig å få en dialog med skeive fordi tematikken er tabubelagt. Mange mener også at det er spesielt vanskelig å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant skeive. Et stort flertall av respondentene mener da også at det er for lite oppmerksomhet rettet mot skeive i opplærings- og integreringstjenestene. Det er svært små forskjeller mellom ulike kategorier respondenter når det gjelder svar på de ulike spørsmålene. Det er enkelte mindre nyanseforskjeller mellom ulike respondentkategorier (ulike tjenester, ledere versus andre ansatte), men hovedtendensene er de samme.

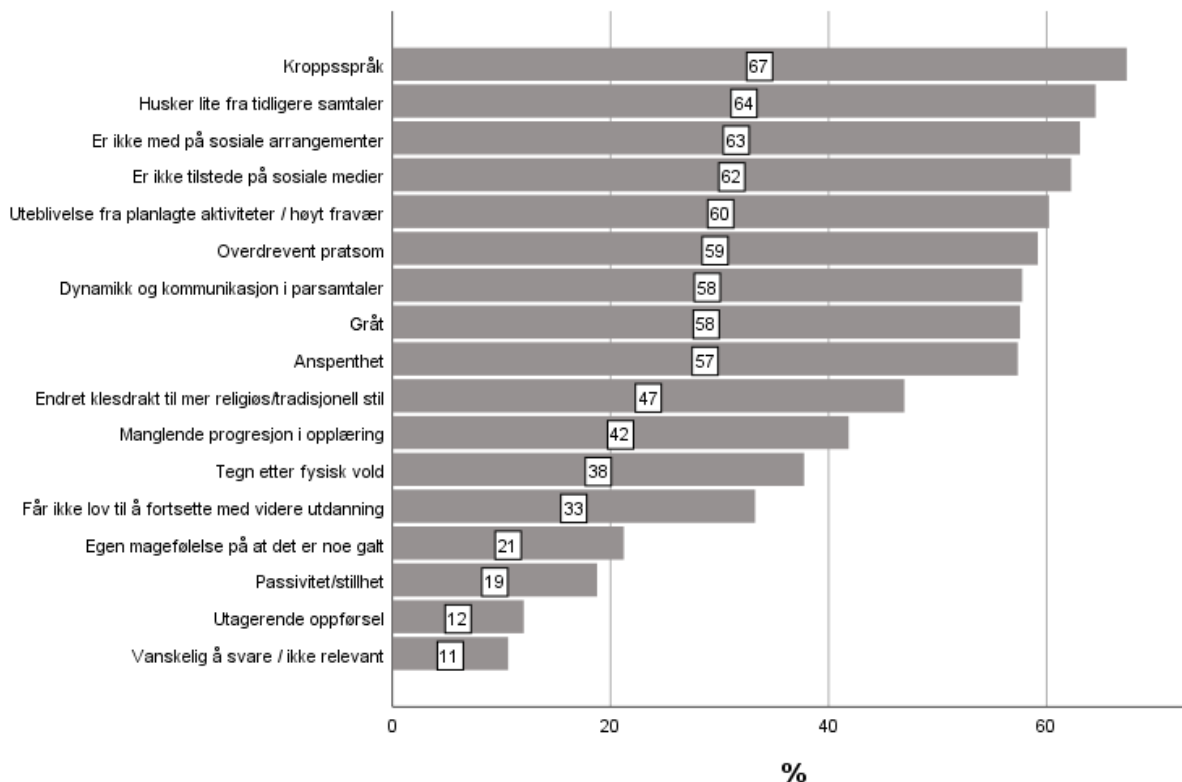
3.4 Kjennetegn

En viktig forutsetning for god fenomenforståelse er å vite hvilke kjennetegn man skal se etter for å avdekke tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Basert på kjennetegn som vektlegges i ulike veiledere på tematikken⁵⁷, lagde vi en liste og ba respondentene svare på hvilke kjennetegn de selv ser etter.

Vi oppga litt ulike kjennetegn til folk som jobber i mottaksskole/-klasse og vanlige videregående skoler med unge elever, og de andre tjenestene. Figur 3.7 viser andelen som krysset av for de enkelte kjennetegnene for de resterende tjenestene. 'Kroppsspråk' kommer øverst på lista, fulgt av 'potensielt utsatte ikke husker mye fra tidligere samtaler' og 'manglende deltakelse på sosiale arrangementer'. Få bruker egen magefølelse som rettesnor. Verken passivitet/stillhet eller utagerende oppførsel er kjennetegn som en stor andel respondenter bruker til å avdekke.

⁵⁷ I tillegg til kjennetegn vi fikk fra de første kvalitative intervjuene og kjennetegn vi fant i ulike veiledere (se kap. 1 for en beskrivelse av veiledere), la vi også inn et kjennetegn vi selv ikke tenkte kunne være et kjennetegn på negativ sosial kontroll/æresrelatert vold, men som vi i ettertid (da kjennetegnet kom høyt opp på lista) ble mer usikre på om likevel kan indikere utsatthet, nemlig 'overdrevent pratsom'.

Figur 3.7: Kjennetegn respondentene ser etter når de skal avdekke negativ sosial kontroll. Prosent av respondenter bortsett fra de fra mottaksskoler/-klasser og vanlige videregående skoler, (N=490).

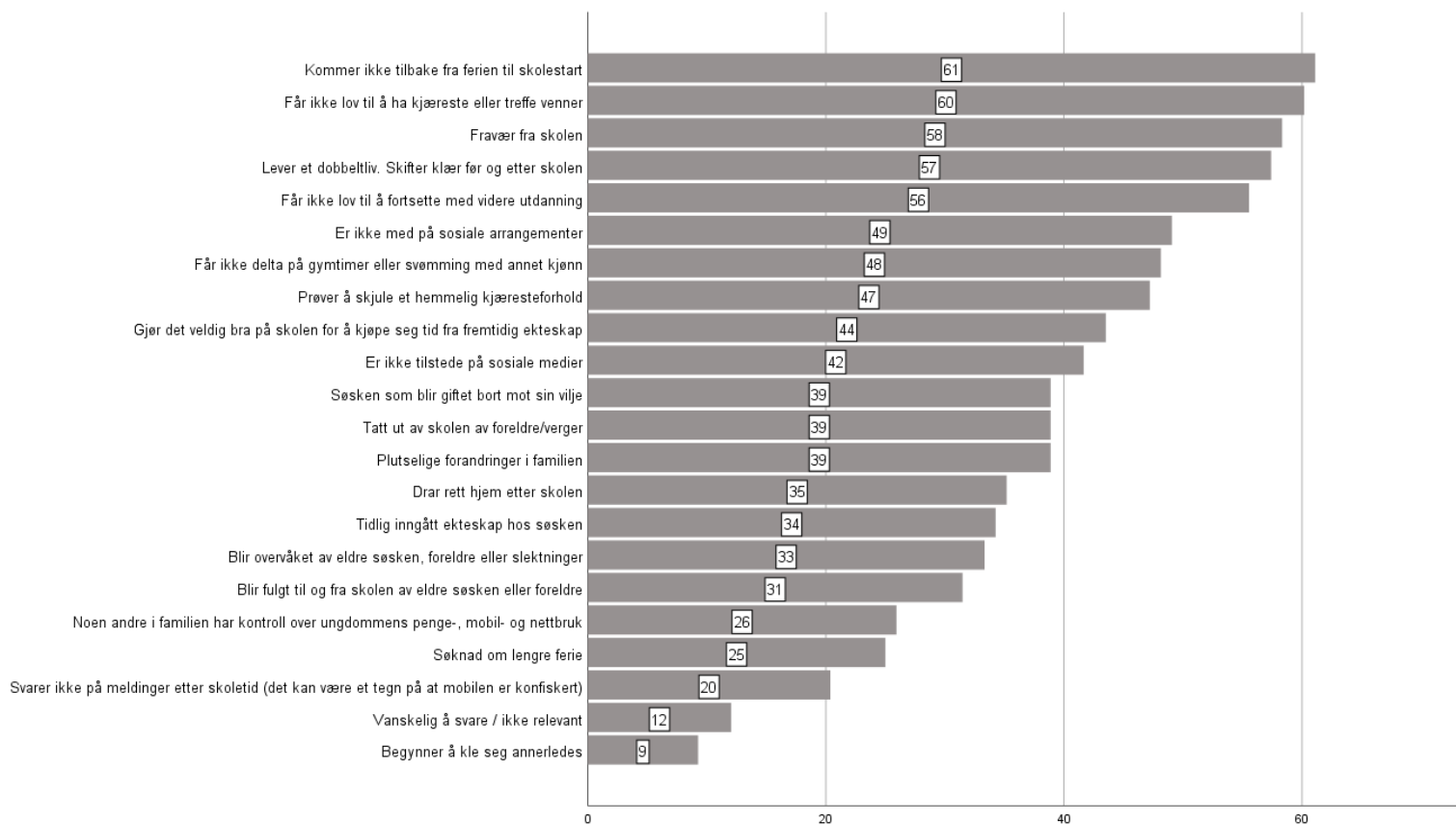

I snitt ser disse respondentene etter 7,7 av de 17 opplistede kjennetegnene, og antallet varierer fra 4,7 (karriereveiledning) til 8,4 (enhet med ansvaret for introduksjonsprogram). Dette kan tyde på at ansatte i introduksjonsprogram har et større knippe av tegn de ser etter, muligens fordi de har mer kunnskap om fenomenet enn for eksempel ansatte ved karrieresentre.

Mens ledere og andre ansatte oppgir omtrent samme antallet kjennetegn, finner vi store forskjeller mellom de som svarte 'ja' på spørsmål om avdekking er deres ansvar (et gjennomsnitt på 8,6 kjennetegn avkrysset), de som svarte 'i noen grad' (6,8 kjennetegn i gjennomsnitt) og de som svarte 'nei' (kun krysset av for 3,2 kjennetegn i gjennomsnitt). At antall kjennetegn er betydelig flere blant de som opplever at avdekking er organisasjonens ansvar, kan indikere at de som ser det som sin rolle å avdekke også er mer oppmerksomme på tegn de kan se etter.

Det samme spørsmålet ble også stilt til respondenter innenfor skolesektoren, men med kjennetegn som er særlig relevante blant barn og ungdom. Figur 3.8 viser at høyest på listen er fravær ved skolestart, øvrig fravær, at man ikke får lov til å ha kjæreste eller treffe venner, at man finner tegn på at elevene lever et dobbeltliv, eller at de nektes videre utdanning.

Figur 3.8: Kjennetegn respondentene ser etter når de skal avdekke negativ sosial kontroll. Prosent av respondenter fra mottaksskoler/-klasser og vanlige videregående skoler, (N=108).

Igjen regnet vi ut hvor mange kjennetegn ulike grupper respondenter krysset av for. Siden antallet kjennetegn på denne listen er lengre enn den forrige, er ikke tallene direkte sammenlignbare. I gjennomsnitt krysset respondentene ved disse skolene av for 8,5 forskjellige kjennetegn. Ved vanlige videregående skoler er gjennomsnittet noe høyere (9,0 kjennetegn) enn i mottaksklasser/-skoler (7,9 kjennetegn). Forskjeller mellom ledere og andre ansatte er små, men også her ser vi en viss forskjell mellom de som svarte at avdekking er deres ansvar (9,5 kjennetegn) og de som sa de har dette ansvaret kun 'i noen grad' (7,3 kjennetegn).⁵⁸

3.4.1 Atferd og endring i atferd som kjennetegn

I listene over kjennetegn er et fellestrekk ulike former for atferd som gir indikasjoner på at noe er galt. Betydningen av å observere atferd for å kunne avdekke, understrekes i det kvalitative materialet: «Vi tolker for eksempel stort fravær som en beskjed fra eleven at ting ikke er i orden. Det å gå rundt i klasserommet, rusle i gangene. Jeg tenker at elevene ofte tar initiativ, men at det nødvendigvis ikke er med rene ord», (Nr. 3, lærer kommunal voksenopplæring for unge voksne). Informantene forteller at de både observerer atferd, men også endringer i atferd.

Hva slags atferd som vurderes som tegn som gir grunnlag for bekymring, kobles gjerne til det som er tjenestene sine kjerneoppgaver, eller deres rolle i integreringsarbeidet. En karriereveileder (Nr. 18) forteller for eksempel at dersom personen hun har hatt inne til veiledningssamtale ikke husker noe særlig fra samtalen, tolker hun det som et tegn på at «noe er galt». I tjenester som derimot arbeider med opplæring, som kommunal voksenopplæring eller kommunal

⁵⁸ Ingen respondenter ved slike skoler sa at de ikke har ansvar for avdekking.

voksenopplæring for unge voksne, er typiske kjennetegn blant annet fravær, at progresjonen går saktere enn forventet, at en elev/deltaker ikke vil samarbeide med de andre, er unormalt trøtt o.l. Eksempelvis sier en av informantene: «Fravær er alltid første tegn på at noe er galt», (Nr. 14, leder kommunal voksenopplæring). Det er også andre tegn, som mye uro og «snakk» blant elevene, slik denne informanten påpeker:

Vi merker det når det blir mye snakk i gangene. Vi ser det i kantinen, grupperinger, noen ganger ender det i høylytte diskusjoner på arabisk og hvor noen begynner å gråte, og hvor vi må gripe inn og undersøke, hva er det som har skjedd her nå. Og da er det mange som forklarer at de ikke er gode nok (Nr. 12, lærer kommunal voksenopplæring).

I tillegg til at tegnene er knyttet til kjerneoppgavene i tjenesten, er de også veldig generelle. Tegnene indikerer ikke nødvendigvis at noen utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men de gir grunnlag for bekymring. Ved bruk av generelle kjennetegn kan de ansatte avdekke tilfeller innenfor problemkomplekset, eller avdekke andre problemer.

De vi har snakket med, løfter også frem mer spesifikke kjennetegn, tegn som er tettere knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og/eller vold i nære relasjoner. En del av disse kjennetegnene varierer også mellom de ulike tjenestene, ut fra deres kjerneoppgaver, slik dette sitatet tydelig illustrerer:

Vi jobber jo ut fra en modell der folk skal ut i arbeid. Det at kvinner sier ja til en praksisplass i enerom, så sender de en melding når de har vært hjemme og sier at de kan ikke likevel. Det blir utfordrende når man jobber etter en helt annen modell. Den negative sosiale kontrollen kommer på tvers av NAVs metodikk (Nr. 7, ansatte og leder i introduksjonsprogram).

Blant informanter som arbeider med introduksjonsprogrammet, legges det vekt på at de særlig fanger opp (mulig) negativ sosial kontroll når de skal finne språkpraksis eller annen praksisplass. De har erfart at kvinner ikke godtar praksisplassen. I noen tilfeller handler dette om at uniformskrav på praksisplassen ikke er forenelig med kulturelle normer. Eksempelvis var det en kvinne som ikke ønsket en bestemt praksisplass fordi skjørtet hun måtte gå med ble ansett å være for kort (Nr. 5, ansatte introduksjonsprogram). I andre tilfeller kan det handle om tradisjonelle kjønnsrollemønstre, der det forventes at kvinnen skal være hjemmевærende og ikke arbeide (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogram), eller der barn og kvinner begynner å bruke hijab etter at det bosettes nye familier med samme landbakgrunn (Nr. 7, ansatte og leder i introduksjonsprogram).

Blant veiledere på karrieresenter, som gir veiledning etter introduksjonsloven, kan spesifikke tegn handle om at ektemenn insisterer på å være med inn når kvinnen har veiledningssamtale (Nr. 18, karriereveileder). Eventuelt hvis «kvinnen hele tiden ser mot mannen for hva hun skal svare. Ja, vi ser det på hele kroppsspråket egentlig», (Nr. 17, karriereveileder).

Samlet sett løfter ansatte i kommunal voksenopplæring frem en rekke mer spesifikke kjennetegn enn ansatte i integreringstjenester og karriereveiledere. Noen forteller at de ved 'innplassering' i norskopplæringsgrupper ut fra nivå har plassert et ektepar på ulike grupper, og at det har gjort de oppmerksomme på tematikken. Eksempelvis forteller ansatte ved en kommunal voksenopplæring (Nr. 13, leder og Nr. 10 lærer) om et ektepar som reagerte på, og motsatte seg, at de ble plassert i ulike grupper. De ansatte ved voksenopplæringen gjennomførte flere samtaler med dem, sammen og hver for seg, og etter hvert forsto de at dette handlet om at ektemannen opplevde at plasseringen gjorde at han følte at han mistet kontroll over sin kone. Det at mannen eller paret reagerer på at de plasseres i ulike grupper eller klasser, kan med andre ord ses som et mer spesifikt tegn på at mannen utsetter sin kone for sterk sosial kontroll. Blant informanter som arbeider med opplæring, kan også samspillet elevene imellom være mulige tegn på negativ sosial kontroll i elevgruppa, slik denne informanten illustrerer: «De slår ofte over til morsmål og så skjønner du det av måten de snakker sammen på. Det blir ikke sagt på norsk, så det er måten de sier det på», (Nr. 4, lærer i kommunal voksenopplæring for unge voksne). I kommunal voksenopplæring for unge voksne kan spesifikke tegn også kobles til typiske trekk ved ungdom eller unge voksne, slik denne informanten poengterer: «Hvis en ungdom ikke har mobil er det noe

galt», (Nr. 3, lærer kommunal voksenopplæring for unge voksne). I tillegg til atferd og adferdsendringer gir også fysiske tegn, som for eksempel blåmerker, indikasjoner på at noen utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (og/eller vold i nære relasjoner). Det er også enkelte som løfter frem andre fysiologiske kjennetegn, for eksempel hårtap.

Som vi har sett i de foregående tabellene, er det en rekke ulike kjennetegn tjenestene ser etter. Foruten de kjennetegnene som kommer frem i tabellene basert på spørreundersøkelsen, er det også andre tegn som løftes frem i intervjuene. Nedenfor har vi laget en oversikt over disse kjennetegnene, der vi skiller mellom generelle og spesifikke kjennetegn. Tabellen er basert på hva informantene i de ulike tjenestene samlet sett løfter frem. I tabelloversikten er det noen flere kjennetegn som løftes frem fra kommunal voksenopplæring og kommunal voksenopplæring for unge voksne, enn i tjenester som jobber med introduksjonsprogram og karrieresentre. Slike forskjeller kan skyldes ulikt antall intervjuer fra de ulike tjenestene (se metodekapitlet), men det kan også skyldes ulike roller, der skolene har hyppigst kontakt med elevene.

Tabell 3.2: Oversikt over generelle og spesifikke kjennetegn ut fra tjeneste

Type tjeneste	Generelle kjennetegn	Spesifikke kjennetegn
Kommunal voksenopplæring	<ul style="list-style-type: none"> • Fravær • Elever som stikker seg bort/gjemmer seg litt • Mye snakk i gangene, grupperinger og høylytte diskusjoner • Vold mellom elever • Lav progresjon / lavere progresjon enn forventet 	<ul style="list-style-type: none"> • Kvinner som er skilte, der tidligere ektemann venter på henne utenfor klasserommet og/eller sender SMS eller ringer hele tiden • Ektemenn som ønsker å være med sine koner inn i klasserommet og som følger de overalt og overvåker de • Kommentarer og rykter om kvinners bekledning og 'anstendighet' • Jenter som ikke får lov å ta bussen alene • Trusler om å sende og spre såkalte uanstendige bilder til ektefelle, opprinnelsesland eller på sosiale medier (f.eks. at man danser) • Ektemenn som insisterer på å gå i samme klasse som kona / motstand fra ektepar mot å bli plassert i ulike grupper/klasser • Homofile som ikke tør å komme på skolen • Kvinner som ikke vil ha språkpraksis eller bestemte typer praksis • Kvinner som ikke får ha e-post • Personer som endrer klesstil
Kommunal voksenopplæring for unge voksne	<ul style="list-style-type: none"> • Fravær • Elever som er trøttere enn normalt • Hårtap • Å gå rundt i klasserommet • Rusle i gangene 	<ul style="list-style-type: none"> • Elever som søker om permisjon i forbindelse med utenlandsreise • Snakk elevene imellom • Kommentarer, f.eks. på klesdrakt som bruk av hijab, bruk av tights i kroppsøvingstimen

		<ul style="list-style-type: none"> • Bror- og søsterrelasjon som 'skurrer' • Enkeltelever som får mye telefoner • Elever som slår over til morsmål • Kommentarer på hvem som faster og ikke • Endring i bekledning • Elever som ikke får delta i sosiale aktiviteter i regi av skolen, eller andre fritidsaktiviteter utenom skoletid • Elever som ikke ønsker å delta i kroppsøving • Blåmerker, sår • Elever som ikke har mobil
Tjenester som jobber med introduksjons-program	<ul style="list-style-type: none"> • Samspillet i en familie, eller mellom ektefeller, og kroppsspråket til de enkelte familiemedlemmene 	<ul style="list-style-type: none"> • Kvinner som ikke vil delta i språkpraksis / praksis, eller på bestemte praksissteder • Endret atferd i mer 'konservativ retning' • Homofile som ikke ønsker å komme på skolen • Kommentarer og 'snakk' • Kvinner som endrer bekledning ved bosetting av nye familier
Karrieresentre	<ul style="list-style-type: none"> • Se på samspillet mellom et par hvis man veileder de sammen, og kroppsspråket til den enkelte • Se på 'konstellasjonen' i et par hvis man veileder begge • Følelsesmessige uttrykk, som f.eks. at noen skjelver, at de er veldig anspent, at de gråter • Personer som ikke har noe følelsesmessig uttrykk • Passivitet i form av at de ikke sier så mye/mener så mye, ikke vil dele interesser, ønsker osv. • Om de har vært inne til samtale en gang, men ikke husker noe av det de snakket om neste gang • Personer som ikke møter til neste samtale • 'Magefølelse' 	<ul style="list-style-type: none"> • Hvis kvinnen hele tiden ser på mannen for 'instruksjoner' på hva hun skal svare • At mannen er hissig i samtalen, og at han lett lar seg 'krenke' • At mannen vil være med inn til første samtale, eller at mannen vil være med når de skal ha andre samtale • Tegn etter fysisk vold • Om kvinnen har liten tro på seg selv, og kun ser sin rolle som mor eller forsørger

Både når det gjelder generelle og mer spesifikke tegn, er det slik at de vi har snakket med forstår kjennetegnene som tegn på at det *kan* handle om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og/eller vold i nære relasjoner. Imidlertid kan de ikke være sikre. Derfor er det behov for samtaler som kartlegger hva det handler om. Likevel kan de ikke alltid være sikre da kartleggingen forutsetter at individene åpner opp. Som vi tidligere var inne på, er det for eksempel noen ansatte med ansvar for introduksjonsprogrammet som forteller at det var en kvinne hos dem som sa at hun ikke kunne ha praksis på et sted de hadde foreslått fordi:

Hun kunne ikke ta på seg uniform fordi 'vår kultur tillater ikke at jeg har skjørt kortere enn knærne'. Kvinnen fortalte at hun og mannen var enige i at slik kunne de ikke gjøre det. Man kan tolke dette som kontroll, men hun sa at det ikke var mannen som nektet henne det. Men jeg tolket det slik (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogram).

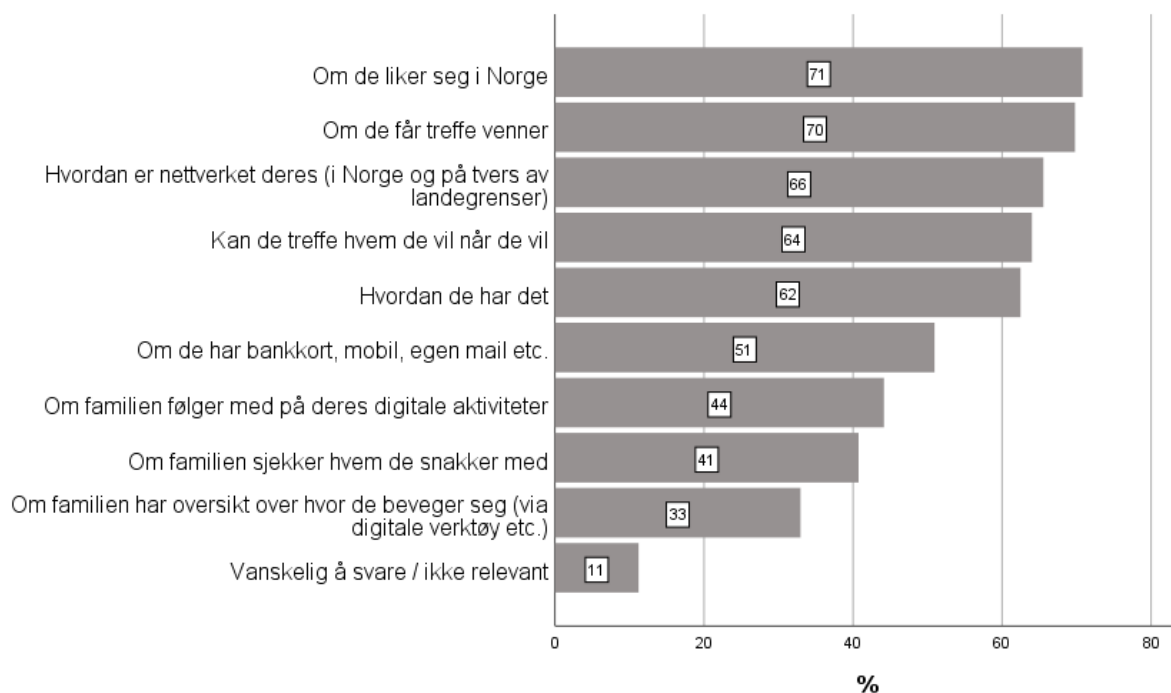
De forteller også som et annet eksempel der andre har nektet å delta i praksis fordi det innebar kontakt med alkohol eller grisekjøtt. I slike tilfeller opplever de det som vanskelig å vurdere «om det er press fra familien eller den enkelte som frivillig setter sine grenser. Vi vet ikke om det skyldes negativ sosial kontroll eller kulturelle betingelser», (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogram). En ansatt i en kommunal voksenopplæring forteller at de har observert «jenter som ikke får lov til å ta bussen alene». De forstår dette som et mulig tegn, men de er likevel ikke sikre: «Det er ofte et dilemma – er det for å beskytte henne eller er det for å kontrollere henne?», (Nr. 16, leder i kommunal voksenopplæring). Eksemplene illustrerer at det i en del tilfeller kan være vanskelig å gjøre vurderinger av om det de ser, skyldes negativ sosial kontroll. Eksemplene illustrerer også at kjennetegnene de bruker for å være oppmerksomme, kun er indikasjoner på at noen kan være utsatt.

3.5 Hva er viktig å spørre om for å avdekke?

For å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er det ikke nok å observere potensielt utsattes atferd. Det er også avgjørende at man får de utsatte i tale, slik at de kan fortelle hva de opplever. For at dette skal skje, er det viktig at folk i tjenesteapparatet stiller de rette spørsmålene. I spørreundersøkelsen spurte vi derfor hva respondentene mener det er viktig å spørre om for å avdekke fenomenet. Igjen benyttet vi veiledere på tematikken som utgangspunkt. Resultatene går frem av Figur 3.9. Figuren viser at flertallet mener mange av spørsmålene er viktige for å avdekke fenomenet. Mer enn halvparten av respondentene krysset av for fem av de åtte spørsmålene. I gjennomsnitt krysset respondentene av for drøyt 5 spørsmål. I spørreundersøkelsen har vi også spurt respondentene om de opplever at de har et ansvar for å avdekke. De som sier at deres organisasjon har ansvar for å avdekke (se Figur 4.2 i neste kapittel), krysset av for betydelig flere spørsmål enn de som ikke opplever å ha et slikt ansvar. Det tyder på at de har større oppmerksomhet rettet mot fenomenet⁵⁹. Enheter med ansvar for introduksjonsprogram og annen flyktningetjeneste krysset av for klart flest spørsmål, mens respondenter fra karrieresentre kun krysset av for 2,6 spørsmål i gjennomsnitt. Vi fant ingen forskjell mellom ledere og andre ansatte.

⁵⁹ At ikke alle respondenter opplever at de har et ansvar for å avdekke er i seg selv et interessant funn, fordi alle tjenester har opplysningsplikt til barnevernet og alle har også en avvergingsplikt.

Figur 3.9: Spørsmål respondentene anser å være viktige for å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N= 589).

3.6 Relasjonsbygging

For å få de utsatte i tale er det viktig å stille 'de rette spørsmålene'. Da må man ha tilstrekkelig kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette løftes frem i intervjuene. Noen opplever at de har kompetanse til å stille 'de rette spørsmålene', mens andre poengterer at de mangler slike verktøy. I intervjuene legges det, blant et stort flertall av informantene, i tillegg vekt på betydningen av relasjonsbygging og det å etablere tillit for å få de utsatte i tale. Slik enkelte informanter beskriver det, handler relasjonsbygging om det å prate med deltakere og være interessert. Dette for at de utsatte opplever at de kan stole på dem (Nr. 9, lærer og leder i kommunal voksenopplæring), og at de er «tett på», (Nr. 2, lærere i kommunal voksenopplæring for unge voksne).

Det å bygge relasjon løftes av mange frem som et viktig premiss for å kunne avdekke. Dette fordi gode relasjoner gjør at den enkelte kan tørre å åpne opp dersom de utsettes for noe. På den måten skaper de en arena der dette kan snakkes om. En informant sier det på følgende måte: «Jeg tenker vel at det å avdekke og se det, det opplever jeg at vi begynner å bli ganske gode på. Det har noe med relasjoner å gjøre. Jeg føler at vi har gode relasjoner. Jeg tenker at de er åpne mot oss», (Nr. 4, lærer i kommunal voksenopplæring for unge voksne). En annen sier følgende: «Lærerne bruker tid på relasjonsbygging i klassene sine. Når en ser endret atferd, diskuteres det sammen med kollegaer, før en går inn i det», (Nr. 9, lærer og leder kommunal voksenopplæring). Betydningen av å jobbe relasjonsbyggende for å avdekke er også noe som tydelig løftes frem blant respondentene i spørreundersøkelsen

Intervjumaterialet og respondentenes svar på de åpne spørsmålene, viser at det å jobbe relasjonsbyggende både kan gjøre at de ansatte tar initiativ til en samtale basert på bekymringer, og at de utsatte selv tar initiativ til en samtale der de forteller. Førstnevnte kan illustreres, ved følgende sitat: «Vi opplever at det skjer ting på hjemmebane for kvinnene, og når vi spør så forteller kvinnene gjerne til en lærer de har et tillitsforhold til», (Nr. 12, lærer kommunal voksenopplæring). Sistnevnte illustreres av en respondent på denne måten: «Jeg opplever at vi ofte kommer i en posisjon der vi blir sett på som 'familie' og vi blir stolt på. Det gjør det lettere for den enkelte å ta opp ulike temaer med oss og for oss å bistå/veilede utfra det», (Ansatt i introduksjonsprogram). En annen av respondentene tydeliggjør at det relasjonsbyggende

arbeidet er særlig viktig for at elever «kan komme til dem». Respondenten poengterer at godt relasjonsarbeid mellom elev og lærer/sosial-pedagogisk leder «gir grunnlag for både den ansatte å kunne se symptomer, men særlig for at eleven kan fortelle om vanskelige situasjoner», (Ansatt i videregående for voksne). I spørreundersøkelsen er det også noen som arbeider med opplæring som poengterer at det relasjonsbyggende arbeidet, og muligheten til å avdekke, fungerer godt fordi skolen er en nøytral arena: «Min organisasjon treffer innvandrere på en nøytral arena, som gir et godt grunnlag for å komme i dialog, skape tillit og opprette gjensidig forståelse», (Ansatt i videregående skole for voksne).

Antall elever eller deltakere kan påvirke relasjonsbyggingen. I et intervju forteller en leder ved en kommunal voksenopplæring at de i det siste har hatt små klasser på grunn av korona, og at det har gitt lærerne mer rom til oppfølging og veiledning. Dette gjør det lettere å oppdage problemer, inklusive negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (Nr. 15, leder kommunal voksenopplæring). Det er også noen av respondentene som løfter frem at det kan være lettere å avdekke når man har 'små forhold'. En respondent sier for eksempel: «Liten skole gjør at vi kommer tett på elevene», (Ansatt i kommunal voksenopplæring). En annen sier det slik: «Liten organisasjon fører til at en er nært på deltagerne og dermed ser mer, og tidligere kan handle», (Ansatt i introduksjonsprogram). Det kan forstås dithen at når det er færre elever er det lettere å bygge gode relasjoner fordi man klarer å være tettere på.

Relasjonsbygging avhenger også av varigheten på relasjonen. En av de vi har intervjuet påpeker at det ikke alltid er like lett å bygge relasjoner fordi «elevene bytter grupper og begynner og slutter ganske ofte», (Nr. 9, lærer og leder, kommunal voksenopplæring). En annen forteller at den nye integreringsloven har gjort det vanskeligere å bygge relasjoner, og dermed avdekke for enkelte grupper. Programtiden som gis i introduksjonsprogrammet er ulik avhengig av hva slags utdanningsnivå deltakerne har. Personer som minimum har utdanning på videregående nivå fra før, gis kun et program på tre til seks måneder. Programmet kan forlenges med inntil seks måneder.⁶⁰ Informanten opplever at denne endringen gjør det vanskelig å gå i dybden av problemstillinger knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, fordi «Det er for kort tid, vi rekker så vidt å bli kjent med dem», (Nr. 7, ansatte og leder i introduksjonsprogram). I tillegg påpeker de samme informantene at når programtida er så kort, blir det mindre tid til å fokusere på slike problemstillinger, «Da blir det bare tid til å ha et ensidig fokus på å komme ut i arbeid og utdanning». Vi ser altså at strukturelle forhold kan påvirke evnen til å etablere en trygg relasjon til elever/deltakere. Dette kan i sin tur virke inn på mulighetene for å få kjennskap til tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Flertallet av opplærings- og integreringstjenestene vi har snakket med følger deltakere eller elever over tid. På den måten har de mulighet til å bygge relasjoner over tid. En av tjenestene har derimot ikke en slik mulighet, og det er karrieresentrene (Se kap 1.4.4). Intervjuene med karriereveilederne viser likevel at de også vektlegger det relasjonelle. I motsetning til de andre tjenestene løfter de fram viktigheten av å bygge tillit: «For oss handler det om å etablere tillit på veldig kort tid, vi har så få samtaler med dem», (Nr. 17, karriereveileder). Et viktig grep for å bygge tillit, er at de setter av god tid til hver enkelt samtale

Vi setter alltid av halvannen time og ofte får de lenger. Uten tid kommer du ingen vei. Og så må du gå forsiktig frem og finne ut hva slags personlighet de har, og tilpasse samtalen ut fra det [...]. Og så er det jo den kulturelle erfaringa jeg har opparbeida meg, det gjør jo at jeg klarer å tilpasse meg (Nr. 18, karriereveileder).

Karriereveilederen legger også vekt på andre faktorer som kan bidra positivt inn for å bygge tillit. I og med at de har samtalen på et tidlig tidspunkt etter bosetting, og gjerne før de som mottar veiledning kan tilstrekkelig norsk, benytter veilederne seg av tolk. En av veilederne forteller at de bruker tolk i alle sine samtaler, og at tolkene de bruker er faste: «Vi har faste tolker som vi er komfortable med, som vi bruker i veiledningssamtalene. Vi kjenner til hvilke tolker som er bra, som er profesjonelle, og da mener jeg ikke bare til å oversette, men at de er gode på å bygge

⁶⁰ <https://www.IMDi.no/kvalifisering/regelverk/juridisk-veileder-til-integreringsloven/kapittel-4-introduksjonsprogrammet/>

tillit, at de opptrer på måter som styrker den tilliten vi jobber med å bygge opp», (Nr. 18, karriereveileder).

Spørreundersøkelsen inneholdt også spørsmål om hvor viktig respondentene synes det er at organisasjonen har relasjonskompetanse i arbeidet med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Her var det stor enighet på tvers av tjenester om at dette er viktig.⁶¹ I alt var det 76 prosent som synes det er 'svært viktig' at organisasjonen har denne kompetansen, 18 prosent 'nokså viktig'. Kun 1 prosent synes det er 'lite eller ikke viktig', og 5 prosent svarte 'vanskelig å svare / ikke relevant'. I de aller fleste tjenestene var det godt over 90 prosent som svarte 'svært' eller 'nokså viktig' på spørsmålet. Lavest andel finner vi i 'annen flyktningetjeneste' (88 prosent), men her var det flere som svarte 'vanskelig å svare' og kun 2 prosent som sa at det ikke er viktig. Dermed kan vi slå fast at relasjonskompetanse blir vektlagt høyt på tvers av tjenester.

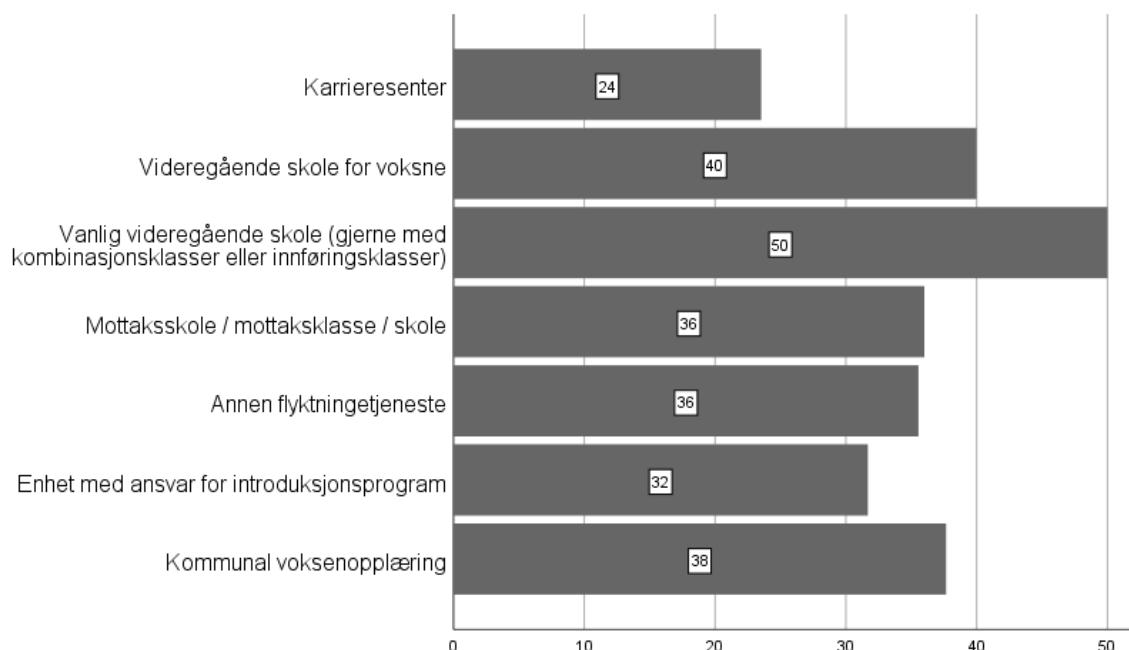
3.7 Innsikt i kultur og religiøse praksiser

I tillegg til god spørsmålsstilling, relasjonsbygging og tillitsetablering, er det også enkelte som eksplisitt løfter frem betydningen av 'kulturforståelse'. Det ser vi i dybdeintervjuene, men også i åpne svar på spørreundersøkelsen. En av informantene påpeker viktigheten av innsikt i kultur og religiøse praksiser: «Kjennskap til kultur. Hva slags kultur de kommer fra, kjennskap til tradisjon og religion de tilhører individuelt», (Nr. 2, lærere i kommunal voksenopplæring for unge voksne). En av respondentene sier at de på skolen har «god kompetanse på området og god flerkulturell forståelse», (Leder i mottaksskole/klasse). Det er også andre i dybdeintervjuene som mer implisitt tematiserer betydningen av dette, når de gir eksempler på erfaringer de har. I spørreundersøkelsen har vi også kartlagt hvorvidt de ansatte i opplærings- og integreringstjenestene opplever at de har tilstrekkelig innsikt i de nyankomne innvandrernes kulturelle og religiøse praksiser.

Drøyt en tredjedel (37 prosent) av respondentene opplever at de *ikke* har tilstrekkelig innsikt i de nyankomne innvandrernes kultur og religiøse praksiser. Høyest andel finner vi blant de som arbeider i vanlig videregående skole, ofte med kombinasjonsklasser eller innføringsklasser, der halvparten gir uttrykk for manglende innsikt (Figur 3.10). Ledere gir sjeldnere uttrykk for at de ikke har tilstrekkelig innsikt (33 prosent) enn andre ansatte (40 prosent). Vi finner videre klare geografiske forskjeller; jo mindre sentral kommunen respondenten arbeider i, desto mer tilbøyelig er han eller hun til å krysse av for manglende innsikt i innvandrernes kultur og religiøse praksiser. Slike forskjeller kan forstås som et uttrykk for at de gjerne skulle hatt mer kompetanse på dette området. En slik tolkning underbygges av at andre analyser viser at et stort flertall i alle tjenester ser på kulturforståelse som en viktig kompetanse.

⁶¹ Ikke vist i figur her; se kapittel 5 Figur 5.3 for å se hvordan viktigheten av denne kompetansen blir vurdert sammenlignet med andre typer kompetanse.

Figur 3.10: Andel respondenter som ikke synes de har tilstrekkelig innsikt i nyankomne innvandreres kultur og religiøse praksiser, etter yrkeskategori i prosent (N=552).

Figuren viser altså at det er en del som opplever at de ikke har tilstrekkelig innsikt i de nyankomne innvandrernes kultur og religiøse praksiser. Dette gjelder særlig i vanlig videregående skole, hvor halvparten synes at de ikke har tilstrekkelig innsikt. Manglende innsikt i slike praksiser er ikke unikt for våre tjenester. Det er også slik at andre opplærings- og hjelpetjenester mangler slik innsikt. Studien til Sentio (2020:17) viser at kunnskapen om etniske, religiøse og nasjonale minoriteter i relasjon til barn og unge utsatt for vold og overgrep varierer fra middels til under middels, ifølge ledere. I vår studie er spørsmålsformuleringen noe annerledes enn hos Sentio, og vi har også andre svaralternativer. Dermed kan vi ikke si at våre respondenter har en middels god kompetanse på dette. Det vår figur viser, er at en betydelig andel opplever å ikke ha tilstrekkelig innsikt i kulturelle og religiøse praksiser. Samtidig er det slik at store andeler også opplever å ha tilstrekkelig innsikt i slike praksiser.

Det store flertallet mener imidlertid at kulturforståelse er svært viktig. På spørsmål om hvor viktig respondentene synes det er at organisasjonen har kulturforståelse i arbeidet med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, svarte 78 prosent at dette er 'svært viktig', 18 prosent at det er 'nokså viktig', og mindre enn 1 prosent at det er 'lite eller ikke viktig'.⁶² De resterende 4 prosentene syntes det var vanskelig å svare eller mente spørsmålet ikke var relevant for dem. I alle tjenestene er det mer enn 90 prosent som mener kulturforståelse enten er svært eller nokså viktig. Aller høyest er det i enheter med ansvar for introduksjonsprogram og i vanlige videregående skoler, der dette gjaldt hele 99 prosent av respondentene. Ser man de to spørsmålene i sammenheng, tyder mye på at kulturforståelse bør oppta en viktig plass i organisasjonenes tiltak for kompetanseheving.

3.7.1 Ansatte med språk- og kulturkompetanse en viktig ressurs

Både i dybdeintervjuene og i de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen, løftes ansatte med minoritetsbakgrunn frem som en viktig ressurs i arbeidet med å avdekke. Det kommer frem at de har en unik rolle når det gjelder å observere og overhøre samtaler elevene imellom, og å samtale

⁶² Ikke vist i figur her; se kapittel 5, Figur 5.3 for å se hvor høyt viktigheten av slik kompetanse blir vurdert sammenlignet med andre typer kompetanse.

med nyankomne innvandrere. Eksempler på slike ansatte er morsmåslærere, lærere som er to- eller flerspråklige og miljøarbeidere som er to- eller flerspråklige. Betydningen av slike ansatte løftes frem i tjenester med ansvar for opplæring, i kommunal voksenopplæring for unge voksne, kommunal voksenopplæring og i introduksjonsprogram og/eller flyktningetjeneste.

Det er flere som påpeker at to- eller flerspråklige ansatte er sentrale for å avdekke, ettersom de forstår det som blir sagt og får med seg hva som foregår. En av informantene våre sier det på denne måten: «Vi har en tospråklig assistent, som er en kjemperessurs, som kjenner kulturene og som fanger opp ting», (Nr. 4, lærer kommunal voksenopplæring for unge voksne). En av respondentene sier det slik: «Vi har fleire tilsette med minoritetsbakgrunn som enklare kan fange opp denne utfordringa blant elevane», (Leder kommunal voksenopplæring). En av de andre vi har intervjuet tror at det er mye de ikke avdekker fordi «de fleste av oss skjønner jo ikke hva elevene sier», (Nr. 16, leder kommunal voksenopplæring). Han forteller at de har et stort åpent areal i midten av skolen. De har erfart at noen elever «står og slenger kommentarer etter kvinner som går forbi». Men ettersom de fleste som arbeider på skolen ikke forstår hva som blir sagt, er det vanskelig å fange opp den negative sosiale kontrollen som skjer mellom elevene. Det å kunne fange opp hva som skjer anses som særlig viktig, fordi elevene i liten grad forteller lærerne om slike hendelser. Det at de hadde en morsmåslærer som overhørte og forsto kommentarene, gjorde at de fikk med seg tilfeller de ellers ikke hadde fått. Dermed kunne de ta tak i problemene. Slike erfaringer har gjort dem oppmerksomme på hvor verdifullt det er å ha tospråklige ansatte for å avdekke: «Det er en stor fordel når man snakker samme språk som elevene».

Noen av de vi har intervjuet løfter også frem at ansatte med minoritetsbakgrunn kan være viktig med å tanke på å oppnå tilstrekkelig tillit til at de utsatte åpner seg. Eksempelvis sier to informanter at: «Minoritetsspråklige assistenter fanger opp mer. De får en relasjon til mange», (Nr. 9, lærer og leder i kommunal voksenopplæring). Noen andre informanter sier det på denne måten:

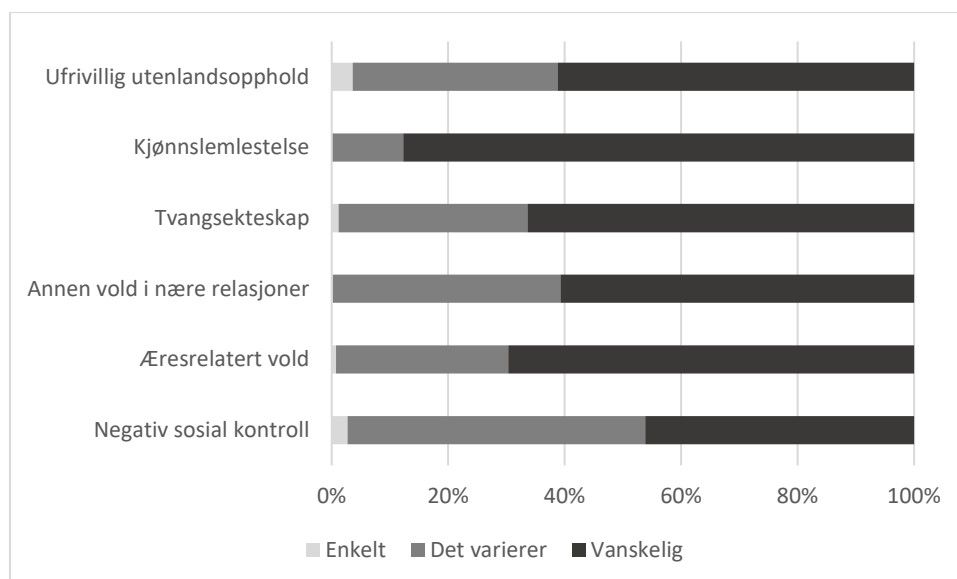
Vi har en miljøterapeut som snakker arabisk, han fanger opp mye når han er rundt og underviser, og bringer det videre til oss. [..]. Det å ha en miljøterapeut som har samme bakgrunn, er veldig verdifullt, og forebyggende, lettere å skape tillitsforhold mellom bruker og miljøterapeut, og gi tidlig innsikt. Språk er viktig (Nr. 7, ansatte og leder i introduksjonsprogram).

En tospråklig underviser forteller at han opplever at han fanger opp negativ sosial kontroll, både innad i familier og i deltakergruppa. Han opplever også at de tar kontakt med han for å fortelle. De tør å åpne opp fordi de stoler på han, og han ser det som fordelaktig for å avdekke: «Jeg snakker tigrinja, det handler om tillit. De stoler på meg, selvfølgelig, det er en kjempefordel», (Nr. 8, ansatt i introduksjonsprogram). Informanten forstår sin egen rolle som ekstra viktig fordi deltagerne verken har tillit til, eller forstår, det norske systemet. De har heller ikke tillit til norske velferdstjenester. De har derimot tillit til han. Det gjør at han kan fungere som en brobygger mellom nyankomne flyktinger (med lik landbakgrunn) og det norske systemet, samtidig som han formidler det norske verdisetet om individets rett til selvbestemmelse.

3.8 Utfordringer med avdekking

Tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold inneholder flere ulike fenomener. Figur 3.11 viser at oppfatninger om hvor vanskelig slike fenomener er å avdekke, varierer. Ikke alle svarte på disse spørsmålene. En del sa at de ikke er relevante for dem, noe som varierte fra 6 prosent (negativ sosial kontroll) til 15 prosent (kjønnslemlestelse). Figuren nedenfor viser fordelingen blant de som svarte på spørsmålene. I tillegg til problemfeltene som inngår i negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (se kapittel 1), har vi inkludert vold i nære relasjoner. Dette for å gi et noe bredere bilde av problemfeltet.

Figur 3.11: Synspunkter på hvor enkelt/vanskelig det er å avdekke ulike fenomener av typen negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=548).

Med unntak av negativ sosial kontroll der et knapt flertall svarte 'det varierer', var det et klart flertall som svarte at det er 'vanskelig' å avdekke de øvrige fenomenene. Respondentene gir uttrykk for at det er spesielt vanskelig å avdekke kjønnslemlestelse (88 prosent), fulgt av æresrelatert vold (70 prosent) og tvangsekteskap (66 prosent). Når det gjelder ufrivillige utenlandsopphold og annen vold i nære relasjoner, er det godt over halvparten (omtrent 60 prosent i begge kategorier) som mener dette er vanskelig å avdekke. Så å si ingen synes det er 'enkelt' å avdekke noen av disse fenomenene, slik figuren viser.

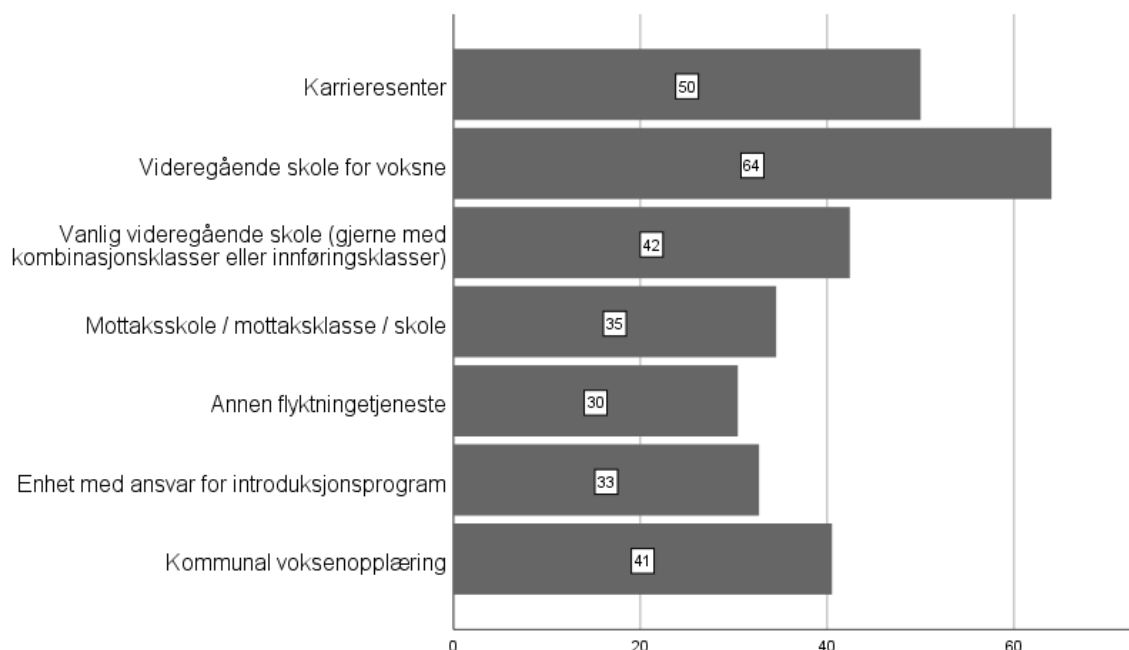
Svarfordelingen er forholdsvis lik mellom ulike yrkeskategorier, men respondenter fra videregående skoler for voksne peker seg ut ved en høyere andel som synes det er vanskelig å avdekke negativ sosial kontroll (67 prosent). Kontrasten til vanlige videregående skoler er stor, der kun 35 prosent sier det samme. Ledere synes jevnt over at det er noe mindre vanskelig å avdekke enn andre ansatte. Geografiske forskjeller er små og ikke statistisk signifikante. Det er imidlertid store forskjeller i svarene mellom på den ene siden de som sier at deres organisasjon har ansvar for å avdekke (enten de sier 'ja' eller 'i noen grad') og de som sier de ikke har et slikt ansvar; sistnevnte synes det er mye vanskeligere å avdekke alle de nevnte fenomenene. Dette kan tyde på at de som opplever at organisasjonen har et ansvar for å avdekke, i større grad vet hva de skal se etter.

Vi spurte også respondentene hvor vanskelig de synes det er å avgjøre hva som er negativ, og hva som er akseptabel, sosial kontroll. Hvis vi ser bort fra de 5 prosentene som sa at spørsmålet ikke var relevant for dem, finner vi at 39 prosent synes dette er vanskelig. 56 prosent synes 'det varierer', mens bare 4 prosent synes det er 'enkelt'. Det er altså en del færre som synes dette er vanskelig sammenlignet med å avdekke (se Figur 3.11), men likevel svært få som synes det er enkelt.

Manglende fenomenforståelse og utfordringer med å avdekke (både å vite hva man skal se etter og hva man skal spørre om) er også noe som løftes frem blant de tjenestene Sentio har sett på, når det gjelder vold og overgrep overfor barn og unge. I Sentios casestudie av politiet løfter de fram at uten tilstrekkelig fenomenforståelse er det vanskelig «å vite hva en skal se etter når det gjelder vold og overgrep», (Sentio 2020:106). Liknende beskrivelser gjelder også andre tjenester. Eksempelvis poengteres det at for UDI, der ansatte møter barn i en intervju situasjon, er «den viktigste kompetanse for den som har å gjøre med å avdekke vold og overgrep» (Sentio 2020:113). I Barne- og ungdomspsykiatrien (BUP) vises det til at det utfordrende i vold- og overgrepssproblematikk er å spørre (Sentio 2020:118). Vi ser altså at det å avdekke er utfordrende i ulike typer tjeneste, og at dette ikke kun er noe som gjør seg gjeldende for opplærings- og integreringstjenester.

Figur 3.12 viser andelen som synes det er vanskelig å avgjøre hva som er negativ og hva som er akseptabel sosial kontroll. Respondenter fra videregående skoler for voksne synes dette er vanskeligst, fulgt av ansatte ved karrieresentre. Det er færre som synes dette er vanskelig blant de som jobber i enheter ansvarlig for introduksjonsprogram, annen flyktningetjeneste og i mottaksskoler/-klasser. I gjennomsnitt synes lederne at dette er noe enklere å avgjøre enn andre ansatte.

Figur 3.12: Andelen i ulike yrkeskategorier som synes det er vanskelig å avgjøre hva som er negativ og hva som er akseptabel sosial kontroll, i prosent (N=555).

Våre analyser viser altså for det første at en betydelig andel opplever at det kan være vanskelig å avdekke negativ sosial kontroll. For det andre at det er vanskelig å avgjøre hva som er negativ sosial kontroll og hva som er akseptabel sosial kontroll. Det er mulig å lese funnene som et uttrykk for manglende fenomenforståelse. Samtidig viser det kvalitative materialet at vanskeligheter med å avdekke ikke nødvendigvis kun er et uttrykk for manglende fenomenforståelse, men at det å avdekke kan være utfordrende av andre grunner.

3.8.1 De vil ikke fortelle

En hovedgrunn til at det kan være vanskelig å få kjennskap til tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er at de antatt utsatte ikke alltid ønsker å fortelle om problemene de står i. En informant forklarer følgende: «Vold og negativ sosial kontroll innad i familier er vanskelig å fange opp. Det betyr ikke at det ikke finnes, eller at det ikke formidles til andre, men vi hører ikke om det», (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogram). En annen sier det slik: «Jeg kan ikke gjøre mer enn å åpne opp for en situasjon der de kan fortelle hvis de vil», (Nr. 11, lærer i kommunal voksenopplæring).

De vi har intervjuet løfter frem ulike forhold for hvorfor de utsatte potensielt ikke vil åpne opp. En informant forteller at manglende kunnskap om, og tillit til, det norske systemet, og tjenester som barnevern og politi, kan gjøre til at de ikke åpner opp: «De stoler bare på de som kommer fra Eritrea, ikke noen andre», (Nr. 8, ansatt introduksjonsprogram). Den ansatte som snakker språket og er kjent med kulturelle praksiser hos et flertall av flykningene, opplever at de derimot tør å åpne opp til han. Informantens språklige og kulturelle kompetanse, samt kjennskap til det norske samfunnet, gjør at de tør komme til han. Basert på det en av de andre informantene forteller er

det vanskelig å fortelle om den sosiale kontrollen man utsettes for, fra det etniske nettverket, fordi det også er i disse nettverkene de finner tilhørighet og trivsel:

Og dette med sosial kontroll, dette med definisjonen av sosial kontroll, det er jo på godt og vondt dette her. Det er den negative sosiale kontrollen som er problemet. På den ene siden er det de som utøver den sosiale kontrollen som er et problem, samtidig som det er de samme nettverkene som sikrer at de har trivsel (Nr. 14, leder i kommunal voksenopplæring).

Et lignende poeng gjøres også av ansatte som arbeider i introduksjonsprogrammet, men da i relasjon til familien. De forteller at de synes det er vanskelig å vurdere om noen utsettes for negativ sosial kontroll fordi de ikke åpner opp: «Jeg har noen ganger hatt mistanke om at en mann er voldelig, og har spurt kona om det, men hun svarer at det er greit [..]. De er ikke flinke til å fortelle oss, fordi de ønsker å ta vare på familien. De prioriterer det, de vil ikke at noe skal skje med familien. Familien er viktigst» (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogram). Det å skulle fortelle noen om det man utsettes for kan altså oppleves som vanskelig fordi man er redd for konsekvensene det å åpne opp kan ha. Blant de vi har intervjuet er det en del som løfter 'frykten for barnevernet' som noe som gjør at utsatte ikke åpner opp. En av informantene sier det på denne måten:

De prøver å skjule det fra oss, i redsel for hva vi gjør videre med det, melder videre til barneverntjenesten, som de er redde for [..]. Vi hadde hørt om enda mer, om det ikke var fordi de var så livredde for barnevernet. De er så redde for at barnevernet skal komme å ta barna, at de heller lever med det (Nr. 7, ansatte og leder i introduksjonsprogram).

I et annet intervju sier en annen det slik: «Jeg spør hvordan det går. Men man ser at de ikke vil fortelle mer. De hører rykter om at barnevernet kan komme og ta barna deres. De er veldig redd for barnevernet», (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogrammet). Det er altså slik at noen av de vi har intervjuet forteller at enkelte ikke åpner opp, eller at de prøver å si så lite som mulig for å beskytte seg mot de konsekvensene de tror det å si ifra kan ha:

Jeg hadde et tilfelle der en dame ble slått av mannen. Min leder visste det også. Jeg sa til henne at vi kan hjelpe deg. Men hun ville ikke si noe konkret, hun sa bare at de hadde et problem. Vi sa til henne at her i Norge har vi regler. Men hun sa da at 'vær så snill, jeg har seks barn, jeg mister dem' (Nr. 8, ansatt i introduksjonsprogram).

Det er også enkelte av de vi har snakket med som forteller at det kan være ekstra vanskelig å åpne opp for personer som har kommet på familiegjenforening. En informant sier:

Det er særlig vanskelig for personer som kommer ved familiegjenforening. Vedkommende som kommer til landet, kan bli truet med å bli sendt tilbake til hjemlandet hvis hun ikke gjør som han sier. Trussel om hjemsendelse representerer en stor trussel for kvinner som kommer på familiegjenforening (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogram).

Den samme gruppen løftes også frem av noen av de andre informantene, men de tematiserer det opp mot utfordringer med å hjelpe noen som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og/eller vold i nære relasjoner:

Problemet med dette er at vi ikke får gjort så veldig mye, fordi det hjelper ikke den det gjelder med mindre den det gjelder har bodd her i tre år og kan søke opphold på selvstendig grunnlag. Er jo kanskje fengselsstraff som er det aktuelle, men det er ikke mulig å bevise det. Så må en nesten anbefale at enkelte bor på krisesenter i de neste tre årene, slik at du kan søke på egenhånd, opphold på eget grunnlag, eller så må du bare holde ut (Nr. 9, lærer og leder i kommunal voksenopplæring).

Ifølge utlendingsloven er det likevel slik at det er mulig for personer som har kommet på familiegjenforening å søke om selvstendig opphold før de tre årene har gått, en såkalt oppholdstillatelse for deg som har blitt mishandlet.⁶³ Imidlertid har informanten en oppfatning om at eneste mulighet for personer på familiegjenforening er å holde uti tre år frem til de kan søke opphold på selvstendig grunnlag. Det peker i retning av noe manglende kunnskap om utlendingsloven. Det er nemlig slik at det kan gis unntak når «samlivet er opphørt, og det er grunn til å anta at utlendingen eller eventuelle barn har blitt mishandlet i samlivsforholdet», (Se utlendingsloven, kap. 6, § 53, bokstav b)⁶⁴. Vi kommer tilbake til respondentenes kompetanse om utlendingsregelverket i kapittel 6.

3.8.2 Økonomiske forhold og ulikheter i støtteapparat

Også økonomiske forhold og ulikheter i støtteapparat kan påvirke evnen til å avdekke. I et av intervjuene påpeker en informant at elever med ungdomsrett ikke får tilgang til elevtjenesten ved den videregående skolen de får opplæring (Nr. 1, lærer i kommunal voksenopplæring for unge voksne). Årsaken er økonomi. Kommunen betaler for opplæringstilbudet, og den videregående skolen bidrar med lokaler. Imidlertid er det ingen som finansierer tilgang til den elevtjenesten andre elever på videregående har tilgang til. Tilgangen til elevtjenesten er altså et 'uløst' økonomisk spørsmål. Dermed står de unge nyankomne voksne innvandrerne uten det samme tilbudet. Dette innebærer at de ikke har tilgang til elevtjenesten, der eksempelvis helsesøster inngår, noe som kan være en viktig vei inn når det gjelder å avdekke. Læreren løfter frem at dette er problematisk, både på et mer generelt grunnlag, men også opp mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

En av de andre informantene løfter frem at deltakere som får norskopplæring, men som ikke har rett og plikt til introduksjonsprogram, «faller mellom to stoler», (Nr. 15, leder kommunal voksenopplæring). Han forteller at de ikke får samme oppfølging, og at de ikke har det samme støtteapparatet rundt seg. Vi tolker det han sier dithen at det kan gjøre det vanskeligere å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Han forteller videre at de heller ikke har rett på 'Livsmestring'-kurset som gis i introduksjonsprogrammet. Mangelen på livsmestringskurset kan gjøre det vanskeligere å avdekke, da noen av informantene forteller at de har opplevd at elever/deltakere i etterkant av undervisning på tematikken har kommet for å fortelle.

3.8.3 Bruken av tolk

En av de vi har snakket med, forteller at språknivået til elever med kort botid kan være en utfordring opp mot å avdekke. I tillegg forteller informanten at bruken av tolk ikke «har vært så utbredt som det er nå», (Nr. 1, lærer i kommunal voksenopplæring for unge voksne). Slik vi forstår det hun sier, er det derfor vanskelig å få tilstrekkelig informasjon til å kunne vurdere om eleven er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og/eller vold i nære relasjoner. Ser vi dette opp mot erfaringene til en av karriereveilederne som bruker tolk i alle sine samtaler, og som er opptatt av å ha tolker som bidrar til å styrke den tilliten de jobber med å etablere, ser vi at dette ikke egentlig handler om språknivået til den enkelte. Utfordringen er at tolk ikke brukes i tilstrekkelig grad.

I et annet intervju påpeker en informant at det tok lang tid før de klarte å avdekke negativ sosial kontroll i en sak de var inne i. De fikk først dette bekreftet da de tok med tolk i samtalen. I dette tilfellet fungerte ikke tolken kun som oversetter, men hans kjennskap til miljøet var også avgjørende. Hun forteller at han sa til dem: «Jeg ser det mellom linjene, og hun får faktisk ikke lov av han [ektemannen] til å gå på en annen gruppe [enn han]», (Nr. 13, leder i kommunal voksenopplæring). Lederen forteller også at de har brukt tolk i andre samtaler med potensielt utsatte for «å forstå disse tingene bedre». At tolk er en viktig ressurs, understrekes også når lederen snakker om andre sider ved deres virksomhet som kan relateres til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold: «Vi har også jobbet med livsmestring som fag, med tolk, og da blir de mer

⁶³ Se <https://www.udi.no/ord-og-begreper/vold-i-familiennare-relasjoner/#undefined> og <https://www.udi.no/skal-soke/oppholdstillatelse-for-de-som-har-blitt-mishandlet/>

⁶⁴ [Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her \(utlendingsloven\) - Kapittel 6. Familieinnvandring - Lovdata](#)

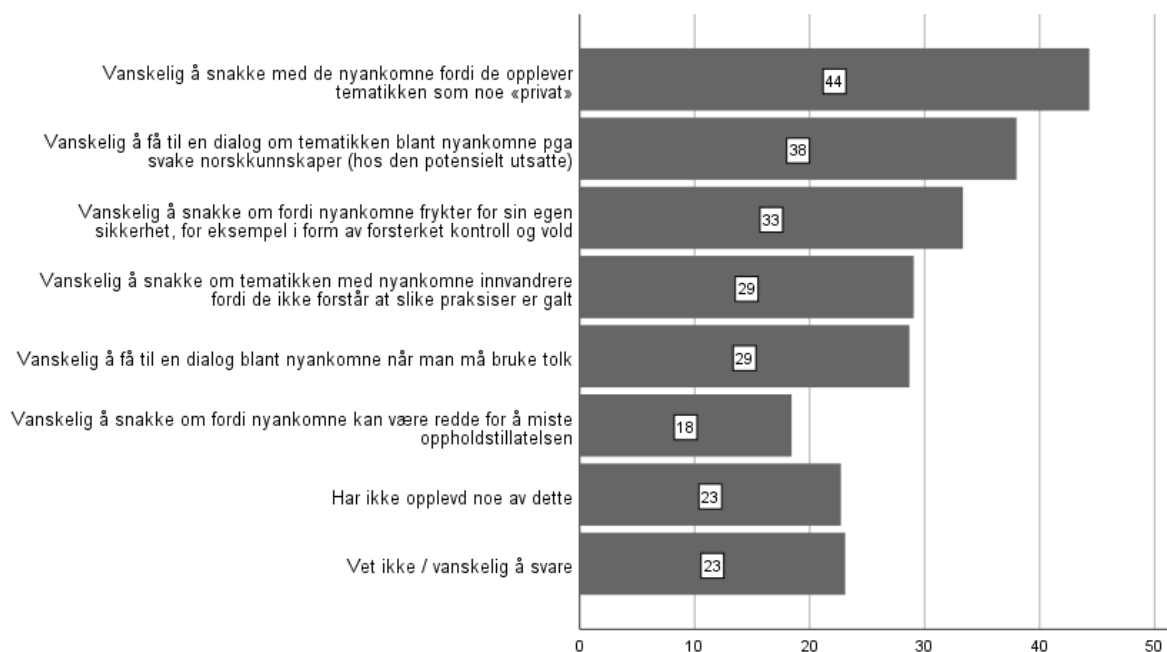
åpne for å snakke». At tolk kan bidra til at potensielt utsatte åpner opp, understrekes også i intervjuet med en karriererådgiver (Nr. 1).

Det er likevel ikke alle som mener at tolk vil bidra til at flere åpner opp. En leder ved en kommunal voksenopplæring (Nr. 18) forteller at de bruker tolk i samtaler når de trenger det, men at deres erfaring er at elevene ikke stoler på tolken. En slik erfaring understøttes av en av de andre informantene som forteller at «brukere kan være redd for at tolken ikke overholder taushetsplikten, eller at noen kjenner noen som kjenner tolken», (Nr. 5, ansatte i introduksjonsprogram). En annen informant erfarer at: «det er en del temaer som er tabu [å snakke om] i mange kulturer, og selv om vi får tak i tolk er ikke alle så åpne for å diskutere familieproblemer foran en fremmed», (Nr. 3, lærer i kommunal voksenopplæring for unge voksne).

3.8.4 Utfordringer i kommunikasjonen med de utsatte

I spørreundersøkelsen har vi undersøkt noen av de utfordringene vi har skissert overfor i bredden. Mange av respondentene opplever utfordringer knyttet til kommunikasjonen med potensielt utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. På et spørsmålsbatteri der vi spurte om de hadde opplevd ulike konkrete utfordringer, svarte bare 23 prosent at de ikke hadde opplevd noen av disse, mens ytterligere 23 prosent var usikre. Figur 3.13 viser at den vanligste utfordringen i kommunikasjonen er at de nyankomne kan oppleve tematikken som for 'privat'. Manglende norskkunnskaper hos de nyankomne (som kan gjøre det nødvendig å bruke tolk) blir også nevnt forholdsvis hyppig. Videre sier en tredjedel av respondentene at de har opplevd utfordringer der nyankomne har fryktet for egen sikkerhet, og derfor ikke ønsker å snakke. Nesten like mange krysset av for utfordringer knyttet til at de nyankomne ikke forstår at handlingene de utsettes for ikke er akseptable. Færre, omkring én av fem, mener frykt for å miste oppholdstillatelsen gjør det vanskelig for potensielt utsatte å snakke om tematikken.

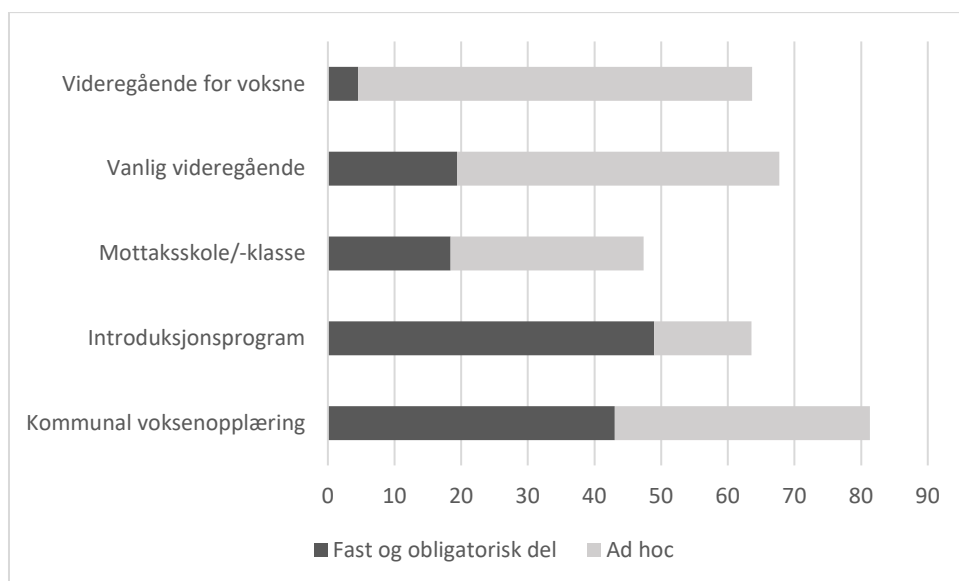
Figur 3.13: Andel respondenter som har opplevd ulike utfordringer i kommunikasjonen med potensielt utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=537).

3.9 Undervisning om tematikken

Respondenter fra opplærings- og integreringstjenester som driver undervisning overfor nyankomne flyktninger og innvandrere, ble spurt om de tar opp tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i undervisningen. En drøy tredjedel av respondentene (37 prosent) sa at dette er en obligatorisk del av undervisningsopplegget for alle, mens en annen drøy tredjedel (35 prosent) sa at tematikken gjerne nevnes ad hoc i undervisningssammenheng. Kun fem prosent sa at tematikken ikke blir tatt opp, mens hele 19 prosent svarte 'vet ikke' og fem prosent 'ikke relevant'. Figur 3.14 viser prosentandelen som svarte ett av de to første alternativene i de ulike opplærings-tjenestene.

Figur 3.14: Andel respondenter i ulike opplærings-tjenester som svarte at tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er en henholdsvis fast og obligatorisk del av undervisningen eller at den nevnes ad hoc i undervisningssammenheng, i prosent (N=427).

Figuren viser store forskjeller mellom tjenestene. Tematikken berøres hyppigst i kommunal voksenopplæring, men det er respondenter tilknyttet introduksjonsprogram som oftest hevder tematikken er en fast og obligatorisk del av undervisningen. Tematikken berøres også hyppig, men for det meste kun ad hoc, i vanlige videregående skoler og videregående skoler for voksne. Som det går frem av figuren, er det i mottaksskoler/-klasser at tematikken blir berørt sjeldnest; mindre enn halvparten av respondentene her sier at tematikken blir berørt i undervisningen. Det er kun små geografiske forskjeller i besvarelsene.

3.9.1 Undervisning som forebyggende arbeid

I de kvalitative intervjuene forteller en stor andel av de som jobber i tjenester som driver opplæringsarbeid at mye av arbeidet de gjør opp mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, dreier seg om å jobbe forebyggende. En av informantene er særlig tydelig på at det forebyggende arbeidet er deres viktigste bidrag mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold: «Det viktigste vi gjør er opplæring», (Nr. 14, leder kommunal voksenopplæring). Opplæringsarbeidet kan bestå av konkrete undervisningsopplegg knyttet til tematikken. Flere av de vi har snakket med forteller at tematikken inngår som en del av undervisningen i livsmestring og samfunnskunnskap. Noen benytter ferdig utarbeidede undervisningsopplegg. Informantene trekker frem 'Prosjekt frihet'⁶⁵ og

⁶⁵ Prosjekt frihet er et undervisningsopplegg med mål om å forebygge mobbing og negativ sosial kontroll utarbeidet ved voksenopplæringen i Grimstad. Se <https://www.IMDi.no/lar-fra-andre/prosjekt-frihet-forebygging-av-mobbing-og-negativ-sosial-kontroll/>

'Flexid'⁶⁶ som eksempler på slike undervisningsopplegg. Som vi så av spørreundersøkelsen berører omtrent en tredjedel tematikken mer ad-hoc. En av informantene sier at de følger med på elever som for eksempel ikke har brukt hijab, men som begynner å bruke det. I slike tilfeller velger de å problematisere negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Informanten forteller at: «Da tar vi et lite foredrag om å la folk bestemme selv, det å ha respekt for det som passer deg, det passer ikke andre», (Nr. 9, lærer og leder i kommunal voksenopplæring).. Det er flere som opplever at en viktig oppgave er å bidra til å endre normene og verdiene til elevene (eller deltakerne), slik denne informanten illustrerer:

Verdiendring – dette snakker vi [skoleansatte] mye om. Hvordan tematisere den nødvendige kunnskapen slik at den voksne eleven lærer om det, og det innebærer at de revurderer sin egen barnelærdom, de normene og verdiene de har lært (Nr. 14, leder kommunal voksenopplæring).

En av de andre informantene sier noe av det samme. Han sier at det de driver med ved voksenopplæringen: «Det handler om å lære språk og det handler om hvordan vi lever her. Og da diskuterer vi problemstillinger. Og da kommer det spørsmål, for eksempel 'om jeg vil sjekke telefonen til kona, er ikke det greit?' Da svarer vi nei», (Nr. 12, lærer i kommunal voksenopplæring). Det er også noen av respondentene i spørreundersøkelsen som poengterer noe av det samme, at de verdiene de formidler ved skolen gjør at de i ulike sammenhenger tar opp tematikken: «Vi markerer PRIDE-dagene med pedagogisk opplegg, plakater og flagg. Vi har 'likeverd' som en av våre verdier ved skolen. I dette ligger mange aktuelle temaer knyttet til negativ sosial kontroll», (Leder kommunal voksenopplæring). En annen sier: «Vi snakker om religionsfrihet og ytringsfrihet i klasserommet, og hva dette innebærer. For eksempel knyttet til Ramadan og hijab, man må respektere ulike praksiser blant muslimer. Tar opp dette i klassesamtaler og individuelle samtaler, når man merker noe», (Ansatt i kommunal voksenopplæring). Som vi ser, bidrar fokuset på å lære de nyankomne flyktingene og innvandrerne om 'livet i Norge', at tematikken berøres på ulike måter, i ulike opplæringsssammenhenger.

Vi har allerede nevnt at en lærer forteller at tematikken berøres ad-hoc i undervisningssammenheng, ved at elever stiller spørsmål av typen 'Om jeg vil sjekke telefonen til kona, er ikke det greit?'. Som læreren poengterer, gjør slike spørsmål at de får tematisert spørsmålsstillinger relatert til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Imidlertid opplever læreren at det er vanskelig å få til en reell holdningsendring hos elevene. Han forteller at elevene ser på det å ikke kunne sjekke telefonen til kona, fordi hun er et «selvstendig menneske med rett til sitt eget liv», som merkelig (Nr. 12, lærer i kommunal voksenopplæring). Han forteller videre at han merker at de er uenige, men at det sjelden blir diskusjoner. Slik han opplever det, handler det om at de ikke har noen sanksjonsmuligheter: «Først og fremst blir det mye prat. Vi har jo ikke noen sanksjonsmuligheter. De er jo voksne mennesker, så vi kan ikke diktere og gi ordre». For å ha en større sjanse for reell endring opplever læreren at det er lettere når de kan vise til lovverket: «Aller best er det når vi har en paragraf å vise til. Det bruker vi litt tid til. Dette er ikke lov etter boken. Kan jo si noe om menneskerettigheter også, men det biter mye svakere. Det blir stort sett prat». Som vi ser, opplever læreren at det er vanskelig å nå igjennom og få til endring, men at det er noe lettere når han kan bruke lovverket som rettesnor.

Det er flere av de vi har snakket med som forteller at de opplever å møte motstand når de forteller om hvordan man lever livet i Norge, og hva som er lov og ikke. Det å få til verdiendring er utfordrende og tar tid, slik denne informanten påpeker i forhold til aksept for det å være skeiv: «Det er lett å presisere hva som er lov og ikke lov, og i Norge får du lov å være homofil, men en annen ting er holdninger folk har. Det forandres ikke over natten», (Nr. 16, leder kommunal voksenopplæring). Det er også enkelte av respondentene i spørreundersøkelsen som løfter frem slike utfordringer. En respondent skriver for eksempel at «Vi er opptatt av det her på skolen, men det er utfordrende 'å få tak i' tematikken. Dette mest fordi det 'offisielt' ikke forekommer negativ sosial kontroll blant nyankomne flyktinger og innvandrere. Dette ifølge dem selv», (Leder

⁶⁶ Flexid er et undervisningsopplegg med særlig fokus på det å ha en krysskulturell identitet, der de både ser på styrkene i å ha en slik identitet samtidig som de løfter frem utfordringer man kan stå overfor. Se <https://flexid.no/hva-er-flexid/>

kommunal voksenopplæring). En annen respondent sier: «Jeg mener vi har øyne og ører åpne og prøver å informere om rettigheter, lover og regler, men det er vanskelig da dette er veldig private og ømfintlige temaer, og ikke minst ofte tabubelagt», (Ansatt kommunal voksenopplæring).

Flere forteller at det er utfordrende å undervise i temaer knyttet til LHBTIQ+ fordi tematikken er så skambelagt. Eksempelvis sier en av informantene følgende: «Når det er snakk om homofili er det helt stille», (Nr. 16, leder i kommunal voksenopplæring). Utfordringene med å tematisere seksualitet og kjønnsidentitet overfor nyankomne flyktninger og innvandrere, understrekes også av en informant i en organisasjon for LHBTIQ+. Informanten forteller at de oppsøker arenaer for nyankomne flyktninger og innvandrere, som mottaksklasser, kombinasjonsklasser, asylmottak og andre for blant annet å informere om normer knyttet til kjønn og seksualitet i Norge: «De fleste har ikke hørt om det før [...] fordi man kan ikke snakke om sex og kjønn fordi det er tabu». Informanten forteller også at han opplever at lærerne synes tematikken er vanskelig å håndtere.

Utfordringene de ansatte står overfor i det holdningsskapende arbeidet settes på spissen i et utsagn fra en av de andre informantene: «Vi har noen som er så konservative at jeg har lurt på hvordan de i det hele tatt skal få et godt liv her», (Nr. 9, lærer og leder i kommunal voksenopplæring). Basert på utfordringene som skisseres kan man få inntrykk av de ikke har troen på det forebyggende arbeidet., Slik vi forstår det, er det nok mer en fortelling om at det er 'saktegående' arbeid. Effekten kan være varierende, men det har en verdi. En slik 'dobbelthet' illustreres tydelig i det følgende sitatet:

Det at vi snakker om hva som er akseptert og ikke, det håper jeg sår et lite frø. At de tenker at det jeg er vokst opp med, det er egentlig ikke ok. Men jeg tror ikke at situasjonen forandrer seg fra den ene til den andre dagen. Men vi repeterer ting så mange ganger, at jeg håper det lagrer seg i hjernen. Vi diskuterer ting, og det hjelper, in the long run. Håper det har noen effekt (Nr. 2, lærere i kommunal voksenopplæring).

En av de andre informantene illustrerer 'dobbeltheten' ved å påpeke at i hvilken grad de når gjennom med undervisning varierer. På et spørsmål om hvordan det er å jobbe med 'Prosjekt frihet', sier en informant følgende: «Det er veldig forskjellig, vi får i utgangspunktet veldig ulike tilbakemeldinger. Noen elever sier at 'ja, akkurat slik er det, dette må vi snakke om', mens andre sier 'nå ja, det er nå greit, men vi gjør nå slik vi er vant til uansett'», (Nr. 16, leder i kommunal voksenopplæring).

Blant de vi har snakket med er det også noen som i enda større grad opplever at det å undervise om, og det å tematisere, negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har noe for seg:

Når vi snakker om dette med det individualistiske versus kollektivistiske samfunnet er det alltid en 'aha-opplevelse' synes jeg, barneoppdragelse i et individualistisk versus et kollektivistisk samfunn (...). Når vi bruker det på barneoppdragelse, så kjenner de seg igjen i det, og det har åpnet for diskusjoner (Nr. 11, lærer i kommunal voksenopplæring).

Det er også enkelte som ser undervisning på tematikken, som en vei inn for å få kjennskap til tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Eksempelvis forteller to ansatte at de har erfart at det er elever som «reagerer på at medelever lever ufritt», og som kommer og melder fra i etterkant av undervisningen (Nr. 9, lærer og leder i kommunal voksenopplæring). De har også opplevd at enkeltelever kommer for å fortelle om egen livssituasjon.

3.10 Oppsummering

Bevissthet og kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Når det gjelder opplærings- og integreringstjenestenes bevissthet og kunnskap om tematikken, ser vi at flertallet har noe kompetanse om temaet. En mer uvanlig opplevelse er at organisasjonen har stor oppmerksomhet og kunnskap om tematikken. I og med at tjenestene har

opplæring og integrering som sine primæroppgaver, er det kanskje ikke å forvente at et stort antall skal ha mye kompetanse. Det at flertallet har noe kompetanse kan derfor indikere at de har tilstrekkelig bevissthet og kompetanse. Imidlertid ser vi at når vi spør respondentene om kompetanse på de ulike problemområdene, og deres egen kompetanse, avtegner det seg et litt annet bilde. Det er slik at kun et lite fåtall av respondentene opplever at de selv har tilstrekkelig kompetanse innenfor alle problemområdene som tilhører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Funn fra spørreundersøkelsen viser tydelig at det er behov for kompetanseheving når det gjelder hele problemkomplekset som tilhører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, inklusive ufrivillige utenlandsopphold. Funnene viser også at det er behov for kompetanse om vold i nære relasjoner. Dette understøttes også av at kompetansen ikke er høyere enn for andre opplæringstjenester eller hjelpetjenester, som er berøring med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Sammenliknet med andre tjenesters vurdering av kompetanse på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, kan kompetansenivået i våre tjenester sies å være på linje med andre tjenester (Se Sentio 2020:17).

Avdekking

Med tanke på hvorvidt og i hvilken grad negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er en problematikk som oppdages av opplærings- og integreringstjenestene, ser vi at det vanligste svaret blant respondentene er 'noen tilfeller' og 'ett eller to tilfeller'. Det indikerer at selv om tjenestene ikke avdekker mange tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er det likevel slik at de er i berøring med tematikken gjennom enkeltsaker. Når vi sammenlikner tjenestene, ser vi at det er noe variasjon. Vanlig videregående skole er de som i størst grad avdekker, mens mottaksskoler/klasser, videregående for voksne og karrieresentre i minst grad gjør det. Vi finner videre store geografiske forskjeller i avdekking, der respondenter i de mest sentrale kommunene avdekker mer enn i de minst sentrale kommunene. I tillegg er det betydelige forskjeller mellom de ulike landsdelene. Respondenter fra Østlandet har avdekket mer enn de andre landsdelene, der en betydelig andel har avdekket noen eller mange tilfeller. De som i minst grad har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er respondenter med forankring i Trøndelag og Sørlandet. Vestlandet befinner seg i en mellomkategori, etterfulgt av Nord-Norge.

Forståelse av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

For å kunne avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er det viktig å ha kunnskap om hva tematikken dreier seg om. Dybdeintervjuene viser at tjenestene først og fremst har erfaring med negativ sosial kontroll, og at slike erfaringer omhandler både negativ sosial kontroll i familien og negativ sosial kontroll i elev- eller deltakergruppen.

Et tydelig mønster i det kvalitative materialet, er at informantene i hovedsak beskriver menn som utøvere av, og kvinner som de som blir utsatt for, negativ sosial kontroll og/eller vold i nære relasjoner (inklusive æresrelatert vold). Hovedvekten av eksemplene som gis kobles til kulturelle praksiser fra det landet de nyankomne voksne eller unge voksne har migrert fra. Imidlertid er det også noen som nevner at kvinner med innvandrerbakgrunn utsettes for negativ sosial kontroll og/eller vold av deres etnisk norske ektefeller. Selv om fokuset på kvinner kan forstås som et uttrykk for at kvinner er mest utsatt, indikerer det samtidig at det er behov for kompetanseheving om hvilke andre grupper som også kan være utsatt. Spørreundersøkelsen peker i samme retning.

Det ser ut til at respondenter i organisasjoner som har avdekket negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er mer observante på at ulike grupper kan være utsatt, noe som kan indikere at økt erfaring fører til at man blir oppmerksom på bredden i gruppene som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Når det gjelder erfaring med skeive utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, tyder vår undersøkelse på at et flertall av respondentene har hatt lite eller ingen direkte befattning med slik tematikk. Spørreundersøkelsen viser også at dette er en gruppe opplærings- og integreringstjenestene ikke har tilstrekkelig oppmerksomhet mot.

Kjennetegn

En viktig forutsetning for en god fenomenforståelse, er å vite hvilke kjennetegn man skal se etter for å kunne avdekke tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dybdeintervjuene viser at både generelle og spesifikke kjennetegn brukes for å avdekke. De generelle kjennetegnene er gjerne knyttet til primæroppgavene til de ulike tjenestene. De indikerer ikke nødvendigvis at noen utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men er mer generelle tegn som gir grunn til bekymring. De spesifikke kjennetegnene er mer tydelig koblet til kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men også disse varierer ut fra primæroppgavene til tjenestene.

Å få de utsatte i tale

For å få kjennskap til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er det avgjørende at man får de utsatte i tale, slik at de kan fortelle om hva de opplever. I spørreundersøkelsen kunne respondentene krysse av på en rekke temaer som kan brukes inn i samtaler med utsatte, og våre funn viser at flertallet mener at mange av disse spørsmålene er viktige. Vi ser at det samme mønsteret som for 'antall kjennetegn' gjør seg gjeldende. De som sier at deres organisasjon har ansvar for å avdekke, krysset av for betydelig flere spørsmål de mente var viktig å spørre om enn de som mener de ikke har et slikt ansvar.

Relasjonsbygging og kunnskap om kulturelle og religiøse praksiser

De kvalitative og kvantitative analysene viser at, foruten fenomenforståelse, er andre typer kompetanse viktig for å kunne få kjennskap til tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Både intervjuer og åpne svar fra spørreundersøkelsen viser at relasjonsbygging og det å etablere tillit er viktig for å kunne avdekke. Spørreundersøkelsen støtter opp under dette. Hele ni av ti ser slik kompetanse som viktig. Spørreundersøkelsen viser også at relasjonskompetanse er høyt vektlagt på tvers av tjenester.

I intervjuene var det også noen som løfter frem betydningen av innsikt i kulturelle og religiøse praksiser med tanke på å avdekke, og i spørreundersøkelsen kom det frem at omtrent 90 prosent ser dette som viktig. Selv om slik kompetanse anses som viktig, ser det likevel ut til at en del har behov for kompetanseheving på dette området. I spørreundersøkelsen er det en betydelig andel som opplever at de *ikke* har tilstrekkelig innsikt i de nyankomne innvandrernes kultur og religiøse praksiser, og vi ser at det er geografiske forskjeller på slik kompetanse. Jo mindre sentral kommunen respondenten arbeider i, jo mer tilbøyelig er han eller hun er til å krysse av for manglende innsikt i innvandrernes kultur og religiøse praksiser.

Analysen av intervjuer, og svar på de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen, viser at to- eller flerspråklige ansatte er en viktig ressurs når det gjelder å observere samspill i elev- eller deltakergrupper. Dette fordi de forstår dialogen elevene imellom. Dermed utgjør to- eller flerspråklige ansatte et viktig bidrag for å fange opp negativ sosial kontroll elevene/deltakerne imellom. Deres kompetanse er særlig viktig med tanke på å observere mer spesifikke kjennetegn.

Utfordringer

Blant opplærings- og integreringstjenestene, er det så å si ingen som opplever at det er enkelt å avdekke. Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold består av ulike problematikker. Tjenestene opplever at det er utfordrende å avdekke på alle problemområder innenfor negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, inklusive ufrivillige utenlandsopphold. De opplever det også som vanskelig å avdekke annen vold i nære relasjoner. Blant de ulike problemområdene opplever tjenestene det som minst utfordrende å avdekke negativ sosial kontroll, men de opplever også dette som vanskelig. Av de ulike komponentene innenfor problemkomplekset, opplever tjenestene det som særlig utfordrende å avdekke kjønnelemløstelse. Respondenter som ikke opplever at egen organisasjon har et ansvar for å avdekke, synes det er mye vanskeligere å avdekke på alle problemfeltene. Det kan indikere at de som opplever at organisasjonen har et ansvar for å avdekke, i større grad vet hva de skal se etter.

Analysene av dybdeintervjuene tydeliggjør at opplærings- og integreringstjenestene står overfor noen utfordringer med å avdekke. Informantene har erfaringer med at de antatt utsatte ikke vil

fortelle fordi de er redd for at det kan resultere i negative konsekvenser. Eksempelvis forteller noen om erfaringer med at utsatte som har kommet på familiegjengenforening ikke ønsker å fortelle, fordi de opplever å bli utsatt for trusler om å bli sendt tilbake til opprinnelseslandet. En del av de vi har snakket med forteller at 'frykten for barnevernet', gjør at de ikke sier noe. De setter familien høyest, og dermed ønsker de ikke å åpne opp. At det er utfordrende å avdekke tydeliggjøres også i spørreundersøkelsen. Her er det særlig at de nyankomne kan oppleve tematikken som for 'privat', manglende norskkunnskaper, og at de nyankomne frykter for egen sikkerhet, som peker seg ut som forklaringer på utfordringer med å avdekke. I tillegg er det en betydelig andel som mener at de nyankomne ikke forstår at praksisene de utsettes for ikke er akseptable. Det er grunn til å tro at de overnevnte utfordringene er særegne for tjenester som arbeider med nyankomne flyktninger og innvandrere, og i mindre grad preger tjenester som jobber opp mot andre målgrupper.

Undervisning som forebyggende strategi

Arbeidet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant opplærings- og integreringstjenestene dreier seg ikke kun om å avdekke og håndtere enkeltsaker. En del av disse tjenestene jobber i tillegg med opplæring på tematikken overfor elever eller deltakere.⁶⁷ Dybdeintervjuer viser at en del av de som har opplæring opplever at mye av arbeidet de gjør, er å jobbe forebyggende. Opplæringsarbeidet kan bestå av konkrete undervisningsopplegg knyttet til tematikken, men også av at tematikken blir berørt mer ad-hoc. Det er omkring en tredjedel av respondentene som forteller om slikt arbeid i hver av disse kategoriene. Dybdeintervjuene viser at flere forstår mandatet i opplæringsarbeidet til å skulle jobbe med å endre normene og verdiene til elever eller deltakere. Flere opplever å møte motstand når de forteller om «hvordan man lever livet i Norge og hva som er lov og ikke». Det er grunn til å tro at den motstanden de erfarer er en særegen utfordring opplærings- og integreringstjenestene møter, gitt at de jobber med nyankomne flyktninger og innvandrere. Basert på motstanden de møter, kan man få inntrykk av de som driver med opplæring ikke har troen på det forebyggende arbeidet. Slik vi forstår det, indikerer det heller at slikt arbeid er 'saktegående' arbeid og at effekten kan variere, men at det har en verdi.

⁶⁷ Se kapittel 1 for en oversikt over tjenestene og deres ansvarsområde opp mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

4 Handlings- og henvisnings- og samhandlingskompetanse

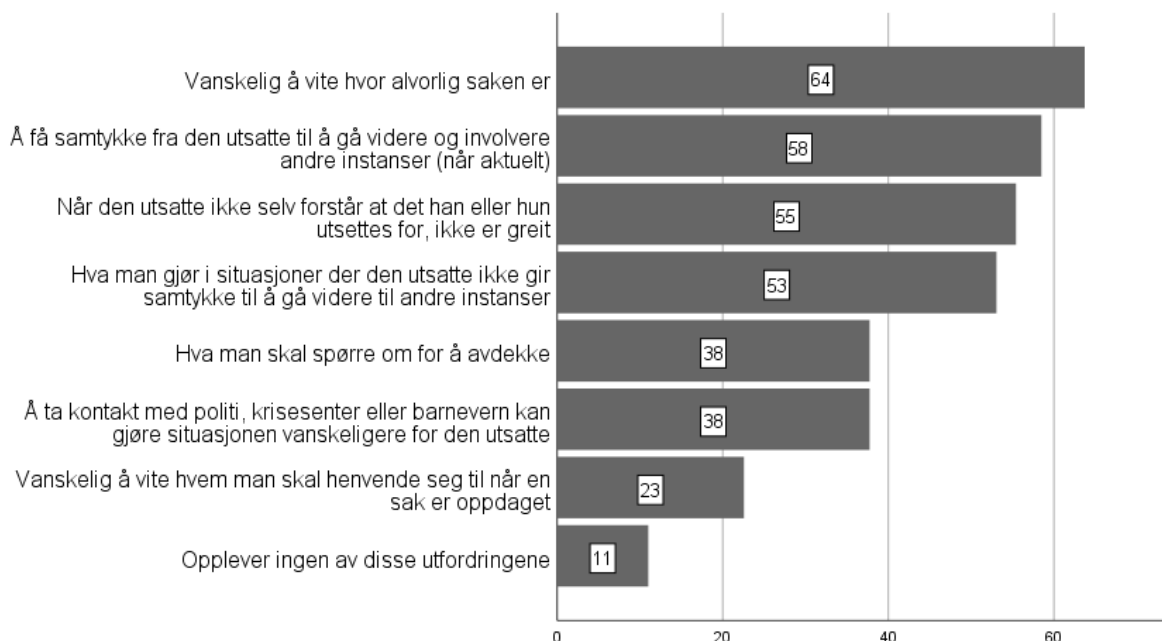
Handlings- og henvisningskompetanse handler i vår kontekst om hva man gjør etter man har avdekket et tilfelle av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I dette kapitlet studerer vi tjenestenes opplevelse av egen rolle og ansvar knyttet til håndtering av saker, hvilke handlingsvalg de ansatte skisserer og hvordan de samhandler med ulike aktører. Vi ser også på om organisasjonene har etablerte rutiner og prosedyrer for prosessen etter avdekking av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og hvilken kompetanse de har på relevante lover og regelverk.

Vi har delt kapitlet inn i fem delkapitler. I det *første* delkapitlet ser vi på utfordringer med å gripe inn i situasjonene. Evnen til å handle og håndtere saker kan påvirkes av hva man ser som sin rolle og sitt ansvarsområde. I det *andre* delkapitlet ser vi på opplærings- og integreringstjenestenes opplevelse av deres ansvar og rolle. I det *tredje* delkapitlet retter vi oppmerksomhet mot hvordan tjenestene håndterer situasjonen. Løser de sakene internt i egen organisasjon, henvender de seg til andre for råd og hjelp, eller gjør de begge deler? I det *fjerde* delkapitlet presenterer vi erfaringer med, og synspunkter på, samarbeid, ansvarfordeling og koordinering. En måte å styrke de ansattes evne til å håndtere sakene på er gode prosedyrer og kjennskap til regelverk. Deriblant taushetsplikt, opplysningsplikt og avvergingsplikt. I det *femte* delkapitlet ser vi derfor nærmere på de ansattes kompetanse om rutiner og regelverk.

4.1 Utfordrende å gripe inn i situasjonene?

Som vi har vært inne på i kapittel 3, er fenomenforståelse en nøkkel til å vite når det er riktig og viktig å gripe inn i situasjoner hvor man mistenker et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. Å vite hva man skal gjøre i ulike situasjoner kan imidlertid være utfordrende, slik Figur 4.1 nedenfor viser.

Figur 4.1: Opplevelse av utfordringer knyttet til inngripen etter avdekking av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, i prosent (N=554).

Kun drøyt én av ti sier at de ikke opplever noen av de potensielle utfordringene de ble presentert for i spørreskjemaet. Å avgjøre sakens alvorlighetsgrad, utfordringer knyttet til samtykke og at den utsatte ikke selv forstår hva han eller hun er utsatt for, er forhold flertallet av respondenter

anser å være utfordrende. Betydelig færre er usikre på hvem de skal henvende seg til når en sak er avdekket (noe vi kommer tilbake til senere i kapitlet).

I gjennomsnitt krysset respondentene av for 3,3 av 7 ulike utfordringer. De som har avdekket mange saker, og de som oppgir ansvar for å avdekke, er de som rapporterer flest utfordringer. Resultatene indikerer at de som befatter seg mest med problemstillingene, også opplever det mest utfordrende å håndtere sakene. Det er altså ikke slik man kanskje skulle forvente, at det blir rapportert færre utfordringer blant dem som har opparbeidet mye erfaring og ansvar på området. Det virker snarere som at man ved å håndtere saker får mer innsikt i utfordringene på feltet og dermed rapporterer flere. Antallet utfordringer respondentene krysset av for i spørreundersøkelsen, fordeler seg ganske jevnt mellom de ulike tjenestene. Det er heller ingen nevneverdige forskjeller mellom ledere og øvrige ansatte på dette punktet. Slik vi forstår disse funnene, kommer kompleksiteten og utfordringene i sakene frem gjennom erfaring. Når man har erfaring med å avdekke blir man også mer bevisst utfordringene. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 6 og i anbefalingskapitlet.

I tillegg til å vise hvilke utfordringer opplærings- og integreringstjenestene generelt opplever, har vi også sett på hvordan de ulike utfordringene fordeler seg i de ulike tjenestene. Dette presenteres i Tabell 4.1.

Tabell 4.1: Opplevelse av utfordringer knyttet til inngripen etter avdekking av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, etter tjeneste, i prosent (N=554). Muligheter for å krysse av på flere alternativer.

	Kom. VO	Intro	Flyktningtj.	Mottaks-skole	VGS	VGS voksne	Karriere
Å ta kontakt med politi, etc. kan gjøre situasjonen vanskeligere for den utsatte	32.7	32.7	28.3	37.3	42.4	36.0	23.5
Vanskelig å vite hvor alvorlig saken er	63.6	67.3	63.0	70.6	68.2	44.0	50.0
Vanskelig å vite hvem man skal henvende seg til når en sak er oppdaget	25.1	18.8	21.7	25.5	13.6	24.0	29.4
Å få samtykke fra den utsatte til å gå videre	59.7	64.4	58.7	52.9	60.6	60.0	35.3
Hva man gjør i situasjoner der den utsatte ikke gir samtykke til å gå videre	57.6	60.4	45.7	47.1	51.5	36.0	35.3
Når den utsatte ikke selv forstår at det han eller hun utsettes for, ikke er greit	52.4	60.4	60.9	62.7	60.6	68.0	23.5
Opplever ingen av disse utfordringene	9.5	5.0	13.0	9.8	9.1	16.0	38.2

Som det fremgår av figuren, er det respondenter i karriereveiledningen som skiller seg ut. De har en mye høyere andel som ikke opplever noen av de opplistede utfordringene. Dette kan handle om karrieresentrene begrensede rolle (se 3.2). Men også karriereveilederne opplever utfordringer. Blant annet sier halvparten at de synes det er vanskelig å vite hvor alvorlig saken er. For de fleste andre tjenestene er det imidlertid enda flere som opplever denne utfordringen, opp til over 70 prosent i mottaksskolene. Tabellen viser også at mønstrene er forholdsvis like blant de øvrige tjenestene, men med noen nyanser. De som jobber med introduksjonsprogram og i kommunal voksenopplæring, har for eksempel spesielt høye andeler som synes det er vanskelig å vite hva man skal gjøre når den utsatte ikke gir samtykke til å ta saken videre. Samtidig har

ansatte i (vanlige) videregående skoler den høyeste andelen som oppgir at det er utfordrende at man ved å ta kontakt med politi etc. kan forverre situasjonen til den utsatte. For eksempel dersom elevene bor hjemme med foreldre og kan oppleve sanksjoner fra familien dersom politiet involveres. Mens respondenter i videregående skole for voksne jevnt over opplever litt færre utfordringer enn i de øvrige tjenestene, er det spesielt mange av disse som sier at de utsatte ikke alltid forstår at det de utsettes for ikke er greit. Det kan hende at ved å observere de voksne elevene over tid opplever man at kontrollen er internalisert. De utsatte stiller derfor mindre spørsmålstegn ved handlingene de utsettes for. Dette oppleves for øvrig også som en utfordring blant godt over halvparten av respondentene i alle tjenestene, foruten karriereveiledningen.

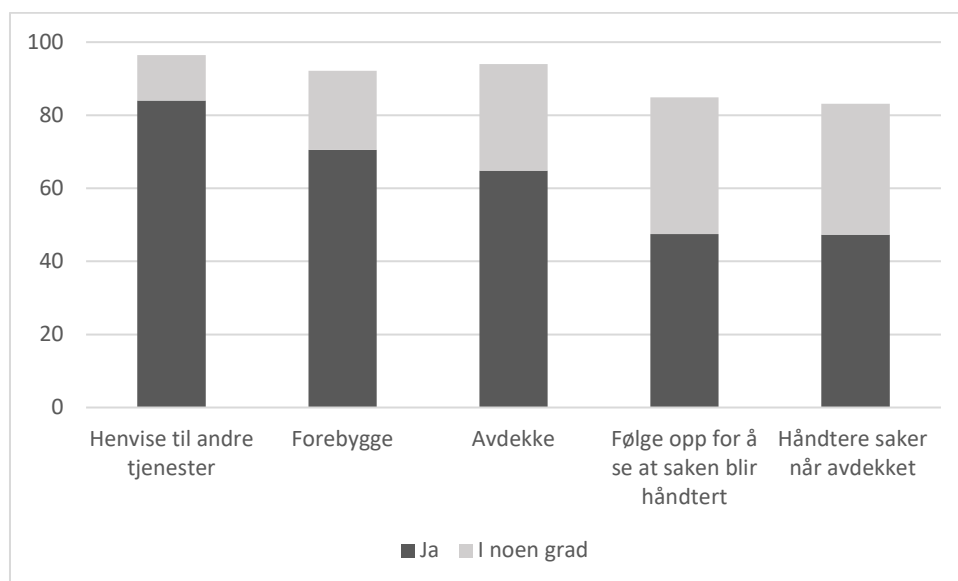
4.2 Organisasjonens opplevelse av ansvar og rolle

Opplærings- og integreringstjenestene har opplæring og integrering som primæroppgave. Det kan påvirke hva man anser som sitt ansvar når man har avdekket et tilfelle, og dermed hvordan man skal håndtere situasjonen videre. I spørreundersøkelsen har vi sett nærmere på dette gjennom ulike spørsmål.

4.2.1 Organisasjonens ansvar

Respondentenes svar på et spørsmålsbatteri om hva de mener er organisasjonens ansvar på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, gir et bilde av hvor hovedfokus ligger i de ulike organisasjonene.

Figur 4.2: Egen organisasjons ansvar for ulike deler av tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Prosentandel som oppgir 'ja' eller 'i noen grad' (i motsetning til 'nei' eller 'vanskelig å svare'), (N=545).

Et klart flertall av respondentene mener organisasjonen har et ansvar på alle disse områdene slik Figur 4.2 viser. Mer enn fire av fem mener dette i hvert fall i noen grad. Av de som ikke har svart 'ja' eller 'i noen grad', er det flere som har svart 'vanskelig å svare' enn 'nei'. Unntak er de som har svart 'Håndtere saker når avdekket', der 11 prosent svarte at organisasjonen ikke har dette ansvaret. Som det fremgår av figuren, er det nær unison enighet om at organisasjonen har ansvar for henvisning til andre tjenester. Videre er både forebygging og avdekking viktige ansvarsområder, mens det er noe mer variabelt hvorvidt respondentene anser at organisasjonen har ansvar for håndtering og videre oppfølging.

Når vi ser på svarfordelingen for de enkelte tjenestene, finner vi mindre variasjoner. Mønstrene er ganske like med hensyn til hvilke ansvarsområder respondentene fra de ulike tjenestene

vektlegger. Alle gir for eksempel høyest score for henvisning til andre tjenester og med noenlunde lik fordeling mellom forebygging og avdekking. Imidlertid viser resultatene at det er respondenter fra enhetene med ansvar for introduksjonsprogram og vanlige videregående skoler, som samlet oppgir størst grad av ansvar på tvers av de ulike områdene. Deretter følger videregående skole for voksne og kommunal voksenopplæring. Respondenter fra karrieresentrene har en lav andel som oppgir at de har ansvar for de fleste av de ulike områdene nevnt i spørreskjemaet. Blant disse er det kun ansvar for henvisning til andre tjenester som blir vektlagt. Det er ellers små forskjeller mellom hvordan ledere og andre ansatte besvarer disse spørsmålene.

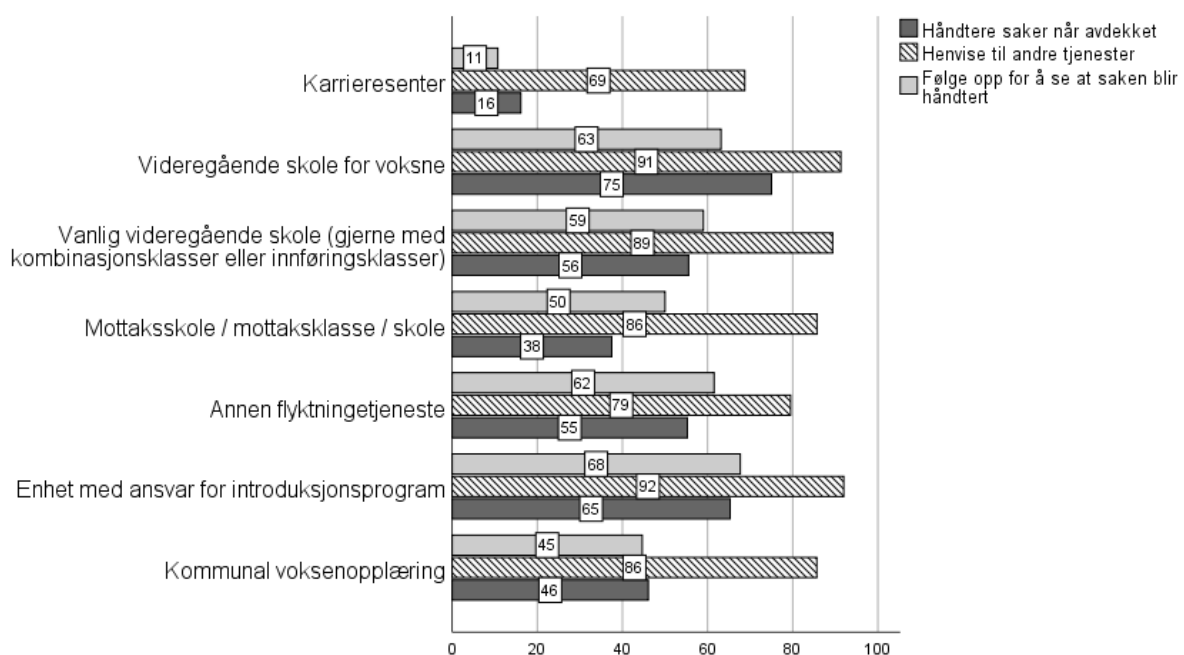
At forebygging slår såpass høyt ut hos flertallet av tjenestene, og høyere enn avdekking, kan fremstå noe overraskende. Det kan imidlertid forstås i lys av det kvalitative materialet. Som vi har sett i det foregående kapitlet om fenomenforståelse, legger et flertall av de ansatte i tjenester med ansvar for undervisning vekt på det forebyggende arbeidet. Forebyggingen skjer gjennom konkret undervisning om tematikken, men også mer generelt i formidlingen av 'hvordan vi lever her'. Vektleggingen av et slikt arbeid er trolig forklaringen på at forebygging kommer høyt på agendaen hos slike tjenester. Tolkningen understøttes også ved at karrieresentrene, som ikke har opplæringsansvar, skårer høyere på avdekking og (særlig) henvisning enn på forebygging.

Av de fem områdene er det flere som ser det som sitt ansvarsområde å forebygge, avdekke og henvise til andre tjenester enn å følge opp håndtering av saken. En slik fordeling kan forstås i lys av tjenestenes mandat og hva de ansatte forteller i de kvalitative intervjuene. De tjenestene vi har snakket med er ikke hjelpetjenester, men har på ulike måter ansvar for opplæring og integrering. Dermed er det logisk at de er mindre involvert i saker etter de avdekkes.

4.2.2 Ansvar for å håndtere, henvise og følge opp

Når en sak er avdekket er det ulike ansvarsområder som må håndteres. I Figur 4.3 ser vi på hva opplærings- og integreringstjenestene først og fremst ser som sin oppgave når en sak er avdekket. Vi undersøker om tjenestene opplever at de har ansvar for å håndtere saken, henvise til andre tjenester og/eller følge opp for å se at saken blir håndtert. Spørsmålet relaterer seg både til tjenestenes handlingskompetanse, men også deres henvisningskompetanse.

Figur 4.3: Andel som svarer 'ja' (og ikke 'i noen grad' eller 'nei')* til at tjenesten deres har ulike typer ansvar på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent etter tjenestetype (N=523).

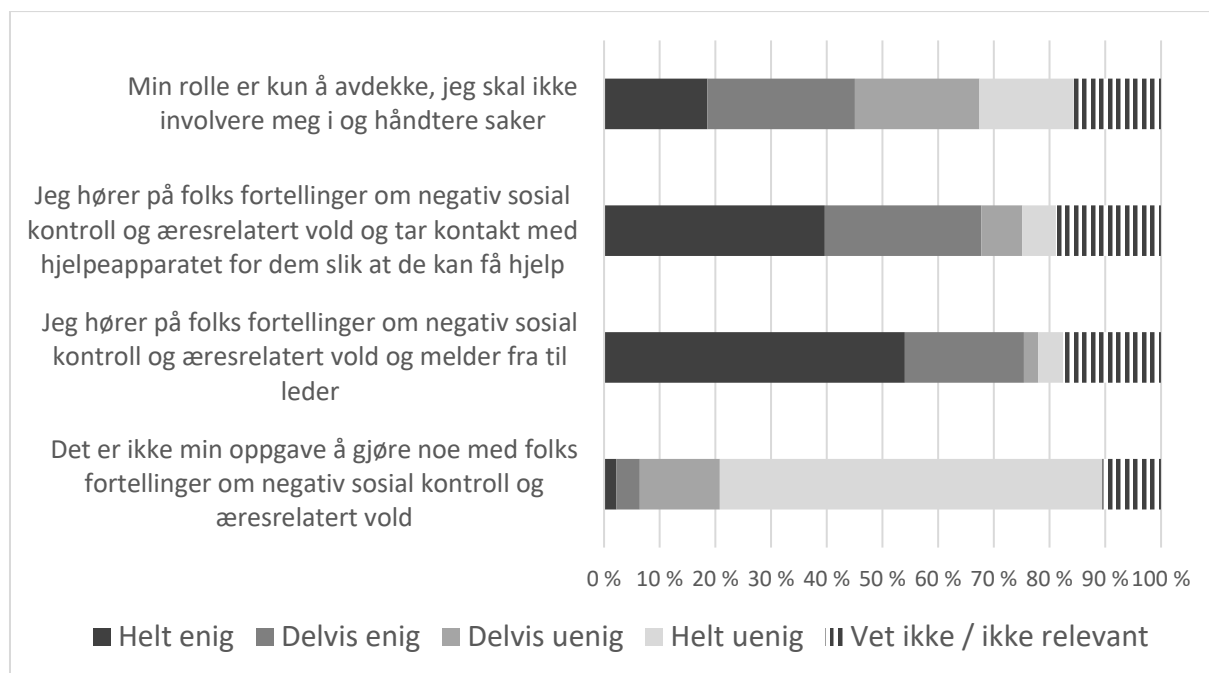

*Kategorien 'vet ikke' (som utgjør 5 prosent) er tatt ut.

Figuren viser både hvordan hver enkelt tjeneste ser på sitt ansvar, og hvilke forskjeller det er mellom tjenestene. Av de tre ansvarsområdene er det særlig henvisning til andre tjenester som er det viktigste ansvarsområde hos alle tjenestene. I og med at tjeneste ikke tilhører de ordinære hjelpetjenestene, er det noe overraskende at en stor andel opplever at de også har ansvar for å følge opp saken. Ser vi på de ulike tjenestene er det særlig karrieresentret som peker seg ut. De opplever i minst grad ansvar for å håndtere saker når de er avdekket og følge opp håndtering av saken.

I spørreundersøkelsen har vi også forsøkt å belyse den overnevnte tematikken ved å stille respondentene mer konkrete spørsmål som de skulle si seg enig eller uenig i. I Figur 4.4 presenteres svarene på dette.

Figur 4.4: Grad av enighet i utsagn om avdekking og oppfølging av saker rundt tematikken negativ kontroll og æresrelatert vold blant ansatte i opplærings- og integreringstjenester, i prosent.

Dersom vi ser på de som er helt eller delvis enig i utsagnene, ser vi at omtrent 40 prosent opplever at deres rolle kun er å avdekke saker. Det er imidlertid en stor andel som ser det som sin oppgave å 'melde fra' videre. Bortimot tre av fire ser det som sin oppgave å ta kontakt med hjelpetjenestene. Enda litt flere melder fra til sin leder. Det er svært få (omtrent 5 prosent) som mener at det ikke er deres oppgave å gjøre noe med folks fortellinger om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi må være bevisst på at noen kan være redd for å oppgi 'feil' svar, og at de derfor har oppgitt å ha et større ansvar for avdekking og håndtering enn de har i praksis. Uansett, slik vi tolker funnene er det altså helt tydelig at opplærings- og integreringstjenestene ønsker å hjelpe de som er utsatt. De håndterer i stor grad tilfeller ved å melde fra til leder og/eller hjelpetjenestene. Dette kommer også til uttrykk i de kvalitative intervjuene, som vi vil diskutere nærmere i delkapittel 4.3.1.

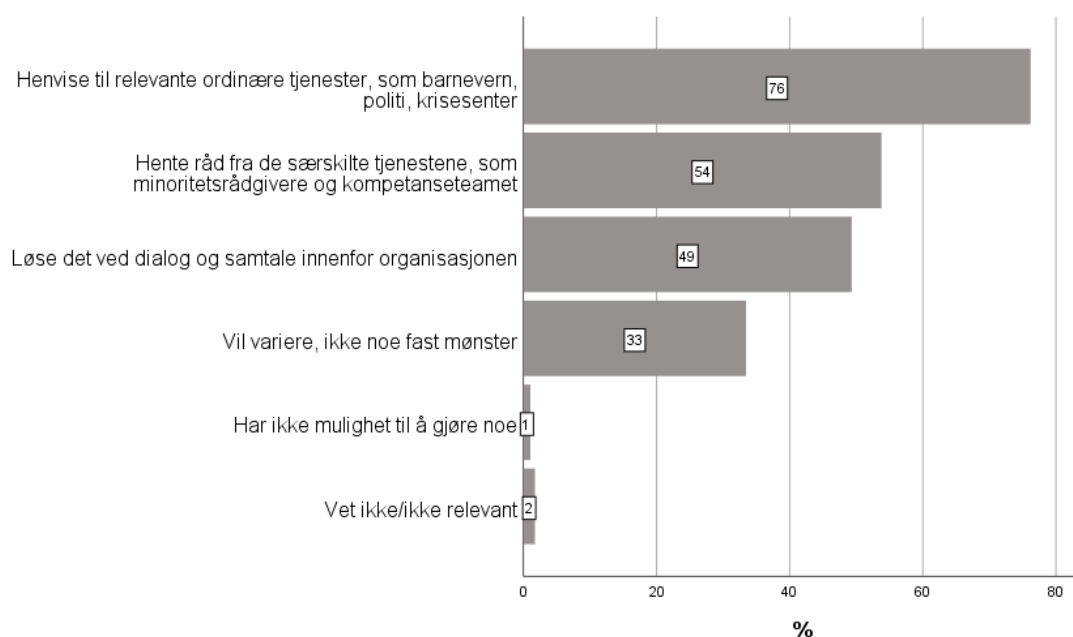
Vi finner imidlertid noen forskjeller mellom de ulike tjenestene når det kommer til bevissthet rundt egen rolle. Ansatte ved karrieresentrene melder sjeldnere saker til hjelpetjenestene (52 prosent helt eller delvis enig), eller til egen leder (39 prosent), sammenlignet med de andre tjenestene. Når de ikke er enige i utsagnet kan det skyldes manglede erfaring med tematikken. Som vi så i det forrige kapitlet var karrieresentrene de som i minst grad har avdekket saker. Det er ansatte ved enheter med ansvar for introduksjonsprogram som hyppigst oppgir at de melder fra om saker både til egen leder og til hjelpetjenestene (88 prosent helt eller delvis enig i begge utsagn). Godt over halvparten (57 prosent) av respondentene ved kommunal voksenopplæring er helt eller delvis enig i utsagnet om at deres oppgave kun er å avdekke. For alle de andre tjenestene er

andelen vesentlig lavere. Det er ingen systematiske geografiske forskjeller i besvarelsene på disse spørsmålene.

4.3 Handlingsvalg etter avdekking

Når et tilfelle av negativ sosial kontroll og/eller æresrelatert vold er avdekket, er det flere handlingsalternativer for videre håndtering av saken. Vi spurte de som sa de har avdekket saker hva de gjør i slike tilfeller. Figur 4.5 viser at de aller fleste vil følge opp saken. Kun tre respondenter (1 prosent) sier at de ikke har mulighet til å gjøre noe. Det er klart flere som løfter saken ut av organisasjonen enn som løser den internt. Videre viser figuren at det er de ordinære hjelpetjenestene (politi, barnevern og krisesenter) som får de fleste henvendelsene. De særskilte hjelpetjenestene, for eksempel minoritetsrådgivere og Kompetanseteamet, brukes noe mindre i oppfølging av saker. Det er imidlertid betydelig kontakt også med disse tjenestene. Mer enn halvparten av respondentene sier at de henvender seg til slike tjenester etter avdekking. Når vi ser alle tjenestene under ett forsøker de i hovedsak å løse sakene ved hjelp av dialog og samtale innenfor egen organisasjon, og/eller ved å kontakte de ordinære hjelpetjenestene. Tallene viser ikke tydelig om enhetene tar kontakt med hjelpetjenestene i forkant av, eller etter, interne dialoger og samtaler.

Figur 4.5: Oppfølging etter at et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold blir avdekket. Prosentandelen sier hvordan de / deres organisasjon vil handle (N=285).

I spørreundersøkelsen har vi også sett nærmere på forskjeller mellom tjenestene når det gjelder hvordan tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blir håndtert. Resultatene av dette presenteres i Tabell 4.2.

Tabell 4.2: Oppfølging etter at et tilfelle av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blir avdekket. Prosentandelen sier hvordan de / deres organisasjon vil handle, etter tjeneste (N=285).

	Kom. VO	Intro	Flyktningtj.	Mottaks-skole	VGS	VGS voksne	Karriere
Løses ved dialog og samtale innenfor organisasjonen	43.7	58.1	55.6	72.2	40.0	60.0	42.9
Hente råd fra de særskilte tjenestene	48.1	54.8	44.4	66.7	70.0	70.0	28.6
Henvise til relevante ordinære tjenester	77.0	82.3	83.3	72.2	62.5	70.0	85.7
Har ikke mulighet til å gjøre noe	0.7	0.0	5.6	0.0	0.0	10.0	0.0
Vil variere, ikke noe fast mønster	38.5	37.1	27.8	33.3	25.0	0.0	14.3
Vet ikke / vil ikke svare	2.2	0.0	5.6	0.0	0.0	10.0	0.0

Det er særlig respondenter ved de videregående skolene som oppgir at de bruker de særskilte tjenestene. Vi antar at det er skoler med egne, eller med tilgang til, minoritetsrådgivere som benytter disse i oppfølgingen av saker. Kun respondenter ved mottaksskoler, eller skoler med mottaksklasser, sier at de like ofte løser sakene ved dialog og samtale innenfor organisasjonen som at de henvender seg til eksterne tjenester. Respondenter ved karrieresentre er de som oftest benytter de ordinære hjelpetjenestene når de avdekker saker. De særskilte tjenestene benyttes i mindre grad sammenlignet med de andre yrkesgruppene representert i undersøkelsen. Det er en viss tendens til at respondenter på større steder er mer tilbøyelig til å løse situasjonen internt i organisasjonen. Det ser også ut til at de er mer tilbøyelige til å bruke de særskilte tjenestene i oppfølgingen av saker, enn respondenter på mindre steder. Det første kan skyldes at man i de større byene har flere med kompetanse på tematikken og således ser seg bedre i stand til å bidra til å løse saken internt. Det siste kan skyldes at det er større tilgjengelighet av minoritetsrådgivere i storbyene og i sentrale kommuner.

Som vi har sett i Figur 4.5, er det mange som i en oppfølging henter råd fra særskilte tjenester, eller som henviser til ordinære tjenester. Når vi har intervjuet de ulike aktørene kommer det frem at flere synes det er vanskelig å vite hva de skal gjøre etter de har avdekket et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. På spørsmål om hva informantene bruker å gjøre hvis de avdekke et tilfelle, er det kun et fåtall som presenterer en stegvis prosess. Som vi vil se senere i Figur 4.10 er det store variasjoner mellom de ulike tjenestene om hvorvidt de har skriftlige rutiner. Det virker som at de færreste har implementert rutiner eller prosedyrer for hvordan sakene skal håndteres. Gjennom intervjuene sier likevel de fleste noe om hva de gjør hvis de har et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. Det er også fellestrekk på tvers av intervjuene. Det er flere handlingsvalg som ser ut til å gå igjen hos aktørene. Under følger en tematisk oversikt over de handlingsvalgene som har blitt presentert i intervjuene. Selv om oversikten er satt opp i et forsøk på å vise stegene i en henvisningsprosess, er de ikke nødvendigvis oppgitt i en trinnsvis rekkefølge. Flere av handlingsvalgene kan foregå simultant, og det fremkommer ikke tydelig fra alle informantene hvorvidt det ene skjer før det andre.

4.3.1 Interne bekymringsmeldinger og diskusjoner

I de kvalitative intervjuene uttrykker nær sagt samtlige av informantene i voksenopplæringen og videregående skole for voksne, inkludert kombinasjonskasser, at de har en intern prosess på skolene før de eventuelt henter bistand utenifra. Dersom de avdekker tilfeller av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold diskuterer de aller fleste sakene med kollegaer. Inntrykket er at formålet med diskusjonene er at de som avdekker et tilfelle kan søke hjelp og støtte til hvordan de skal håndtere saken videre. Hvorvidt de kollegiale diskusjonene foregår i bestemte fora på arbeidsplassen eller mer i mer uformelle samtaler, varierer. Noen skoler har for eksempel

ressursteam som består av ansatte fra ulike deler av organisasjonen. Det kan være en lærer, en leder og en rådgiver. For de som har tilgang på minoritetsrådgivere er det flere som benytter seg av deres kunnskap og erfaring, og bruker denne ressursen aktivt. En ansatt fra en kommunal voksenopplæring for unge voksne (Nr. 4), svarer følgende på spørsmål hvorvidt de rådfører seg med minoritetsrådgiver i saker relatert til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold: «Vi bruker henne mye. Vi drøfter saker anonymt med henne. Hvis vi får deltakerens aksept har minoritetsrådgiveren også samtale med våre deltakere, og kanskje også regien på saksgangen videre». I tillegg til minoritetsrådgivere blir også helsesykepleier trukket frem som en nyttig ressurs. Mange informanter tar kontakt med helsesykepleier, enten for rådføring i det videre arbeidet, eller fordi helsesykepleieren kan håndtere saken videre. Det fjerner både belastningen fra lærerne som også har mange andre faglige oppgaver, i tillegg til at de fjernes fra situasjonen som gjør at de kan opprettholde relasjonen til elevene.

[...] vi har en fantastisk helsesøster. Da trekker jeg meg tilbake og jeg blir ingen trussel. Helsesøster har regelmessige samtaler og kontakt med flyktningstjenesten, og hun sitter på restriksjoner og oppfølging på helse (Nr. 3, ansatt ved kommunal voksenopplæring for unge voksne).

Slik vi tolker informanten, unngår læreren dermed å havne mellom de ulike partene i en sak. Tillitsbåndet mellom lærer og elev kan derfor enklere opprettholdes. Det er også flere som forteller at de mer eller mindre går direkte til ledelsen med en gang forholdet er avdekket. Dette så vi også fremkom i Figur 4.4 hvor i overkant tre av fire respondenter kunne oppgi at de tok kontakt med sin leder når de avdekker et tilfelle. En ansatt i introduksjonsprogrammet (Nr. 8) sier at: «Jeg tar opp alt med min leder». Det kommer også frem flere eksempler på dette gjennom intervjuene. Eksempelvis forteller en av informantene fra kommunal voksenopplæring at «Hvis man mistenker det, skal man ta kontakt med ledelsen eller komme til rådgiverne med det og høre hvordan man skal gå frem, hvem man skal henvise til. Det er rutinen at vi gjør det på den måten», (Nr. 9, ansatt og leder ved kommunal voksenopplæring).

Også i de åpne spørsmålene er det flere som trekker frem viktigheten av støtte fra ledelsen i håndtering av saker. Mange etterlyser at det blir satt av tid på planleggingsdager og seminarer til å diskutere problematikken, mens andre ønsker at det blir iverksatt jevnlig obligatorisk kursing på tematikken. Flere ønsker også at ledernes kompetanse økes. En respondent i spørreundersøkelsen skriver:

Man må i første omgang få ledelsen til å forstå at vi har et ansvar. Når de mener at det ikke er vår sak, blir det vanskelig for de ansatte å gjøre noe. De må deretter kurses i hvordan de skal lede et slikt arbeid og hvem de kan hente hjelp hos. (Ansatt, kommunal voksenopplæring).

Andre respondenter trekker også frem viktigheten av å forankre tematikken i organisasjonen, og at dette blir vanskelig uten signaler fra ledelsen. Respondentene skriver blant annet: «Det er for lite forståelse i ledelsen og blant en del kolleger at dette er en stor problemstilling», (Ansatt, kommunal voksenopplæring). Videre skriver en annen respondent «Temadager, seminarer, planleggingsdager. Ledelsen må motivere til forståelse for at dette er et viktig tema å ha i organisasjonen», (Leder, mottaksskole/ mottaksklasse).

Det er også respondenter som opplever å ha et godt samarbeid med ledelsen. Dette trekkes frem når de får spørsmål om hva de mener har fungert spesielt bra med hensyn til hvordan organisasjonen arbeider med tematikken: «Vi har en fantastisk ledelse som tar tak i ting raskt hvis, og når, noe avdekkes. [De] er flinke til å informere oss ansatte i ettertid», (Ansatt, kommunal voksenopplæring). En annen respondent beskriver hvordan de jobber i organisasjonen for å håndtere situasjon om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold:

Organisasjonen jobber tett med aktuelle personer for å se på hvilken måte negativ sosial kontroll kan stoppes så tidlig som mulig. Dette kan man observere for eksempel rund organisasjonen og se om det går bra. Ledere og lærere bruker sin tid til å snakke med nyankomne innvandrere for å sikre at det går bra, (Ansatt, kommunal voksenopplæring).

Flere ledere ønsker ikke at de ansatte skal sitte med disse utfordringene alene. En rektor ved kommunal voksenopplæring (Nr. 16) sier følgende:

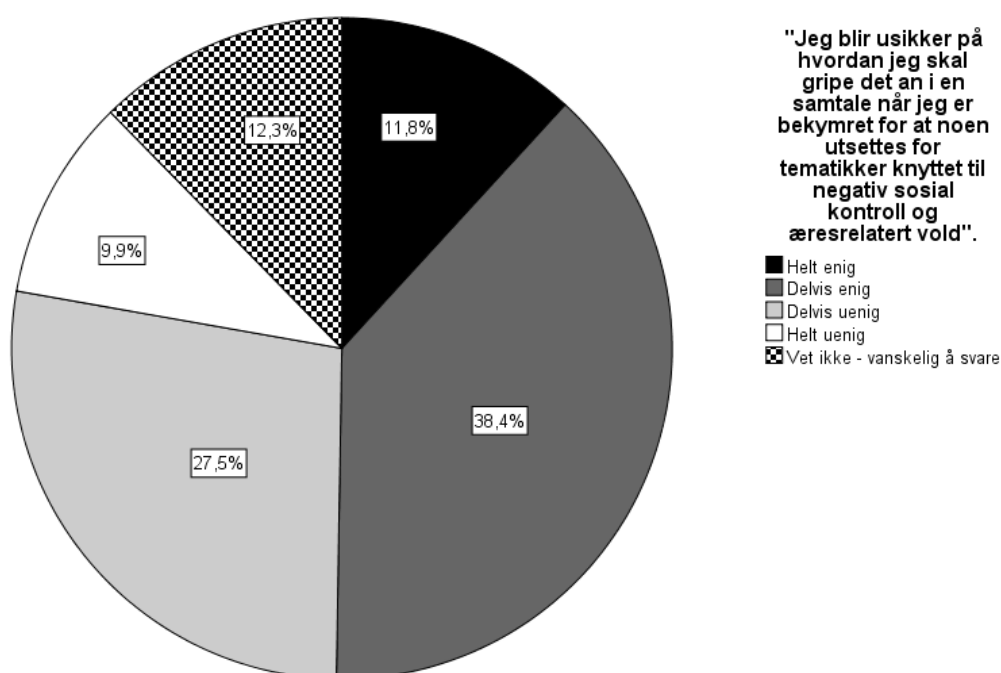
Vi har laget en liste over alle du kan kontakte, politiet, barnevernet, hvordan du kontakter barnevernet, krisesenteret og kontaktsenter for tvangsekteskap. I rutineene står det at en lærer skal ikke sitte å behandle dette selv, men ta kontakt med avdelingsleder eller rektor for å få hjelp. Rutineene bygger veldig på det forslaget til rutiner som ble sendt ut. Så har vi konkretisert det litt, og forandret det litt, og puttet på en bit på slutten om hvordan evaluere det, hvordan forebygge og hvordan sikre at rutineene blir fulgt og hvordan implementere.

Læreren skal ikke håndtere saken alene, men er en del av prosessen sammen med for eksempel leder og rådgiver. Ved en annen voksenopplæring forteller rektor at de er opptatt av at lærere kun kan avdekke saker, men at de ikke skal håndtere sakene. Her er det leder i samarbeid med rådgiver ved skolen som tar videre kontakt med hjelpetjenestene. Siden mange bruker ledere, rådgivere, minoritetsrådgivere og helsesykepleiere for å følge opp saker er det viktig at ansatte i disse rollene har god handlings- og henvisningskompetanse.

4.3.2 Samtale og veiledning

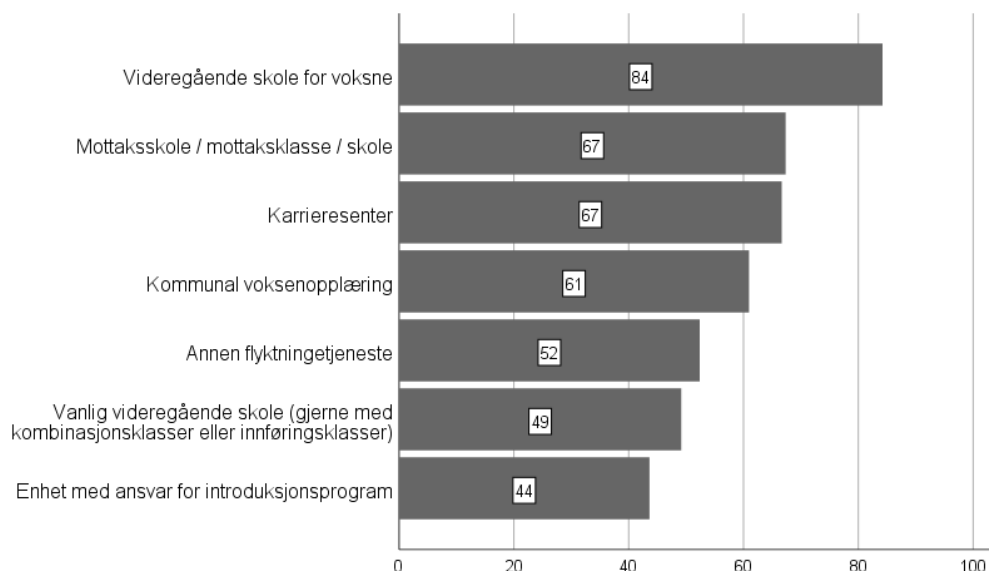
Som vi nå har vært inne på varierer det i hvilken grad det er leder eller ansatte som først forsøker å håndtere situasjonen. Første steget i håndteringen av saker kan ofte være å snakke med den eller de det gjelder. En lærer kan for eksempel forsøke å løse saken ved å snakke med personen som utførte handlingen, og fortelle at vedkommende sine handlinger var i strid med regelverket. Det å forsøke å håndtere situasjonen gjennom samtale er likevel ikke enkelt. I spørreundersøkelsen presenterte vi respondentene for et utsagn om forhold som vi, basert på de kvalitative intervjuene og tidligere forskning, hadde identifisert som spesielt utfordrende. Vi ønsket å finne ut hvor utbredt slike utfordringer er i opplærings- og integreringstjenestene. Det gjelder usikkerhet med hensyn til hvordan man skal ta tak i sakene. Det er flere som er helt eller delvis enige om at de er usikre på hvordan de skal gripe det an i en samtale hvis de er bekymret for at noen utsettes for negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, enn som er uenige. Dette fremgår av Figur 4.6.

Figur 4.6: Grad av enighet med utsagn om usikkerhet på hvordan gripe an i en samtale, i prosent (N=567).

Figur 4.7 viser andelen som er helt eller delvis enig i det samme utsagnet i de ulike tjenestene (etter at vi har tatt ut de som er usikre eller sier at spørsmålet ikke er relevant). Mest usikre er respondenter i videregående skoler for voksne, fulgt av de som arbeider i mottaksskoler og karrieresentre. I den andre enden, der færre er usikre, finner vi respondenter i enheter som er ansvarlig for introduksjonsprogram.

Figur 4.7: Andel som er helt eller delvis enig i utsagn om at de er usikre på hvordan de skal gripe an i en samtale, etter tjeneste (N=567).

Det er positivt at såpass mange tar tak i sakene som oppstår, men som vi ser av disse tallene er det mange som opplever samtalene som utfordrende. I og med at mange forsøker å håndtere saker gjennom samtale og veiledning, kan det være nyttig for de ansatte å ha noen verktøy som kan brukes for å håndtere dialogen med parten(e). En av utfordringene som dukket opp i et intervju var at det kan være vanskelig å ta saken videre dersom de ansatte ikke har meldeplikt:

Men det er vanskelig å gripe fatt i det, man blir litt fanget. Det er jo ikke meldeplikt om vedkommende bare forteller om det, så lenge det ikke er vold, men det er jo psykisk vold. Mye vanskeligere grenser. (Nr. 7, ansatt i introduksjonsprogram).

Likevel opplever informanten at det er nyttig med samtalene, da den ansatte får vist at de er der dersom vedkommende ønsker hjelp og støtte til å komme seg ut av situasjonen.

En annen ansatt synes det er utfordrende dersom en elev er over 18 år. Da er de nødt til å ha elevens godkjenning hvis de skal ta saken videre til relevante hjelpeinstanser. Selv om elevene er over 18 år virker det som informanten tenker at det i noen tilfeller kan være nyttig å ha kontakt med de foresatte. Ifølge informanten har de ansatte ved arbeidsplassen likevel en 'sperr' for å ta kontakt med foresatte. Basert på intervjuet virker det også som at informanten opplever det utfordrende å ta kontakt med de foresatte selv når eleven er *under* 18 år. Det kan virke som at det er enklere å ta direkte kontakt med barnevernet eller politiet enn foresatte. Som informanten sier: «Vi går rett på de norske instansene», (Nr. 4, ansatt ved kommunal voksenopplæring for unge voksne). Informanten ønsker at de ikke skal «hoppe over noen steg», men etterlyser noen verktøy for hvordan de kan gjennomføre samtaler med foresatte.

En annen utfordring som blir skissert er mangelen på sanksjonsmuligheter. Dersom det avdekkes et tilfelle av negativ sosial kontroll må man bruke situasjonen til å snakke om hva som er greit i Norge og ikke. En ansatt i et introduksjonsprogram (Nr. 6) beskriver følgende:

Det handler ikke om det er straffbart eller ikke, det er ikke den enden vi må jobbe i. Vi må forklare folk at vet du hva, dette er ikke greit, slik går det ikke an å drive. Vi må snakke om det uten at det ligger en trussel om straff bak, når vi skal løse denne konflikten, vi må starte på et lavere nivå.

Selv om informanten opplever å ha manglende sanksjonsmuligheter forsøker de likevel å løse konflikten internt, før de henviser eller melder saken videre. En del av de ansatte i opplærings- og integreringstjenestene ønsker altså ikke å involvere andre tjenester eller ressurser med mindre det er sterkt behov for det. De forsøker å løse situasjonen internt så langt det er mulig. Noen av de vi har snakket med forteller at det kan oppstå utfordringer når de har et par som deltar i undervisning på skolen. Ved noen tilfeller får de mistanke om at kvinnen utsettes for negativ sosial kontroll av sin mann. For eksempel viser de til klasseromssituasjoner der både mann og kone går i samme klasse, og der mannen utøver kontroll over konen. Ettersom begge er elever/deltakere er det lettere å få øye på slik kontroll. Det kan også være fordelaktig fordi de ansatte kan snakke med begge parter. De får også mulighet til å følge situasjonen på nært hold. Informantene oppgir at de forsøker å løse slike situasjoner ved å plassere paret på ulike grupper. Dette kan dog føre til uro i læringsmiljøet dersom paret, og særlig mannen, motsetter seg å bli plassert i ulike grupper (på ulike nivåer). En lærer som sto i en slik situasjon beskriver at «det var heftige ting som skjedde», (Nr. 10, ansatt ved kommunal voksenopplæring). Mannen ble sur og saboterte undervisningen. Han gikk ut av klasserommet og nektet å gjøre arbeidet han ble bedt om. I etterkant av samtaler med paret, og etter at paret var plassert i ulike grupper, fortsatte ektemannen å vise motstand i undervisningen. Dette var noe som var forstyrrende for læringsmiljøet. På spørsmål om hvordan vedkommende da handler forklarer hun:

Jeg prøver å gå direkte inn på interesseområdet hans, prøver å avlede han. Prøver å smile, være hyggelig, fokusere på at nå skal vi lære noe her. Vise at jeg står i det, du var sint, men jeg står i det. Jeg liker ikke det du sa, men jeg gjør en jobb, jeg skal vise våre grenser og kultur, (Nr. 10, ansatt ved kommunal voksenopplæring).

Informanten sier også «[...] det eneste som hjelper er møter på møter til du svetter», (Nr. 10, ansatt ved kommunal voksenopplæring).

En annen informant skisserer også en situasjon mellom et ektepar hvor de måtte ha flere samtaler med ektemannen for at han skulle akseptere at han og kona ikke skulle gå i samme klasse. Det har også oppstått konflikt og voldssituasjoner mellom minoriteter som informantene må håndtere. Også karriereveiledere har møtt på utfordringer med ektepar under veiledningstimer. En informant har opplevd at ektemannen ble 'hissig' fordi de skulle ha individuell veiledning. Slike reaksjoner skaper ubehagelige situasjoner for de ansatte. Vi ser altså at de ansatte forsøker å løse situasjonen internt og med samtale, og ved å være grensesettende. Et annet eksempel på dette er hvor en informant forteller om en situasjon hvor en kvinne ikke kan handle dagligvarer fordi ektemannen er bortreist. Det virker som at informanten tolker dette som et tegn på negativ sosial kontroll.. Informanten forteller at hun ringte ektemannen og fortalte at slik kunne det ikke være, og at hun tok kvinnen med på butikken for å lære henne å handle.

Også hos ledelsen er det dialog og samtale som er strategien. Hvordan disse samtalene arter seg og hvem som eventuelt deltar, avhenger av hva som er utfordringene. I tilfeller hvor unge opplever negativ sosial kontroll, eller det er mistanke om dette, kan for eksempel foreldre bli innkalt til en samtale. I samtalene legger de vekt på å fortelle om hva som er allment akseptert i Norge. Det kan også være at de informerer de foresatte om at dersom det ikke skjer en endring i handlingsmønsteret, kan det bli aktuelt å trekke inn hjelpetjenester som barnevern og politi.

Som vi ser er det altså flere informanter, både ansatte og ledere, som oppgir at de forsøker å løse sakene gjennom dialog. Mange bruker dette som metode for å håndtere tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Basert på funn fra intervjuene kan det virke som at de ansatte i opplærings- og integreringstjenestene gjennom samtale med partene i noen tilfeller får løst situasjonene som oppstår. I alle fall de som finner sted på skolen, og de som oppstår i klassen mellom elever, eller under veiledningssamtaler hos de andre tjenestene. Som vi så i Tabell 4.2, oppgir respondenter ved skoler med mottaksklasser at de like ofte løser sakene ved dialog og

samtale innenfor organisasjonen, som at de henvender seg til eksterne tjenester. Det kan likevel se ut til at det i noen tilfeller er slik at de ansatte er mest opptatt av å 'løse' situasjonen de har foran seg. Det kan være vanskelig å vite hvorvidt håndteringen av disse sakene også fører til mindre negativ sosial kontroll *utenfor* skolen/ tjeneste. Eksempelvis håndteres negativ sosial kontroll, mellom ektepar som begge går på samme skole, ved å plassere de i ulike grupper. På den måten reduseres mannens mulighet til å utøve kontroll på skolen, men det er mer usikkert om det innebærer at den negative sosiale kontrollen blir mindre også utenom skolen.

4.3.3 Rådføring før handling og henvisning

I den prosessen som finner sted innenfor organisasjonsenheten, vil mange av våre respondenter ønske å innhente faglige råd. I Figur 4.5 overfor vises det i denne sammenhengen både til de ordinære hjelpetjenestene og de særskilte tjenestene. Rådsøkingen skjer ofte anonymt ved at lærer, leder eller veileder anonymiserer personen det handler om. De er opptatt av å ivareta taushetsplikten etter reglene i forvaltningsloven, og velger derfor først å anonymisere personene de snakker om. De fleste oppgir kun navn dersom personen det gjelder har samtykket til dette. En informant oppgir at de også tar kontakt med barnevernet anonymt hvis de er usikre på hvordan de skal håndtere saken. Andre har kontakter i barnevernet eller andre offentlige tjenester som de kan rådføre seg med, før de foretar noen større handlinger. De fleste søker råd fra ansatte internt i organisasjonen, minoritetsrådgivere, barnevern, krisesenter eller programrådgivere. Svært få av de vi intervjuet har tatt kontakt med kompetanseteamet eller IMDis fagteam. Noen av tjeneste sitter samlokalisert, hvilket også gjør det lettere for uformelle diskusjoner og samtaler om prosessen videre etter avdekking.

4.3.4 Henvisning til eksterne ressurser

I håndteringen av saker om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er det også mange som henvender seg til eksterne ressurser. Hvem de tar kontakt med og når, kan være avhengig av situasjonen og hvilke tjenester de har tilgjengelig/ er kjent med. Inntrykket fra intervjuene med karriereveiledere er at de som oftest tar kontakt med programrådgivere dersom de avdekker tilfeller, og at de ber de programrådgiverne håndtere saken videre. I og med at de gir karriereveiledning til personer over 18 år, er de avhengig av samtykke fra den som får veiledning for å kontakte programrådgiver og hjelpetjenestene. Selv om karriereveilederne vanligvis tar kontakt med programrådgiver for håndtering av saker, hender det at de istedenfor tar kontakt med krisesenter, fastlege og DPS. Karriereveilederne vi har snakket med virker veldig opptatt av å innhente samtykke fra deltakerne *før* de tar saken videre til programrådgiver eller eksterne tjenester. I intervju med ansatte på voksenopplæring kommer det også frem at de ofte tar kontakt med programrådgivere hvis de avdekker tilfeller. En leder ved en kommunal voksenopplæring (Nr. 14) sier følgende:

Vi har også veldig lav terskel for å ta kontakt med programrådgiver hvis deltaker utsettes for noe. Vi har gode systemer for det, sånn at vi raskt kan få koblet på programrådgiver eller programrådgivers leder hvis vi ikke får svar fra programrådgiver. Så det at det er korte veier er bra.

Det er i tillegg flere som tar kontakt med barnevernet eller politiet hvis det er behov for det. Dersom de tar kontakt med barnevernet kommer det frem i intervjuene at de fleste da snakker med de foresatte *før* de sender inn en bekymringsmelding til barnevernet. Flere tar også kontakt med politiet eller krisesenter i vanskelige situasjoner. De ansatte kan likevel oppleve bekymringer ved å melde fra til ordinære tjenester, da de er redd for hvilke konsekvenser det kan ha.

Vi burde av og til ha koblet på politiet, men det tør vi ikke. Et feiltrinn der kan bety døden for den [utsatte] som har meldt ifra. Det har vi ikke turt. Vi har i stedet arrangert hemmelige møter på læringscenteret med krisesenteret i undervisningstiden, (Nr. 9, lærer og leder ved kommunal voksenopplæring).

Flere lærere er meget bevisste på å veie fordelene ved å få bistand fra barnevern og/eller politi, opp mot konsekvensene det kan ha for den kontrollertes relasjon til egen familie, sosialt nettverk eller annet i form av utfrysing, tapt ære eller vold og i verste fall drap. Frykten for å gjøre

situasjonen verre for den som utsettes for kontroll og vold er stor, noe som også kommer frem gjennom de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen. På spørsmål om hva som er viktig å være oppmerksom på når man håndterer saker er det mest hyppige svaret blant ledere ved kommunal voksenopplæring at man ikke skal gjøre situasjonen mer krevende for de som utsettes for kontroll og vold. En av respondentene skriver:

Dersom jeg griper inn, vil situasjonen forverre seg for den voldsutsatte? Ut fra tidligere erfaring med en slik situasjon - så lenge det ikke er vitner til hendelsene, er det vanskelig å bevise ut fra påstander, selv med bevis for fysisk vold. I mitt tilfelle ville ikke politiet gjøre noe med saken så lenge den utsatte ikke selv anmeldte, selv om jeg har avvergingsplikt. Det var veldig frustrerende! (Leder, kommunal voksenopplæring).

Også andre ansatte opplever dette som en utfordring, og en faktor det er viktig å ta hensyn til. En respondent som er ansatt ved kommunal voksenopplæring skriver følgende som et svar i spørreskjemaet: «Det er svært viktig å beskytte den som er modig og melder fra, da dette kan føre til represalier/straff i gruppa». Ansatte i enhet med ansvar for introduksjonsprogram trekker også frem denne utfordringen. En av de ansatte skriver blant annet følgende som svar på spørsmålet nevnt overfor: «En må ha nok kunnskap og kjenne til mulige konsekvenser av kontrollen/volden, samt konsekvenser av at den utsatte har fortalt. Tett kontakt med politi/barnevern/krisesenter/andre aktører er viktig».

Selv om det kan være utfordrende for de ansatte/ledere å ta kontakt med hjelpetjenestene ser vi likevel at mange har god dialog med ulike tjenester. I intervjuene er det særlig barnevern, politi, krisesenter og programrådgivere som trekkes frem, mens rådgivere, helsesykepleiere og minoritetsrådgivere blir også brukt der hvor disse er tilgjengelig. Gjennom intervjuene fremkommer det også andre instanser noen av informantene tar kontakt med dersom de har avdekket et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. Følgende instanser eller organisasjoner blir nevnt:

- Mira-senteret (Ressurssenter for kvinner med minoritetsbakgrunn)
- JURK (Juridisk rådgivning for kvinner)
- SLT (Samordning av lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak)
- Transkulturelt senter
- RVTS (Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging)
- Rosa-organisasjonen (En organisasjon som jobber med å bistå personer som er utsatte for menneskehandel)
- Familievernkontor
- Statens barnehus

Til tross for at flere informanter oppgir en eller flere tjenester de kan ta kontakt med, er det fortsatt noen som synes det er utfordrende å vite hvordan de skal handle dersom de avdekker et tilfelle. To av informantene vi har snakket med fra introduksjonsprogram synes det er enklere å håndtere voldshendelser fremfor negativ sosial kontroll. Det virker som at de opplever slike hendelser som mer konkrete, og at det derfor er enklere å vite hvem de skal kontakte. En av informantene vi har snakket med synes det er vanskelig å håndtere saker om negativ sosial kontroll. Hun opplever at apparatet rundt ikke klarer å håndtere kompleksiteten i slike saker, slik de to utdragene fra intervjuet viser:

Vi har ikke noe godt apparat til å fange opp slike saker. Hva gjør vi med den unge damen, hva gjør vi med at det blir brudd i familien, er det straffbart? Hvem har gjort noe straffbart? Veldig komplekst, og da må vi ha et apparat som kan svare på kompleksiteten, og det har vi ikke.

Går vi til kommuneledelsen er det heller ikke bestemt hvem av kommunaldirektørene som skal ha ansvaret for vold [...] hvem skal ha kontakt opp mot trossamfunnene? Ingen av kommunalsjefene har dette som sitt ansvar, ingen jobber med det i kommunen, det er ikke ansvarliggjort på

ledernivå, og det er et problem. At vi tar tak i det her og nå, er en tilfeldighet. Vi har noe kunnskap om det. Alt er tilfeldig. (Nr.6, ansatt ved introduksjonsprogram)

En av årsakene til at informantene synes det er vanskelig å vite hvordan de skal handle dersom de har avdekket et tilfelle av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan være at handlings- og henvisningskompetansen er samlet på et fåtall av de ansatte. Flere ansatte oppgir at de henvender seg til en leder og/eller rådgiver dersom de avdekker et tilfelle. I mange av tilfellene er det nettopp slike funksjoner som tar saken videre, og derfor har kanskje de ansatte mindre kompetanse om hvor de kan henvende seg og hvem de kan henvise til.

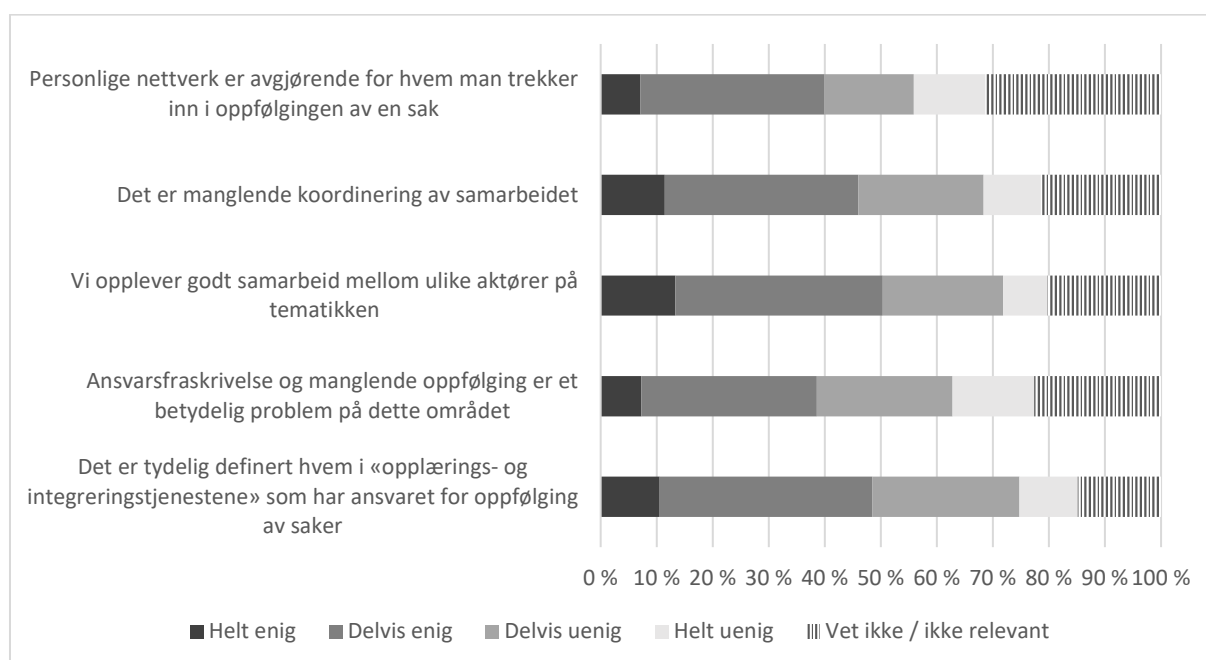
4.4 Samhandling

Henvisningskompetanse og samhandlingskompetanse er tett knyttet sammen. Kunnskap om hvem man kan henvise til og hva som er deres rolle og mandat, henger tett sammen med samhandlingskompetanse. Det som skiller samhandlingskompetanse fra henvisningskompetanse, er at sistnevnte handler mer om *hvordan* man samhandler, og om man har kompetanse som setter en i stand til å samhandle. Samhandling kan også handle om mer enn kun samarbeid om enkeltsaker, men om formaliserte samarbeid. I spørreundersøkelsen har vi spurt respondentene om deres erfaringer med, og synspunkt på, samarbeid, ansvarfordeling og koordinering. Spørsmålene vi har stilt måler ikke 'kompetanse' på samhandling (spørsmål om kjennskap til ulike samhandlingsressurser behandles imidlertid i kapittel 5), men basert på respondentenes synspunkter og erfaringer kan vi peke på områder det ser ut til å være behov for økt oppmerksomhet rundt.

4.4.1 Hvordan oppleves samarbeidet?

Spørreundersøkelsen inneholdt flere spørsmål om samhandlingen mellom ulike tjenester i arbeidet rettet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold mot nyankomne flyktninger og innvandrere. Respondentene ble presentert for en rekke utsagn om ansvarsfordeling, koordinering og samarbeid. Resultatene er presentert i Figur 4.8.

Figur 4.8: Grad av enighet med utsagn om samhandling på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=578).

Som det fremgår av figuren, er det stor variasjon i hvordan respondentene vurderer samhandlingen. Det er også en betydelig andel som svarte at problemstillingene de ble presentert for ikke var relevante, eller at de var usikre på svaret. Særlig gjelder dette spørsmålet om betydningen av personlige nettverk. En betydelig andel av respondentene er i hvert fall delvis enig i at det er manglende koordinering av samarbeidet. Det er vesentlig flere som er enig enn uenig i dette utsagnet. Samtidig er halvparten av respondentene i hvert fall delvis enig i at samarbeidet mellom de ulike aktørene er godt, mens 30 prosent mener det motsatte.

Betydningen av personlige nettverk blir også trukket frem i det kvalitative materialet. Med personlige nettverk er det for noen lettere å ta uformell kontakt for å søke råd og veiledning for hvordan man bør handle i bestemte situasjoner knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Som en ansatt ved introduksjonsprogrammet (Nr. 7) sier det:

Det er en fordel å ha jobbet i andre deler av kommunen. Man lager sitt eget nettverk, har personlige nettverk. Lettere å ta kontakt med de som har jobbet i kommunen over lengre tid.

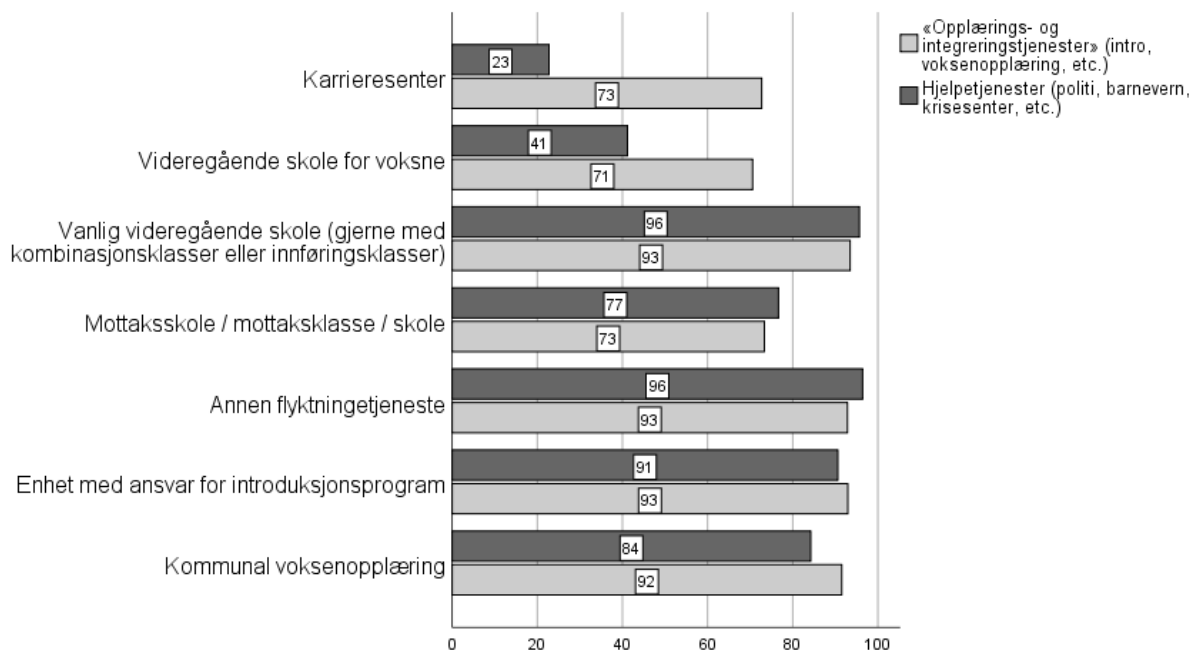
Hvis vi ser på resultatene kun for dem som har gitt et svar (ikke svart 'vet ikke / ikke relevant'), så finner vi at respondenter i videregående skoler (både vanlige og for voksne) gir bedre vurdering av koordineringen på området enn respondenter i de andre tjenestene. Respondenter i mottaksskolene skiller seg ut ved at kun få er helt eller delvis enig i at det er tydelig definert hvem som har ansvaret for oppfølging av saker (29 prosent, versus 71 prosent som er helt eller delvis uenig). Respondentene ved karrieresentrene er mest tilbøyelig til å være enig i alle utsagnene, enten de er positivt eller negativt formulert. Lederne er litt mer enige i de positivt formulerte utsagnene og uenige i de negativt formulerte utsagnene enn andre ansatte. Respondenter i storbyene er mer tilbøyelig til å understreke betydningen av personlige nettverk i oppfølgingen av saker, og de synes sjeldnere at det er klart definert hvem som har ansvar for denne oppfølgingen.

4.4.2 Samarbeid med andre opplærings- og integreringstjenester og med hjelpetjenestene

Vi spurte også respondentene om enhetene de representerte samarbeidet med andre aktører på tematikken. Både andre opplærings- og integreringstjenester og andre hjelpetjenester. I tillegg spurte vi om slikt samarbeid i så fall var av en systematisk eller sporadisk art.

I den videre analysen har vi utelatt de som svarer 'vet ikke' (vet-ikke andelen utgjorde henholdsvis 23 og 20 prosent for de ulike tjenestetypene). Figur 4.9 viser andelen som sier de har samarbeid, etter tjeneste.

Figur 4.9: Andel i ulike tjenester som sier de samarbeider med ulike tjenestetyper, i prosent (N=424).

Figuren viser at det er utstrakt samarbeid med andre tjenester blant respondentene både innenfor flyktningetjenesten, enhet med ansvar for introduksjonsprogrammet, den kommunale voksenopplæringen og vanlige videregående skoler. Dette gjelder både når det kommer til samarbeid med opplærings- og integreringstjenester, og hjelpetjenestene, som politi, krisesenter og barnevern. Noe mindre samarbeid rapporteres blant respondenter i mottaksskoler/-klasser. Mye mindre samarbeid med andre gjør seg gjeldende i videregående skoler for voksne og karrieresentre. Disse samarbeider også mye hyppigere med andre opplærings- og integreringstjenester enn med hjelpetjenestene. Særlig gjelder dette karrieresentrene, der færre enn én av fire sier de har slikt samarbeid. Den begrensede rollen i integreringsarbeidet til karrieresentrene (se 3.2.), kan nok også forklare at de har mye hyppigere samarbeid med andre opplærings- og integreringstjenester enn med hjelpetjenestene. I og med at ansatte med ansvar for bosetting og/eller introduksjonsprogram har et større generelt oppfølgingsansvar, kan det være at karrieresentrene heller melder fra til disse, med en forventning om at de vil håndtere samarbeid med de ordinære hjelpetjenestene. Imidlertid er det noe vanskeligere å finne en forklaring på at mottaksskoler/klasser og videregående skoler for voksne også har betydelig mer samarbeid med andre opplærings- og integreringstjenester, enn med de ordinære hjelpetjenestene.

Hvor hyppig skjer så dette samarbeidet? Blant de som sier de samarbeider med opplærings- og integreringstjenestene, sier 27 prosent at det er systematisk, 29 prosent at det er sporadisk, og resten, 41 prosent, at dette varierer mellom de ulike tjenestene. Tilsvarende tall for de som samarbeider med hjelpetjenestene på tematikken er 15 prosent 'systematisk', 55 prosent 'sporadisk' og 30 prosent at 'det varierer'. Mottaksskolene skiller seg ut med høyest andel som sier samarbeidet med hjelpetjenestene er systematisk, mens respondentene fra kommunal voksenopplæring, flyktningetjenestene og karrieresentrene har høyest andel som har systematisk samarbeid med andre opplærings- og integreringstjenester. Ledere rapporterer noe oftere om systematisk samarbeid enn øvrige ansatte. Det rapporteres om mer systematisk samarbeid med hjelpetjenestene i storbyene og de mest sentrale kommunene. Samarbeid med andre opplærings- og integreringstjenester er mest utbredt i de mellomsentrale kommunene. Storbyene og de små kommunene har mindre systematisk samarbeid med disse.

Respondentene ble også stilt spørsmål om hva de mener fungerer spesielt bra med hensyn til hvordan deres organisasjon arbeider med tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold overfor nyankomne flyktninger. Dette var et åpent spørsmål og respondentene kunne derfor fritt formulere svaret. Samarbeid med eksterne parter var ett av de punktene som ble trukket frem flest ganger av respondentene. Dette samsvarer også med resultatene i Figur 4.9 som ble presentert tidligere. Respondentene skriver for eksempel at de har:

Svært godt og tett samarbeid med programrådgiverne og politiet (Leder, kommunal voksenopplæring).

Godt samarbeid med aktuelle organisasjoner (Ansatt, kommunal voksenopplæring).

Det er korte linjer mellom de ulike tjenesteområdene og dialogen er ofte enkel og uformell slik at vi har liten vegring for å ta opp utfordringer som gjelder temaet (Leder, enhet med ansvar for introduksjonsprogram).

Likevel er det fortsatt noen som opplever samarbeid med eksterne aktører som mer begrenset. En lærer i den kommunale voksenopplæringen (Nr. 11) sier at det er mangel på samarbeidspartnere i kommunen: «Det jeg synes er veldig vanskelig i denne kommunen, det er jo en liten kommune, det er ikke andre instanser å samarbeide godt nok med. Jeg føler meg veldig alene med å hjelpe de». Informanter fra en annen kommunal voksenopplæring (Nr. 9) trekker frem behovet for bedre samarbeid med rådgivere på andre skoler i kommunen, i tillegg til barnevern og politi. Ifølge informantene kunne dette ha bidratt til en mer helhetlig oppfølging og derigjennom integrering. Selv om mange respondenter i spørreundersøkelsen trakk frem samarbeid med eksterne parter som et område som fungerer veldig bra, var det også flere i spørreundersøkelsen som oppgir dette som et område med forbedringspotensial med behov for økt samarbeid på tvers av de ulike etatene i kommunen. Et styrket samarbeid mellom etatene i de kommunene som opplever at dette ikke fungerer optimalt, kan bidra til å øke handlings- og henvisningskompetansen i opplærings- og integreringstjenestene. Tettere dialog blant ansatte som jobber på feltet kan trygge ansatte til å handle dersom de avdekker et tilfelle av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

4.5 Rutiner og regelverk

Som vi har sett, kan det være utfordrende å vite hvordan man skal gå frem når man har avdekket. En måte å styrke de ansattes evne til å handle og håndtere saker, kan for det første være ved at organisasjonen har rutiner på hvordan håndtere tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. For det andre kan ansattes evne til å handle og håndtere saker styrkes gjennom kunnskap om regelverk.

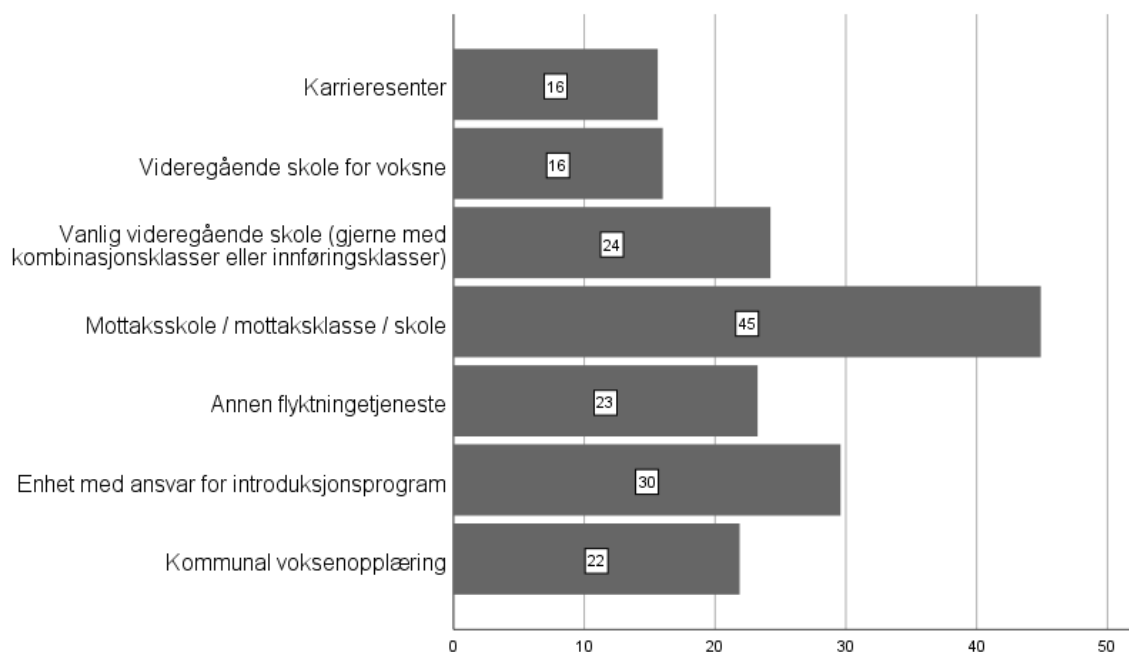
4.5.1 Rutiner

Vi har spurt respondentene om de i egen organisasjon har rutiner som omfatter tematikken. Svært få av de ulike opplærings- og integreringstjenestene vi ser på i denne studien har rutiner for hvordan de skal håndtere tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Blant våre respondenter er det en stor andel som oppgir at de ikke har, eller ikke vet om de har, rutiner. Så mange som 25 prosent sier de ikke har noen rutiner, mens ytterligere 29 prosent vet ikke.

Det er kun sju prosent av respondentene som svarer at de i deres organisasjon har egne skriftlige rutiner på hvordan handle og håndtere tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Imidlertid er det 18 prosent som svarer at de har skriftlige rutiner som også omfatter denne tematikken. Det betyr altså at det er omtrent 25 prosent som har skriftlige rutiner som er rettet mot håndtering av tematikken. Spørreundersøkelsen viser at det også er noen som har rutiner, men at disse ikke er skriftlige. Det gjelder omtrent én av fem av respondentene.

Figur 4.10 viser andelen som sier de har skriftlige rutiner. Enten det er spesifikke rutiner eller mer generelle rutiner som også omfatter denne tematikken fordelt på de enkelte tjenestene.

Figur 4.10: Andel respondenter som oppgir at de har egne rutiner eller rutiner som omfatter tematikken, etter tjenestetype, i prosent (N=537).

Som vi ser av figuren er det betydelige forskjeller mellom de ulike tjenestene med tanke på om de har skriftlige rutiner på tematikken. De som skiller seg særlig positivt ut i denne sammenheng er mottaksskoler/mottaksklasser. Her er det betydelig flere som sier de har slike rutiner enn i de andre tjenestene. Det er i underkant av halvparten som rapporterer om dette. Vi ser også at ved enheter med ansvar for introduksjonsprogram er det en forholdsvis stor andel som har slike rutiner.

Vi har også sammenlignet hva ledere kontra ansatte rapporterer når det gjelder skriftlige rutiner. Her finner vi store forskjeller. Ser vi alle tjenestene under ett, er det 41 prosent av lederne som sier de har skriftlige rutiner, mens det kun er 13 prosent av de andre ansatte som sier det samme. Dette kan tolkes som et uttrykk for at det ikke gjøres nok arbeid med å informere ansatte om rutineene i organisasjonen. I de minst sentrale kommunene er det færre som rapporterer at de har slike rutiner enn i de mer sentrale delene av landet. Det har trolig sammenheng med antallet saker, og at de kanskje ikke ser behovet for å ha skriftlige rutiner når antallet saker er mindre og det gjerne er færre ansatte.

Kun 10 prosent av de spurte er helt enig i et utsagn i spørreundersøkelsen om at 'det er tydelig definert hvem i organisasjonen som skal ha kompetanse til å avdekke og henvise saker'. Etter opplæringsloven § 15-3 har alle et oppmerksomhetsansvar. Det kan derfor være uklart hvem som skal ha kompetanse til å avdekke og henvise saker, når alle i utgangspunktet har et ansvar. Ytterligere 34 prosent er imidlertid 'delvis enig'. Videre er 28 prosent 'delvis uenig' og 13 prosent 'helt uenig' i utsagnet. En betydelig andel, 14 prosent, synes det er vanskelig å svare på dette spørsmålet. Forskjellene i besvarelsene på dette spørsmålet er små mellom de ulike tjenestetypene. Lederne er imidlertid vesentlig mer enige i utsagnet enn andre ansatte. Etter å ha tatt ut de som svarte 'vet ikke / vanskelig å svare', finner vi at 62 prosent av lederne er helt eller delvis enig i utsagnet, mot bare 44 prosent av andre ansatte. Det kan altså synes som om forståelsen av hvem som skal ha denne kompetansen ikke alltid når frem til de ansatte i organisasjonen.

Mangelen på nedskrevne rutiner for håndtering av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommer også til uttrykk i de kvalitative intervjuene. Flere gir imidlertid uttrykk for at de har en klar rolle- og ansvarsdeling internt mellom ledelse og ansatte, som gjør at de likevel vet hvem som

har ansvar for hva. Eksempelvis forteller både ansatte og ledere ved kommunal voksenopplæring at det er lærerne som avdekker og som først har en samtale med elevene. Deretter trekker de inn personer i ledelsen som har ansvar for videre håndtering. En ansatt ved kommunal voksenopplæring for unge voksne (Nr. 4) sier: «Vi har ikke rutiner. Det er mulig det finnes, men vi er ikke drillet på det». Informanten får videre spørsmål om de har kjennskap til hvem de skal kontakte dersom de avdekker et tilfelle, «Vi vet hvem av våre vi skal henvende oss til», (Nr. 4, ansatt ved kommunal voksenopplæring for unge voksne). En slik ansvars- og rollefordeling internt i tjenestene er imidlertid ikke det samme som å ha konkrete rutiner for hvordan håndtere tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det kan også tenkes at håndteringen kunne blitt enda bedre dersom man hadde rutiner. Samtidig ser vi at rolle- og ansvarsfordelingen internt, styrker de ansattes handlings- og henvisningsevne.

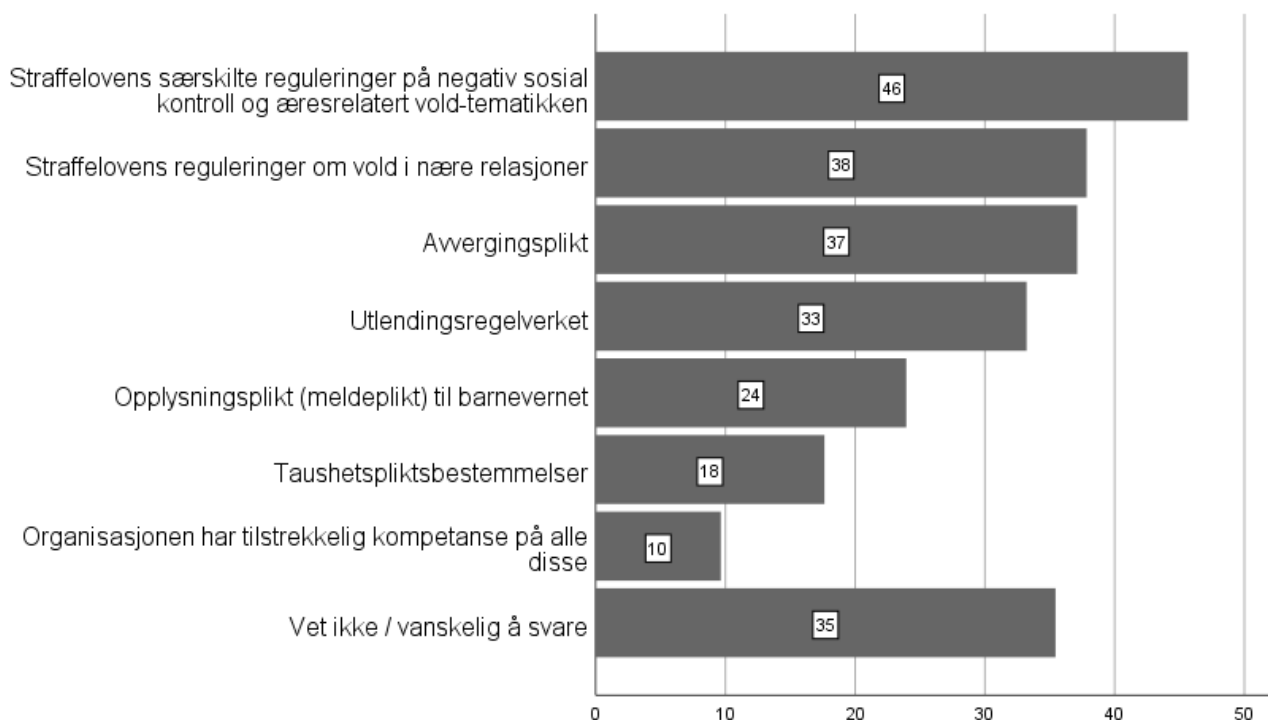
Selv om flertallet av informantene oppgir at de ikke har noen nedskrevne rutiner for hvordan håndtere denne typen saker, er det likevel viktig å påpeke at det ikke gjelder alle. Noen informanter oppgir at de har faste rutiner. Blant annet kan to av lederne ved kommunal voksenopplæring opplyse om at de har rutiner for håndtering. Av dem sier den ene at etter å ha mottatt et rundskriv i 2021 som sa at alle voksenopplæringer måtte utarbeide rutiner for oppfølging av saker relatert til negativ sosial kontroll, opprettet de en arbeidsgruppe i organisasjonen for å lage rutinene.

Rutiner kan gi verdifull veiledning til aktører i hvordan håndtere saker internt, og hvordan henvise saker videre til tjenesteapparatet. I tillegg kan rutiner gi en oversikt over hvem i organisasjonen som har ansvar for hva, og hvordan prosessen etter avdekking foregår. Dette kan trygge de ansatte i deres arbeid. For mange organisasjoner kan derfor nedskrevne rutiner være å anbefale.

4.5.2 Kompetanse om regelverk

Kunnskap om relevant regelverk og lovverk er viktig med tanke på hvordan man håndterer tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Relevant regelverk og lovverk kan være taushetsplikt, opplysningsplikt, avvergingsplikt og straffelovens bestemmelser for vold i nære relasjoner og tvangsekteskap. I spørreundersøkelsen har vi spurt respondentene om de opplever at de har tilstrekkelig kompetanse om relevant regelverk.

Figur 4.11: Andel som mener organisasjonen ikke har tilstrekkelig kompetanse på ulike deler av regelverk omkring tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=539).

Som vi ser er av Figur 4.11, mener nær halvparten av respondentene at organisasjonen ikke har tilstrekkelig kompetanse på straffelovens særskilte reguleringer på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Minst en tredjedel krysset også av for enkelte andre typer regelverk, som Straffelovens reguleringer om vold i nære relasjoner, avvergingsplikten og utlendingsregelverket. En av ti respondenter mener organisasjonen har tilstrekkelig kompetanse på alle typer regelverk. Det er også verdt å merke seg at en tredjedel syntes det var vanskelig å besvare spørsmålet. I studien til Sentio (2020) ble respondentene (ledere) også spurt om hvordan de ville vurdere enhetens kunnskap om taushetsplikt, opplysningsplikt og avvergingsplikt. For taushetsplikt og opplysningsplikt varierer skårene mellom 90-95, mens for avvergingsplikt ligger skårene mellom 66-88 (på en skala fra 0-100). Kunnskap om avvergingsplikt ligger noe lavere enn taushetsplikt og opplysningsplikt. I vår studie ser vi også at respondentene mener organisasjonen ikke har tilstrekkelig kompetanse om avvergingsplikt, hele 37 prosent av respondentene. Selv om studiene ikke kan sammenlignes direkte, ser det ut til at det er større behov for kompetanse om avvergingsplikt enn taushetsplikt og opplysningsplikt.

Det er særlig respondenter i kommunal voksenopplæring, fulgt av respondenter i vanlig videregående skole og karrieresentre, som mener organisasjonen generelt mangler kompetanse på de ulike regelverkene. I motsatt ende finner vi respondenter i videregående skole for voksne og 'annen flyktningetjeneste'. Her er det færrest som mener kompetansen i organisasjonen er utilstrekkelig. Lederstatus og geografi har knapt noen betydning for vurderingen av kompetansebehov.

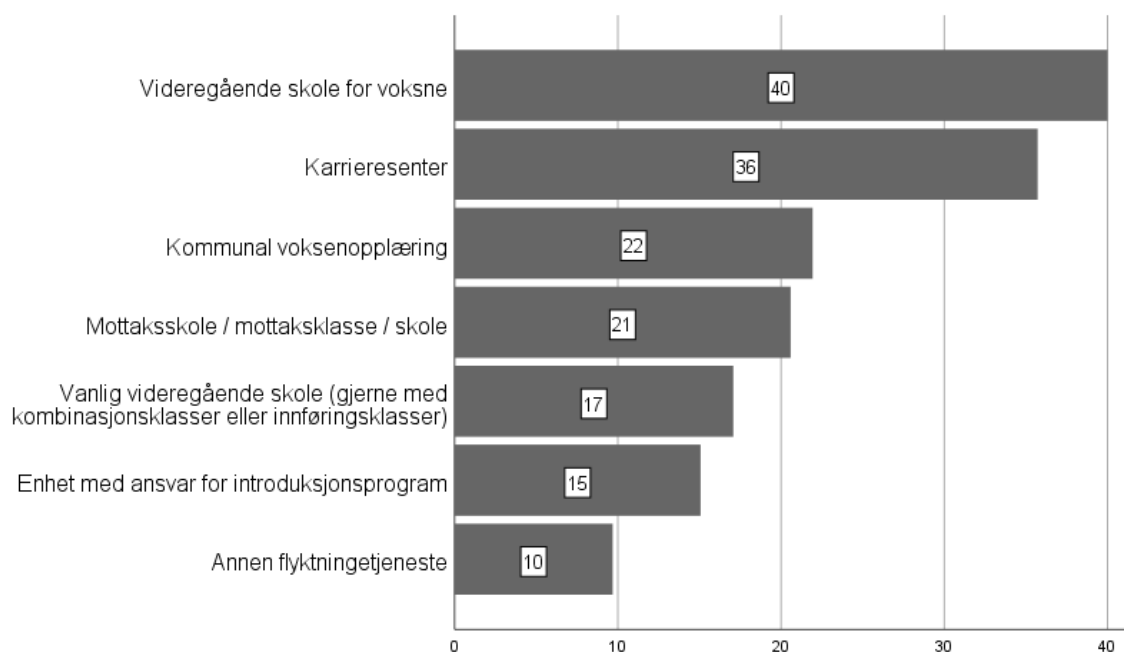
I dybdeintervjuene er det flere informanter som enten direkte eller indirekte kommenterer at de forholder seg til de ulike regelverkene nevnt ovenfor. Blant disse er det særlig taushetsplikt, avvergingsplikt og opplysningsplikt de snakker mest om. Viktigheten av lovverket kommer også frem i spørreundersøkelsen i de åpne spørsmålene. I et av de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen fikk respondentene spørsmål om hva som var viktig å være oppmerksom på i håndtering av saker. Flere av lederne ved kommunal voksenopplæring har på dette

spørsmålet skrevet at det er viktig å være oppmerksom på de pliktene de har i henhold til lovverket. Hvorvidt de vi har intervjuet har behov for økt kompetanse rundt regelverk og straffeloven fremkommer ikke, men i spørreundersøkelsen er det noen respondenter som trekker frem dette. På de åpne spørsmålene er det et par av respondentene som trekker frem manglende kjennskap til regelverk og ønske om mer kunnskap: «Mer undervisning om lovverket, meldeplikt vs. avvergingsplikt, og hvordan gå frem for å forebygge, mer enn bare informasjon til bosatte flyktninger» (Ansatt, enhet med ansvar for introduksjonsprogram).

I hvor stor grad synes så respondentene at det er vanskelig å tolke og gjøre avveininger rundt ulike sider ved slike regelverk? Blant de som svarte på spørsmålet (6 prosent sa spørsmålet ikke er relevant for dem, ytterligere 22 prosent krysset av for 'vanskelig å svare'), var det vanligste svaret 'ja, av og til' som nesten tre av fire (74 prosent) krysset av for. En av fem (20 prosent) svarte 'ja, veldig', mens bare 6 prosent svarte 'Nei, lite eller nesten ikke'. Når såpass mange synes at dette er veldig vanskelig, viser svarene at det er behov for økt kompetanse på regelverk når det gjelder taushetsplikt, opplysningsplikt og avvergingsplikt. Samtidig ser det ut til at en grunnleggende kompetanse er ivaretatt hos flertallet.

Figur 4.12 viser andelen som svarte 'ja, veldig' i de ulike tjenestene. Det fremgår av figuren at det er markante forskjeller mellom tjenestene. Det er særlig i videregående skole for voksne og i karrieresentre at ansatte synes det er vanskelig å tolke og gjøre avveininger. Videre er det mange flere blant andre ansatte (27 prosent) enn blant ledere (13 prosent) som opplever slike vanskeligheter i så stor grad. Det er imidlertid ingen geografiske forskjeller i besvarelsene.

Figur 4.12: Andel som svarte 'ja, veldig' på spørsmål om de synes det er vanskelig å tolke og gjøre avveininger rundt ulike sider ved regelverk omkring tematikken, i prosent (N=363).

Bakgrunnen for at særlig lærere innenfor videregående skole for voksne opplever at det er vanskelig å tolke og gjøre avveininger rundt ulike sider av regelverket rundt negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan være sammensatt. Et meget viktig dilemma flere lærere gir uttrykk for er imidlertid meldeplikt veid opp mot det å ta hensyn til konsekvenser for den kontrollerte og eller voldsutsatte av at saken meldes videre til eksempelvis barnevern eller politi. Som vi har sett ovenfor, oppfordrer barnevernet ofte skolene til å melde saken, der eksempelvis en lærer eller rektor rådspør seg med barnevernet i en konkret sak. Håndtering av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er ikke hovedfokus hos karrieresentrene. Mindre befatning med problematikken og kontakt med de nyankomne, kan derfor gjøre det ekstra utfordrende for denne gruppen å tolke regelverket.

4.6 Oppsummering

Utfordringer etter avdekking

Det er svært få i opplærings- og integreringstjenestene som rapporterer om at de *ikke* opplever utfordringer knyttet til inngripen etter avdekking av et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. En av de viktigste utfordringene som løftes frem, er vanskeligheter med å avgjøre sakens alvorlighetsgrad. Et betydelig flertall av respondentene peker på denne utfordringen. Andre utfordringer de møter er at den utsatte ikke forstår at det personen blir utsatt for ikke er greit, og utfordringer med å innhente samtykke fra den utsatte til å ta saken videre.

Det er de som oppgir at de har ansvar for å avdekke tilfeller, og de som faktisk har avdekket mange saker, som rapporterer flest utfordringer. Basert på resultatene fra spørreundersøkelsen tydet det på at de som håndterer flest saker, og som har mest erfaring med problemstillingen, opplever håndteringen mest utfordrende.

Ansvar og roller

I spørreundersøkelsen har vi sett nærmere på hva respondentene mener er organisasjonens ansvar på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det gir et bilde av hvor hovedfokuset ligger i de ulike organisasjonene. Et flertall av respondentene i spørreundersøkelsen mener organisasjonen har et ansvar for å forebygge, avdekke, henvise til andre tjenester, følge opp for å se at saken blir håndtert og håndtere saken når den er avdekket. Det er respondenter fra enhetene med ansvar for introduksjonsprogram og vanlige videregående skoler som samlet oppgir størst grad av ansvar på tvers av de ulike områdene. Blant respondenter fra karrieresentre er det kun et fåtall som oppgir at de har ansvar for de fleste av de ulike områdene nevnt i spørreskjemaet. Blant karriereveiledere er det først og fremst kun ansvar for henvisning til andre tjenester som blir vektlagt. Blant respondentene fra de ulike tjenestene er det flere som ser det som sitt ansvarsområde å henvise til andre tjenester, forebygge og avdekke, enn følge opp saken for å se at saken blir håndtert og håndtere saker når avdekket.

Etter at et tilfelle av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har blitt avdekket er det ulike ansvarsområder som må håndteres. For eksempel å håndtere saker når de er avdekket, henvise til andre tjenester og følge opp for å se at saken blir håndtert. Blant disse ansvarsområdene er det henvisning til andre tjenester som ses på som det viktigste ansvarsområdet. En betydelig andel mener at de ikke har ansvar for å involvere seg i, og håndtere, saker. Funnene viser tydelig at ansatte i opplærings- og integreringstjenestene ønsker å hjelpe når de avdekker saker knyttet til tematikken.

Handlingsvalg og fremgangsmåter

Når et tilfelle av negativ sosial kontroll og/eller æresrelatert vold er avdekket må saken håndteres. Hvordan saken håndteres varierer, men omtrent tre av fire respondenter i spørreundersøkelsen oppgir at de henviser saken videre til de ordinære hjelpetjenestene som barnevern, politi og krisesenter. Mange innhenter også råd fra de særskilte tjenestene og flere oppgir at de forsøker å løse saken internt gjennom dialog. Respondenter ved karrieresentre er de som oftest benytter det ordinære hjelpetjenestene når de avdekker saker. De benytter de særskilte tjenestene i mindre grad enn de andre tjenestene representert i undersøkelsen.

Ut fra det kvalitative materialet ser vi at det avtegner seg noen mønstre når det gjelder håndtering av tilfeller med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. For det første finner det sted en intern prosess. Det innebærer gjerne at man ved avdekking diskuterer saken med kollegaer, og for de som har tilgang til det, med minoritetsrådgiver eller helsesykepleier. De aller fleste vi har intervjuet oppgir at de ønsker å forsøke å løse konflikten internt, og avventer med å henvise til ordinære tjenester med mindre det er nødvendig. De aller fleste informantene som jobber tetttest på elevene/deltakere forteller at de tar kontakt med leder dersom de avdekker et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. Vektleggingen av å ta kontakt med leder, kom også tydelig frem i spørreundersøkelsen. For det andre benyttes samtale som en viktig vei inn for å kartlegge situasjonen vedkommende står i. I noen tilfeller er de også i dialog med den som har utsatt

vedkommende for negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. Manglende sanksjonsmuligheter overfor den som utsatte, høy temperatur i samtalene og situasjoner som ikke faller inn under meldeplikten er noen av utfordringene som blir skissert i slikt arbeid.

For det tredje søker de fleste råd og veiledning før de eventuelt melder saken videre til ordinære hjelpetjenester som politi, barnevern og kriesesenter. Rådføringen kan enten være intern og med ansatte i ordinære eller særskilte tjenester. Viktig er det at saken behandles anonymt. Gjennom å søke råd kan de ansatte bli tryggere i det videre handlingsforløpet.

For det fjerde er det svært mange som forteller at de henviser saken videre dersom de avdekker et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. Dette kan være å melde saken til barnevernet, politiet o.l., eller ved at de informerer programrådgivere (etter samtykke fra den utsatte) om situasjonen og ber de ta saken videre. En utfordring som kommer frem i intervjuene er at enkelte 'vegrev' seg for å ta kontakt med hjelpetjenestene fordi de er bekymret for hvilke konsekvenser det å henvise kan ha for den utsatte. Den tematiske oversikten over handlingsvalgene vi har skissert viser steg i en henvisningsprosess, men flere av handlingsvalgene kan foregå simultant.

Samhandling

Det stor variasjon i hvordan respondentene i spørreundersøkelsen vurderer samhandlingen mellom ulike tjenester i arbeidet rettet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. En betydelig andel av respondentene er delvis enig i at det er manglende koordinering av samarbeidet, og det er vesentlig flere som er enig enn uenig i dette utsagnet. Samtidig er halvparten av respondentene delvis enig i at samarbeidet mellom de ulike aktørene er godt. I de kvalitative intervjuene trekker flere frem personlige nettverk som nyttig i håndteringen av tilfeller. Samarbeid med eksterne tjenester ble i de åpne spørsmålene trukket frem som noe av det respondentene mener fungerer spesielt bra med hensyn til hvordan deres organisasjon arbeider med tematikken, men det er fortsatt flere som opplever at dette ikke fungerer.

Rutiner og regelverk

En måte å styrke de ansattes evne til å handle, håndtere saker og samhandle med andre, kan være ved at organisasjonen har rutiner på hvordan håndtere tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I tillegg til kjennskap til relevant regelverk.

Svært få av de ulike opplærings- og integreringstjenestene vi ser på i denne studien har rutiner for hvordan de skal håndtere tilfeller.. Blant våre respondenter er det en stor andel som oppgir at de ikke har, eller ikke vet om de har, rutiner. I det kvalitative materialet er det også flere som oppgir at de ikke har rutiner, eller ikke har kjennskap til om organisasjonen har rutiner rundt avdekking og håndtering.

Det er også mange som oppgir at de ikke har tilstrekkelig kunnskap om relevant regelverk og lovverk. Det er særlig respondenter i kommunal voksenopplæring, fulgt av respondenter i vanlig videregående skole og karrieresentre som mener organisasjonen generelt mangler kompetanse på de ulike regelverkene.

5 Kompetanse og kompetansebehov

5.1 Innledning

I de foregående kapitlene har vi analysert fenomenforståelsen så vel som handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetansen i opplærings- og integreringstjenestene. Det er imidlertid flere forhold omkring kompetansen på denne tematikken som ikke kan knyttes direkte til disse begrepene. Dette er temaer av mer overgripende art, som spiller en viktig rolle i å forme fenomenforståelsen og i å påvirke hvordan de ansatte i tjenestene handler, henviser og samhandler. Det er nettopp slike spørsmål vi vil behandle mer inngående i dette kapitlet.

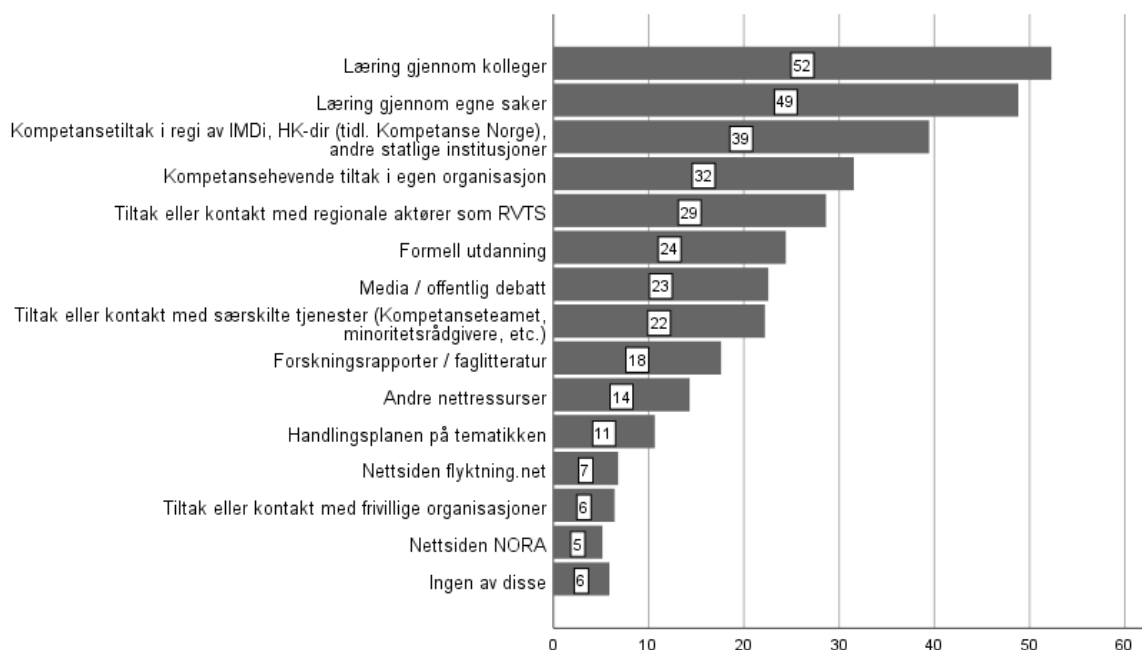
I det *første* delkapitlet ser vi først på hvor de ansatte i opplærings- og integreringstjenestene får sin kompetanse fra. Er det kompetanse de har med seg fra utdannelsen, får de den gjennom arbeid med konkrete saker, lærer de fra kolleger, eller får de tilført kompetanse gjennom for eksempel kurs, nettressurser og annen opplæring? I det *andre* delkapitlet går vi mer i dybden på hvilken opplæring de ansatte i disse tjenestene gjennomgår og hvilke temaer som blir vektlagt i opplæringen. Det er skoleeiers plikt å sørge for kompetanseheving. Her er blant annet statlige midler tilgjengelig som til skudd til etterutdanning av lærere. Bruken og erfaringer med denne på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennomgås også i dette delkapitlet. I det påfølgende *tredje* delkapitlet ser vi på hvilken kompetanse de ansatte i de aktuelle tjenestene synes er spesielt viktig i arbeidet med denne tematikken. Deretter følger et *fjerde* delkapittel som diskuterer hvilke temaer de som arbeider i tjenestene selv anser at de trenger mer kompetanse på. Vi tar her også opp en spesiell problemstilling knyttet til de ansattes *holdninger* til hvilken kompetanse de trenger, med fokus på LHBTIQ+. Det *femte* delkapitlet viser hvilke typer ressurser de ansatte har kjennskap til og bruker i arbeidet med tematikken. I dette delkapitlet ser vi først på kjennskap i tjenestene til ulike *samhandlingsressurser*, både ordinære og særskilte hjelpetjenester som kan yte bistand på området. Deretter gjør vi rede for bruken av diverse *veiledere* som finnes på tematikken. Vi presenterer også tall for kjennskapen til og bruken av gjeldende og tidligere *handlingsplaner* på tematikken. I et eget delkapittel (det *sjette*) ser vi på tre forhold som ofte vil være forutsetninger for at man både får tilegnet seg og brukt kompetansen sin, nemlig tilstrekkelig med *tid*, *økonomi* og *ledelsesstøtte*. Her diskuterer vi hvordan ansatte balanserer vektlegging av denne tematikken opp mot ivaretagelse av primæroppgavene, som gjerne dreier seg om undervisning. Kapitlet munner ut i en oppsummering.

Vi bygger hovedsakelig på resultatene fra spørsmålene i spørreundersøkelsen. I de fleste delkapitlene er det også utdypende kommentarer basert på innsikter fra de kvalitative intervjuene. Tilbakemeldinger fra de åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen, er også i noen grad trukket inn.

5.2 Hvor får man kompetanse fra?

Gjennom spørreundersøkelsen ønsket vi ikke bare å finne ut hvor aktørene i de ulike tjenestene får sin kompetanse fra, men også hvilke kilder for kompetanse de anser å være viktigst. I figur 5.1 ser vi hvordan de ulike kildene blir rangert. Respondentene kunne krysse av for flere kilder. Andelssummen overstiger derfor 100 prosent.

Figur 5.1: Hva er de viktigste kilder til kompetanse på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=545).

Som det fremgår av figuren, rapporteres den viktigste kompetansebyggingen å finne sted på arbeidsplassen, gjennom kollegaer eller gjennom egne saker. Mer enn halvparten av respondentene viser til læring gjennom kollegaer og snaut halvparten til læring gjennom egne saker.

Det er imidlertid også mange som har gjennomgått ulike kompetansehevede tiltak på tematikken. Flere oppgir at tiltak i regi av IMDi, HK-dir og andre statlige organisasjoner har vært viktig enn andelen som fremhever kompetansehevede tiltak i egen organisasjon. Imidlertid er også kompetansehevede tiltak i egen organisasjon rapportert å ha vært viktig for omtrent en tredjedel av respondentene. Litt færre, 29 prosent, krysset også av for regionale kompetansehevede tiltak, for eksempel gjennom RVTS. Det er forholdsvis få, kun en fjerdedel, som krysset av for formell utdanning som en viktig kilde til kompetanse på tematikken. Det er også verdt å merke seg at de ulike nettressursene på listen oppleves som viktig bare av en begrenset andel respondenter.

Det er forholdsvis små geografiske forskjeller i besvarelsene, men vi ser at respondenter i storbyene og de mest sentrale kommunene vektlegger kompetansehevede tiltak i egen organisasjon sterkere enn øvrige respondenter og særlig de i de minst sentrale kommunene. Respondenter fra enheter med ansvar for introduksjonsprogram er mer tilbøyelige til å krysse av for viktigheten av kompetansetiltak i regi av både statlige og regionale aktører, enn respondenter i de andre tjenestene. I kommunal voksenopplæring vektlegges kompetansehevede tiltak i egen organisasjon noe sterkere enn i de øvrige tjenestene.

5.3 Hvordan foregår opplæringen?

Vi finner store variasjoner med hensyn til i hvilken grad de ulike opplærings- og integreringstjenestene har hatt systematisk opplæring på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Tabell 5.1 viser at så å si alle de som arbeider i enheter med ansvar for introduksjonsprogram sier at organisasjonen deres har hatt i hvert fall en eller annen form for opplæring. I videregående skoler for voksne, karrieresentre og mottaksskoler er det imidlertid

høye andeler som sier at organisasjonene der de jobber ikke har hatt noen typer opplæring omkring denne tematikken i det hele tatt.

Mest vanlig er bruk av informasjonsmateriell på nett, samt kortvarige kurs, seminarer/webinarer og workshops. Digitale opplæringsverktøy er mest utbredt blant de som jobber med introduksjonsprogram og annen flyktningetjeneste. Mer langvarig samlingsbaserte og nettbaserte etter- og videreutdanning forekommer i mindre grad, slik tabellen viser.

Tabell 5.1: Måter opplæring er gjennomført i organisasjonene for å sikre tilstrekkelig kompetanse om tematikken, i prosent etter tjenestetype (N=550).

	Komm voksenoppl	Intro	Flyktningtj	Mottaks-skole	VGS	VGS voksne	Karriere
Informasjonsmateriell på nett (video, brosjyrer og nettsider)	47.6	67.3	53.3	44.0	37.9	36.0	29.4
Kortvarige kurs, seminar/webinar og/eller workshop	51.5	61.4	48.9	38.0	51.5	28.0	26.5
Digitale opplæringsverktøy på nett	19.2	37.6	31.1	14.0	13.6	24.0	17.6
Samlingsbasert etter- og videreutdanning	5.7	6.9	4.4	12.0	12.1	8.0	5.9
Nettbasert etter- og videreutdanning ved universitet/høgskole	3.9	5.9	4.4	4.0	9.1	4.0	5.9
Langvarige kurs og/eller seminar/webinar	4.8	8.9	2.2	10.0	1.5	4.0	2.9
Ingen av disse	27.1	13.9	28.9	42.0	33.3	56.0	47.1

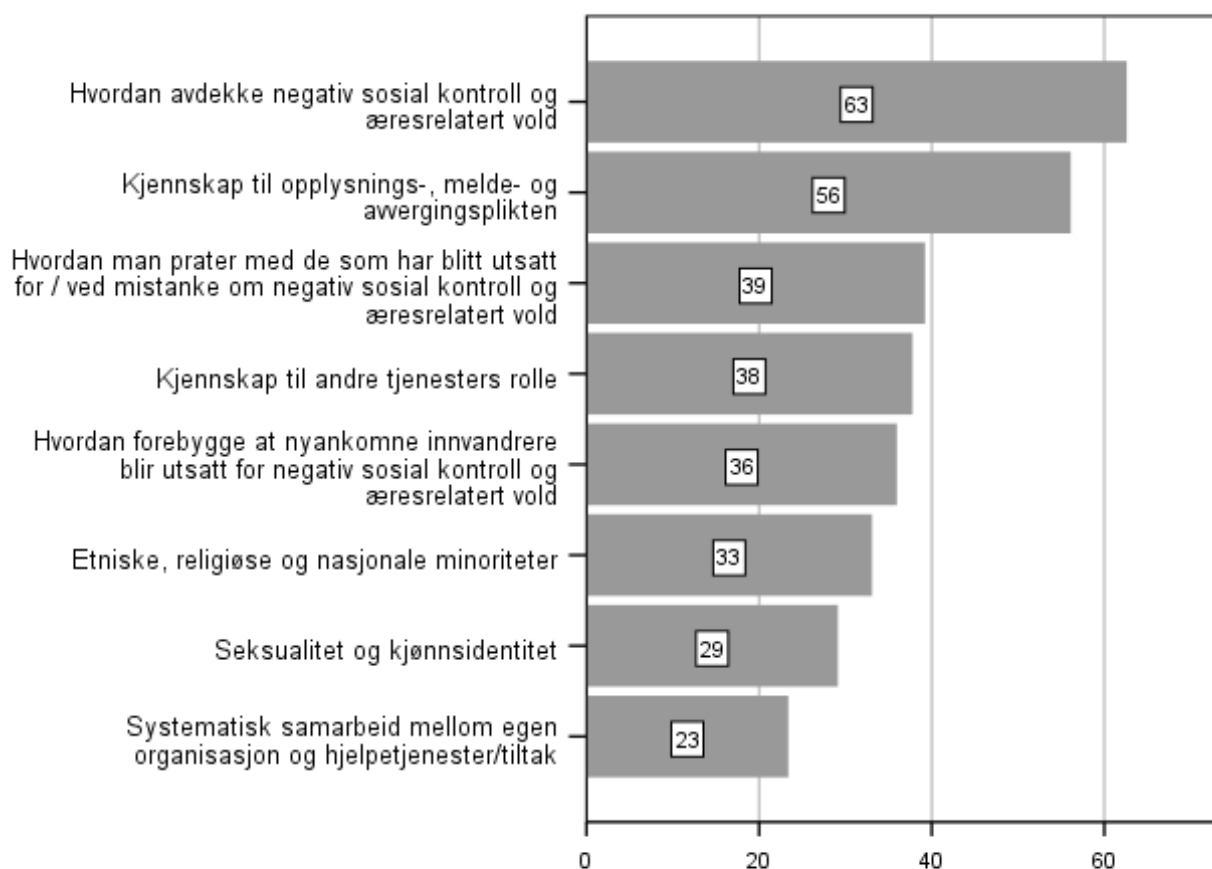
Mens bare 18 prosent av lederne sier organisasjonen deres ikke har gjennomført opplæring, er det 36 prosent av øvrige ansatte som hevder det samme. Dette tyder på at de ansatte kanskje ikke alltid er klar over opplæring som andre ansatte gjennomfører, mens ledelsen kan ha bedre oversikt over opplæringstiltakene gjennomført i organisasjonen.

De som arbeider i organisasjoner der det er gitt opplæring, er mye mer tilbøyelig til å bruke ulike veiledere som er utarbeidet. De uttrykker også oftere at de vet hvordan de skal handle etter å ha avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette kan indikere at opplæring gir resultater.

Nær halvparten, 49 prosent, av respondentene sier de selv ikke har deltatt i noen form for opplæring. Mønsteret for de ulike tjenestene ligner det vi fant i tabellen over, med tre fjerdedeler i videregående skoler for voksne som krysset av for ingen deltakelse, og 62 prosent ved karrieresentrene gjorde det samme. De som arbeider i enheter med ansvar for introduksjonsprogram befinner seg i den andre enden av skalaen. Her svarer 38 prosent at de ikke har deltatt i noen form for opplæring.

Hva slags type tematikk er så tatt opp i de ulike opplæringstiltakene som er gjennomført? Figur 5.2 viser svarfordelingen blant dem som selv har deltatt i en eller annen form for opplæring.

Figur 5.2: Typen opplæring respondentene sier de har deltatt i. Prosent av de som har deltatt i hvert fall i en eller annen form for opplæring, (N=278).

Avdekking av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er det temaet flest respondenter krysset av for, fulgt av kjennskap til opplysnings-, melde-, og avvergingsplikten. Blant de som hadde gjennomført opplæring, hadde godt over halvparten vært innom hvert av disse temaene. Mellom 30 og 40 prosent hadde fått opplæring i hvordan man snakker med de som er blitt utsatt, om andre tjenesters rolle, hvordan man forebygger at nyankomne blir utsatt, og om etniske, religiøse og nasjonale minoriteter. Seksualitet og kjønnsidentitet er en mindre fremtredende del av opplæring på tematikken, idet kun 29 prosent krysset av for dette temaet. Vi ser at en stor andel har hatt opplæring på tematikker som kan styrke både fenomenforståelsen og handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetansen. Samtidig er det en betydelig andel som ikke har hatt slik opplæring.

Vi ser at det er noen forskjeller mellom tjenestene i bredden på gjennomgåtte temaer, der de ansatte har mottatt opplæring. Ansatte i videregående skoler for voksne har dekket det største antallet av de opplistede temaene (3,3 i snitt), tett fulgt av ansatte i introduksjonsprogram. Ansatte i mottaksskoler/mottaksklasser (2,1 temaer i snitt) og i karrieresentre (kun 1,7 temaer) rapporterer derimot minst bredde i temaer dekket i opplæringen. Sammenlikner vi ledere og ansatte, ser vi at ledere har vært innom en større bredde av temaer (3,7 ulike temaer i snitt) enn øvrige ansatte (2,4). At bredden er større blant ledere kontra ansatte er forståelig om vi ser det i lys av det kvalitative materialet og den rolle- og ansvarsfordeling som er internt i tjenestene. Her fremgår det at ledere oftere har et større ansvar for henvisning og samhandling. At de også har gjennomgått opplæring innenfor flere av opplærings temaene er derfor logisk. En noe større bredde finner vi også i storbyene og sentrale kommuner (3,2) enn i mindre sentrale kommuner (2,6). Dette kan skyldes at opplæringstilbudene trolig vil være flere i de større byene enn i mindre distriktskommuner.

5.4 Midler til etterutdanning for lærere – er negativ sosial kontroll og æresrelatert vold et prioritert felt?

Et av de kompetansebyggende tiltakene som er tilgjengelig for skolerer tilskuddsordningen hos HK-dir til etterutdanning i form av desentralisert kompetanseheving av lærere og ledere i norskopplæring, grunnskole og videregående opplæring for voksne. Her åpnes det for å gi midler til bla. etterutdanningstiltak som tematiserer negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Tilskuddet overføres til statsforvalterne som fordeler dette etter innspill fra samarbeidsorgan til kommunene. Midlene gis over statsbudsjettet. Formålet med tiltaket er, slik det lar seg lese ut av tilsagnsbrevene til statsforvalterne, å stille midler til «rådighet til kompetansehevingstiltak for lærere og ledere som underviser voksne for slik å bidra til høy kvalitet i opplæringstilbudene gjennom å fornye og forbedre opplæringen» (HK-dir 2022). Målgruppen for midlene er lærere som gir opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A og/eller etter integreringsloven og/eller introduksjonsloven. Midlene er derfor direkte relevant som utgangspunkt for kompetanseheving på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere.

Kompetansetiltakene er ment å ta utgangspunkt i lokale behov knyttet til faglig og pedagogisk utvikling i henhold til de aktuelle læreplanene. Rammene for tiltaket er i tilsagnsbrevet definert i fire uprioriterte punkter. Ett av punktene er 'Utvikling av godt læringsmiljø', definert som følger: «slik som forebygging av mobbing og trakassering, inkludert utslag av negativ sosial kontroll» (HK-dir 2022).

I tillegg til intervjuer med de ulike tjenestene har vi gjennomført samtaler med fire av statsforvalterne for å se hvordan de forstår rammene og om det bevilges midler til etterutdanning opp mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Tre av de statsforvalterne vi har intervjuet forstår rammene for tiltaket slik dette er formulert i tilsagnsbrevet, dithen at etterutdanningstiltak på temaet negativ sosial kontroll *ikke* er gitt noen overordnet prioritet av HK-dir ved fordeling av midlene. Som en av statsforvalterne derfor sier: «Vi føler at vi ikke skal utfordre kommunene spesielt på dette» (Nr. 23, Statsforvalter)

En av informantene poengterer imidlertid at dersom negativ sosial kontroll hadde blitt fremhevet som viktig, hadde de vært *lojale* mot det. Men slik det er formulert, oppleves dette i større grad dit hen at det ikke forventes at statsforvalterne fremheve dette temaet spesielt i dialog med kommunene.

I det årlige tilsagnsbrevet for 2022 til statsforvalterne fra kommunal- og moderniseringsdepartementet er negativ sosial kontroll og æresrelatert vold ikke nevnt direkte. (KMD 2022) Det kommer mer indirekte frem under målet om å «forebygge vold og overgrep» (KMD 2022:9). Det er heller ikke knyttet noe rapporteringskrav til dette oppdraget. Slik de statsforvalterne vi har snakket med forstår dette, betyr det at de opplever at det ikke er forventet at de gir negativ sosial kontroll prioritet når etterutdanningsmidler fordeles.

Slik statsforvalterne forteller om ordningen, er det slik at det er kommunene som sender søknader om midler til etterutdanning, basert på sine lokale eller regionale behov for kompetanseheving. Dermed er det i realiteten kommunene som bestemmer hva de vil sette fokus på. Tre av de fire statsforvalterne vi intervjuet formidler at de ikke har tildelt etterutdanningsmidler til tiltak som har hatt fokus på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold siste år. Hos den fjerde statsforvalteren har de imidlertid tildelt midler til tiltak på dette området i tre bykommuner. I tillegg er midler gitt til tiltak i form av læringsmiljø, men der det ligger implisitt i dette at de også jobber med negativ sosial kontroll. Her gir imidlertid informanten uttrykk for at det ikke alltid er like lett å krysse av for om midler er gitt til tiltak som favner negativ sosial kontroll, idet midlene kan gå til tiltak som går litt bredere ut.

I tilsagnsbrevet til statsforvalterne for tilskudd til kompetansehevingstiltak for lærere og ledere i norskopplæring, grunnskole og videregående opplæring for voksne i 2022, vises det imidlertid til

negativ sosial kontroll under punktet om 'rammer for tiltaket'. Her nevnes negativ sosial kontroll som et av flere områder tiltakene skal gi kompetanse på (kommunal- og moderniseringsdepartementet 2022).

Statsforvalterne tolker imidlertid ikke det at kommunene i liten grad søker om midler til etterutdanningstiltak rettet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, som et uttrykk for at kommunene ikke synes tematikken er viktig. En informant understreker også den viktige signaleffekten det kan ha, at kommunene har mulighet til å søke om etterutdanningsmidler til å kvalifisere på dette området. Vedkommende informant poengterer at det er «viktig med de små midlene som er, det er viktig at HK-dir skriver at det skal undervises i, at det skal settes på agendaen, for det gjør det mer legitimt å gjøre det» (Nr. 21 Statsforvalter)

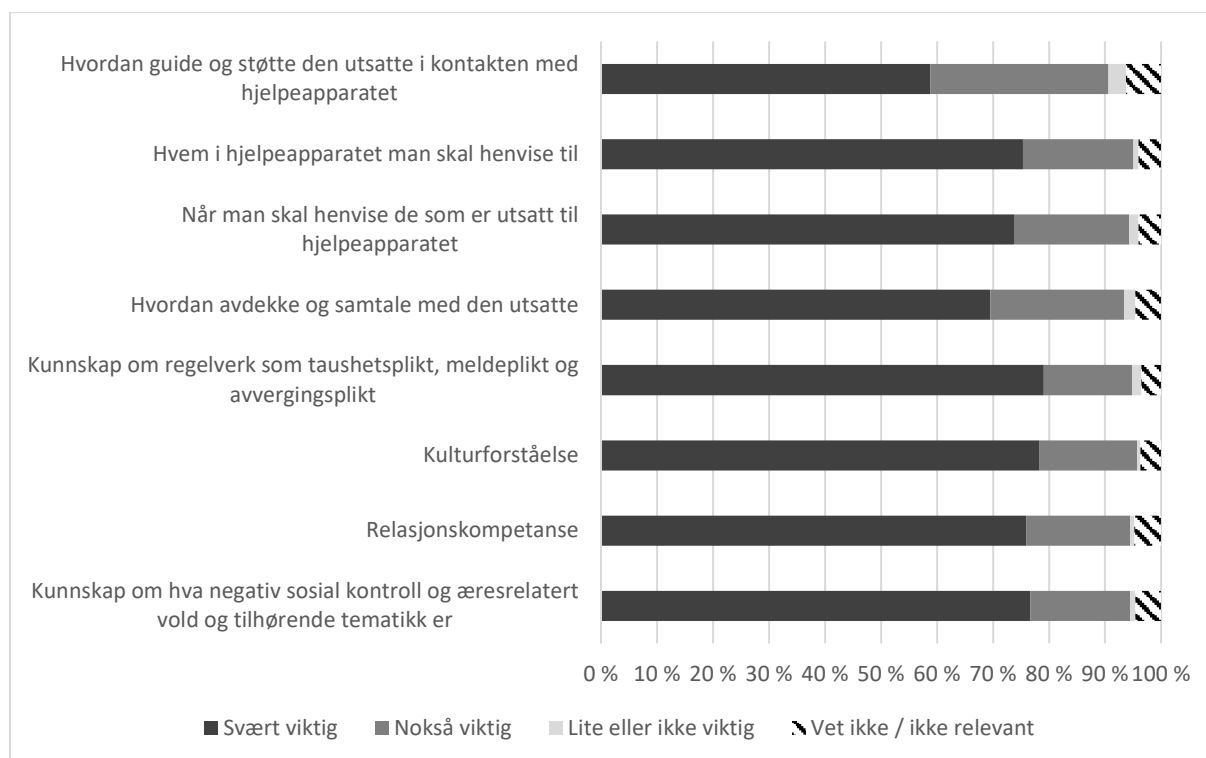
Å løfte frem temaet, slik det gjøres i forbindelse med disse etterutdanningsmidlene, vil særlig kunne være viktig der skoler og lærere kanskje ikke gir kompetanse på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere høyeste prioritet.

5.5 Hvilken kompetanse blir ansett å være viktig?

For å få en oversikt over hvilken type kompetanse ansatte innenfor opplærings- og integreringstjenestene opplever som relevant i sitt arbeid med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, utarbeidet vi til spørreundersøkelsen et spørsmålsbatteri der ulike typer kompetanse inngikk. Deretter ble respondentene spurt hvor viktig det er at deres organisasjon besitter disse. I kapittel 4 har vi allerede vært inne på hvordan respondentene vurderte viktigheten av kulturforståelse og relasjonskompetanse, men her blir denne typen kompetanse også målt opp mot andre former for kompetanse. Batteriet inneholder spørsmål både om fenomenforståelse, så vel som handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse.

Det mest interessante her er hvor viktig respondentene opplever at *alle* de ulike former for kompetanse er (se 5.3). Så og si alle respondentene, mer enn 90 prosent, mener at det enten er svært eller nokså viktig at organisasjonen besitter alle de typene kompetanse som vi spurte om. Nesten ingen svarte 'lite eller ikke viktig', men en del svarte 'vet ikke' eller 'ikke relevant' som det fremgår av figuren. Det er riktignok noen nyanseforskjeller i andelen som svarte 'nokså viktig' i stedet for 'svært viktig'. For eksempel fant vi en litt lavere andel som svarer 'svært viktig' når det gjelder guiding gjennom hjelpetjenestene enn for de andre formene for kompetanse.

Figur 5.3: Syn på graden av viktighet at organisasjonen har ulike typer kompetanse på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=544).

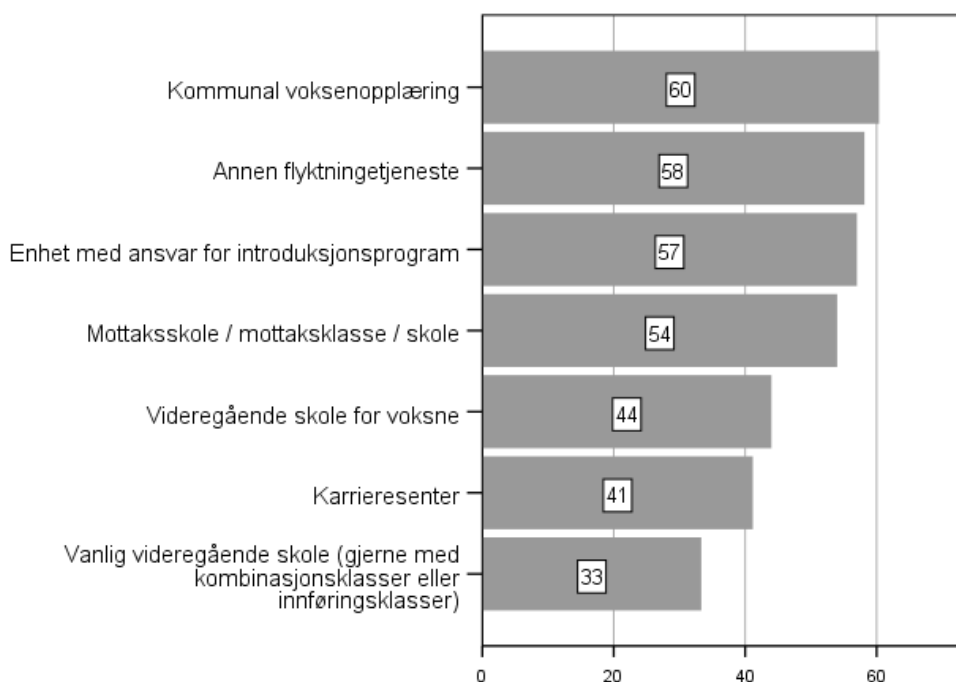
Sammenlikner vi dette med Sentios studie som blant annet omfattet politi, UDI og barne- og ungdomspsykiatri, er det der særlig fenomenforståelsen som trekkes frem som særlig viktig kompetanse. Dette gjelder særlig i politiet. Informantene i UDI trekker her frem også samtaleteknikk i tillegg til hvilke instanser de skal kontakte når de avdekker vold og overgrep. For informantene i BUP er det viktigst å snakke med barn og foreldre, om temaene. (Sentio 2020).

Selv om man synes slike ulike typer kompetanse er viktig, er det ingen automatikk i at man dermed synes alle i organisasjonen nødvendigvis må besitte høy kompetanse, og ei heller nødvendigvis en basiskompetanse på tematikken. I ett av spørsmålene i undersøkelsen spurte vi: 'Vil det være hensiktsmessig å stille krav til at ansatte i tjenester som jobber med nyankomne innvandrere må gjennomføre et kurs for å sikre en basiskompetanse på tematikken om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?'. Her kunne respondentene gi flere svar slik at prosentandelen overstiger 100. Godt over halvparten av respondentene (54 prosent) mener at det bør være krav om at *alle* ansatte i tjenester som jobber med nyankomne innvandrere skal gjennomføre et kurs for å sikre en slik basiskompetanse. Færre (15 prosent) mener at lederne skal gjennomføre et slikt kurs, mens 43 prosent synes de kategorier ansatte som oftest kommer i berøring med tematikken, skal gjennomgå slik opplæring. Kun 2 prosent anser slike kurs som unødvendige, mens 8 prosent er usikre.⁶⁸

Figur 5.4 viser andelen i de ulike tjenestene som mener *alle* ansatte må gjennomgå kurs.

⁶⁸ Prosentandelene summerer seg opp til mer enn 100 prosent fordi det var mulig å gi flere svar (for eksempel både at lederne og ansatte som oftest kommer i berøring med tematikken skal kurses).

Figur 5.4: Andel som mener det er hensiktsmessig å stille krav om at alle ansatte i tjenester som jobber med nyankomne innvandrere må gjennomføre et kurs for å sikre en basiskompetanse om tematikken, etter tjenestetype, i prosent (N=545).

Høyest andel finner vi i kommunal voksenopplæring, de som arbeider med introduksjonsprogrammer og annen flyktningetjeneste. Lavest opplutning om obligatorisk kursing finner vi i videregående skoler og karrieresentre. Ledere er noe mer skeptiske til obligatorisk opplæring for alle, støttes av 51 prosent vs. 56 prosent blant øvrige ansatte. Dette tyder på at ansatte i noen tilfeller etterspør mer kompetanse enn det lederne i organisasjonen finner det hensiktsmessig å tilby

Et viktig spørsmål er hvem i organisasjonen som skal ha kompetanse på tematikken og hvilken kompetanse de ulike medarbeiderne skal ha. Lærerne vi intervjuet i voksenopplæringen mente for eksempel at alle bør ha fenomenforståelse, samtidig som ikke alle nødvendigvis trenger å ha handlings- og henvisningskompetanse. Noen peker på en form for arbeidsdeling lærerne imellom som en egnet modell, der kun noen utvalgte ansatte besitter slik handlings- og henvisningskompetanse. Andre kunne peke på utfordringer med en slik arbeidsdeling. Høy arbeidsbelastning for noen utvalgte kan lett bli resultatet på steder der det avdekkes mange tilfeller. En lærer som hadde fått 'rollen' som skolens kapasitet på handlings- og henvisningskompetanse, ga for eksempel uttrykk for at dette ikke var så hensiktsmessig der, fordi arbeidsmengden var blitt for stor. Som hun sier:

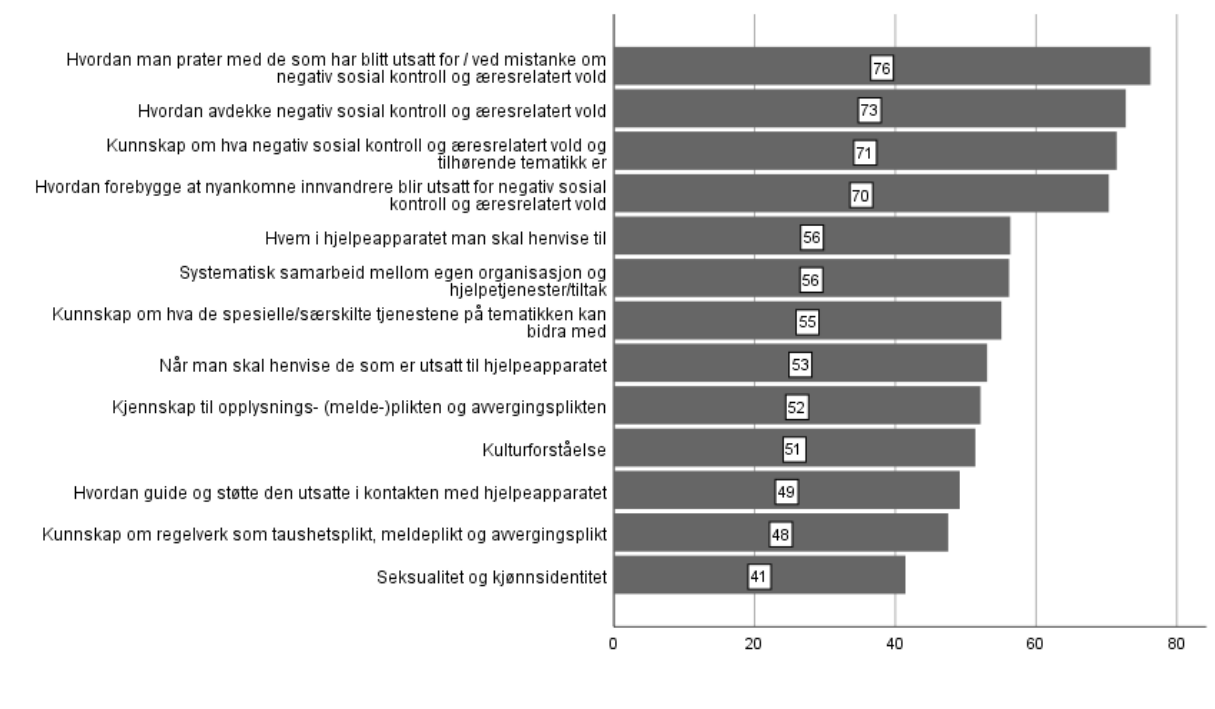
Vi trenger at ledelsen ser viktigheten av at alle lærerne har såpass fenomenforståelse at de kan fange det opp og ta tak i det og vite hva de skal gjøre når en elev kommer og ikke alltid sende sakene til meg. Det er altfor belastende, når det verken er noen briefing eller debriefing. Det stopper av seg selv [...] Det er litt farlig når alt bare blir en person [...] man blir den ene viktige personen for det sårbare mennesket, det blir for vanskelig. Det må være et samarbeid. (Nr. 9 lærer og veileder i voksenopplæringen)

Som informanten peker på, kan det lett bli for sårbart å samle handlings- og henvisningskompetanse på én eller noen få personer. De vil også ofte måtte jobbe mer for å sette seg inn i sakene, gitt at de ikke har den bakgrunnsinformasjonen som eksempelvis elevens lærer sitter med.

5.6 Opplevde kompetansemangler og behovet for mer kompetanse

En stor andel i opplærings- og integreringstjenestene opplever, som vi har sett tidligere, at de har tilstrekkelig kompetanse på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Idet vi spurte om mer konkret tematikk ('På hvilke områder har din organisasjon behov for mer kompetanse?')⁶⁹, er det likevel et stort flertall som uttrykker at det er behov for mer kompetanse i organisasjonen (se Figur 5.5).

Figur 5.5: Synspunkter på hvor egen organisasjon trenger mer kompetanse, i prosent (N=547).

På topp kommer behovet for mer kompetanse når det gjelder hvordan man prater med de som har blitt utsatt, mer enn tre av fire gir uttrykk for et slikt behov. Tett bak kommer et ønske om mer kompetanse på hvordan man avdekker negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Likeledes er det ønske om mer kunnskap om hva som ligger i tematikken. Forebygging er det fjerde temaet som peker seg ut, 70 prosent av respondentene har også krysset av for dette. I kapittel 4 så vi at de som jobber med opplæring synes det er vanskelig å få til verdiendringer. Dette kan være en grunn til at forebygging kommer såpass høyt på listen.

Alt dette peker mot et uttrykt ønske om mer fenomenkunnskap. Men det er høye prosentandeler som ser behov for økt kompetanse også på alle de andre områdene som er listet opp i dette spørsmålet, både på henvisings- og samhandlingskompetanse. Mer enn halvparten krysset for eksempel av for behov for mer kompetanse på samarbeidet mellom egen organisasjon og hjelpetjenestene, samt på regelverket omkring tematikken. Lavest på listen kommer mer kunnskap om seksualitet og kjønnsidentitet som del av denne tematikken, 41 prosent krysset av for dette. Kun fire prosent av respondentene sier de har nok kompetanse på tematikken.

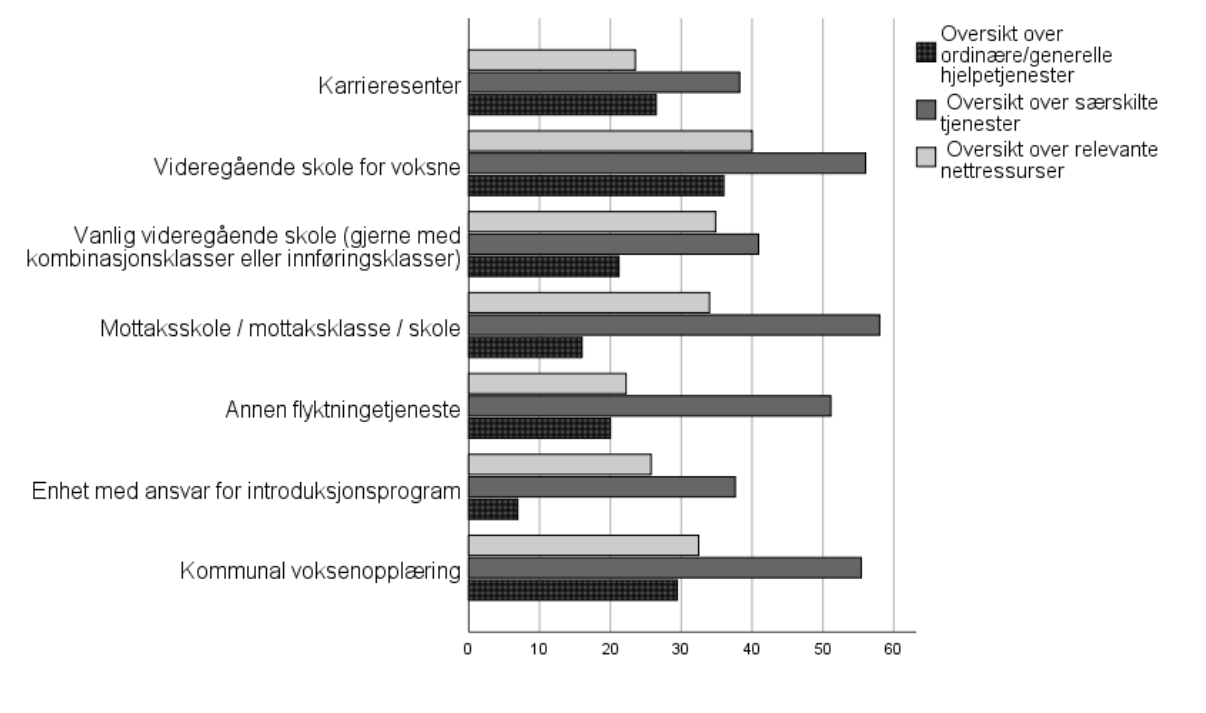
⁶⁹ Vi stilte spørsmålet i to ulike spørsmål. Her er de slått sammen i én figur.

Det er forholdsvis like svar i de ulike tjenestene, og heller ikke store forskjeller mellom ledere og andre ansatte eller geografiske forskjeller. Vi ser dette som et tydelig signal om at behovet for mer kompetanse er stort på tvers av tjenester, funksjoner og geografi.

I et eget spørsmål spurte vi om i hvilken grad aktører i opplærings- og integreringstjenestene opplever at det er områder der de mangler tilstrekkelig oversikt over ulike typer ressurser i arbeidet med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I Figur 5.6 fremgår det at dette i særlig grad gjelder oversikt over de særskilte tjenestene på tematikken. Det er respondenter i mottaksskoler/-klasser, i kommunal voksenopplæring og i videregående skoler for voksne som særlig rapporterer at de mangler en slik oversikt. Det er da også innenfor disse tjenestene at flest tilfeller av negativ sosial kontroll avdekkes. Det er samtidig noe variasjon når det kommer til i hvilken grad respondentene synes de mangler oversikt over de ordinære hjelpetjenestene (politi, kritesenter, barnevern mfl.). Her er andelen høyest i videregående skole for voksne og kommunal voksenopplæring.

Respondentene i videregående skoler er mest tilbøyelig til å si de ikke har tilstrekkelig oversikt over relevante nettressurser. Ledere synes jevnt over at de har mer tilstrekkelig oversikt på alle disse områdene enn det andre ansatte gjør. Vi fant imidlertid ingen systematiske geografiske forskjeller.

Figur 5.6: Opplevelse av manglende oversikt over ulike ressurser innenfor tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, etter tjenestetype (N=552).

Når det gjelder bruk av nettressurser, kommer det i de kvalitative intervjuene frem at flere er inne på særlig sidene til IMDi og har nytte av disse, samtidig som de oppfattes som krevende å navigere i. Som rektoren på voksenopplæringen i en større by opplever det:

Nettsidene til Kompetanse Norge, HK-dir og IMDi er litt vanskelig å navigere på. Hvis de skal gjøre noe, så tenker jeg at de kan lage en struktur på nettsidene så man lett kan finne frem til ting og henvise til det når de trenger hjelp. (Nr.15 Rektor voksenopplæring)

5.6.1 Holdningsskapende arbeid i enheter med ansvar for opplærings- og integreringstjenester

En ting er hvilke kompetansebehov som eksisterer blant aktører innenfor de ulike tjenestene. Et litt annet spørsmål er hvilke holdninger de enkelte tjenesteansatte har til *hva* det er behov for kompetanse på. Skal kompetansetiltak nå frem, må de også oppleves som viktige av de det er rettet mot.

Som et eksempel vil vi trekke frem et sensitivt tema som bringes på banen av aktører utenfor opplærings- og integreringstjenestene, og det gjelder holdninger til LHBITQ.

Dette reflekteres det rundt både hos en informant som jobber med *Skeiv kompetanse* gjennom en organisasjon for skeive og en informant fra en av statsforvalterne, som har oppgaver knyttet opp mot fordelingen av midler fra HK-dir til etterutdanning for lærere.

Vi tar noen ganger kontakt med ansatte og sier at dere har skeive flyktninger, det er behov for å snakke om dette temaet, vi får tilskudd fra IMDi til å prate om dette temaet, så dere trenger ikke betale noe, det er gratis, vi reiser til dere, men så får vi ingen svar. (Nr. 25 Informant, organisasjon for skeive)

Informanten fortsetter:

Det kan være vanskelig å reise til noen steder fordi lærere sier at det ikke er behov for det. De (red.mrk. Lærere som sier nei) er få, men de er der [...] når vi snakker med mottaker kan de si at det er ingen behov for kompetanseheving [...] det burde være obligatorisk med kompetanseheving på dette området [...] folk som kommer til Norge er veldig sårbare [...] dette kan gjøre det vanskeligere å integrere [...] jeg har også møtt lærere som er veldig ubehagelige, dessverre, de er få personer, men de er der [...] vi har opplevd at lærere sitter der mens vi informerer om homofile og de signaliserer at de selv ikke ønsker at tematikken tas opp, men at det er fordi administrasjonen ønsker det, men ikke læreren selv [...] lærerne gjør slik [...] (red.merk. informanten sukker og trekker på skuldrene) [...] jeg har også måttet be lærere gå ut fordi de sendte negative signaler til klasserommet [...] lærere kan for eksempel også si at vi må vise respekt for homofobe holdninger som kommer opp i klasserommet [...] og da sier jeg nei nei nei [...] du er lærer du kan ikke [...] det påvirker andre i klasserommet veldig negativt. (Nr.25 Informant, organisasjon for skeive)

Transpersoner fremheves som spesielt utsatt på flere måter. Særlig gjelder det skifte fra han til henne. Informanten fra den nevnte organisasjonen har opplevd at heller ikke ansatte i tjenester bruker riktig pronomen, men omtaler personene som '*han*' i stedet for '*hun*'. Dette oppleves ifølge informanten som vanskelig for de det gjelder.

Den samme opplevelse av motstanden mot å undervise om kjønnsidentitet i skolen generelt kommer også til uttrykk hos en informant hos en av landets statsforvaltere. På spørsmål om informanten har inntrykk av at opplæring på området negativ sosial kontroll overfor skeive er noe det ikke er bruk for, svarer informanten hos en av statsforvalterne:

Det er ganske stor motstand mot bare å undervise i grunnskolen om skeive, barn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk [...] jeg tenker at det er mye fordommer [...] jeg tror at det er vanskeligere å være skeiv hos oss [...] og at skolene tenker jeg kanskje ikke tar det helt på alvor [...] jeg tror ikke at de tar det nok opp og at de bagatelliserer litt sånne ting [...] men jeg tror nok skolene har blitt bedre [...] men noen synes nok man gjør for mye ut av det [...] vi har jo hatt mange diskusjoner (Nr. 21 Informant statsforvalter)

På spørsmål til samme informant om hun har inntrykk av at skolene tar i bruk de ressurser som ligger i det å bruke *Skeiv Verden* eksempelvis til å informere om skeives situasjon, svarer hun at:

Det vet jeg faktisk ikke, jeg tror de er dårlig til det. Vi har jo en rystende undersøkelse fra vårt fylke om at skeive opplever det som mye vanskeligere enn resten av landsdelen [...] det er en ekstra uro her [...] Jeg tror skolene ligger nesten enda dårligere an her enn på annen type negativ sosial kontroll. Det jeg vet er at minoritetsrådgiverne har vært opptatt av å løfte frem at dette er ikke bare noe som finnes i innvandrer miljøer, men i mange religiøse miljøer [...] at man glemmer litt det. (Nr. 21 Informant Statsforvalter)

Informanten viser også til at hun opplever at større kommuner gjør mer enn mindre kommuner. De oppleves som mer profesjonelle på dette.

Dette summerer opp til at det ikke bare er viktig å bygge opp kompetanse knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold overfor skeive. Det er også viktig å jobbe med holdninger og formidle at dette er viktig og hvorfor det er viktig. Det klimaet som vi her finner knyttet til det å drive kompetanseheving rundt negativ sosial kontroll rettet mot LHBTIQ+, kan resultere i at det en del steder rettes mindre oppmerksomhet mot dette tema. Det kan bidra til å forsterke ikke bare den stigmatisering denne gruppen allerede opplever mange steder, men også til å usynliggjøre gruppen gjennom å gjøre det mer utrygt å være åpen om sin seksuelle orientering. Dette innebærer at negativ sosial kontroll og generelt negative holdninger til denne gruppen, har noen andre dimensjoner ved seg enn negativ sosial kontroll rettet mot andre grupper.

5.7 Kjennskap til og bruk av ulike typer ressurser på tematikken

5.7.1 Kjennskap til særskilte og ordinære hjelpetjenester

I kapittel 4 så vi på i hvilken grad de ulike aktørene samarbeider med andre aktører på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er imidlertid ikke gitt at alle har kjennskap til de ulike aktørene, og dermed oversikt over hvem man potensielt kan henvise til, få hjelp fra eller samarbeide med på andre måter rundt denne tematikken. I Figur 5.7 får vi et innblikk i hvorvidt folk i opplærings- og integreringstjenestene kjenner til slike særskilte og ordinære hjelpetjenester på tematikken. Her kommer det frem at kjennskapen til andre slike potensielt relevante aktører på feltet, er temmelig begrenset. Det er kun RVTS av de inkluderte aktørene som et flertall rapporterer kjennskap til. Forholdsvis mange, fire av ti, kjenner også til minoritetsrådgiverne. IMDis fagteam mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er kjent blant 35 prosent og er noe mer kjent blant våre respondenter enn Kompetanseteamet. Kjennskapen til frivillige organisasjoner på feltet er imidlertid forholdsvis begrenset, kun én av fem oppgir slik kjennskap.

Figur 5.7: Prosentandel som oppgir kjennskap til ulike ressurser på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, (N=534).

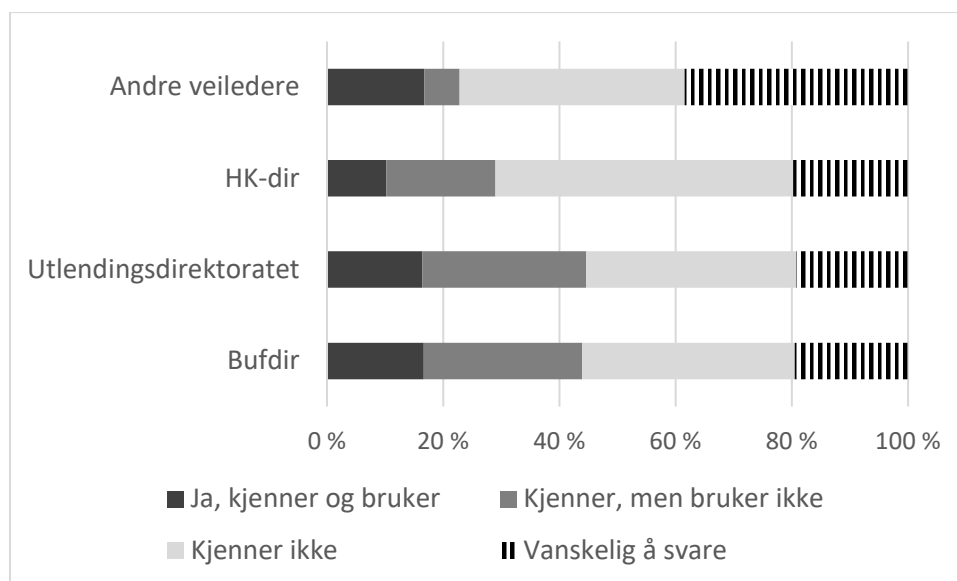
Ledere oppgir en betydelig større bredde i kjennskap til andre tjenester enn øvrige ansatte. I snitt oppgir de kjennskap til én tjeneste mer enn de øvrige ansatte. Særlig innenfor opplæringstjenestene er det da også først og fremst ledelsen som får saker henvist fra lærere, og med det ansvar for å henvise videre. Dette vil naturlig nok gi dem økt erfaringsbasert kunnskap om relevante tjenester. Respondenter i enheter med ansvar for introduksjonsprogram og annen flyktningetjeneste peker seg ut med høyest kjennskap til slike ressurser. Respondenter fra mottaksskoler/-klasser kommer her klart lavest. De andre plasserer seg omtrent på midten. Resultatene peker i sum på et tydelig potensiale for bedre kjennskap til omkringliggende hjelpetjenester.

5.7.2 Kjennskap til og bruk av veiledere på tematikken

Det finnes som nevnt i innledningskapitlet ulike veiledere på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, blant annet veiledere som er utarbeidet av IMDi, HK-dir og Bufdir, (se kapittel 1 for en oversikt). Figur 5.8 viser hvorvidt respondentene i undersøkelsen kjenner og bruker disse veilederne.⁷⁰ Det er, som vist i figuren nedenfor, veldig få som både kjenner og bruker dem. Færre enn halvparten av respondentene sier at de kjenner til hver av disse veilederne, mens kun 29 prosent for HK-dir-veilederens vedkommende.

⁷⁰ I spørreskjemaet ble det ikke presisert hvilke konkrete veiledere det var snakk om. Spørsmålet lød som følger: «Har dere kjennskap til og bruker dere veiledere på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som er utarbeidet av de følgende?» med svarkategoriene: 1. Bufdir, 2. Utlendingsdirektoratet, 3. HK-dir; 4. Andre.

Figur 5.8: Andel respondenter som sier de kjenner til og bruker diverse veiledere på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, (N=528).

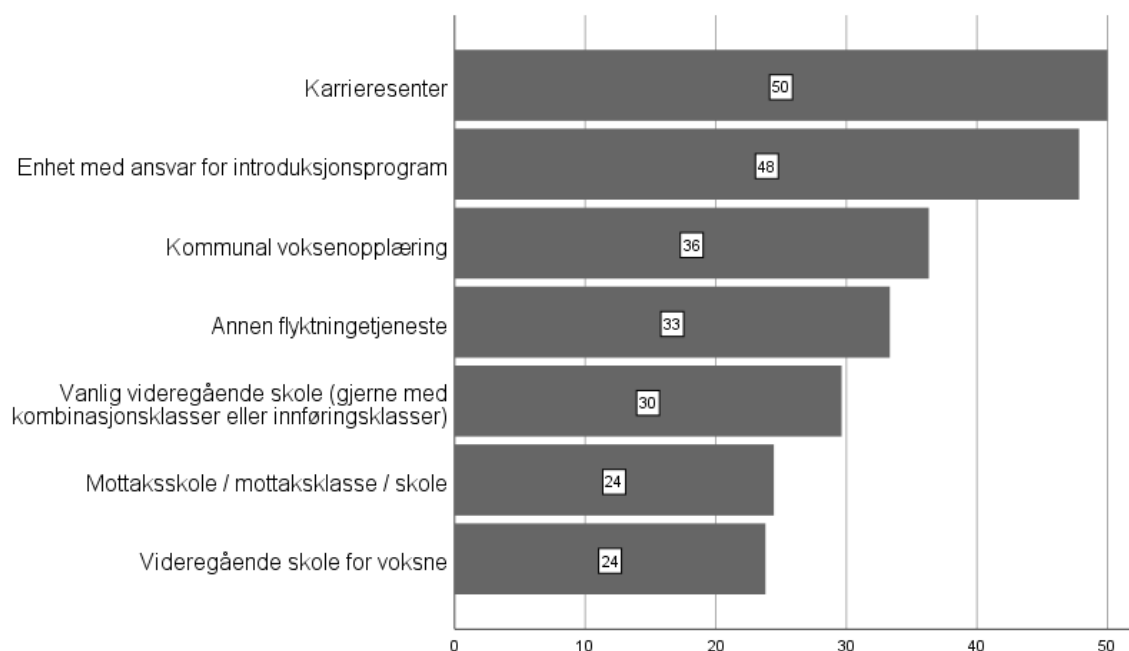
Det er store forskjeller mellom tjenestene med hensyn til hvilke veiledere de bruker og kjenner. Mest bruk av både Bufdirs og Utlendingsdirektoratets veiledere finner vi i enheter med ansvar for introduksjonsprogram, men også der sier kun henholdsvis 33 og 28 prosent at de bruker disse. Mest bruk av HK-dirs veiledere rapporteres blant respondenter i karrieresentrene og kommunal voksenopplæring, men andelen er lav også for disse, med 16 prosent. Vi ser altså at kjennskapen til og bruken av disse er begrenset, selv om veiledere kan være en ressurs og bidra til å trygge ansatte når det gjelder handlings- og henvisningskompetanse. Det tyder på at det innenfor kompetansehevende tiltak kan være viktig å gjøre disse mer kjent, og kanskje også fokusere på hvordan de kan brukes inn i den hverdagsopplærings- og integreringstjenestene står overfor.

5.7.3 Kjennskap til og bruk av Handlingsplanen

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har vært tematisert innenfor flere nasjonale handlingsplaner. Noen av disse ble det kort vist til i kapittel 1. Arbeidet har hatt ulik departemental forankring. Felles har vært realisering av tiltak innenfor forskjellige definerte tiltaksområder for blant annet å styrke rettsvern og oppfølging av personer utsatt for negativ sosial kontroll, kjønnslemlestelse, tvangsekteskap og æresrelatert vold. Kjennskap til handlingsplanene kan derfor gi verdifull kunnskap som kan komme til nytte både når fenomenet skal avdekkes, og i den videre handlings-, henvisnings- og samhandlingsfasen. Vi har derfor spurt respondentene om kjennskap til handlingsplanene på tematikken.

Det viser seg imidlertid at kjennskapen til disse handlingsplanene er begrenset blant våre respondenter innenfor opplærings- og integreringstjenestene. I surveyen gir kun 7 prosent av respondentene uttrykk for at de har god kjennskap til den nåværende handlingsplanen (*Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021-2024)*) eller tidligere handlingsplaner på tematikken. Nesten en av tre er imidlertid enten *godt kjent* (7 prosent) eller *noe kjent* (25 prosent) med handlingsplanen(e). Videre er det en tredjedel (34 prosent) som har hørt om, men er lite kjent med disse handlingsplanene, mens nær en fjerdedel (24 prosent) har ikke engang hørt om dem. De resterende 11 prosent svarte 'vanskelig å svare – ikke aktuelt'. Denne siste kategorien er ikke tatt med i Figur 5.9 som viser andelen i de ulike tjenestene som enten svarte at de er godt kjent eller noe kjent med handlingsplaner på tematikken. Dette vitner om betydelige forskjeller mellom de ulike tjenestene. Det er respondenter i karrieresentrene som gir uttrykk for best kjennskap til handlingsplanene på tematikken. Tett bak kommer respondentene i enhetene med ansvar for introduksjonsprogram. Igjen er det ansatte i videregående skoler for voksne og mottaksskoler/-klasser som scorer lavest.

Figur 5.9: Andel av respondentene som oppgir at de er godt kjent eller noe kjent med nåværende eller tidligere handlingsplaner på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, (N=451).

Ledere oppgir i betydelig større grad enn andre ansatte at de har kjennskap til handlingsplanene. Dette kan ha sammenheng med at ledelsen i større grad har et overordnet ansvar for å følge opp nasjonale retningslinjer. Geografiske forskjeller er helt minimale.

Det samme spørsmålet ble i 2019 stilt til ansatte i særskilte og ordinære hjelpetjenester på denne tematikken (Leirvik mfl. 2019:86). I de særskilte tjenestene var det naturlig nok mye bedre kjennskap til handlingsplanene. Sammenlignet med de ordinære hjelpetjenestene, er kjennskapet til handlingsplanene betydelig lavere i opplærings- og integreringstjenestene. Mens altså bare 7 prosent av våre respondenter sa de er godt kjent med handlingsplanene, var tilsvarende andel i de ordinære hjelpetjenestene 26 prosent. Ytterligere 47 prosent sa de var *noe* kjent med planen (mot 25 prosent i vår undersøkelse).

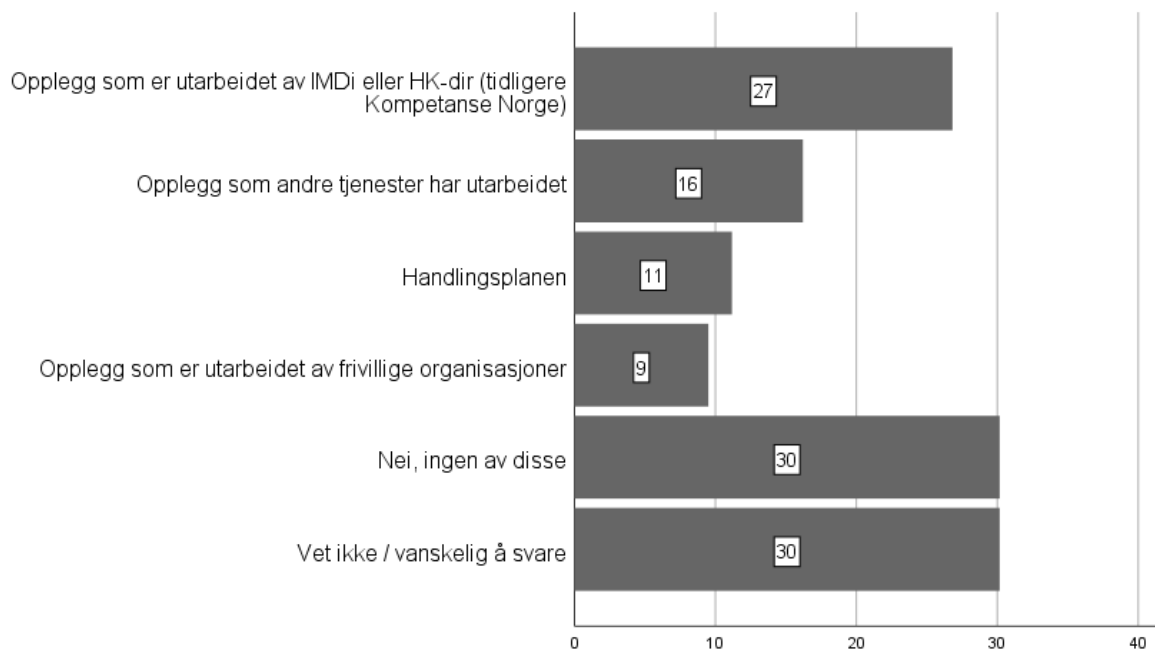
Selv om en del i opplærings- og integreringstjenestene tross alt har kjennskap til handlingsplanene, er det ikke gitt at de bruker denne aktivt. I spørreundersøkelsen fremkommer det at kun 11 prosent av respondentene sier at de bruker den i eget arbeid på tematikken, mot over 50 prosent i det ordinære hjelpetjenestene i undersøkelsen referert til over som sier de bruker den *noe*. Andelen er høyest blant ansatte i enheter med ansvar for introduksjonsprogram (16 prosent) og kommunal voksenopplæring (13 prosent). Sett i relasjon til figuren over er det interessant å merke seg at *ingen* av de som er ansatt i karriereveiledning krysset av for at de bruker handlingsplanen i eget arbeid. Lederne bruker som forventet handlingsplanene mer aktivt enn andre ansatte (17 vs. 7 prosent). Det er også klare geografiske forskjeller. Høy grad av sentralitet går sammen med mer bruk av handlingsplanen. Selv i storbyene, der bruken av handlingsplanen er høyest, er det imidlertid heller ikke her mer enn 22 prosent som oppgir bruk av denne i eget arbeid.

5.7.4 Bruk av andre ressurser for å øke kompetansen på tematikken

Det er utarbeidet flere ressurser som kan brukes i arbeid på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, jmfør kapittel 1. Figur 5.10 viser andelen som svarer at de bruker ulike slike opplegg. Vi har også tatt med handlingsplanen i figuren til sammenligning. En svært høy andel, nesten en tredjedel, syntes det var vanskelig å svare på spørsmålet. En tilsvarende andel svarte

at de ikke bruker noen av oppleggene. De vanligste ressursene som blir brukt er opplegg utarbeidet av statlige aktører (IMDi, HK-dir), fulgt av opplegg som andre tjenester har utarbeidet. Relativt få oppgir å bruke opplegg utarbeidet av frivillige organisasjoner.

Figur 5.10: Andel som oppgir bruk av ulike ressurser i arbeid på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i prosent (N=537).

Vi ser at det også her er store forskjeller mellom tjenestene. For opplegg utarbeidet av IMDi/HK-dir, benyttes dette igjen i størst grad av ansatte i enheter med ansvar for introduksjonsprogram, hvor 38 prosent oppgir å bruke slike opplegg. Disse etterfølges av kommunal voksenopplæring (29 prosent), mens ansatte i mottaksskoler/-klasser (10 prosent) og videregående skoler for voksne (8 prosent) er minst tilbøyelige til å bruke slike opplegg. Ledere skiller seg ut med mye mer bruk av denne typen opplegg (35 prosent) enn øvrige ansatte (21 prosent). Jo mer sentral en kommune, jo mer sannsynlig er det at de bruker IMDi/HK-dir sine ressurser.

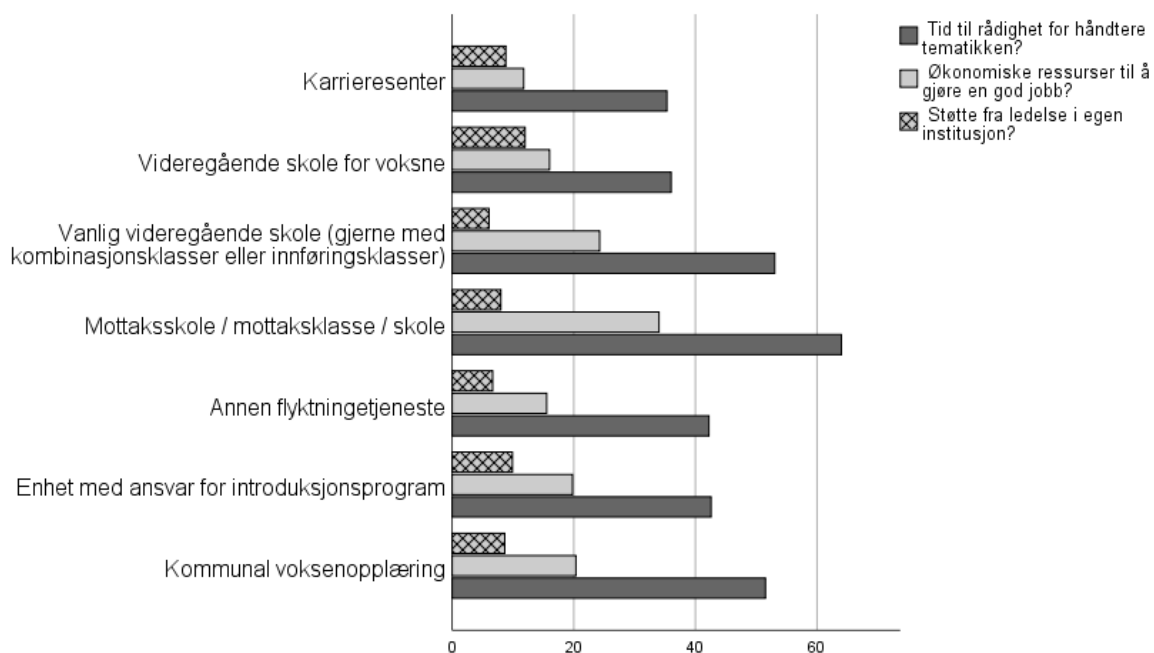
5.8 Tid, økonomiske ressurser, støtte fra ledelse

Vi har nå gått gjennom kjennskap til og bruk av ressurser som kan ha betydning for håndtering av saker vedrørende negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenestene. Tre forutsetninger for å kunne håndtere saker vedrørende negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er imidlertid også tid til rådighet, økonomiske ressurser til å gjøre en god jobb, og støtte fra ledelsen i egen institusjon. Spørreundersøkelsen gir svar på hvorvidt respondentene opplever at de *ikke* har tilstrekkelig av hver av disse, og resultatene for de ulike tjenestene er illustrert i Figur 5.11. Blant de tre ressursene, er det tilstrekkelig med *tid* det tilsynelatende skorter mest på, og tidspresset ser ut til å være størst i mottaksskoler/-klasser, fulgt av videregående skoler og voksenopplæring. For de fleste tjenestene synes ikke mangel på økonomiske ressurser å være en særlig stor utfordring når det gjelder å håndtere tematikken, selv om dette ser ut til å gjøre seg noe gjeldende både i mottaksskolene/-klassene og i de vanlige videregående skolene.

I alle tjenestene ser det videre ut til at ledelsen i all hovedsak gir tilstrekkelig støtte til sine ansatte i håndteringen av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette samsvarer godt med funn fra intervjuene som ble presentert i kapittel 4. Informantene fortalte at de ofte melder videre til sin leder dersom de avdekker tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Hvorvidt lederen

tar håndterings- og henvisningsansvaret videre, eller om det er et samarbeid mellom leder, lærer og andre ressurser på huset, som rådgiver, minoritetsrådgiver, varierer imidlertid.

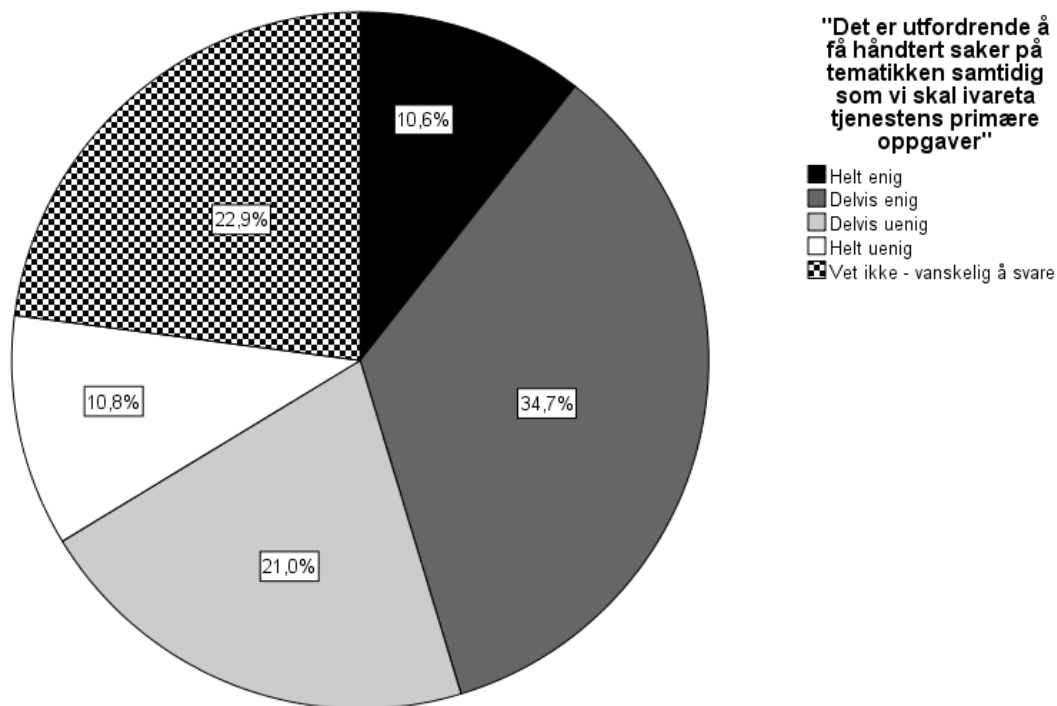
Figur 5.11: Andel respondenter i ulike tjenester som oppgir at de ikke har tilstrekkelig av ulike typer ressurser til å håndtere tematikken, i prosent (N=552).

Med unntak av at respondenter i byene noe oftere gir uttrykk for utilstrekkelige økonomiske ressurser, finner vi ikke vesentlige geografiske forskjeller i besvarelsene på disse spørsmålene.

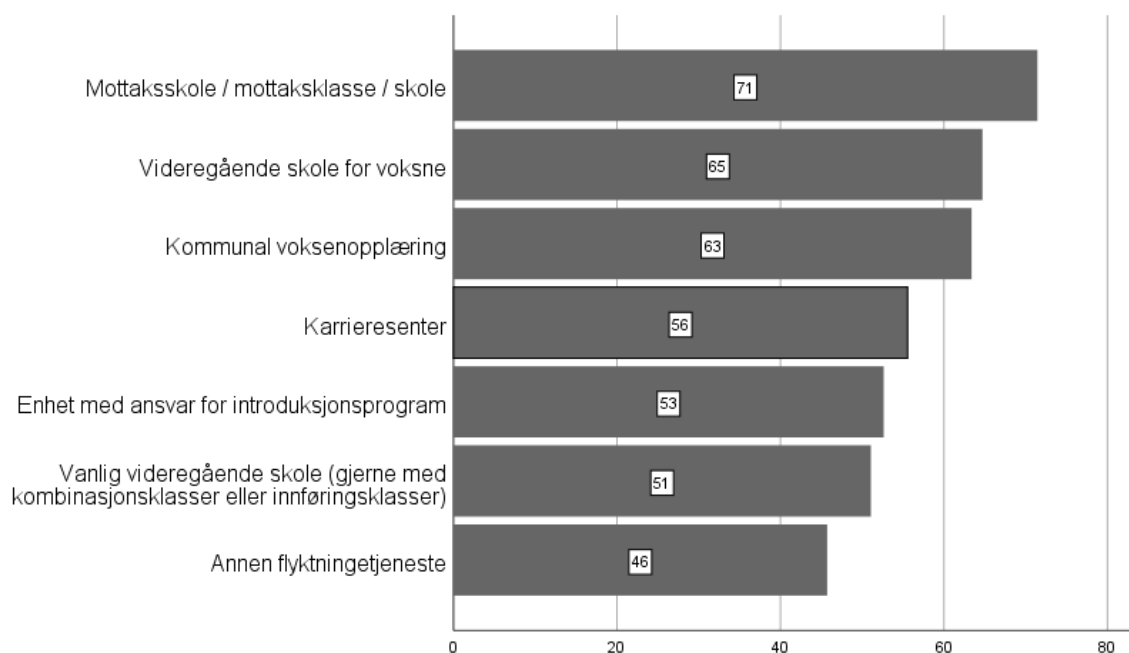
Tid ser altså ut til å være den største utfordringen, og som en oppfølging til dette spurte vi også om i hvilken grad respondentene er enige i et utsagn om at det er utfordrende å få håndtert saker på tematikken, samtidig som de skal ivareta tjenestens primære oppgaver. Resultatene er presentert i Figur 5.12. Det er betydelig flere som er helt eller delvis enige (45 prosent) enn som er helt eller delvis uenige (32 prosent) i utsagnet, mens nær én av fire synes det er vanskelig å svare på spørsmålet. Dette tyder på at denne balansegangen for mange kan være krevende, selv om det må understrekes at det er mange flere som er *delvis* enn *helt* enig slik figuren viser.

Figur 5.12: Grad av enighet med utsagn om balansegang mellom håndtering av saker på tematikken og ivaretagelse av tjenestens primæroppgaver, i prosent. (N=567).

I Figur 5.13 sammenligner vi svarene i de ulike tjenestene. Figuren viser andelen som er helt eller delvis enig i utsagnet om at dette er en vanskelig balansegang. At utfordringen er størst i mottaksskolene/-klassene kommer ikke som noen overraskelse ut fra at det også er de som opplever mest tidspress (se Figur 5.11). Det var imidlertid ikke respondentene i videregående skoler for voksne som var blant de høyest på den listen, mens de her ligger nest øverst. Selv i tjenesten med lavest prosentandel som er enig i at balansegangen mellom håndtering av tematikken og ivaretagelse av tjenestens primære oppgaver er utfordrende (annen flyktningetjeneste), er det nesten halvparten (46 prosent) som likevel er helt eller delvis enig.

Figur 5.13: Andel av respondenter som er 'helt' eller 'delvis' enig i at det er utfordrende å få håndtert saker på tematikken samtidig som de skal ivareta tjenestens primære oppgaver, etter tjeneste, i prosent (N=567).

Det var også noen informanter som i intervjuene fortalte at de opplever et krysspress mellom å bruke tid på å følge opp saker der de har en mistanke om negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, og det å gjennomføre undervisning. Lærerne har mange oppgaver knyttet til undervisningsarbeidet, og håndtering av denne typen saker vil komme som en tilleggsoppgave. I en travel arbeidshverdag kan det være utfordrende å finne tid til alle arbeidsoppgaver.

Ja, og dette er jo tidkrevende. Dette er ikke en sak som er løst fra en dag til en annen. Det å ha mulighet til å følge opp med samtaler, det er vanskelig å få til i en hektisk lærehverdag. Så det å ha de støttefunksjonene rundt er veldig viktig. (Nr. 4, lærer ved kommunal voksenopplæring for unge voksne)

En annen lærer hadde hatt en situasjon med negativ sosial kontroll som ifølge informanten hadde vært veldig slitsomt da de måtte være «på hele tiden». I likhet med eksempelet overfor var dette heller ikke en sak som ble løst der og da. Informanten opplevde at det var tidkrevende, da de ifølge informanten så på situasjonen som en nødssituasjon. Det er naturlig å anta at denne læreren hadde en stor arbeidsbelastning mens denne saken pågikk. To av rektorene ved kommunal voksenopplæring som vi har snakket med, har lærere som strekker seg langt for elevene. Dette gir økt arbeidsbelastning. Dette er ikke nødvendigvis knyttet direkte til saker vedrørende negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men hvor de også svarer på andre sosiale spørsmål, som egentlig er utenfor deres arbeidsoppgaver. For eksempel har en lærer fra kommunal voksenopplæring for unge voksne (Nr. 3) gjentatte ganger vært på politistasjonen med elever for å fornye oppholdstillatelse. Et annet eksempel er en lærer som i tillegg til lærerrollen også har noen timer med rådgivning hver uke, men som opplever at dette ikke er tilstrekkelig.

Rådgiverrollen min er jo veldig liten. Skulle hatt en full stilling som rådgiver på sosiale spørsmål på hver skole, både karriereveiledning og på sosiale ting. (Nr. 11, lærer ved kommunal voksenopplæring).

En av rektorene vi har snakket med ser at de har begrenset med ressurser på skolen: «Jeg ser jo det, vi kunne sysselsatt minst to rådgivere til – bruken av de tjenestene begrenser seg til kapasiteten til de enkelte.» (Nr. 14, rektor ved kommunal voksenopplæring).

Det er ikke bare lærerne som kjenner på utfordringer knyttet til håndtering av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og primæroppgavene. Mange karriereveiledere har veiledning etter integreringsloven i tillegg til ordinære veiledningstimer, og en av informantene opplever at det blir «en veldig usynlig del av jobben» (Nr. 18, veileder ved karrieresenter). Informanten opplever at det dukker opp mye gjennom en karriereveiledningssamtale som ikke kun omhandler yrkeslivet til deltakeren. En veiledningstime hos karrieresenteret varer i 1,5 time, mens en time hos Nav kun er satt til 45 minutter. Informanten opplever at deltakerne forteller mer til karriereveilederne fordi veiledningstimen varer såpass lenge. Vedkommende opplever at særlig kvinner tar opp temaer om negativ sosial kontroll i veiledningstimene. Underveis i samtalene kommer det gjerne opp ting som ikke handler karrierevalg og veien videre. Da går ofte mye av samtalen med til å snakke om denne tematikken. Etter samtalen kan de sette opp en ekstra veiledningstime. Det er ikke er rom for å ha en ordinær samtale om karriereveiledning, hvis vedkommende først begynner å dele informasjon om negativ sosial kontroll. Det er også en annen karriereveileder som synes tid er en begrensning for å følge opp saker, «Fordi jeg klarer ikke gjøre både jobben min og å finne frem til all den informasjonen, om hvem de kan ta kontakt med for å få hjelp» (Nr. 17, veileder ved karrieresenter).

Selv om noen av informantene opplever utfordringer med tidspress og håndtering av saker, mener samtidig flertallet i spørreundersøkelsen at de greier å håndtere sakene de har på denne tematikken på en tilfredsstillende måte. På et spørsmål i spørreundersøkelsen (ikke vist i figur/tabell) om hvor enige de var i et utsagn om at 'det er så få saker at vi klarer å håndtere de saken vi har' var det 70 prosent som var helt eller delvis enige, mens 30 prosent var helt eller delvis uenige, om vi ser bort fra de 23 prosentene som syntes det var vanskelig å svare.

5.9 Kompetanse og kompetansebehov - en oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på temaer som ikke direkte går under begrepene fenomenforståelse, handlings-, henvisnings- eller samhandlingskompetanse, men som likevel er viktige faktorer for å forstå kompetansen og kompetansebehovene i de aktuelle tjenestene på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Hvor får man kompetansen om tematikken fra?

De vanligste kildene til kunnskap og kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er læring gjennom kolleger og læring gjennom egne saker. Gjennom å arbeide aktivt med tematikken får man opparbeidet kunnskap. Læring gjennom målrettede tiltak er noe mer begrenset. Høyest blant disse kommer kompetansetiltak i regi av IMDi, HK-dir og andre statlige institusjoner. Forholdsvis få har fått kompetanse om tematikken gjennom egen utdanning, og enda færre gjennom tiltak eller kontakt med særskilte tjenester.

Hvordan foregår opplæringen?

Det er store forskjeller mellom de ulike opplærings- og integreringstjenestene med hensyn til hvor mye opplæring de ansatte har fått på tematikken. I flere av tjenestene er det en stor andel som sier at de ikke har hatt noen opplæring overhodet. Mest vanlig er bruk av informasjonsmateriell på nett, samt kortvarige kurs, seminarer/webinarer og workshops. Mer langvarig samlingsbaserte og nettbaserte etter- og videreutdanning forekommer i mindre grad. At opplæring gir resultater, vises ved at de som arbeider i organisasjoner som har gjennomført opplæring, er mye mer tilbøyelig til å bruke ulike veiledere som er utarbeidet. De uttrykker også oftere at de vet hvordan de skal handle etter å ha avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Opplæringen som har vært gjennomført, har særlig gått på hvordan man kan avdekke, samt å øke kompetansen på regelverket omkring tematikken.

Midler til etterutdanning for lærere

Gjennom HK-dirs tilskuddsordning til etterutdanning i form av desentralisert kompetanseheving åpnes det for å gi midler blant annet til etterutdanningstiltak som tematiserer negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. De fleste av de statsforvaltere vi intervjuet forstår imidlertid

rammene for tiltaket slik at etterutdanningstiltak på temaet negativ sosial kontroll *ikke* er gitt noen overordnet prioritet av HK-dir ved fordeling av midlene.

Hvilken kompetanse blir ansett å være viktig?

Respondentene anser kompetanse på et stort antall temaer som berører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som svært viktig. Det er imidlertid ingen automatikk i at man dermed synes alle i organisasjonen nødvendigvis må ha mye kompetanse på tematikken. Et knapt flertall mener likevel at alle i organisasjonen bør gjennomgå kurs for å ha en viss basiskompetanse på tematikken. I de kvalitative intervjuene ga flere uttrykk for at alle bør ha grunnleggende fenomenforståelse, samtidig som bare noen spesielt utvalgte trenger handlings- og henvisningskompetanse. Andre pekte på den andre siden at en slik modell kunne medføre for høy arbeidsbelastning for enkeltpersoner.

Opplevde kompetansemangler og behovet for mer kompetanse

Respondentene rapporterer om kompetansebehov på mange temaer innenfor tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Særlig etterspørres mer kompetanse på hvordan man prater med utsatte, hvordan man avdekker, kunnskap om tematikken i stort samt hvordan man forebygger. Kun et lite fåtall mener kompetansen er god nok som den er. Mer enn halvparten sier de mangler oversikt over de særskilte tjenestene på tematikken, og i noen tjenester sier en betydelig andel også at de mangler oversikt over de ordinære hjelpetjenestene. I de kvalitative intervjuene kommer det frem at holdningene til hva som er viktig kunnskap også betyr noe for hva slags kompetanse som etterspørres. En særlig utfordring i denne sammenhengen knytter seg til LHBTIQ+ tematikk og eventuell motstand mot å undervise om kjønnsidentitet i skolen.

Kjennskap til og bruk av ulike typer ressurser på tematikken

Det uttrykkes forholdsvis lite kjennskap både til særskilte og ordinære hjelpetjenester på tematikken. RVTS (de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging) og minoritetsrådgivere i skole er best kjent i opplærings- og integreringstjenestene. Veldig få kjenner de ulike veilederne som er utarbeidet på tematikken. Ei heller Handlingsplanen er det mye kjennskap til, og enda mindre bruk av, i arbeidet med tematikken. Av spesielle ressurser som er utarbeidet på denne tematikken, er det opplegg utarbeidet av IMDi og HK-dir som flest oppgir bruk av, men også dette brukes av et klart mindretall. Mens økonomi og manglende støtte fra ledelse i organisasjonen ikke ser ut til å representere store utfordringer i håndteringen av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er det mange som peker på tilstrekkelig tid som en slik utfordring. Det er også mange, spesielt i skolene, som synes balansegangen mellom å håndtere denne tematikken opp mot ivaretagelse av primær oppgavene, er utfordrende.

6 Kompetanse på tematikken: en helhetlig analyse

Formålet med dette kapitlet er å se de ulike kompetanseområdene (fenomenforståelse, handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse) i sammenheng. Så langt i rapporten har vi sett på ulike typer kompetanse ansatte i opplærings- og integreringstjenestene besitter, med et utgangspunkt i deres fenomenforståelse, handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse. Vi har forsøkt å vise hvordan ulike former for kompetanse er tett forbundet med, og gjensidig styrker, hverandre. Videre har vi sett at de tjenestene vi har studert i ulik grad og på ulike måter kommer i berøring med tematikken, men også at økt oppmerksomhet og bevissthet fører til at flere tilfeller avdekkes. Kunnskap om både fenomenet, hvordan man skal handle og henvise, og hvorvidt man kjenner til og samarbeider med hjelpetjenestene (både generelt og særskilt) har betydning for hvordan sakene blir fulgt opp og håndtert. Rapporten har så langt pekt på betydelig variasjon, både innad og mellom de ulike tjenestene.

Vi har imidlertid i liten grad sett variablene vi har brukt til å måle kompetansen på disse ulike kompetanseområdene i sammenheng. Det er dette vi skal gjøre i dette delkapitlet. Ved å benytte faktoranalyse⁷¹ skal vi finne ut om noen av de viktigste indikatorene rundt negativ sosial kontroll og æresrelatert vold henger sammen (korrelerer), og om de utgjør noen underliggende dimensjoner. Med andre ord skal vi se nærmere på sammenhengene mellom slike variabler. Vi benytter dette som en eksplorerende øvelse der vi ikke på forhånd har noen bestemt teori om hvordan vi forventer at variablene skal henge sammen. Det er imidlertid interessant å finne ut om de dimensjonene vi avdekker gjenspeiler den inndelingen Røsland mfl. (2019) opererer med, eller om vi vil finne andre dimensjoner som er mer fremtredende.

Analysen er delt i to. Først identifiserer vi gjennom faktoranalysen de underliggende dimensjonene i materialet. Respondentene vil fordele seg med ulik score på de dimensjonene som blir identifisert. I det påfølgende delkapitlet vil vi finne ut hvordan ulike grupper av respondenter fordeler seg langs disse dimensjonene; om det er forskjeller mellom de ulike tjenestene som er med i undersøkelsen, mellom kommuner med ulik grad av sentralitet, og mellom ledere og øvrige ansatte. På samme måte vil vi se på betydningen av hvilket ansvar respondentene opplever at de har for tematikken og hvor ofte tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold avdekkes i organisasjonen for hvordan de fordeler seg langs de to dimensjonene.

6.1 Faktoranalysen

Utvalget av variabler vi har tatt med i analysen er basert på at vi har valgt noen nøkkelindikatorer fra de ulike typene kompetanse vi har sett på (fenomenforståelse, handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse), samt noen indikatorer som gir uttrykk for hvordan tematikken blir håndtert i organisasjonen (f.eks. opplæring, bruk av veileder). Variablene er både på individnivå (hvordan respondenten vurderer egen kompetanse) og på institusjonsnivå (hvordan respondenten rapporterer og vurderer institusjonens kompetanse, ansvar og håndtering).

Vi har tatt med følgende variabler som vi mener utgjør viktige indikatorer. Vi refererer til figurer/tabeller tidligere i rapporten for de eksakte spørsmålene/indeksene. Variablene er rekodet slik at høy verdi representerer angitt mye kompetanse (lite problem, etc.).

Fenomenforståelse:

- Opplevelse av å ha tilstrekkelig (individuell) kompetanse på de ulike fenomenene (KOMPETANSE), se Figur 3.3.

⁷¹ Vi gjennomfører en såkalt hovedkomponentanalyse, Principal Component Analysis, PCA).

- Grad av bevissthet/oppmerksomhet om fenomenet i organisasjonen (BEVISSTHET), se Figur 3.1.

Handling/henvisning/samhandlingskompetanse:

- Opplevde utfordringer ved å handle; høy verdi = få utfordringer (UTFORDRINGER), se Figur 4.1.
- Henvisningskunnskap, kunnskap i organisasjonen om når man skal henvise, lav verdi = trenger mer kompetanse (HENVISNING), se Figur 5.5.
- Kunnskap om regelverk i organisasjonen; lav verdi = trenger mer kompetanse (REGELVERK), se Figur 4.11.
- Bruk av ressurser på tematikken; høy verdi = mye bruk (BRUKRESSURS), se Figur 5.10

Annet:

- Kjennskap til samhandlingsressurser på tematikken; høy verdi = god kjennskap (KJENNRESSURS), se Figur 5.7.
- Organisasjonens bruk av veiledere; høy verdi = mye bruk (VEILEDER), se Figur 5.8.
- Har vært gjennomført opplæring i tematikken i organisasjonen (OPPLÆRING), se Tabell 5.1.
- Opplever å ha nok tid til å ta tak i tematikken (TID), se Figur 5.11.

Før vi presenterer resultatene fra selve faktoranalysen, presenterer vi en korrelasjonsmatrise som viser korrelasjonen, dvs. samvariasjonen, mellom de ulike variablene i analysen (Tabell 6.1). Korrelasjonen kan variere mellom -1 (negativ korrelasjon) og 1 (positiv korrelasjon). Tabellen viser at ingen av variablene vi har valgt måler det samme eller tilnærmet det samme. Da ville korrelasjonen vært 1 eller nær 1. Samtidig har enkelte variable en betydelig samvariasjon (korrelasjon), mens andre variabler enten ikke er korrelert eller til og med er svakt negativt korrelert med hverandre. Høyest korrelasjon finner vi mellom variablene Kompetanse (som angir respondentenes selvopplevde kompetanse på deler av tematikken) og Bevissthet (i hvilken grad respondenter opplever at egen organisasjon har oppmerksomhet og bevissthet omkring tematikken) ($r=0.41$). Variabler som kjennskap til ulike samhandlingsressurser på tematikken og bruk av veiledere i organisasjonen er også høyt korrelert ($r=0.39$). Negativ korrelasjon finner vi for eksempel mellom variablene Bevissthet og Utfordringer. Det ser tilsynelatende ut til at jo mer oppmerksomhet og bevissthet man har om tematikken i organisasjonen, jo mer utfordrende finner man den også å være (det må imidlertid påpekes at korrelasjonen er lav, $r=-0.05$, og heller ikke statistisk signifikant).

Tabell 6.1: Korrelasjonsmatrise (korrelasjon målt ved Pearsons r) for variablene som er med i faktoranalysen (N=622).

	Kompetanse	Bevissthet	Utfordringer	Henvisning	Brukressurs	Regelverk	Kjennressurs	Veileder	Opplæring	Tid
Kompetanse	1.00	0.41	0.11	0.15	0.12	0.20	0.38	0.29	0.32	0.03
Bevissthet	0.41	1.00	-0.05	0.09	0.14	0.12	0.35	0.32	0.36	0.02
Utfordringer	0.11	-0.05	1.00	0.26	-0.01	0.17	-0.07	0.00	0.00	0.34
Henvisning	0.15	0.09	0.26	1.00	0.05	0.37	0.05	0.03	0.04	0.28
Brukressurs	0.12	0.14	-0.01	0.05	1.00	0.04	0.20	0.14	0.22	0.04
Regelverk	0.20	0.12	0.17	0.37	0.04	1.00	0.09	0.10	0.06	0.17
Kjennressurs	0.38	0.35	-0.07	0.05	0.20	0.09	1.00	0.39	0.35	-0.02
Veileder	0.29	0.32	0.00	0.03	0.14	0.10	0.39	1.00	0.28	-0.01
Opplæring	0.32	0.36	0.00	0.04	0.22	0.06	0.35	0.28	1.00	0.02
Tid	0.03	0.02	0.34	0.28	0.04	0.17	-0.02	-0.01	0.02	1.00

Korrelasjonsmatrisen gir ingen helhetlig oversikt over sammenhengen mellom de ulike variablene og om det avtegner seg noen underliggende dimensjoner i dataene. Vi gjennomfører derfor en faktoranalyse for å redusere kompleksiteten i dataene. Tabell 6.2 viser faktoranalysens 'Pattern matrix', dvs. de ulike faktorenes vekt (faktorladninger) for de ulike faktorene (dimensjonene) i analysen.⁷² Disse sier altså noe om hvor viktige de enkelte variablene er i å utgjøre den underliggende dimensjonen. Faktorladninger kan variere mellom -1 og 1. Jo høyere ladning, jo viktigere er variabelen for den dimensjonen den inngår i.

Tabell 6.2: Faktoranalyse (PCA). Nøkkelindeksatorer for kompetanse i opplærings- og integreringstjenestene. Faktorladninger over 0,4 med fet skrift. Oblimin rotasjon (N=622).

Type	Variabel	Faktor (dimensjoner)	
		Institusjonell vektlegging	Handlingstrygg-het
Fenomen	Kompetanse	0,65	0,18
	Bevissthet	0,70	0,01
Handling, henvisning, samhandling	Utfordringer	-0.12	0,68
	Henvisning	0.06	0,72
	Brukressurs	0.38	0.00
	Regelverk	0.16	0,59
Annen kompetanse	Kjennressurs	0,73	-0.08
	Veileder	0,65	-0.04
	Opplæring	0,67	-0.03
	Tid	-0.08	0,67
Prosentandel av varians forklart av faktor		26.7	15.3

En faktoranalyse innebærer å finne frem til de dimensjonene som i størst grad forklarer variasjonen i våre data. I vårt tilfelle resulterer faktoranalysen i to sentrale faktorer eller dimensjoner som til sammen forklarer drøyt 40 prosent av denne variasjonen⁷³. Den første og viktigste dimensjonen i å forklare variasjon har vi kalt '**institusjonell vektlegging**'. Denne viser høye faktorladninger for variablene (sortert etter verdi på faktorladningen): *kjennskap til samhandlingsressurser, oppmerksomhet og bevissthet* om tematikken i organisasjonen, gjennomføring av *opplæring*, aktiv bruk av tilgjengelige *veiledere* og opplevd *individuell kompetanse* på de ulike delene av tematikken.⁷⁴ Oppmerksomhet og bevissthet om tematikken går altså sammen med konkrete tiltak i organisasjonen, som opplæring og bruk av veiledere, noe som igjen gir seg utslag i bedre oversikt over tjenestene i de øvrige hjelpetjenestene. Det går også tydelig frem at de ulike tiltakene samlet bidrar til større individuell opplevelse av å beherske tematikken (fenomenforståelse).

Den andre dimensjonen (faktoren) har vi kalt '**handlingstrygghet**'.⁷⁵ Denne angir hvorvidt respondentene opplever *utfordringer* med hensyn til hvordan de skal *agere* i ulike situasjoner, om de opplever at institusjonen der de arbeider har nok eller bør ha mer kompetanse om når de skal eller bør henvise en sak til hjelpetjenestene (*henvisningskompetanse*), om man opplever at organisasjonen har nok kunnskap om *regelverk* som taushetsplikt, meldeplikt og avvergingsplikt og om man opplever å ha nok *tid* til å håndtere tematikken (ved siden av å ivareta sine primær oppgaver). Vi ser altså at usikkerhet går sammen med opplevd mangel på tid, men også opplevd manglende henvisningskompetanse og kunnskap om regelverk i organisasjonen.

⁷² I faktoranalysen foretok vi en såkalt Oblimin rotasjon, som brukes for enklere å kunne identifisere mønstre i dataene. Oblimin rotasjon tillater korrelasjon mellom de ulike dimensjonene.

⁷³ I faktoranalyse er det vanlig å gjøre rede for de dimensjonene som har en Eigenvalue som er høyere enn 1 (se <https://stats.oarc.ucla.edu/spss/seminars/efa-spss/>).

⁷⁴ Denne dimensjonen har en Eigenvalue på 2,6 og står for hele 26 prosent av variasjonen i analysen.

⁷⁵ Dimensjonen har en Eigenvalue på 1,8 og står for 18 prosent av variasjonen i analysen.

I den typen faktoranalyse vi har gjennomført (med såkalt Oblimin rotasjon), tillater vi korrelasjon mellom de ulike faktorene eller dimensjonene. Vi finner en viss, men forholdsvis lav korrelasjon mellom de to faktorene (dimensjonene), $r=0,9$. Det er altså ikke noen tett sammenheng mellom opplevd handlingstrygghet og institusjonell vektlegging. Dette gjenspeiler det vi har funnet tidligere i analysene: Man kan godt ha mye oppmerksomhet og bevissthet om tematikken, og ha god fenomenforståelse, men likevel oppleve usikkerhet og utrygghet når man står overfor en konkret sak fordi problemene er komplekse og det ikke alltid er gitt hva som er den beste måten å agere på. Da er det imidlertid interessant å se at man ved å legge vekt på henvisningskompetanse og kunnskap om regelverk, samt at tematikken blir prioritert ved at det settes av tidsressurser, vil kunne minske denne opplevelsen av utrygghet i situasjoner der man skal agere. Oppmerksomhet og bevissthet gir altså tilsynelatende ikke i seg selv trygghet i situasjoner, mens mer konkret kunnskap ser ut til å bidra til slik handlingstrygghet.

6.2 Hva forklarer ulik plassering på de to dimensjonene?

Vi har altså funnet at nøkkelvariabler i spørreundersøkelsen identifiserer to ulike underliggende dimensjoner, som vi kaller institusjonell vektlegging og handlingstrygghet. Vi har også identifisert hvilke variabler som inngår i disse to dimensjonene. Gjennom å vite den enkelte respondentens verdi på enkeltvariablene, kan man også regne ut de enkelte respondentenes score på disse to dimensjonene. De to dimensjonene blir således omgjort til to egne variabler som vi kaller faktorscoren. Vår neste oppgave blir da å finne ut hvorvidt det er forskjeller mellom de ulike tjenestene med hensyn til respondentenes faktorscorer. Vi er også interessert i hvorvidt det er signifikante forskjeller mellom ledere og øvrige ansatte, og hvorvidt geografi har noe å si for hvordan respondentene svarer med hensyn til de ulike dimensjonene (målt ved kommunens sentralitet, se metodekapitlet).

Vi vet også fra de empiriske kapitlene (se særlig kapitlene 1.4 og 4.2) at de ulike tjenestene er ulikt innrettet med hensyn til hvilke oppgaver og hvilket ansvar de har på tematikken, og i hvilken grad det avdekkes tilfeller av negativ sosial kontroll. Da er det interessant å finne ut om slike forhold har betydning for hvordan respondentene svarer med hensyn til de to dimensjonene vi har identifisert.

Vårt neste skritt er derfor å gjennomføre fire multiple lineære regresjoner, der de avhengige variablene er faktorscoren på de to underliggende dimensjonene som vi har identifisert i datamaterialet. Det betyr at vi ønsker å finne ut om de ulike kategoriene av respondenter har ulik score på institusjonell vektlegging og handlingstrygghet (avhengige variabler), og ved å benytte regresjon kan vi samtidig kontrollere for de andre variablene.

I de to første modellene tar vi kun med de følgende uavhengige variablene i regresjonen: tjenestetype, ledelsesstatus og sentralitet.⁷⁶ Resultatene er presentert i Modell 1 og Modell 2 i Tabell 6.3.

⁷⁶ Vi har med de sju ulike tjenestene, hvorvidt respondenten er leder eller øvrig ansatt, kommunens sentralitet (basert på Statistisk sentralbyrås sentralitetsindeks med seks ulike nivåer), hyppighet i avdekking av saker i organisasjonen (avdekker mange/noen saker vs. alle andre), og opplevd grad av organisasjonens ansvar for de ulike delene av tematikken (indeks).

Tabell 6.3: Multipel lineær regresjon. Fire modeller. Avhengige variabler: Faktorscore for to dimensjoner. Standardisert koeffisient (Beta) og signifikans (N=383).

	Modell 1 Institusjonell I vektlegging	Modell 2 Handlings -trygghet	Modell 3 Institusjonell I vektlegging	Modell 4 Handlings -trygghet
	Beta	Beta	Beta	Beta
Tjeneste (kontrollgruppe = intro)				
Kommunal voksenopplæring	-0,20**	-0.08	-0.16*	-0.09
Øvrig flyktingetjeneste	0,03	0.04	0.05	0.05
Mottaksskoler/-klasser	-0,33**	-0.05	-0.26**	-0.07
Vanlig VGS	-0,14**	0,00	-0.16**	0.02
VGS for voksne	-0,17**	0.02	-0.14**	0,00
Karrieresentre	-0,17**	-0.01	-0.08*	-0.03
Øvrige ansatte (kontrollgruppe = ledere)	-0,36**	-0.08	-0.36**	-0.08
Sentralitet (6 grupper, 1-6; storby = 1, kontinuerlig variabel)	-0,22**	0,00	-0.13*	-0.04
Avdekker ofte/noen (vs sjelden/aldri)			0.19*	-0.13*
Ansvar på tematikken (indeks)			0.18**	0,00
Tilpasset R²	0,22	0,00	0,28	0,00

**Signifikant på 0.01-nivå.

*Signifikant på 0.05-nivå.

I modell 1 (med hensyn til det vi kalte institusjonell vektlegging) forklarer ulikheten i score på de uavhengige variablene 22 prosent av variasjonen i den avhengige variabelen. Med andre ord, ved å vite hvilken tjeneste respondentene kommer fra, deres ledelsesstatus, og kommunens sentralitet, er 22 prosent av variasjonen rundt den institusjonelle vektleggingen forklart. I tabellen ser vi at det er forholdsvis store og statistisk signifikante forskjeller mellom de ulike tjenestene. Ansatte i tjenester med ansvar for introduksjonsprogram er kontrollgruppe, og alle de andre tjenestene måles opp mot denne. En positiv score (over 0) vil si at man har høyere score enn respondentene fra introduksjonsprogram, mens en negativ score viser det motsatte. Dermed viser tabellen at det er respondenter i flyktingetjenesten og enheter med ansvar for introduksjonsprogram som rapporterer om klart høyest institusjonell vektlegging på tematikken. I en mellomposisjon finner vi respondenter i kommunal voksenopplæring, videregående skoler og karrieresentre. Minst institusjonell vektlegging av tematikken rapporteres av respondenter i mottaksskoler.

Det er videre en markert og statistisk signifikant forskjell mellom ledere og øvrige ansatte når det gjelder deres opplevelse av den institusjonelle vektleggingen på tematikken. Lederne rapporterer med andre ord om betydelig høyere institusjonell vektlegging, sammenlignet med øvrige ansatte. Dette kan kanskje synes som et paradoks, gitt at ledelsen og de ansatte jo opererer i de samme organisasjonene. Resultatet tyder på at ledelsens oppmerksomhet og tiltak ikke alltid tilflytter alle de ansatte. De er derfor ikke like godt orientert om for eksempel bruk av veiledere, opplæring, oversikt over samarbeidspartnere osv. Det er heller ikke unaturlig at ledere, som tross alt har et hovedansvar, også har bedre oversikt og kunnskap om hvordan tematikken blir håndtert i organisasjonen. Dette finner også støtte i de kvalitative intervjuene; se for eksempel kapittel 5, der det kom frem at det først og fremst er ledelsen som håndterer henvisning og samarbeid. De ansatte i organisasjonen kan ha ganske ulike roller med hensyn til håndteringen av tematikken.

Videre viser modell 1 at det er statistisk signifikante forskjeller mellom respondenter som arbeider i storbyer og sentrale kommuner, og de som arbeider utover i distriktene, selv etter at vi har kontrollert for de øvrige variablene i modellen. Med andre ord, jo mer sentral kommunen er, jo mer institusjonell vektlegging blir rapportert av respondentene. Dette kan skyldes tilgjengelige ressurser i de mest sentrale kommunene, bedre tilgang til både hjelpetjenester og særskilte tjenester, et større antall potensielle brukere av tjenestene, og dermed generelt mer oppmerksomhet om tematikken lokalt. Det gjenspeiler også det som er funnet i tidligere forskning på andre tjenester på denne tematikken (se for eksempel Leirvik mfl. 2019:12; 170-171).

Det er for få respondenter fra hvert fylke til å kunne gjøre en sammenligning mellom fylker. Imidlertid gjennomførte vi en egen regresjonsanalyse der vi i stedet for sentralitet brukte landsdel som uavhengig variabel (ikke vist i tabellen). Resultatene ga statistisk signifikante utslag, der den institusjonelle vektleggingen fremstår høyest på Vestlandet, fulgt av Trøndelag, Sørlandet og Østlandet med lavest grad av institusjonell vektlegging i Nord-Norge. Det er imidlertid kun forskjellene mellom Vestlandet og Trøndelag, i positiv retning, og Nord-Norge, i negativ, som er statistisk signifikant.

I modell 2 er det ikke noen signifikante sammenhenger (signifikante Beta-koeffisienter) mellom tjenestene respondentene arbeider i, og det vi kalte handlingstrygghet. Det er heller ingen korrelasjon mellom kommunens sentralitet og slik handlingstrygghet. Ei heller finner vi statistisk signifikante forskjeller mellom ledelse og øvrige ansatte, selv om koeffisientene antyder noe høyere handlingstrygghet blant lederne.

Med andre ord: Graden av opplevd handlingstrygghet blant respondentene påvirkes tilsynelatende i liten grad av hvilken tjeneste de jobber i, hvorvidt de er ledere eller øvrige ansatte eller hvor sentral kommunen de jobber i er.⁷⁷ I en separat analyse med bruk av landsdel i stedet for sentralitet som uavhengig variabel, var det heller ingen signifikante utslag.

I modellene 3 og 4 i samme tabell (Tabell 6.3) tar vi med to variabler til: i) hvor hyppig fenomenet avdekkes i organisasjonen og ii) opplevd ansvar for tematikken. Vi tenker at disse variablene potensielt kan ha betydning for graden av vektlegging av tematikken i organisasjonen og hvor trygge respondentene kjenner seg i egen håndtering av saker. Gjennom å inkludere disse tilleggsvariablene kan vi finne ut hvorvidt disse har en selvstendig effekt på hvordan respondentene scorer på de to dimensjonene. Videre kan vi finne ut om de sammenhengene vi finner i de to første modellene blir påvirket av at de ulike gruppene kan ha ulik score på disse to tilleggsvariablene. Er det for eksempel slik at når en respondent jobber i en tjeneste med mye vektlegging av tematikken, så er det hyppighet av avdekking og/eller opplevd grad av ansvar for tematikken som er årsaken til vektleggingen, og ikke tjenestetypen i seg selv?

I modell 3 ser vi at modellens prediksjonsevne (målt ved R^2) øker fra 22 prosent til 28 prosent ved å ta inn disse variablene. Det vil si at 28 prosent av variasjonen rundt scoren på institusjonell vektlegging kan forklares av de variablene som inngår i modellen. Modellen viser også både hvorvidt man opplever at man har et ansvar for de ulike delene av tematikken, og hvor ofte organisasjonen avdekker, er positivt korrelert med den institusjonelle vektleggingen. Modellen sier imidlertid lite om hvorvidt man avdekker mer, og opplever et slikt ansvar, fordi man har en slik vektlegging, eller om man får mer oppmerksomhet omkring tematikken i organisasjoner der man avdekker flere tilfeller og tar et ansvar for dette. Vi antar at det her er en vekselvirkning og at den kausale sammenhengen kan gå begge veier.

Det er også verdt å merke seg at effekten av å arbeide i karrieresentre blir noe redusert etter at vi har innført de to nye variablene i modellen. Dette antyder at noe av grunnen til at de i karrieresentrene hadde en såpass lav score på den institusjonelle vektleggingen i Modell 1, skyldes at de avdekker færre tilfeller, og opplever mindre ansvar for tematikken, enn det som blir rapportert om i de andre tjenestene. Forskjellene i institusjonell vektlegging mellom respondentene i karrieretjenestene, respondenter som arbeider i tjenester med ansvar for introduksjonsprogram og i annen flyktningstjeneste, er altså noe mindre når vi tar hensyn til dette.

⁷⁷ R^2 (som er på 0,0) viser at modellen overhodet ikke er egnet til å predikere variasjon mellom tjenester, ansatte/ledelse eller grad av sentralitet.

Dette er svært interessant, gitt at vi i empirikapitlene har sett at karrieresentrene på flere områder skiller seg ut fra øvrige tjenester gjennom den spesielle rollen de har i arbeidet med nyankomne innvandrere. Der de blant annet jevnt over tilbringer mindre tid med de utsatte og således avdekker færre saker.⁷⁸

Forskjellene mellom de andre tjenestene påvirkes i liten grad av at de to nye variablene er med i modellen. Dette betyr at den institusjonelle vektleggingen er høyest i tjenestene med ansvar for introduksjonsprogram og annen flyktningetjeneste uavhengig av hvilket ansvar respondentene i de ulike tjenestene opplever at de har for tematikken, og hvor ofte de avdekker saker med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

I modell 4 finner vi en signifikant effekt av hyppighet av avdekking på handlingstrygghet; den eneste variabelen som gir utslag. Men her går effekten i motsatt retning av det man i utgangspunktet kanskje skulle forvente. Jo mer man avdekker, jo mindre handlingstrygghet (og jo større behov uttrykkes det av respondentene at deres organisasjoner har for henvisningskompetanse og kunnskap om regelverk).

Vi finner altså at individuell kompetanse på de ulike delene av tematikken og organisasjonens oppmerksomhet og bevissthet omkring denne (sentrale deler av det vi basert på Røsland mfl. har definert som fenomenforståelse), henger sammen med organisasjonens bruk av veiledere, hvilken opplæring de ansatte har tilgang til, og hvilke samhandlingsressurser de har oversikt over. Det er denne dimensjonen vi har kalt institusjonell vektlegging. Ved siden av at vi finner variasjoner utfra tjenestetypen, lederstatus og kommunens sentralitet, henger institusjonell vektlegging også sammen med hva som oppfattes å være organisasjonens ansvar og dens tilbøyelighet til å avdekke saker. Handlingstrygghet – den andre dimensjonen vi har identifisert – knytter seg til flere av de delene som, basert på Røsland mfl., kan defineres som handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse. Slik trygghet henger videre sammen med kjennskap til regelverk (del av handlingskompetansen), men også opplevelsen av at man har nok tid til å beskjefte seg med tematikken. Handlingstryggheten er i mye mindre grad påvirket av slike ting som tjenestetypen, lederstatus og geografi. Dimensjonene gjenspeiler altså i noen grad, men ikke fullt ut,⁷⁹ de kompetanseformene vi, inspirert av Røsland mfl., har tatt utgangspunkt i.

Det er viktig å påpeke at selv om respondenter opplever usikkerhet i en handlingssituasjon, må dette ikke tas som uttrykk for at de agerer 'feil'. Det kan like gjerne skyldes at de ser kompleksiteten i en situasjon og forstår at utfall av ulike måter å agere på kan være usikre. Likevel tyder vår analyse på at opplevelsen av slik usikkerhet kan reduseres gjennom mer kjennskap til regelverk, at man opplever å ha nok tid til disposisjon til å håndtere tematikken eller ved at organisasjonen har kompetanse på hvem man kan henvise til i ulike saker.

Vi vil også understreke at selv om vi, for den institusjonelle vektleggingens vedkommende, finner forskjeller mellom de ulike tjenestetypene, mellom ledere og øvrige ansatte, og mellom kommuner med ulik sentralitet, så vel som utfra hvor ofte de avdekker og hvilket ansvar de (opplever de) har på tematikken, er det andre forhold som forklarer mesteparten av den store variasjonen vi finner i besvarelsene.⁸⁰ Disse er ikke blitt avdekket av vår spørreundersøkelse, men det er rimelig å anta at forhold som ulik organisasjonskultur, forskjeller med hensyn til hvordan tjenestene er organisert, nærvær eller fravær av ildsjeler, samt antallet og bakgrunnen til innvandrerne og flyktningene som respondentene arbeider med, kan ha en betydning.

Hva er så de viktigste lærdommene i dette kapitlet? Vi tenker at det er to forhold som bør vektlegges:

- i) Faktoranalysen har avdekket betydelige forskjeller mellom tjenesteområder, mellom ledere og øvrige ansatte og mellom kommuner av ulik sentralitet når det gjelder den *institusjonelle vektleggingen* av tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert

⁷⁸ I en separat analyse der vi brukte landsdel i stedet for sentralitet, fant vi fortsatt signifikante forskjeller mellom Vestlandet og Nord-Norge, mens forskjellen mellom Trøndelag og Nord-Norge ikke lenger var statistisk signifikant.

⁷⁹ Bruk av ressurser, som inngår som en del av handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetansen, hadde ikke noen høy faktorladning på noen av dimensjonene.

⁸⁰ 28 prosent av variasjonen (som måles ved R²; se Tabell 7.3) fanges opp av slike kjennetegn i Modell 3 (institusjonell vektlegging); ingenting i Modell 4 (handlingstrygghet).

- vold. Disse forskjellene kan i liten grad forklares av ulik grad av ansvar for tematikken eller hvor ofte saker blir avdekket i organisasjonen. For fremtidig kompetansebygging betyr dette at det bør rettes innsats mot de tjenestene som ifølge spørreundersøkelsen har minst fokus på tematikken, og dette gjelder særlig mottaksskolene. Dessuten bør lederne sørge for at alle ansatte i organisasjonen har en viss kompetanse og oppmerksomhet på feltet. Det bør også rettes et særlig fokus mot å styrke oppmerksomhet om tematikken i landets mindre sentrale kommuner.
- ii) Når det gjelder *handlingstrygghet*, styrkes denne gjennom å heve kompetansen rundt relevant regelverk, at det blir satt av nok tid til å håndtere saker og at de ansatte vet hvor de skal henvende seg når de avdekker tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, eller de trenger noen å rådføre seg med. Her er det mindre systematiske forskjeller mellom tjenesteområder, mellom ledere og øvrige ansatte og mellom kommuner med ulik grad av sentralitet. Målretting mot spesielle kategorier av ansatte har derfor mindre for seg; en generell styrking virker mer hensiktsmessig.

6.3 Oppsummering

Gjennom en faktoranalyse, der vi har tatt med nøkkelvariabler fra spørreundersøkelsen belyst i de tre foregående kapitlene, har vi avdekket at variasjonen i materialet i betydelig grad fanges opp av de to dimensjonene 'institusjonell vektlegging' og 'handlingstrygghet'. Variablene som inngår i de to dimensjonene, gjenspeiler til en viss grad kompetanseinndelingen til Røsland mfl. (2019), som vi har hatt som utgangspunkt i vår studie. Institusjonell vektlegging innbefatter sentrale deler av fenomenforståelsen, mens handlingstrygghet fanger opp mye av handlings-, henvisnings-, og samhandlingskompetansen. Mens den første dimensjonen i noen grad blir forklart av respondentenes tjenestetype, lederstatus og kommunens sentralitet, samt ansvar på tematikken og hvor ofte saker avdekkes i organisasjonen, er handlingstrygghet i liten grad påvirket av slike bakgrunnsvariabler.

7 Oppsummering – hva har vi lært/funnet ut?

7.1 Formål og problemstillinger

Formålet med dette prosjektet har vært å kartlegge kompetansen til ansatte og ledere innenfor opplærings- og integreringstjenestene om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere. Mer spesifikt er det fem problemstillinger som er besvart:

- Hva kan tidligere forskning fortelle oss om kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenestene?
- Hvilke utfordringer står opplærings- og integreringstjenestene overfor i sitt arbeid mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?
- Hva slags fenomenkunnskap har opplærings- og integreringstjenestene når det gjelder negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?
- Hvordan arbeider opplærings- og integreringstjenestene med tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, hvordan håndterer de dette i konkrete tilfeller, og hvordan samhandler de med andre tjenester i slike tilfeller?
- Hvordan skjer kompetansebygging innenfor opplærings- og integreringstjenestene? Hvilket behov opplever tjenestene for kompetanseheving fremover?

Dette kapitlet oppsummerer hovedfunnene og lærdommene fra de foregående analysene. Siden kunnskapshullene på området er store, har den empiriske analysen i dette prosjektet vært ganske omfattende.

7.2 Hva forteller tidligere forskning om kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenestene?

Tidligere studier og evalueringer har hovedsakelig hatt fokus på tjenester som møter flyktninger og innvandrere innenfor de ordinære hjelpetjenestene og de særskilte tjenestene. Disse viser gjennomgående begrenset kompetanse særlig på områdene handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse. Det samme gjelder i noen grad fenomenforståelse.

Kunnskapsstatusen avdekker at norske, svenske og danske studier i begrenset grad har vært rettet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenester for nyankomne flyktninger og innvandrere. I så måte er denne studien et bidrag for å kartlegge dette i en norsk kontekst.

Det er særlig to nyere studier som har vært relevante ved utformingen av spørsmålene i denne studien. Dette er Leirvik mfl. (2020), som ser på hvordan ordinære og særskilte tjenester møter personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og Sentio Research, som i 2020 gjorde en studie av kompetansebehov om vold og overgrep mot barn og unge (representert ved ledere) innenfor tjenester med barn og unge som målgruppe. Utvalgte spørsmål fra disse studiene ble tilpasset vårt fokus på nyankomne flyktninger og innvandrere innenfor opplærings- og integreringstjenester. Dette reduserte mulighetene for å sammenlikne funn direkte, men gjorde vår studie mer spisset mot vår målgruppe. Paralleller trekkes likevel flere steder. I sum fremkommer det et behov for økt kompetanse, særlig når det kommer til handlings- og henvisningskompetanse i etterkant av at negativ sosial kontroll og æresrelatert er avdekket. Dette supplerer også studien til Røsland mfl. fra 2019, som viser til behov for kunnskap i alle tjenester som kommer i befatning med vold og overgrep.

Noen grupper synes spesielt utsatte og sårbare. Dette gjelder blant annet personer med LHBTIQ+ identitet, hvilket følger opp fokuset i studien til Eggebø mfl. fra 2018.

Etableringen av særskilte tjenester, eksempelvis i form av minoritetsrådgivere i skolen, er ment å være kompetansehevende på områder knyttet til blant annet negativ sosial kontroll og

æresrelatert vold. Ordningen med minoritetsrådgivere ble evaluert i 2015 av Bredal mfl. Det viste seg der at lærerne i stor grad henviste til disse i tilfeller der de opplever at elevene er «sterkt kontrollert av sine foreldre» (Bredal mfl. 2015:100). Denne posisjonen ser minoritetsrådgiverne også ut til å ha i dag, ifølge vår studie. Dette kan tyde på at til tross for et økende fokus på fenomener knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold innenfor ulike kompetansehevede tiltak, jamfør Røsdal mfl. 2019, overlater lærerne i mange tilfeller fortsatt til minoritetsrådgivere å vurdere elever de mistenker er utsatt for dette. Dette understreker et annet funn fra studien til Bredal mfl., som dreier seg om at ordningen med minoritetsrådgivere kan virke segregerende og bidra til at skoleansatte ikke selv opparbeider seg kunnskap gjennom å håndtere sakene selv. Ved at utsatte elever henvises til minoritetsrådgiverne, unngår lærere og rådgivere å opparbeide seg den erfaringsbaserte kunnskapen man ellers erverver gjennom å følge opp elever som har eller kan ha blitt utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

7.3 Bevissthet og kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

I opplærings- og integreringstjenestene svarer halvparten at de har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll. Samtidig svarer bare én av fem at de har høy bevissthet og mye kunnskap om fenomenet.

Innenfor opplærings- og integreringstjenestene synes flertallet å ha noe kompetanse på temaet, selv om de færreste opplever at deres organisasjon har stor oppmerksomhet på og kunnskap om tematikken. Det er mindre vanlig at organisasjoner gir uttrykk for å ha stor oppmerksomhet og kunnskap om tematikken. Et fåtall av respondentene opplever å ha tilstrekkelig kompetanse innenfor alle problemområdene som tilhører negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, slik vi har definert det. Én av tre oppgir å ikke ha tilstrekkelig kompetanse på noen av områdene vi har definert under dette temaområdet. Dette indikerer at det er behov for kompetanseheving når det gjelder hele problemkomplekset knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, inkludert ufrivillige utenlandsopphold. Funnene viser også at det er behov for kompetanse på vold i nære relasjoner. Siden vi ikke vet omfanget av all negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er det vanskelig å fastslå om det som avdekkes er 'toppen av et isfjell' eller en stor del av totalen. En mulig tolkning av funnene, er at det er et behov for kompetanseheving i alle tjenestene.

Sentio (2020:17) viser at kompetansen i barnehage, skole, barnevern, PP-tjenesten, helsestasjon/skolehelsetjenesten og habiliteringstjenesten for barn og unge er middels eller under middels. Dette er også det mest typiske for opplærings- og integreringstjenestene.

7.4 Hvilke utfordringer står opplærings- og integreringstjenestene overfor i sitt arbeid mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

Utfordringene er sammensatte og knytter seg til flere problemstillinger; fra det å observere, forstå og tolke fenomener, til kunnskap om hva som er den beste oppfølgingen.

Utfordringene henger tett sammen med sakenes kompleksitet. Sakene angår menneskers rett til selv å ta selvstendige valg og leve et fritt liv. Samtidig kan en del nyankomne flyktninger og innvandrere ha kulturelle og religiøse standarder som trekker i en annen retning. Nyankomne flyktninger og innvandrere er i en sårbar fase den første tiden i Norge. Dette gjør dialog rundt negativ sosial kontroll og æresrelatert vold krevende for opplærings- og integreringstjenestene.

Spørreundersøkelsen viser at en betydelig andel av respondentene opplever det som vanskelig å avgjøre hva som er å anse som negativ sosial kontroll og hva som er akseptabel sosial kontroll. Disse funnene kan i noen grad tolkes som et uttrykk for manglende fenomenforståelse. Samtidig kan det være et uttrykk for at negativ sosial kontroll er et vanskelig begrep å forholde seg til. Det er ikke et juridisk begrep og overgangene mellom streng oppdragelse og negativ sosial kontroll vil kunne være glidende i mange tilfeller.

Det kan være vanskelig å trekke slutninger om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold på bakgrunn av observerte handlinger og hendelser, for eksempel endring i klesstil. De generelle kjennetegnene oppleves imidlertid som en god inngang til å avdekke fenomenet blant tjenestene vi har sett nærmere på. Samtidig understreker tjenestene viktighetene av bevisstgjøring om det særegne ved negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og hvordan dette kommer til uttrykk.

Hva som er til den utsattes beste, og hvilken risiko ulike handlingsvalg representerer for den utsatte, er en viktig utfordring i etterkant av at negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er avdekket. Det er derfor viktig å nærme seg problemstillingene med varsomhet.

7.5 Hva slags fenomenkunnskap har opplærings- og integreringstjenestene om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i møte med nyankomne flyktninger og innvandrere?

Innenfor opplærings- og integreringstjenestene oppgir halvparten av våre respondenter at de har avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll. Flertallet synes også selv at de har noe kompetanse på temaet, men bare en av fem oppgir at de har høy bevissthet og kompetanse om fenomenet. De færreste opplever å ha tilstrekkelig kompetanse på alle de områdene vi har definert inn i begrepet. Dette indikerer et stort kompetansebehov på temaet. *Fenomenforståelse*

Slik vi har definert fenomenforståelse i denne studien, handler dette om forståelsen av hva negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er, hvilke uttrykk dette kan få, risikofaktorer for å komme i slike situasjoner og innsikt i konsekvenser av å bli utsatt for dette. På spørsmålet om dette er temaer ansatte i tjenestene har bevissthet og kunnskap om, svarte nær to av tre respondenter at de har *noe* kunnskap om dette, mens bare knappe en av fem mener de har *mye* kunnskap om dette.

Avdekking knyttes til synlig kontrollerende adferd og andre visuelle uttrykk.

På spørsmål om hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold avdekkes, viser respondentene fra opplærings- og integreringstjenestene særlig til observert kontrollerende adferd i sosiale situasjoner, som i klasserommet eller når familien er samlet. De fokuserer også på andre observerbare handlinger, som klesstil, at kvinner blir fulgt til skolen og hentet av sin ektemann, at kvinner utsetter egen karriere av hensyn til familien eller at ungdom ikke får bli med på skoleaktiviteter og skolearrangementer som svømming og leirskole. Disse tilfellene kan dreie seg om negativ sosial kontroll. Respondentene fokuserer i mindre grad på æresrelatert vold.

Stor usikkerhet om hvordan saker skal håndteres, og hvordan skape tillit

De ansatte i opplærings- og integreringstjenestene er i mange tilfeller usikre på hvordan de skal tolke det de observerer. Flere informanter forteller at de derfor går forsiktig frem for å få personer som kan være utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, i tale.

Dette understreker tjenestenes behov for en bredere kompetanseplattform, som også dreier seg om relasjonsbygging, etablering av tillit og kultursensitivitet. Det fremgår av spørreundersøkelsen at mange opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse om nyankomne flyktninger eller innvandreres kulturelle og religiøse praksiser. Aarset og Bredal (2018) finner noe av det samme i sin studie av omsorgsovertakelser blant etniske minoriteter i fylkesnemdsaker. Her ble kultur trukket inn i faglige resonnementer på en overfladisk måte. Informanter i vår studie fremhever betydningen av ansatte med flerkulturell bakgrunn som en ressurs når situasjoner skal tolkes og forstås, og dialog opprettes. Ansatte med flerkulturell bakgrunn kan samtidig være forpliktet av de samme æreskodene som den utsatte eksponeres for. Dette kan for eksempel være relevant ved bruk av tolk.

7.6 Hvilke grupper utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og hva sier dette oss om kunnskapsbehovene?

Tjenestene har først og fremst erfaring med kvinner som utsatte og menn som utøvere. Kunnskapsbehovene retter seg særlig mot å forstå kulturelle praksiser bedre, samt opparbeide kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant andre utsatte grupper, som gutter og skeive.

I mange av sakene som avdekkes, er det menn som er utøvere og kvinner som er mest utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Samtidig opplever flere ulike former for negativ sosial kontroll innenfor samkjønnede fellesskap. Tjenestene har først og fremst erfaring med situasjoner hvor begge parter er innvandrere. De fleste eksemplene informantene beskriver, er knyttet til kulturelle praksiser fra det landet de nyankomne voksne eller unge voksne har migrert fra, og der dette legger begrensninger på kvinners atferd og valg. Det er likevel ikke kun nyankomne flyktninger og innvandrere som beskrives som utøvere. Noen informanter peker på at kvinner med innvandrerbakgrunn utsettes for negativ sosial kontroll og/eller vold av sine etnisk norske ektefeller. Erfaringene peker i retning av at denne gruppa bør få økt oppmerksomhet i alle tjenestene. Spørreundersøkelsen viser at en betydelig andel unge jenter, familieegjenforente og godt voksne kvinner i liten grad fanges opp av opplærings- og integreringstjenestene og av de ordinære hjelpetjenestene. Opplærings- og integreringstjenestene har mest erfaring med kvinner som utsatte, samtidig som ansatte der mener at man i for liten grad klarer å fange opp disse. Selv om oppmerksomheten rundt kvinner som utsatte kan forklares ut fra erfaringsgrunnlaget til de ansatte i tjenestene, peker dette i retning av at det er behov for kompetansebygging når det gjelder bredden av de som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Analysene viser at det kun er noen få informanter som har erfaring med at skeive utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Manglende erfaring kan imidlertid handle om at mange synes det er både spesielt krevende å avdekke i denne gruppen, samt å få etablert en dialog, fordi tematikken kan være tabubelagt.

7.7 Hvordan håndterer-, henviser og samhandler opplærings- og integreringstjenestene i situasjoner med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere?

Forhold som avdekkes følges opp

Det generelle inntrykket er at aktørene innenfor opplærings- og integreringstjenestene opplever ansvar for, og følger opp, saker som dreier seg om bekymring for negativ sosial kontroll. Dette gjelder særlig der de er bekymret for, eller avdekker, at noen utsettes for vold. Informanter viser her særlig til meldeplikten og avvergingsplikten. Etter opplæringsloven §15-3 første ledd har skolepersonalet også en oppmerksomhetsplikt. Denne nevnes i mindre grad av informantene i denne studien. Et stort flertall av respondentene i spørreundersøkelsen gir uttrykk for at de har et ansvar for å forfølge saker og henvise videre saker som ikke lar seg løse innenfor egen tjeneste. Dette ansvaret føles særlig sterk blant ansatte innenfor introduksjonsprogrammet og vanlige videregående skoler. Mange informanter opplever at utsatte vegrer seg for å fortelle om negative opplevelser og følelser knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det kan handle om frykt for å bli sendt hjem til hjemlandet, å miste kontakten med barn eller tape anseelse i eget kulturelt og religiøst miljø. Dette miljøet kan være en av de få faste forankringer for den nyankomne i et nytt land. Dette gjør det svært vanskelig for ansatte i tjenestene å vite hva som er den beste oppfølgingen i en gitt situasjon. I noen tilfeller velger en derfor å ikke foreta seg noe, men venter i stedet for å se hvordan situasjonen utvikler seg.

I de kvalitative intervjuene viser flere til at de i slike situasjoner søker råd utenifra, hvilket vil være et eksempel på god handlings- og henvisningskompetanse. Dette kan være minoritetsrådgivere, som alle skoleansatte har tilgang til enten på egen skole eller i fylket, eller andre særskilte tjenester. Andre tar kontakt med de ordinære hjelpetjenestene, som barnevern og politi, for å høre hva som kan være et mulig utfall av å henvise videre.

Den kvalitative studien viser videre at lærere som avdekker situasjoner med negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, rutinemessig henviser dette videre til skolens ledelse, gjerne en rådgiver eller rektor. Alle skoleansatte har imidlertid en personlig meldeplikt i saker om vold. Det å henvise til skolens ledelse er imidlertid ikke tilstrekkelig, dersom ledelsen ikke følger opp sin meldeplikt. Noen skoler har også enkeltpersoner, for eksempel en lærerkollega, som har mer erfaring med slike situasjoner enn de øvrige. Vedkommende kan da bli rådspurt eller på annen måte trukket inn, når skolen skal bestemme seg for hvordan de skal gå frem med handling og henvisning.

Utbredt opplevelse av eget henvisningsansvar

Flere respondenter i surveyen ser det mer som sitt ansvar å henvise videre til andre tjenester, forebygge og avdekke enn å følge opp og håndtere interne saker som er knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette har dels sammenheng med opplevd manglende kompetanse hos respondentene, og dels med at de ikke er en hjelpetjeneste med ansvar for å følge opp situasjonen. Her innebærer også meldeplikten at de har en plikt å henvise saker videre.

Flere informanter i de kvalitative intervjuene nevner at de kontakter bestemte personer både innenfor egen organisasjonsenhet og innenfor de ordinære hjelpetjenestene, når de står overfor saker som omfatter negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold blant nyankomne. Disse mer personlige nettverkene kan knytte til seg andre i egen organisasjon eller innenfor de ordinære hjelpetjenestene, som barnevern, programveileder, Nav, flyktningetjenesten eller andre. Samarbeid med eksterne parter er også noe respondentene i spørreundersøkelsen trekker frem som spesielt bra. Dette gjelder særlig for ledere i voksenopplæringen. Vi har i liten grad funnet systematiske samhandlingsmønstre i håndteringen av ulike situasjoner, utover mer uformelle samtaler internt i organisasjonen og med eksterne aktører.

Manglende oversikt over de særskilte tjenestene

I vår studie viser det seg at mange i opplærings- og integreringstjenestene opplever å mangle tilstrekkelig oversikt over de særskilte tjenestene på tematikken. Dette gjelder særlig respondentene i mottaksskoler/-klasser, i kommunal voksenopplæring og i videregående skole for voksne. Samtidig er det innenfor disse tjenestene det avdekkes flest tilfeller av negativ sosial kontroll. Opplevelsen av manglende kjennskap til de ordinære hjelpetjenestene som barnevern, krisesentre og politi er noe mer variert. Flest er det som opplever manglende oversikt over disse tjenestene innenfor videregående skole for voksne og kommunal voksenopplæring. Sammenlikner vi dette med funnene i studien til Leirvik mfl. fra 2020, ser vi at det også innenfor hjelpetjenestene for personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, som barnevern, politi og helsetjenestene, er en begrenset kjennskap til de særskilte tjenestene (Leirvik mfl. 2020:81). Leirvik mfl. peker dessuten på at fragmentering av tjenestene representerer en utfordring for samhandling. Dette tematiseres også i noen grad i de kvalitative intervjuene i denne studien, hvor informanter gir uttrykk for manglende kjennskap til hvilke tjenester de potensielt kunne samhandlet med.

7.8 Hvordan skjer kompetansebygging innenfor opplærings- og integreringstjenestene og hvilket behov opplever tjenestene for kompetanseheving fremover?

Kompetansebygging innenfor opplærings- og integreringstjenestene om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold skjer i stor grad gjennom kolleger og gjennom å jobbe med konkrete saker.

Erfaring er den viktigste kunnskapskilden

Antallet og type saker den enkelte har erfaring med, har betydning for hvilken kompetanse man etablerer. Dette sammenfaller med det Leirvik mfl. fant i studien av kompetanse innenfor hjelpetjenestene i 2020, hvor erfaring også der var en viktig kilde til blant annet handlingskompetanse (Leirvik mfl. 2020:96). I vår studie synes i tillegg målrettede læringstiltak å være en viktig kunnskapskilde. Dette gjelder særlig kompetansetiltak i regi av IMDi, HK-dir (tidligere Kompetanse Norge) og andre statlige institusjoner. Kun en mindre andel har bygget kompetanse om temaet gjennom egen utdanning. Kontakt med særskilte tjenester er også i noen grad kilde til kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Variierende tilgang til kunnskapsoppbyggende tiltak

Tilgangen til kunnskapsbyggende tiltak innenfor de ulike opplærings- og integreringstjenestene varierer. Mest utbredt er bruk av informasjonsmateriell på nettsidene til IMDi og HK-dir samt kortvarige kurs, seminarer/webinarer og workshops. Samtidig oppgir flere av tjenestene at de ikke har hatt opplæring på området i det hele tatt. Tiltak av mer langvarig karakter, som samlingsbaserte og nettbaserte etter- og videreutdanning, forekommer i mindre grad.

Organisasjonene som har gjennomført opplæring er mer tilbøyelig til å bruke ulike veiledere som er utarbeidet blant annet av UDI og HK-dir. Relevante her er blant annet IMDis 'Håndbok for håndtering av saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap, barneekteskap og æresrelatert vold' og HK-dirs veileder 'Informasjon og varsling mellom offentlige etater i saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse'. Opplæringstiltak kan med andre ord bidra til å styrke interessen for kunnskapstilegnelse på lengre sikt. Ansatte i organisasjoner som hadde gjennomført opplæring gir uttrykk for at de i større grad vet hvordan de skal handle etter å ha avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Mange mener at grunnleggende fenomenforståelse må alle ha

Alle i organisasjonen må ikke inneha like mye kompetanse. Mange opplever at alle i organisasjonen bør ha en viss basiskompetanse, eksempelvis i form av grunnleggende fenomenforståelse, men at ikke alle har behov for handlings- og henvisningskompetanse.

Forebyggende arbeid blant nyankomne flyktinger og innvandrere er viktig

En stor andel av de som jobber med opplysningsarbeid i tjenester forteller at mye av arbeidet de gjør opp mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold dreier seg om å jobbe forebyggende blant nyankomne flyktinger og innvandrere. Flere som jobber med opplæring ser det som en viktig oppgave å endre normene og verdiene til elevene eller deltakerne. Dette kan oppleves utfordrende. Blant de vi har snakket med, forteller flere at de opplever å møte motstand når de informerer om hvordan man lever livet i Norge, hva som er lov og ikke lov. Verdiendring oppleves utfordrende og tar tid.

Læringsressurser må tas i bruk

Det finnes en rekke tilbud om kompetansehevende tiltak og informasjon. Utfordringen er å få tjenestene til i større grad å ta disse i bruk. Lærere og andre aktører i opplærings- og integreringstjenestene lokalt må se kompetanseheving på disse områdene som viktig og relevant. Dette gjelder særlig kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som retter seg mot en viktig undergruppe blant de nyankomne flyktingene og innvandrerne; personer med en LHBTIQ+ orientert identitet.

Hvor skal det kompetansehevende arbeidet skje?

Det kompetansehevende arbeidet rettet mot opplærings- og integreringstjenestene kan gjøres av de særskilte tjenestene og RVTs. I tillegg er det en rekke frivillige aktører som også arbeider kompetansehevende, og kan bidra inn på feltet.

7.9 Underliggende dimensjoner i materialet – geografiske forskjeller og institusjonell vektlegging

Institusjonell vektlegging

En faktoranalyse, der ti nøkkelvariabler fra spørreundersøkelsen var med, avdekket to underliggende dimensjoner i datamaterialet. Disse ga vi betegnelsene *institusjonell vektlegging* og *handlingstrygghet*. Institusjonell vektlegging henger sammen med oppmerksomhet og bevissthet om tematikken i organisasjonen, og gjennomføring av konkrete tiltak og opplæring. Handlingstrygghet uttrykker fravær av usikkerhet i handlingsvalg. Dette går sammen med kunnskap om regelverk, tid til å håndtere tematikken og kompetanse om når man skal henvise til andre tjenester. Institusjonell vektlegging innbefatter sentrale deler av fenomenforståelsen, mens handlingstrygghet fanger opp mye av handlings-, henvisnings-, og samhandlingskompetansen.

Mens graden av institusjonell vektlegging varierer med hensyn til tjenesteområde, den er høyest blant respondenter i enheter med ansvar for introduksjonsprogram og annen flyktningetjeneste, og lavest i mottaksskoler, er det ingen slike sammenhenger når det gjelder handlingstrygghet.

Ledere rapporterer høy institusjonell vektlegging sammenlignet med øvrige ansatte. Institusjonell vektlegging er også høyere i større byer og sentrale kommuner enn i mindre distriktskommuner. Når det gjelder handlingstrygghet, finner vi ikke slike forskjeller.

Geografiske forskjeller

Mens geografiske forskjeller knyttet til institusjonell vektlegging i tjenestene er betydelige, er det ingen signifikante forskjeller når det gjelder de ansattes handlingstrygghet.

I studien har vi brukt Statistisk sentralbyrås sentralitetsindeks samt inndeling i landsdeler for å undersøke hvorvidt det er forskjeller mellom ansatte i kommuner i ulike deler av landet med hensyn til deres fenomen-, handlings-, henvisnings- og samhandlingskompetanse, samt hva slags opplæring de ansatte får tilbud om og gjennomfører. Selv om det fortsatt er en høyere andel innvandrere i større byer og de mest sentrale kommunene, er det i dag en betydelig andel flyktninger og innvandrere i de fleste av landets kommuner. Dette betyr at *alle* i opplærings- og integreringstjenestene uavhengig av kommunestørrelse og geografi trenger kompetanse på denne tematikken.

Det er først og fremst rundt hyppighet av *avdekking* at vi finner store geografiske forskjeller. Avdekking av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold skjer mye oftere i de største og mest sentrale kommunene enn i mindre sentrale distriktskommuner, ifølge respondentene i spørreundersøkelsen. Dette kan skyldes at både antall og andel nyankomne flyktninger og innvandrere er høyere i de større byene. Mye tyder på at geografiske ulikheter med hensyn til kompetanse bidrar til mindre avdekking i distriktene. Blant annet ser vi at manglende innsikt i innvandrernes kultur og religiøse praksiser oppgis oftere blant ansatte i distriktskommunene. Utfra besvarelsene finner vi også at kompetansehevende tiltak i egen organisasjon oftere har vært gjennomført i de større byene og i sentrale kommuner enn i de minste og minst sentrale kommunene.

Vi finner også forskjeller i avdekking mellom ulike landsdeler. Avdekking skjer ifølge respondentene i undersøkelsen klart oftest på Østlandet, med Vestlandet og Nord-Norge i en mellomposisjon, mens minst avdekking skjer i Trøndelag og på Sørlandet.

Selv om vi altså finner noen forskjeller i besvarelsene mellom ansatte i kommuner av ulik størrelse og sentralitet, og mellom ulike landsdeler, er det store bildet likevel at det kun er mindre geografiske forskjeller. For eksempel er det små slike forskjeller med hensyn til hvor ofte tematikken berøres i undervisningen, de ansattes rolleforståelse, vurdering av kompetansebehov og opplevelse av å ha tilstrekkelige ressurser. Vi finner heller ingen statistisk signifikante sammenhenger mellom besvarelsene rundt LHBTIQ+ tematikk og grad av sentralitet til kommunen der respondenten arbeider.

Vi har vist at variasjonen i datamaterialet fra spørreundersøkelsen i betydelig grad fanges opp av de to dimensjonene *institusjonell vektlegging* og *handlingstrygghet*. Her fant vi at det for den institusjonelle vektleggingens del er en viss forskjell mellom kommuner med hensyn til deres sentralitet, der tematikken synes å vektlegges noe høyere i de mest sentrale kommunene. Dette kan skyldes tilgjengelige ressurser i de mest sentrale kommunene, bedre tilgang til både hjelpetjenester og særskilte tjenester, et større antall potensielle brukere av tjenestene, og dermed generelt mer oppmerksomhet om tematikken lokalt. Det gjenspeiler det som er funnet i tidligere forskning på andre tjenester om denne tematikken. Vi finner også statistisk signifikante forskjeller mellom landsdeler, med høyest institusjonell vektlegging på Vestlandet, og lavest i Nord-Norge. Når det gjelder de ansattes handlingstrygghet, varierer imidlertid denne tilsynelatende i veldig liten grad med geografi.

Vår konklusjon er at behovet for mer kompetanse i opplærings- og integreringstjenestene er stort på tvers av geografi. Dette bekreftes av de ansatte selv når de skulle beskrive sine kompetansebehov.

8 Anbefalinger

8.1 Innledning

I dette avsluttende kapitlet gir vi anbefalinger til det videre arbeidet med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenestene, basert på analysene i rapporten. Kapitlet er todelt. Først vil vi gjengi tjenestenes egne forslag til kompetansehevende tiltak. Deretter vil vi peke på behov for kompetansehevende tiltak basert på vår helhetlige vurdering. Dette er ment som innspill til utvikling av en strategi for å heve kompetansen i tjenestene som møter nyankomne flyktninger og innvandrere (jmfør Kunnskapsdepartementet 2020:6).

8.2 Tjenestenes egne forslag til kompetansehevende tiltak

De ansatte i opplærings- og integreringstjenestene har flere forslag til hvordan de kan øke egen kompetanse innenfor tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere.

Dette kom til uttrykk når respondentene i spørreskjemaundersøkelsen fikk mulighet til å gi forslag til kompetansehevende tiltak. Respondentene ble presentert for to ulike åpne spørsmål som de kunne besvare:

1. Har du forslag til hvordan man bør organisere kompetansehevende tiltak, hvilke temaer det burde legges mer vekt på, eller andre råd til hvordan man kan styrke kompetansen for å forebygge og avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne innvandrere og flyktninger?
2. Ut fra ditt ståsted, hvordan mener du man best kan øke kompetansen omkring negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant de tjenestene (skole, voksenopplæring, introduksjonsprogram etc.) som møter nyankomne innvandrere?

I de kvalitative intervjuene fikk også informantene mulighet til å komme med ønsker til kompetansehevende tiltak. I denne oppsummeringen av anbefalingene har vi slått sammen forslag og anbefalinger som har kommet både i de åpne spørsmålene og i intervjuene. Vi har verken skilt mellom de ulike tjenestene, eller de ulike stillingsnivåene (ansatt og leder), da det ikke har vært noen markante forskjeller mellom disse gruppene når det gjelder hvilke anbefalinger som blir trukket frem.

Kurs og kompetanse

I intervjuene og spørreskjemaundersøkelsen fremkommer behovet for og ønsket om mer kurs og seminarer for å øke kompetansen.

- Veldig mange av respondentene etterspør kurs i ulike former. Det kan være samlingsbasert, webinarer, opptak, obligatorisk, frivillig, årlige, interne og eksterne
- Mulige tema for kurs som trekker frem:
 - Hvordan man jobber med familier og konflikthåndtering?
 - Avdekking – hva skal man se etter?
 - Handlingskompetanse – hvordan gå frem ved mistanke?
 - Fenomenforståelse - hva er negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?
 - Øke kompetanse om avvergingsplikten
 - Henvisningskompetanse – hvem skal man henvende seg til?
 - Trygge samtalen – hva skal man spørre om?
 - Hvordan gå frem i samtalen for å få tillit?
 - Trygge veien videre etter avdekking
 - Kjønnsideidentitet og transeksualitet
 - Tverrkulturell kompetanse. Informasjon om migrasjonsprosess

- Ungdommer
- Lovverk, meldeplikt, avvergingsplikt
- Forebygging
- Informasjon om forekomsten av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
- Omskjæring
- Forslag til organisering av kurs og samlinger som fremkommer av funnene:
 - Arbeide med relevante og aktuelle casesituasjoner
 - Casearbeid med andre tjenester (politi, barnevern, krisesenter o.l.)
 - Korte webinarer med opptak som kan brukes internt i planlegging/ samarbeid
 - Sertifisering/ kursbevis
 - Felles regional kursing av ansatte i grunnskole og videregående
 - Modulbaserte webinarer der man kan velge mellom ulike aktuelle områder/tema
- Potensielle kursholdere/ansvarlige: Fylkeskommunen, statsforvalteren, IMDi, Udir, RVTS, minoritetsrådgivere

Intern organisering og prioritering

Respondentene og informantene har også tanker om hvordan de kan jobbe for å øke kompetansen og oppmerksomheten om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold internt i organisasjonene.

- Øke ansvarsbevisstheten hos ledelsen
- Økt prioritering fra ledelsen på tema
- Bruke planleggingsdager til å jobbe med problemstillinger knyttet til tema
- Opprette ressursgrupper på skolen
- Opprette konfliktråd for håndtering av saker
- Få tilgang til elevtjeneste
- Vurdere om kompetanseheving skal gis til alle ansatte eller noen få
- Mer tid og ressurser til å fokusere på situasjoner knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
- Utarbeide interne rutiner
- Regelmessig kurs og opplæring

Samarbeid mellom enheter

Flere trekker frem viktigheten av samarbeid på tvers av enheter for å øke kompetansen. Under følger flere forslag fra informantene og respondentene.

- Fagdager på tvers av etatene og tjenestene, nasjonalt og regionalt
- Felles handlingsplan og retningslinjer. Bedre og systematisk samarbeid på tvers av etater
- Avklare roller og ansvarsområder
- Kursansvarlige: Fylkeskommunen, statsforvalteren, IMDi, Udir, RVTS, minoritetsrådgivere
- Minst en ansatt i kommunen med spesialkompetanse på området
- Krav om egen kommunal rutinebeskrivelse
- Handlingsplan på tvers av tjenestene
- Nettverk for ansatte på feltet hvor man kan utveksle erfaring og lære av hverandre
- Samarbeid med IMDi og RVTS
- Etter- og videreutdanning
- Felles informasjon til kommuner i samme region om kontaktpunkter, ansvar, rolleavklaring og myndighet

Kompetansehevede tiltak rettet mot statlige aktører

Det blir også ytret ønsker om

- Lettere tilgjengelig informasjon på nettsidene til IMDi og HK-dir
- Tydelig mandat og rolleavklaring mellom fylkeskommunen og IMDi
- Mer om temaet på IMDi sine nettsider

- En ressursperson i IMDi eller fylkeskommunen man kan kontakte
- IMDi som samarbeidspartner for kommuner som jobber med retningslinjer for denne type problemstilling
- Informasjon på ulike språk om hvilke tjenester man kan kontakte, og hva de tjenestene kan bidra med
- Praksisfortellinger på nettsidene til IMDi og HK-dir med tips og råd

Forslag om kurs om ulike tema og samarbeid på tvers av tjenestene er gjennomgående i svarene vi har mottatt og bør derfor legges vekt på i det videre arbeidet med kompetanseheving. I de kvalitative intervjuene etterspørres særlig tilgang til typecase som kan illustrere både fenomenet, samt hvordan handle og henvise når ulike situasjoner relatert til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er avdekket. Casene bør skissere indikatorer til å fange opp, samt forslag til handling og videre henvisning av i alt kanskje 6-8 ulike tilfeller, lett tilgjengelig på relevante nettsider. Opplærings- og integreringstjenestene kan da både bruke disse i kurs, men også som støtte når ansatte står i konkrete situasjoner. Lett tilgjengelig informasjon på ulike språk kan også gjøre det enklere for de utsatte å selv oppsøke informasjon om hjelpetjenester og handlingsalternativer.

Vi vil nå gå videre med våre anbefalinger som vi gir på bakgrunn av analyser av datamaterialet.

8.3 Våre forslag til kompetansehevende tiltak

I dette avsnittet vil vi skille mellom generelle forslag til kompetansehevende tiltak og forslag som retter seg mot intern kompetanseheving i opplærings- og integreringstjenestene, tiltak som retter seg mot enkelttjenester og tiltak som retter seg mot de særskilte tjenestene.

Generelle kompetansehevende tiltak

- **Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold bør mer inn i fagplanene på relevante utdanninger**
Bare en av fire i denne studien viser til at kompetanse erverves gjennom egen utdanning. Her ligger det et stort potensiale for å øke fokuset på temaet innenfor relevante utdanninger, kanskje særlig innenfor lærerutdanningene. De sosialfaglige utdanningene som gir grunnlag for rekruttering til introduksjonsprogram, NAV og flyktningetjenesten, har et større innslag av slik kompetanse enn lærerutdanningene, hvor tyngdepunktet ligger på utvikling av skolefaglige kvalifikasjoner og pedagogikk.
- **Kompetanseheving er særlig viktig i tjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere på daglig basis**
Behovet for kompetanse er særlig stort innenfor videregående skole for voksne og i mottaksskoler/mottaksklasser. Her er andelen som ser sin kompetanse som tilstrekkelig lavest. Det er opplæringstjenestene som har den daglige oppfølgingen av nyankomne flyktninger og innvandrere. De er derfor også nærmest til å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er også disse som gjennomfører den viktige opplæringen på tematikken overfor de nyankomne. Det er derfor det er viktigst å heve kompetansen blant de ansatte på denne arenaen.
- **Etterutdanningsmidler**
HK-dir fordeler midler til etterutdanning for lærere. Lite av dette finner veien til temaer relatert til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Her er det et potensiale for et styrket fokus, ved å gjøre negativ sosial kontroll og æresrelatert vold til et tydeligere prioritert formål. Dette må imidlertid veies opp mot hensynet til at kommunene selv må få velge hvilke behov de har for etterutdanning.
- **Samhandlingskompetanse**
På området samhandlingskompetanse kommer det frem at det er begrenset kompetanse innenfor de ulike tjenestene når det gjelder kjennskap til andre tjenester og ansvars- og

rollefordeling mellom tjenester. Her ser det ut til å være et stort potensiale for kompetanseheving, i form av kursing, tverrsektoriell kontakt og kommunikasjon.

På området samhandling er det også behov for langt mer kompetanse i tjenestene knyttet til de særskilte tjenestene. Over halvparten av respondentene fra videregående skole for voksne, mottaksskoler/mottaksklasser og kommunal voksenopplæring mangler oversikt over de særskilte tjenestene. Gitt den viktige rollen minoritetsrådgiverne har for ansatte i skolen, synes det her både å være et behov for å øke kompetansen om tjenestene og å styrke kapasiteten i de særskilte tjenestene. Minoritetsrådgiverne omtales som en viktig ressurs, samtidig som flere ønsker økt tilgang til tjenesten. Dette er særlig blant informanter på skoler der det ikke er minoritetsrådgivere.

Dersom flere av tjenestene samlokaliseres, kan dette forenkle samarbeidet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og styrke handlingskompetansen til de ansatte.

- **Handlingsplaner og veileder**

Handlingsplaner og veiledningsmateriale er viktige kilder til informasjon om prioriterte områder, samt hvordan situasjoner kan forstås og ikke minst følges opp. Kompetansen om dette synes imidlertid begrenset. Her er det et behov for å jobbe med å kommunisere viktigheten av disse dokumentene og tilgjengeligheten på relevante hjemmesider.

Interne kompetansehevende tiltak i opplærings- og integreringstjenester:

- Økt fokus på alle de problemområder som faller inn under negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Tydeliggjøre hva æresrelatert vold er, hvordan det skiller seg fra 'vanlig' vold i nære relasjoner.
- Økt oppmerksomhet rundt bredden av grupper som kan være utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er særlig behov for økt oppmerksomhet om skeive og deres utsatthet for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det kan også være behov for holdningsskapende arbeid blant ansatte i opplærings- og integreringstjenester når det gjelder seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

Det er rimelig å anta at mange nyankomne velger å ikke avsløre sin seksuelle legning fordi dette er tabubelagt. Det kan også resultere i sanksjoner fra andre nyankomne flyktninger eller innvandrere. At de skjuler sin legning, kan være en forklaring på at ansatte i opplærings- og integreringstjenester ikke er tilstrekkelig oppmerksomme på gruppen og at personer som hører til i denne kan utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi mener at det er behov for at denne gruppen eksplisitt trekkes frem i arbeidet med disse problemstillingene.

- De som ser det som organisasjonens ansvar å avdekke, er mer observante på flere kjennetegn. Dette indikerer at det er behov for å tematisere, bevisstgjøre og diskutere hva som er organisasjonens ansvar.
- Metodikk for relasjonsbygging, tillitsetablering og kunnskap om kulturelle og religiøse praksiser er viktig kompetanse. Det kan understøtte mulighetene for å avdekke. Kulturforståelse bør oppta en viktig plass i organisasjonenes tiltak for kompetanseheving.
- Det er behov for bevisstgjøring rundt hensiktsmessigheten av å bruke tolk i samtaler. Samtidig bør man åpne for diskusjoner rundt utfordringer med at nyankomne flyktninger og innvandrere kan ha lav tillit til tolkene når de skal snakke om sensitive temaer.
- Flere ansatte i opplærings- og integreringstjenestene sier at de ofte tar kontakt med rådgiver, helsesykepleier eller minoritetsrådgiver dersom de avdekker et forhold av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold. Det er derfor viktig å jobbe med kompetansehevende tiltak for ansatte i disse stillingene.

- Kun en av ti respondenter mener deres organisasjon har tilstrekkelig kompetanse på alle typer regelverk, som straffelovens reguleringer om vold i nære relasjoner, avvergingsplikten, meldeplikten og utlendingsregelverket. Det er derfor behov for kompetansehevede tiltak for å øke kunnskapen om lov- og regelverk for både ansatte og ledere.
- Ser vi alle tjenestene under ett, er det 41 prosent av lederne som sier de har skriftlige rutiner, mens det kun er 13 prosent av de andre ansatte som sier det samme. Det er behov for at det jobbes internt i organisasjonene med å formidle eksisterende rutiner til de ansatte. For organisasjoner som ikke har etablerte rutiner, kan det være nyttig å utarbeide slike for å trygge de ansatte i håndterings- og henvisningsarbeidet.

Kompetansehevede tiltak rettet mot ansatte innenfor enkelttjenester

- Som vi har vært inne på, er karrieresentrenes rolle mer avgrenset og av kortere varighet enn de andre opplærings- og integreringstjenestene. Funn fra denne studien indikerer likevel at det er behov for økt oppmerksomhet og kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, samt en bevisstgjøring rundt mulighetene for å avdekke under veiledning som gis etter introduksjonsloven.
- En betydelig andel i alle tjenestene opplever at de ikke har tilstrekkelig innsikt i innvandreres kulturelle og religiøse praksiser. Behovet for kompetanseheving på dette er likevel størst i vanlig videregående skole.
- Når det gjelder bevissthet og kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, er denne lavest hos videregående opplæringsfor voksne, karrieresentre og mottaksklasser. Det kan derfor være hensiktsmessig å rette ekstra oppmerksomhet mot disse tjenestene.

Mange, og kanskje særlig karrieresentrene, henvender seg til programrådgivere dersom de avdekker eller mistenker et tilfelle av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Denne gruppen burde derfor ha god henvisnings- og handlingskompetanse.

Det bør gjøres en vurdering om stillingen som helsesykepleier skal opprettes ved alle opplærings-tjenester ettersom flere tar kontakt med helsesykepleier dersom de avdekker eller mistenker et tilfelle av negativ sosial kontroll og/eller æresrelatert vold, og opplever stor nytte av denne rollen.

Kompetansehevede tiltak rettet mot ansatte innenfor de særskilte tjenestene

- I fremtidig kompetansehevede tiltak bør man rette fokus mot alle de problemområder som faller inn under negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, samtidig som man tydeliggjør koblinger til og forskjeller fra andre typer vold i nære relasjoner. Det er også behov for kompetanseheving på skillet mellom hva som er akseptabel sosial kontroll og hva som er uakseptabel sosial kontroll (det vil si negativ sosial kontroll).
- Det er behov for økt kompetanse om bredden i hvilke grupper som blir utsatt. Dette gjelder særlig kunnskap om hvordan skeive utsettes.
- Vår studie tyder på at de som ser det som organisasjonens ansvar å avdekke, er mer observante på flere kjennetegn. Det er også slik at de som ser det som sin rolle å avdekke også kjenner til flere spørsmål som kan være relevante å stille for å avdekke. Det indikerer at man i kompetansehevede arbeid også bør tematisere og legge opp til diskusjoner rundt hva som er organisasjonens ansvar. I dette arbeidet bør man skille, og at man i slikt arbeid skiller på ulike tjenester og deres rolle og ansvar.
- Familieinnvandrede er en sårbar gruppe som kan utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette er det viktig å ha fokus på. Dette gjelder også der etnisk norske menn kommer med ektefelle fra land for eksempel i sørøst Asia, som Filipinene og Thailand. Vold fra mannens side i disse ekteskapene, er kanskje i mindre grad æresrelatert. Funn i denne

studien viser at mannen i en del slike relasjoner kontrollerer kvinnen og begrenser hennes bevegelsesfrihet.

- I fremtidige kompetansehevede tiltak kan det være hensiktsmessig å skille mellom generelle og spesifikke kjennetegn. På den måten kan en i enda større grad bevisstgjøre tjenestene på hva som gir grunnlag for bekymring. Vi ser det som hensiktsmessig å skille mellom generelle og spesifikke tegn i det kompetansehevede arbeidet. Etslikt skille kan være bevisstgjørende for tjenestene.
- Tjenester som arbeider forebyggende gjennom opplæring på tematikken forteller om motstand mot verdiendring og at det å jobbe med holdningsendring er tidkrevende. Motstanden man kan erfare bør anerkjennes og tematiseres i kompetansehevede tiltak. De som jobber kompetansehevede bør ta utgangspunkt i erfaringer blant tjenestene for å utvikle arbeidsmåter som skaper mindre motstand, og om mulig beskrive eksempler på 'best practice'.
- I det kompetansehevede arbeidet bør man sikre at både sentrale og mindre sentrale strøker gis mulighet til kompetanseheving.
- Det kan se ut til at muligheten for at familiegjenforente kan søke selvstendig oppholdstillatelse på grunn av mishandling er noe som bør være bedre kjent for utsatte. Det er kritesentrene som er ment å håndtere dette. Informasjon om dette bør derfor inkluderes i kompetansehevede tiltak.
- Som vi var inne på i innledningskapitlet har negativ sosial kontroll og æresrelatert vold berøringspunkter med vold i nære relasjoner. Av den grunn kan det være hensiktsmessig at man i det kompetansehevede arbeidet ser hen til de kanaler og arenaer der vold i nære relasjoner er inkludert. Dette for å se om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er inkludert, og hvordan man eventuelt kan inkludere slik tematikk i allerede eksisterende strukturer for kompetanseheving. Eksempelvis utgjør RVTS en viktig kanal for slikt arbeid (se Leirvik mfl. 2020).

Litteratur

- Als research (2018) Unges opplevelser af negative social control. København
- Andersen, P., Smette, I. Og Bredal, A. (2020). Ungdoms voldsutsattthet og foreldres landbakgrunn. I Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen, A. (red.). Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge. s.167-195.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2007) Handlingsplan og integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen og mål for inkludering. Vedlegg til St.prp. nr. 1(2006-2007) – Statsbudsjettet 2007.
- Augusti, E-M. Og Hafstad, G. S. (2020). Sammenhenger mellom opplevd kontroll fra foreldre og vold mot barn og ungdom. I Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen, A. (red.). Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge. s.145-166.
- Aadnanes, M. (2020) Vold mot barn og unge i nære relasjonar. Barnevernfagleg kunnskap. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag.
- Bachmann, K. og Kaurstad, G. (2014): Trygg oppvekst – helhetlig organisering av tjenester for barn og unge Møreforskning, KS FOU-prosjekt nr. 134033. Rapport.
- Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio,H., Gramnaes, E. S., & Enelo, J.-M. (2019) Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Örebro Universitat, Working paper and Reports Social work 17.
- Ballard, C. (1979). Conflict, Continuity and Change: Second Generation South Asians. I V. S. Khan (red.), *Minority families in Britain. Support and Stress* (s. 109– 129). London: Macmillan Press.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2016) Opptrappingsplan mot vold og overgrep. (Prop. 12S (2016-2017)).
- Bhatti, Y., Hansen, H.F., og Rieper, O. (2006) Evidensbevægelsens udvikling,organisering og arbeidsform. En kortlægningsrapport. København: AKF Forlaget.
- Björktomta, S.B. (2019) Honor-Based Violence in Sweden – Norms of Honor and Chastity. *Journal of Family Violence* 2019; 34(5): 449.60.
- Bredal, A. (2006). Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater. Thesis. Akademisk publisering.
- Bredal, A. (2011) Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 2014:4.
- Bredal, A., Bråten, B., Jesnes, K. og Strand, A.H. (2015) Et blikk inn i skolen. Minoritetsrådgivere sett fra brukernes ståsted. Oslo. Fafo-rapport 2015:40.
- Bredal, A. og Lidén, H. (2017) Hva med 2017? Første delrapport i følgeevalueringen av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet. Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2015:03.
- Bredal, A. og Melby, E.R. (2018) Sårbarhet og styrke. Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for vold og sterk kontroll. NOVA-rapport 9/18. Oslo.
- Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen, A. A. A. (2020). Mangfoldsperspektiver i forskning på vold i nære relasjoner. I Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen, A. (red.). Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge. s. 9-30.
- Bredal, A. (2020). Minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaring med partnervold. I Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen, A. (red.). Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge. s. 47-65.

- Bråten, B. & Elgvin, O. (2014) Forskningsbasert politikk? En gjennomgang av forskningen på tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet, og av de politiske tiltakene på feltet. Oslo. Fafo-rapport 2014:16
- Bråten, B. & Kindt, K.T. (2016) Med mandat til å hjelpe. Integreringsrådgivere ved norske utenriksstasjoner: Erfaringer og anbefalinger. Oslo. Fafo-rapport 2016:11.
- Bråten, B., Elgvin, O., Flatø, H., & Lillevik, R. (2021) Samtale og strid. Frivillige organisasjoners arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap. Oslo. Fafo-rapport 2021:16.
- Bråten, B. og Lillevik, R. (2021). Noen å høre til. Mentorordninger for unge som har brutt med familien sin. Oslo. Fafo-rapport 2021:33.
- Chamoun, J. & Mehran, R.P. (2019) Hedersrelaterat våld och förtryck. En litteraturstudie om insatser, svårigheter och brister i arbetet mot hederskulturen. Jönköping University, School of Health and Welfare.
- Darj,F., Nathorst-Böös, H. & Jarl-Åberg, C. (2011) HTB & heder: en intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer. Stockholm: ALMAeuropa.
- Darvishpour, M. & Lahdenperä, P. (2014) Honourrelated problems in school contexts in Sweden: theoretical perspective and prevention. Mälardalen Studies in Educational Sciences 10.
- Din, I. (2006). The New British. The Impact of Culture and Community on Young Pakistanis. Aldershot: Ashgate.
- Eggebø, H., Stubberud, E. og Karlstrøm, H. (2018) Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. Nordlandsforskning. NF rapport nr. 9/2018.
- Ekspertgruppen om unge som etterlates i utlandet mot sin vilje (2020) «Det var ikke bare ferie». Rapport.
- Etnisk konsulentteam (2010) Social kontroll i etniske minoritetsfamilier. Etnisk konsulentteam, Center for forebygging og rådgivning, Københavns kommune.
- Fjær, E. G., Gundersen, T. og Mossige G. (2013) Lesbiske, homofile, bifile og transpersoners utsatthet for vold i nære relasjoner: en kunnskapsoversikt, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Friberg, J.H. og Bjørnset, M. (2019) Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll. Fafo-rapport 2019:01.
- Friberg, J. H. (2019). Konflikt, fellesskap og forandring. Foreldreskap og sosial kontroll i innvandrede familier fra Pakistan, Somalia og Sri Lanka. Cappelen Damm Akademisk.
- Følner, B., Johansen, S.A., & Hansen, G. E. (2018) Unges opplevelser af negativ social kontrol. København: ALS Research APS.
- Ghadimi, M. & Gunnarsson, S. Ung 018. En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala. TRIS – tjejers rätt i samhället. Uppsala.
- Gunnarsson, s., Ghadimi, M., Davidian, T., & Hellberg, M. (2020) Gömd & Glömd. Hedersrelaterat våld och förtryck mot vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. TRIS – Tjejeers Rätt i Samhället, Uppsala
- Hansen, I.L.S., Jensen, R.S. & Fløtten, T. (2020) trøbbel i grenseflatene. Samordnet innsats for utsatte barn og unge. Fafo-rapport 2020:02.
- Helsedirektoratet. Helsetjenester til flyktninger, asylsøkere og familiegjennforente. Nasjonal veileder.
- HK-dir Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (2022) Tilsagnsbrev for tilskudd til kompetansehevingstiltak for lærere og ledere i norskopplæring, grunnskole og

videregående opplæring for voksne i 2022 – over Statsbudsjettet kap 672 post 21 og kap 258 post 21.

- Högdin, S. (2017) Samverkan kring hedersrelaterat våld och förtryck. En studie av projektet Kärleken är fri 2014-2017. Halmstad University, School of Health and Welfare, Centre of Research on Welfare, Health and Sport.
- Høst, Håkon, og Ingvild Reymert. 2017. «Modeller for fagopplæring av voksne innvandrere». 2017:3. NIFU Arbeidsnotat. Oslo: NIFU.
- Johansen, R. E. B. (2017a). Kjønnsmestelse – Forebygging og informasjon om helsehjelp til flyktninger, asylsøkere og bosatte i Norge, Oslo: NKVTS.
- Johansen, R. E. B (2017b). Undoing female genital cutting: perceptions and experiences of infibulation, defibulation and virginity among Somali and Sudanese migrants in Norway. *Culture, Health & Sexuality*, 19:4, 528-542.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017) Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnsmestelse (2017-2020)
- Justis- og beredskapsdepartementet (2021) Frihet fra vold. Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021-2024. Handlingsplan.
- Kavli, H. C., Lillevik, R. og Volckmar-Eeg, M. G. (2022). En hånd på rattet. Tiltak for kvalitetsutjevning i introduksjonsprogrammet. Standardiserte elementer i introduksjonsprogram for flyktninger Delrapport 1. Fafo-rapport 2002:03.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2022) Tildelingsbrev 2022 til Statsforvalteren i Trøndelag. Dato 21.12.2021. Saksnummer 21/28.
- Knutagård, H. & Nidsjö, E. (2004) Hedersrelaterad våld mot ungdommar på grund av sexuell läggning. Skåne i utveckling 2004:24. Malmö. Länsstyrelsen i Skåne.
- Krane, L., Makarova, A. & Brøndbo, P.H. (2017) Kunnskapsammenstilling om faktorer som påvirker samhandling mellom velferdssektorene om utsatte barn og unge. Rapport 3, 2017. Regionalt kunnskapscenter for barn og unge. Nord, UIT, Norges arktiske universitet.
- Kunnskapsdepartementet (2020). Handlingsplan. Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021-2024.
- Københavns kommune (2013) Veje til et godt ungdomsliv (2013)
- Länsstyrelsen Östergötland /Linköpings Universitet v/Münger, A.-C. (2017) Det (o)synliga våldet – en fråga för hele kommunen? En undersökning av hur socialtjänster i Östergötlands län arbetar med våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.
- Leirvik, M. S. (2016). «Medaljens bakside»: Omkostninger av etnisk kapital for utdanning. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 57(02), 167-198.
- Leirvik, M. S. og Staver, A. B. (2019). Fag- og yrkesopplæring for voksne minoritetsspråklige. Hvordan inkludere flere flyktninger fra introduksjonsprogrammet? NIBR-rapport 2019:2
- Leirvik, M.S., Aasland, Aa. og Staver, A.B. (2020) Mange vil hjelpe, men hjelper det. En gjennomgang av hjelpetjenester for personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnsmestelse. Oslo, OsloMet, NIBR-rapport 2020:5.
- Lidén, H. Og Bentzen, T. (2008). Kjønnsmestelse i Norge. Oslo, Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2008:8.
- Lidén, H., Bredal, A. og Reizel, A. (2014) Transnasjonal oppvekst. Om lengre utenlandsopphold blant barn og unge med innvandrerbakgrunn. Oslo. Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2014:05.

- Lidén, H., Bredal, A., & Hegstad, E. (2015). Fremgang: Andre delrapport i følgeevalueringen av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013–2016. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lidén, H. og Bredal, S. (2017) Fra særtiltak til ordinær innsats. Følgeevaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet. Oslo, Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2017:1.
- Liversage, A. (2017) National strategi mod æresrelaterede konflikter – en evaluering. København: VIVE – Det Nationale Forsknings – og Analysecenter for Velfærd.
- Lynggard, T. (red.) (2010) Ligestilling og minoritetsungdom i Norden med fokus på sosial kontroll. Arbeidspapir. Nordisk institutt for kunnskap om kjønn – NIKK.
- Maren, B. (2013) Förebygga hedersrelaterat våld, hur gick det? Västra Götaland: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.
- Melin, E. (2017) Hedersrelaterat våld och förtryck: en kvalitativ studie om skolsköterskors och barnmorskor upplevelser. Uppsala Universitet, Departement of Public Health and Caring Sciences.
- Moe, T. (2015): Når ledelse gjør en forskjell. Tidsskriftet Norges barnevern, vol. 92, nr. 1.
- Nationalt Centrum för Kvinnefred (NCL) (2017) Våld mot äldre kvinnor. En forsknings- och kunskapsöversikt. Uppsala Universitet.
- Nationalt Centrum för Kvinnefred (NCL) (2017) Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt. Uppsala Universitet.
- NOU 2017:12 Svikt og svik. Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt.
- Oslo Economics (2019) Kommunenes erfaringer med barn og unge som etterlates i utlandet mot sin vilje.
- Oslo Economics (2021) Utredning av kompetansekrav for programrådgivere i introduksjonsprogrammet. Samarbeidsrapport med OsloMet og Agenda Kaupang.
- Paulsen, V. Haugen, G.M.D., Elvegård, K.I.L. Wendelborg, C. & Berg, B. (2011) Æresrelatert ekstrem kontroll-dilemmaer og utfordringer. Trondheim. NTNU.
- Proba samfunnsanalyse (2021) Omfang av negativ sosial kontroll. Rapport 2021-10. Prop.2L (2019-2020) Midlertidig lov om ansettelse i stillinger med regionale integreringsoppgaver. Kunnskapsdepartementet.
- Rambøl (2018) Litteraturstudie om forebyggelse af negativ social kontrol i dagtilbud, fritidstilbud, grundskole og på ungdomsuddannelserne. Undervisningsministeriet – styrelse for undervisning og kvalitet.
- Rambøl (2018-1). Tilrettelagt opplæringsstilbud for minoritetsspråklig ungdom. FOU-prosjekt 184002
- Regeringens skrivelse (2007/08) Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönnade relationer. Skr. 2007/08:39.
- Røsdal, T. Madsen, A.Å., Næss, T. og Larsen, E.H. (2019) Kompetanse om vold og overgrep i nære relasjoner: innledende kartlegging av føringer, opplæringsstrukturer og kompetansebehov. Innspill til tverrsektoriell kompetansestrategi. NIFU-rapport 2019:26.
- Skoglund, A. Sveinhall, A.T. Paulsen, M. og Lien, I.-L. (2008) Religiøse grupper og bruddprosesser: Kunnskapsstruktur, erfaringer og hjelpebehov. NKVYS rapport 2008:3.
- Schlytter, A. & Rexvid, D. (2017) Mäns heder. Att vara både offer och förövare. Valmiera. Studentlitteratur.

- Sentio Research Norge (2020) Kompetansebehov om vold og overgrep mot barn og unge. En undersøkelse om kunnskap, behov og erfaringer med kompetansehevingstiltak i barnehager, skoler og offentlige tjenester som jobber med barn og unge.
- Skjørten, K. Bakketeig, E. Bjørnholt, M. & Mossige, S. (2019) Vold i nære relasjoner – et felt i bevegelse. I Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M. & Mossige, S (red.) Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Oslo. Universitetsforlaget.
- Smette, I., & Rosten, M. G. (2019). *Et iakttatt foreldreskap. Om å være foreldre og minoritet i Norge*. NOVA rapport 3/2019. Oslo: OsloMet.
- Smette, I., Hyggen, C. & Bredal, A. (2021) Foreldrestriksjoner blant minoritetsungdom: Omfang og mønstre i og utenfor skolen. Tidsskrift for samfunnsforskning. Nr. 1-2021:5-26.
- Stubberud, E. og Eggebø, H. (2020). Voldsutsatthet blant skeive med innvandrerbakgrunn. I Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen, A. (red.). Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge. s.107-125.
- Södergren, M. et. al.(2008) Arranging appropriate activities: immigrant women`s ideas of enabling exercise Women`s Health Issues (2008) 18, pp 413-422.
- Socialstyrelsen (2021) Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer. Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård.
- Strid, S., Baianstovu, R. & Enelo, J.-M. (2021) Inequalities, isolation, and intersectionality: A quantitative study of honour-based violence among girls and boys in metropolitan Sweden. Women`s Studies International Forum 88 (2021).
- Sundseth, S.F. (2021) «Vi får informasjon om ting fra våres egne». En kvalitativ undersøkelse om tyrkisk – kurdiske kvinners deltakelse i et lokalsamfunn. Masteroppgave i helsefremmende lokalsamfunnsarbeid. Fakultet for medisin og helsevitenskap. Institutt for helsevitenskap i Gjøvik NTNU.
- Tronstad, K. R. (2015). Introduksjonsprogram for flyktninger i norske kommuner. Hva betyr organiseringen for overgangen til arbeid og utdanning? NIBR-rapport 2015:2.
- Tonheim, M. Danielsen, H. & Jakobsen, R. (2019) Hjelp til å avdekke vold og overgrep mot barn og unge – en evaluering av konsultasjonsteam. Rapport 16, 2019. NORCE samfunn.
- Ugelvik, T. (2019) Sosial kontroll. Oslo: Universitetsforlaget.
- Viden til Velfærd (2018) Metoder i arbeidet med æresrelaterede konflikter og negativ social kontroll. Korlægning. København. Det Nationale Forsknings- og analysecenter for Velfærd.
- Zink, T., Regan, S., Jacobson, J. & Pabst, S. (2004) *Hidden victims: the healthcare needs and experiences of older women in abusive relationships*. Journal of Womens Health 2004(13):8:898-908.
- Zink, T. & Fisher, B. (2006) The Prevalence and Incident of Intimate Partner and Interpersonal Mistreatment of Older Women in Primary Care Offices. Journal of Elder Abuse & Neglect. 2006(18):1:83-105.
- Ziyda, M. M., Norberg-Schulz, M. og Johansen, E. R. (2015). Estimating the magnitude of female genital mutilation/cutting in Norway: an extrapolation model. BMC Public Health (16, 110).
- Aarset, M.F. & Bredal, A. (2018) Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter. En gjennomgang av saker i fylkesnemnda. NOVA – Høyskolen i Oslo og Akershus, Rapport nr. 5/18.

Appendiks

Appendiks 1.

Kunnskapsstatusen

Appendiks 2.

Systematisk oversikt over kilder benyttet ved utarbeidelsen av kunnskapsstatusen

Appendiks 3.

Spørreskjema i den kvalitative studien.

Appendiks 4.

Utsendelsesskjema benyttet i den kvalitative studien.

Appendiks 1: Kunnskapsstatus: Kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i tjenesteapparatet

A.1.1: Innledning

Formålet med dette appendikset er å redegjøre for forskningsbasert kunnskap knyttet til kompetansenivået på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i de deler av tjenesteapparatet som henvender seg til og har ansvaret for nyankomne flyktninger og innvandrere. Som nevnt i kapittel 2 viser denne kunnskapsstatusen at det i begrenset grad er gjort studier av kompetansenivået på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenester for nyankomne flyktninger og innvandrere i Norge, Sverige eller Danmark.

Vi har derfor valgt å utvide gjennomgangen av eksisterende litteratur til å inkludere også andre studier som kan ha relevans for de problemstillinger og temaer vi ser på. Relevansen av studiene vi viser til vil fremgå av sammenhengen og vil ikke bli eksplisitt begrunnet ytterligere i teksten som følger. Metodene for utvalgelse av litteratur blir gjennomgått i metodeavsnittet nedenfor.

Med utgangspunkt i foreliggende forskning vil vi peke på relevante problemstillinger knyttet til kompetanse i opplærings- og integreringstjenestene for nyankomne flyktninger og innvandrere. Vi vil også peke på hvilke problemstillinger vi i denne undersøkelsen ser det hensiktsmessig å utforske videre i surveyen og de kvalitative intervjuene, basert på de kunnskapshullene vi eventuelt avdekker.

Kunnskapsstatusen er i hovedsak systematisert med utgangspunkt i tredelingen av kompetansebegrepet som ble lansert av Røsdal mfl. i deres rapport fra 2019 om vold og overgrep i nære relasjoner: (1) Fenomenforståelse, (2) Handlings- og henvisningskompetanse og (3) Samhandlingskompetanse (Røsdal mfl. 2019:18). Innholdet i disse kategoriene ble det redegjort for i kapittel 1. Inndelingen har tidligere vært benyttet som organiserende prinsipp i Sentios rapport fra 2020 om kompetansebehov knyttet til vold og overgrep mot barn og unge. I praksis vil det være glidende overganger mellom de tre sidene ved kompetansebegrepet.

Studiene som danner bakgrunnen for kunnskapsstatusen innenfor de ulike kategoriene, er gjengitt i tabell A.2.1 i appendiks 2.

A.1.2: Metodedesign ved utarbeidelsen av kunnskapsstatusen

Hva er en kunnskapsstatus?

En kunnskapsstatus har til hensikt å summere opp, belyse og kort gjengi hovedfunn i forskningsbasert kunnskap på et gitt område, i dette prosjektet kompetanse innenfor opplærings- og integreringstjenester på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere. Ambisjonen er å lage en *systematisk forskningsoversikt* (Bhatti mfl. 2006), med sikte på å identifisere alle relevante studier som kan bidra til å belyse vår problemstilling. I dette er det viktig å vurdere relevansen til de studier som trekkes frem og som legger premissene for de konklusjoner vi trekker med hensyn til kunnskapsmangler på vårt hovedtema.

Vi vil bruke kunnskapsstatusen til å identifisere særlige kunnskapshull når det kommer til kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere blant ansatte i de nærmere spesifiserte opplærings- og integreringstjenestene. Dette omfatter ansatte med ansvar for introduksjonsprogrammet, veiledere ved karrieresentrene, ansatte og ledelse i kommunal voksenopplæring, lærere og ledelse innenfor kommunal

voksenopplæring som er rettet mot barn, ungdom eller unge voksne (grunnskole, innføringsklasser og kombinasjonsklasser) og videregående opplæring for voksne. Kunnskapsstatusen har derfor en dobbelt funksjon i denne sammenhengen. Den er både ment å gi en oversikt over relevante studier og analysefunn på temaområde, samtidig som den vil bidra til å identifisere forhold det foreligger liten kunnskap om og som derfor er viktig å se nærmere på i den foreliggende studien.

Fremgangsmåte

Vi startet vårt kunnskapssøk med norske forskningsbidrag. Vi begynte med en gjennomgang av litteraturlistene til de mest sentrale studiene innenfor temaområdet, som Røsdal mfl. 2019, Bredal og Melby 2018, Lidén og Bredal 2017. Spesielt gikk vi grundig gjennom referanser benyttet i Leirvik mfl. 2020, som tematisk ligger veldig tett på fokusområdet i denne studien. Etter at de mest sentrale referansene var gått gjennom, gjorde vi systematiske og avanserte søk i databasen Odin, med utgangspunkt i relevante søkeord. Disse var i første runde:

“Negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, kompetanse”, samt angivelse av de ulike tjenestene: “Voksenopplæring, mottaksklasser, mottaksklasser, karriereveiledere, introduksjonsprogram, veileder NAV, veileder flyktningetjenesten, fenomenforståelse, handlingskompetanse, henvisningskompetanse, samhandling, nyankomne, flyktning, innvandrere, etnisk minoritet, homofile, lesbisk, bifile, transperson, queer, interkjønn, LHBTIQ+”.

Begrepene ble lagt inn søkemotoren Oria, i et tre trinns hierarkisk søkeopplegg. Dette betyr at vi eksempelvis først la inn ‘negativ sosial kontroll’, så kom alle norske referanser i systemet. Vi krysset av for ‘alle kilder’, hvilke innebar at alle skriftlige kilder der vitenskapelige tekster publiseres var inkludert. Dette gjaldt bøker, artikler og annet. Dernest la vi inn et nytt stikkord, eksempelvis ‘nyankomne’ hvilket representerte en siling av alle de treff vi hadde med «negativ sosial kontroll». Disse gikk vi da igjennom. Dernest la vi inn et tredje søkeord, eksempelvis ‘flyktning’ og så hvilke treff som da kom ut. Språklig avgrenset vi søket til norsk, svensk og dansk. Erfaringen vi gjorde var at når vi kom ned på trinn tre, var det begrenset igjen av treff. Kilder som fremkom ble løpende silt og relevante referanser plukket ut for nærmere vurdering. De mest relevante ble lest grundig.

Tilsvarende søk ble gjort i den svenske søkemotoren Swepub. Søkeordene beskrev samme fenomen, men i svensk oversettelse. Sentrale søkeord i det tre trinns hierarkiske søket var blant annet:

“Social kontroll, ära, heder, hedersrelaterad våld, hedersmord, hedersrelaterad förtryck, negativ social kontroll, socialtjänst og socialvård”. Begrepet *negativ sosial kontroll* benyttes ikke i Sverige. I stedet benyttes *hedersrelatert vold og förtryck*.

I Danmark er det ikke en tilsvarende søkemotor tilgjengelig som Oria og Swepub, der ble ulike søk på Google Scholar benyttet med søkeord som blant annet: Negativ social kontroll æresrelateret vold socialnemnd, og voksenundervisning. De ulike søkeordene er samlet i Tabell A.1.

Tabell A.0.1. Søkord i arbeidet med kunnskapsstatusen.

	Norsk	Dansk (1)	Svensk
Negativ sosial kontroll	Negativ sosial kontroll	Negativ social kontroll	Hedersrelaterat våld
Æresrelatert vold	Æresrelatert vold	Æresrelateret vold	Förtryck
	Æresvold	Æresdrab	Hedersmord
	Æresdrap	Æreskultur	Hederskultur
	Æreskultur	Forståelse af fænomener	Förstå fenomen
	Fenomenforståelse	Handlingskompetence	Handlingskompetens
	Handlingskompetanse	Henvisningsfærdigheder	Remisskunskaper
	Henvisningskompetanse	Interaktion	Samspel
	Samhandling.		
Tjenesteapparat	Voksenopplæring	Socialnemnd	Sosialtjänst
	Mottaksklasser	Voksenundervisning	Socialt arbete
	Mottaksklasser, Karriereveiledere, Introduksjonsprogram, Veileder NAV	Modtagelsesklasser	Socialvård
	Veileder	Karriererådgivere	Skola
	Flyktningetjenesten	Flygtningetjenesten	Vuxenutbildning
	NAV		Mottagningsklasse
			Karriärrådgivare
			Handledare för Flyktingtjänsten
Målgruppe	Nyankommen	Nyankommet	Nyligen anlänt
	Flykting	Flygtning	Flykting
	Innvandrer	Immigrant	Invandrare
	Homofil	Homofil	Homosexuell
	Lesbisk	Lesbisk	Lesbisk
	Bifile	Biseksuel	Bisexuell
	Transperson	Transperson	Transperson
	Queer	Queer	Queer
	Interkjønn	Intersex	Intersex
	LHBTIQ+	LHBTIQ+	LHBTIQ+

(1) Dette er kun søkord benyttet for danske studier i Google Scholar.

Google Scholar er også benyttet i søket for Norge og Sverige. Utover dette er aktuelle forskningsinstitusjoner i Danmark og Sverige identifisert. Her ble relevante studier gjennomgått med tanke på relevante referanser. Av særlig interesse ble det i Danmark i 2011 gjennomført en undersøkelse *Ung i 2011 – Nydanske unges opplevelse av sosial kontroll, frihed og grænser* (2011) for å øke kunnskapen om sosial kontroll og æresrelatert konflikter blant det en i Danmark kaller *nydanske unge* (Proba 2021:38). I 2018 ble den andre store undersøkelsen om negativ sosial kontroll i Danmark gjennomført. *Unge opplevelser av negativ sosial kontroll* var en del av den *Nasjonale handlingsplan om forebygging av æresrelaterede konflikter og negativ sosial kontroll* fra 2016 (Følner, Johansen og Hansen 2018). Undersøkelsen var en kartlegging av blant annet omfanget av æresrelaterte konflikter og negativ sosial kontroll blant unge i Danmark.

Rambøl Danmark gjorde en litteraturstudie om forebygging av negativ sosial kontroll i dagtilbud etc, for undervisningsministeriet. Denne avgrenset seg til nasjonal(dansk) og internasjonal forskning i EU-, EØS- eller OECD land som er utgitt i 2005 eller senere. Det ble der søkt etter studier på dansk, svensk, norsk og engelsk. Rambøl karakteriserer forskningsfeltet som «umodent», forstått som at det er begrenset kunnskap tilgjengelig (Rambøl 2018, s.4).

I Sverige ble særlig relevant forskning ved Örebro universitet undersøkt, hvor kontakt ble opprettet med professor Runa Baianstovu som har hatt en sentral rolle i svensk forskning på temaer *hedersrelaterad våld og förtryck*.

Om den nordiske forskningen

Studier som har fokusert på fenomenforståelse blant ansatte som jobber i opplærings- og integreringstjenestene med nyankomne flyktninger og innvandrere, er ikke lett å spore i nordisk forskning på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Mye av særlig den svenske forskningen er knyttet opp mot voldsforskning generelt, hvem utsettes og på hvilken måte, mens negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i Norge mer ligger til integreringsfeltet. Dette har i svensk forskning kanskje bidratt til at fokuset på negativ sosial kontroll fremstår som bredere og mer som en del av voldsforskning generelt. Dette gjør det vanskeligere å skille ut det som spesifikt går på våre temaer. Forskningen er dessuten i begrenset grad knyttet til kompetanse innenfor opplærings- og integreringstjenester for nyankomne flyktninger og innvandrere.

Det siste tiåret har det imidlertid både i Danmark og Sverige vært en økende interesse når det kommer til å utforske ulike aspekter ved såkalt *Domestic Violence*, særlig knyttet til kvinners, samt barn og unges erfaringer med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (Se Als Research 2018, Baianstovu mfl. 2019 og Strid mfl. 2021). De studiene vi fanget opp i vårt søk sier imidlertid lite om kunnskapsnivået blant ansatte innenfor opplærings- eller inkluderings-tjenester eller negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne.

A.1.3: Foreliggende kunnskap relevant for fenomenforståelsen innenfor opplærings- og integreringstjenestene

Fenomenforståelse handler blant annet om kunnskap om hva negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er, konsekvenser av dette, risiko- og beskyttelsesfaktorer samt om hvilke særegne uttrykksformer fenomenet kan anta (Se Røsdal mfl. 2019, s.18 og s.38). Dette handler også å gjenkjenne symptomer, og tegn på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Spørsmålet er: Hvilken kunnskap foreligger så om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som fenomen blant ansatte i opplærings- og integreringstjenestene som møter og følger opp nyankomne flyktninger og innvandrere?

Våre analyser av tidligere forskning viser at det ikke foreligger noen nyere norske studier som samtidig omhandler dette i sin helhet. Dette legitimerer fokuset i denne studien. Samtidig foreligger det imidlertid en rekke studier som fokuserer på tjenesters kompetanse i møte med innvandrere. Dette er relevante som bakgrunn for denne studien.

Med bakgrunn i et skille mellom fenomenforståelse, handlings- og henvisningskompetanse og samhandlingskompetanse, slår Røsdal mfl. (2019) fast at alle som arbeider innen tjenesteapparatet, har et stort behov for fenomenforståelse. Dette behovet er ikke avgrenset til tjenester under UDI, IMDi og Kompetanse Norge /HK-dir, men omfatter alle som kan komme i befatning med vold og overgrep, herunder også barnehager og skoler (Røsdal mfl. 2019:38). Dette vil også være aktuelt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Med utgangspunkt i sektorenes egne sektorrapporter vises det i Røsdal mfl. til at fenomenforståelsen er relativt godt dekket innenfor de ulike strategiene for kompetanseheving (2019:48), men at det tverrsektorielle ikke er tilstrekkelig ivare tatt (2019:56). Som Røsdal mfl. hevder: » God samhandlingskompetanse om vold og overgrep er avhengig av god fenomenforståelse og god handlingskompetanse» (2019:56). Det er rimelig å anta at det samme vil gjelde om man spisser kompetansebegrepet inn mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold innenfor opplærings- og integreringstjenestene som møter nyankomne flyktninger og innvandrere.

Innenfor studier tettere på temaområdet negativ sosial kontroll er det naturlig først å se på handlingsplanen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (Lidén og Bredal 2017). Rapporten er den tredje og siste under følgeevalueringen av *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013-2016)*. Datagrunnlaget i rapporten består av skriftlige kilder fra forvaltningen og kvalitative intervjuer med ulike informanter blant involverte departementer og direktorater samt RVTS og Bufetat (Bredal og Lidén 2015:18-19). En hovedkonklusjon i evalueringen er at handlingsplanene har gitt gode resultater på forebyggings- og hjelpesiden og at særordninger har fungert kompetansehevende for de ordinære hjelpetjenestene (Lidén og Bredal 2017:8, se nedenfor om blant annet minoritetsrådgiverordningen). Det fremgår også at man i et flertall av tjenestene opplever å ha bedret sin fenomenkunnskap og kjennskap til regelverket. Deler av førstelinjen, som familievernet, barnevernet og helsetjenesten, mangler imidlertid fremdeles nødvendig kunnskap.

Lidén og Bredal (2017) påpeker kunnskapsmessige begrensninger hos blant annet familievernet når det kommer til transnasjonale omsorgstvister. Dette er et sentralt tema i mange situasjoner hvor det utøves negativ sosial kontroll og/eller æresrelatert vold, selv om det kanskje ikke er så relevant for nyankomne flyktninger og innvandrere. Dette kan imidlertid være relevant ved familiegjenforening og ved arbeidsinnvandring.

I studien til Leirvik mfl. (2020) fremkommer det videre at det er variasjoner innenfor de ordinære hjelpetjenestene når det kommer til temaer knyttet til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Studien baserer seg på intervjuer med sentrale aktører på nasjonalt nivå, en spørreundersøkelse rettet til særskilte tjenester og tjenester innenfor de ordinære hjelpetjenestene, samt intervjuer med aktører i hjelpetjenestene. De som har arbeidet med temaer knyttet til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse over lang tid, eller er spesialister på dette, mener de har *god kompetanse på tematikken* (Leirvik mfl. 2020:104). Særlig tjenestene i de store byene opplever at de gjennomgående har god kompetanse om tematikken knyttet til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Men også her varierer det avhengig av hvor ofte de har tematikken fremme i sitt arbeid. På de mindre stedene oppgir tjenestene oftere å ha behov for mer kunnskap og kompetanse (Leirvik mfl. 2020:104-105). Dette gjelder særlig kunnskap om kultur og religion.

I kommuneundersøkelsen fra 2021[1] inngår negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Resultatene er til dels relevante. Undersøkelsen spenner noe videre enn det som er målgruppen i denne rapporten med tanke på kommunale tjenester, men den er samtidig smalere fordi det kun er kommunale og ikke fylkeskommunale tjenester som er inkludert. I tillegg er det kun toppledernivå som har besvart undersøkelsen; som kommunedirektører, integreringsansvarlig/ ansvarlig for introduksjonsprogrammet og skolesjefer inngår som respondenter. Undersøkelsen viser at kjennskap til tilfeller av negativ sosial kontroll er høyere hos integreringsansvarlig enn hos skole- og oppvekstsjef. Det er nesten dobbelt så mange integreringsansvarlige i kommunene som kjenner til slike tilfeller blant deltakere i introduksjonsprogram og voksenopplæring enn skole- og oppvekstsjefenes kjennskap til tilfeller i grunnskolen. Over halvparten av skolelederne som deltar i kartleggingen svarer videre positivt på at de kjenner til minoritetsrådgiverordningen. Kun et fåtall

kommuner har likevel et formelt samarbeid med andre tjenester i arbeidet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.⁸¹

Ordningen med minoritetsrådgivere er ment forebyggende mot ekstrem kontroll⁸² som fører til alvorlige begrensninger av unges frihet, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, samtidig som det skulle bidra til å fremme gode oppvekstmuligheter for barn og unge (Bredal mfl. 2015:7). For tiden er det et pilotforsøk i to kommuner med minoritetsrådgivere på voksenopplæringen. Gitt at minoritetsrådgiverne har kompetanseheving som del av sitt mandat, kan dette også omfatte voksenopplæringen. Minoritetsrådgiverne skal således bidra til å styrke kompetansen om tematikken i relevante tjenester. Det varierer imidlertid hvilke tjenester utover egen skole minoritetsrådgiverne jobber med kompetanseheving av. Minoritetsrådgiverordningen har blitt evaluert. Evalueringen baserte seg på intervjuer og en spørreundersøkelse til elever, foreldre samt andre lærere som kollegaer og skoleledere på 22 av de 26 ungdomsskoler og videregående skoler som i 2015 hadde minoritetsrådgiver (Bredal mfl. 2015). Resultatene kan fortelle noe om fenomenforståelsen i de skoler som har tilgang til denne særskilte ordningen. Dette er relevant siden noen av opplærings- og integreringstjenestene som inngår i denne studien kan ha tilgang til minoritetsrådgiver. I evalueringen kom det frem at vel 50 prosent av lærerkollegaene henviser til minoritetsrådgiver i tilfeller der en elev ble 'sterkt kontrollert av familien'. Vel 30 prosent av kollegaene svarer at de henviser med bakgrunn i 'Bekymring for tvangsekteskap'. Nær like høy andel svarer at de henviser ut fra 'Bekymring for at eleven er utsatt for vold' og ti prosent som følge av 'Bekymring for kjønnslemlestelse' (Bredal mfl. 2015:100). Kombinert med at 70 prosent av kontaktlærerne i samme studie svarer at de en eller flere ganger har henvist mellom en og ti elever til minoritetsrådgiverne, kan dette tolkes både som et uttrykk for at lærerne relativt ofte står overfor situasjoner der de er bekymret for at elever enten blir kontrollert eller utsatt for tvang og vold, samtidig som de søker minoritetsrådgiverens kompetanse i vurderingen. Hvorvidt sistnevnte også er uttrykk for at lærerne opplever å mangle fenomenforståelse og/eller handlingskompetanse kan ikke leses direkte ut av evalueringen. Men gitt at kontroll og vold så ofte er grunnlaget når 70 prosent av lærerne henviser til minoritetsrådgiverne, kan vi kanskje slutte at lærerne i relativt stor grad gjenkjenner fenomenet, eller i det minste har mistanke om at det foreligger.

Samtidig må resultatene tolkes slik at lærerkollegaene rimeligvis ser at minoritetsrådgiverne bidrar med kompetanse de selv ikke besitter, på områder som tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og ekstrem kontroll generelt. Ordningen medførte også at lærerne lettere overlot spørsmål knyttet til negativ sosial kontroll til minoritetsrådgiverne, i stedet for å tilegne seg kunnskapen selv. Slikt sett avdekker studien både i noen grad en generell kompetansemangel i ungdomsskoler og videregående skoler, men også at etableringen av minoritetsrådgivere påvirket de andre lærernes motivasjon for å bygge egen kompetanse. Her må vi imidlertid ta et forbehold, gitt at studien baserer seg på et begrenset utvalg skoler. I tillegg ligger studien noen år tilbake, og det kan ha funnet sted endringer siden den ble gjennomført. Evalueringen viser at minoritetsrådgivere blir tillagt en rådgivende funksjon i tilfeller der vi snakker om varianter av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

En nyere studie utført av Sentio Research Norge fra 2020, supplerer disse funnene. Studien har fokus på erfaringer med kompetansehevede tiltak innenfor ulike former for vold og overgrep mot barn og unge, inkludert æresrelatert vold, tvangsekteskap og negativ sosial kontroll i skoler, barnevern, barnehager, PP-tjenesten, helsestasjoner/skolehelsetjenesten og habiliteringstjenesten for barn og unge. Dette gjør den relevant for vår studie. Grunnlagsdata er fremskaffet blant annet gjennom en spørreundersøkelse til et utvalg ledere i norske kommuner, innenfor disse tjenestene. I tillegg ble det gjennomført dybdeintervjuer med ansatte i fagdirektoratene politi og utlending, samt politi, BUP, familievernkontor og barnevernet (Sentio Research 2020:8-11). Også denne studien tegner et bilde av fenomenforståelsen rundt negativ sosial kontroll og vold som ganske god i skolen, slik lederne i dette tilfellet opplever det. På en skala fra 0 (svært dårlig) til 100 (svært god), får skolen en score på 71 på spørsmål om '*Hvor god kunnskap har enheten om hva vold og overgrep er?*' Til sammenlikning gir ledere i barnevernet

⁸¹ <https://www.IMDi.no/om-IMDi/rapporter/2022/kommuneundersokelsen-2021/>

⁸² Betegnelsen *ekstrem kontroll* ble tidligere benyttet på feltet.

sin enhet en score på 86. På spørsmål om *'Hvordan vurderer du enhetens kunnskap om særlig problemstillinger knyttet til barn og unge utsatt for/ved mistanke om vold og overgrep? Æresrelatert vold, tvangsekteskap og negativ sosial kontroll'* gir lederne i skolen sin enhet en score på 43, hvor igjen barnevernet ligger høyere, med 53. De andre tjenesteområdene som ble nevnt overfor, fordeler seg mellom scoret for skolen og scoret for barnevernet.

Kobler vi dette opp mot kunnskap om etniske, religiøse og nasjonale minoriteter, gir lederne i skolen sin enhet en score på 50 på spørsmålet *'Hvordan vurderer du enhetens kunnskap om særlig problemstillinger knyttet til barn og unge utsatt for/ved mistanke om vold og overgrep? Etniske, religiøse minoriteter'*. Kunnskapen er derfor ikke spisset mot nyankomne flyktninger eller innvandrere. I tilfelle med nyankomne flyktninger og innvandrere har en hatt kortere tid på å bli kjent. Det er derfor rimelig å anta at kunnskapen om denne tematikken for denne gruppen, er noe mer begrenset enn vi kan lese ut fra dette estimatet. Likevel Studien til Sentio støtter likevel de funnene vi ovenfor leste ut av evalueringen av minoritetsrådgiverne, (Bredal mfl. 2015) når det kommer til fenomenkunnskap rundt negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant aktører som potensielt er de som møter nyankomne flyktninger og innvandrere innenfor opplæringstjenestene.

Et moderat flertall av lærere og ledere i skolen vurderer med dette sitt eget kunnskapsnivå rundt negativ sosial kontroll som moderat til relativt høyt, skal vi tolke funnene i de overfor nevnte studiene. Når det kommer til kunnskap om æresrelatert vold er imidlertid kunnskapsnivået noe lavere. Disse studiene gir imidlertid ikke tall for integreringstjenestene.

Negativ sosial kontroll som resulterer i utenlandsopphold eller etterlatte barn hos familie i utlandet, synes vanskeligere for kommunene å avdekke, håndtere og avverge. Dette kommer frem i en spørreundersøkelse blant kommunale tjenester foretatt av Oslo Economics (Oslo Economics 2019). Studien viser at det ifølge kommunene oftest er skolen som avdekker fenomenet, i den grad man blir klar over det. Deretter tas det oftest kontakt med barnevernet (Oslo Economics 2019:45). Sakene avdekkes imidlertid først og fremst etter at barnet har reist.

Disse funnene fra studien til Oslo Economics støttes i rapporten fra ekspertgruppen om unge som etterlates i utlandet mot sin vilje, fra 2020. Her fremgår det at skolene sjelden avdekker om en elev står i fare for å bli sendt utenlands, for eksempel som ledd i å gjenopprette familiens ære. Når dette blir avdekket befinner elevene seg allerede utenlands og derfor uteblir fra undervisningen. Ekspertgruppen baserer sine funn blant annet på intervjuer med ti unge som har erfaring med ufrivillige utenlandsopphold, samt intervjuer med andre ungdommer og voksne i minoritetsmiljøer. I tillegg kommer samtaler med ulike relevante frivillige organisasjoner, nasjonale kompetansemiljøer, som Kompetansesenteret mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll og statlige, regionale og kommunale instanser og tjenester (Ekspertgruppens rapport 2020: 27-31). Samtidig vises det til at det kan være vanskelig å skille mellom lovlige og legitime utenlandsopphold, versus de som er lovstridige. I et handlingsperspektiv har man, ifølge rapporten, ikke gode nok tiltak for å forebygge lovstridige utenlandsopphold (Ekspertgruppens rapport 2020: 9). Dette kan illustrere at konsekvensene av begrenset fenomenforståelse knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan forsterkes ved manglende handlingskompetanse, som vi skal se nærmere på nedenfor.

Leirvik mfl. finner at begrenset kompetanse ved ulike sider av negativ sosial kontroll gjelder i flere etater, selv om det arbeides systematisk med kunnskapsheving (Leirvik mfl. 2020). Omfanget av kompetansemanglene, og hvor disse er størst, er det imidlertid delte meninger om (Leirvik mfl. 2020). Flertallet av informantene i studien til Leirvik mfl. (2020) synes de har god innsikt og oversikt når det kommer til det generelle regelverket som er relevant for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (Leirvik mfl. 2020:107).

Et temaområde som har stått sentralt i studier som tangerer fenomenforståelse på områdene negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er knyttet til spørsmålet om tjenesteapparatets kultursensitivitet. Bredal viser i sin studie fra 2018, basert på et større antall fylkesnemndsaker som omhandler omsorgsovertakelser blant etniske minoriteter, at observasjoner av barn og unge eller samtaler med foreldre kan føre til misforståelser på grunn av manglende kulturell kunnskap. Det betyr ikke at kultur ikke trekkes inn i faglige resonnementer, men at dette skjer på en overfladisk måte blant annet ved vurderinger av foreldres voldsbruk (Aarset og Bredal 2018).

Kultursensitiv kompetanse i saker som berører negativ sosial kontroll kan også antas å ha en geografisk dimensjon. I studien til Leirvik mfl. fra 2020, hvor kunnskap i tjenesteapparatet rundt temaer som negativ sosial kontroll, kjønnslemlestelse og tvangsekteskap sto i fokus, fremgår det at tjenestene på mindre steder i større grad oppgir at de gjerne skulle hatt mer kunnskap og kompetanse særlig om ulike kulturer og noen nevner i denne sammenhengen også religioner (Leirvik mfl. 2020:105).

Før vi konkluderer dette delkapitlet skal vi kort vise til at fenomenforståelse også kan forstås i et prosessuelt perspektiv. Barnevoldsutvalget pekte blant annet på at bekymringsmeldinger til barnevernet ble henlagt uten at man satte i gang undersøkelser, at man ikke hadde samtaler med de involverte barn og unge og at det ikke ble lagt til rette for at de unge kunne snakke fritt (NOU 2017:50). Disse mer prosessuelle sidene er det viktig å være oppmerksomme på der tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold skal følges opp blant nyankomne flyktninger innenfor opplærings- og inkluderingstjenestene. Men da er vi på vei over i handlings- og henvisningskompetansen, som følger i avsnittet nedenfor.

Fenomenforståelse på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold slik det er dokumentert i foreliggende forskning – spørsmål for videre analyse

Selv om det ikke er noen studier som har utredet hvilken kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold opplærings- og integreringstjenestene besitter for nyankomne flyktninger og innvandrere, foreligger det flere studier som har tatt opp dette som tema blant eksempelvis kommunalt ansatte. Med bakgrunn i kommuneundersøkelsen fra 2021 og i noen grad Lidén og Bredal (2017), er det et viktig spørsmål å ta med seg videre hvilken fenomenforståelse knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold vi finner innenfor opplærings- og integreringstjenestene. Ser vi på funnene fra studien til Lidén og Bredal er det spesielt interessant i hvilken grad særordninger som minoritetsrådgivere også har fungert kompetansehevende på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold for opplærings- og integreringstjenester.

Vel halvparten av skolelederne kjenner til ordningen med minoritetsrådgivere ifølge kommuneundersøkelsen, samtidig som Bredal mfl. 2015 viser til at over halvparten henviser til disse i tilfeller der en elev blant annet blir kontrollert av familien. Spørsmålet vi vil forfølge i denne studien er, med dette utgangspunktet, i hvilken grad bidrar ordningen bidrar til å heve kompetansen i opplærings- og integreringstjenestene, der disse står overfor fenomenet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

Studier viser også at mens lærere vurderer sin fenomenforståelse rundt negativ sosial kontroll som moderat til relativt stor (Oslo Economics 2020), er evnen til å avdekke æresrelatert vold lav. Dette kommer frem blant annet ved at evnen til å fange opp ufrivillige utenlandsopphold, antatt knyttet til kjønnslemlestelse og tvangsekteskap (Ekspertgruppens rapport 2020 og NOU 2017), er begrenset. Spørsmålet som er viktig å kartlegge er i hvilken grad dette også gjør seg gjeldende innenfor opplærings- og integreringstjenestene rettet mot nyankomne flyktninger og innvandrere?

A.1.4: Foreliggende kunnskap relevant for handlings- og henvisningskompetansen innenfor opplærings- og integreringstjenestene

Etter at negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er avdekket og identifisert som fenomen, kommer spørsmålet om handlings- og henvisningskompetanse opp. Hvilken kompetanse om handlingsalternativer og hvem man skal henvise til, har personalet, når tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold avdekkes innenfor opplærings- og integreringstjenestene? Dette er fokus i dette avsnittet. Også her er det innledningsvis viktig å understreke at det ikke foreligger noen nyere norske studier som tematisk er knyttet kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger og innvandrere som målgruppe innenfor opplærings- og integreringstjenester. Det foreligger imidlertid studier hvis analyser har relevans for vår analyse.

Når det gjelder handlings- og henvisningskompetanse i relevante deler av tjenesteapparatet bygger studier på noe ulike perspektiver. Både forskning som ser på kompetanse på regelverk, betydningen av rutiner og kjennskap til regionale og/eller særskilte tjenester på negativ sosial kontroll, fremstår som relevante for vårt fokusområde. Ser vi aller først på Røsdal mfl. som så kompetanse innenfor tjenesteapparatet på temaet vold og overgrep, finner de at på tross av satsinger for å heve både fenomenforståelse og handlingskompetansen, så er det fortsatt «alvorlige kompetansemangler» på dette området (Røsdal mfl. 2019:58). Svak handlingskompetanse legger også, ifølge Røsdal mfl., et dårligere grunnlag for samhandling på tvers av tjenester. Røsdal mfl. viser blant annet til behov for økt kunnskap om de ulike sektorenes rolle, mandat og regelverk (Røsdal 2019:10). Selv om disse konklusjonene er trukket med utgangspunkt i tjenestenes kompetanse om vold og overgrep, synes de også relevante for temaområdet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Ser vi på funn i studier som mer spisset ser på handlingskompetanse på området negativ sosial kontroll, fremgår av den tidligere refererte studien til Leirvik mfl., om hjelpetjenester for personer blant annet utsatt for negativ sosial kontroll, at erfaring er en viktig kilde til handlingskompetanse (Leirvik mfl. 2020:96). Dernest viste det seg at det også var kulturelt betingede barrierer skulle informantene i studien til Leirvik mfl. komme i posisjon til å handle. Generelt berører tematikken oftere innvandremiljøer, en gruppe flere i tjenesteapparatet gir uttrykk for at de har «vanskeligere å komme i posisjon overfor» (Leirvik mfl. 2020:102). Det oppgis å kreve «ekstra tid og tålmodighet», som det videre heter i rapporten. Det henvises til en informant som sier «Så mye dreier seg om tålmodighet og informasjonsutveksling når det gjelder fremmedspråklige – vi må si tydelig hvem vi er og hva vi står for når vi begynner å arbeide med dem.» (Leirvik mfl. 2020: 102). I denne sammenhengen vises det også til at mange personer med innvandrerbakgrunn har høyere terskel for å søke hjelp enn mange med norsk bakgrunn.

En annen viktig erfaringsbasert kunnskap er viktigheten av å tenke seg godt om før en griper inn. Dette er en meget relevant problemstilling i en vurdering av tjenesters handlings- og henvisningskompetanse. I studien til Leirvik mfl. knyttes dette blant annet opp mot henvisninger til barnevernet, som kan ha store konsekvenser for familiene som berøres (Leirvik mfl. 2020:102-103). Dette kan knyttes opp mot opplevelsen av kulturspesifikk kompetanse og innsikt i de miljøene der kontrollen finner sted Dette er ifølge studien til Leirvik mfl. varierende (Leirvik mfl. 2020:103). Jo mer erfaring, i form av antall saker å behandle, jo mer erfaringsbasert kompetanse erverves, ifølge studien til Leirvik mfl. En av informantene i studien, som er fra et mindre sted, siteres på at: «Jeg føler at det antakeligvis er altfor mye jeg ikke kjenner til i de ulike kulturene og de enkelte familiene [...] Du føler at du kjenner en norsk familie bedre» (Leirvik mfl. 2020:103) Særlig synes saker der ære er en del av problemkomplekset utfordrende. Her viser Leirvik mfl. til en informant som sier at her kan «det være mange utøvere, sakene kan gå utover landets grenser» og «vi har ikke hundre prosent kontroll» (Leirvik mfl. 2020: 104).

Som et apropos til disse funnene er det interessant at Barnevoldsutvalget finner at barnevernet innehar en høyere toleranse for bekymringsfull atferd hos foreldre eller barn med annen etnisk bakgrunn, enn overfor i saker med foreldre med etnisk norsk bakgrunn (NOU 2017:53). En høyere toleranse kan kanskje bidra til å redusere evnen til å handle, i situasjoner der en har avdekket negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er grunn til å tro at en slik toleranse for bekymringsfull atferd kan være enda høyere overfor nyankomne flyktninger og innvandrere i opplærings- og integreringstjenester, gitt at nyankomne flyktninger og innvandrere både kan ha språklige utfordringer og vansker med å tilpasse seg en ny kultur. Psykososiale utfordringer kan i tillegg antas å være overrepresentert blant nyankomne flyktninger. Fra tjenestenes side kan vi reise spørsmålet om dette bidrar til å forhøye toleransegrensen for bekymringsfull atferd.

Kunnskap om plikter i henhold til regelverket er også en sentral del av handlings- og henvisningskompetansen. Studier med dette fokuset vil også være relevante for vår analyse. Dette gjelder både opplysningsplikten, taushetsplikten, meldeplikten og avvergeplikten. Dette handler blant annet om når og hvordan man skal kontakte andre tjenester (Røsdal, 2019:38). Kunnskap om dette i opplærings- og integreringstjenestene for nyankomne som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har ikke vært gjenstand for norske studier. Tidligere forskning viser likevel at innsikt i regelverket som styrer samhandling, kan være en utfordring for de ordinære hjelpetjenestene i saker med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Leirvik mfl.

(2020:107) viser at selv om flertallet av informantene synes de har god innsikt i regelverket, opplever de at gråsoner og dilemmaer kan være en utfordring.

En studie fra Sentio, som ser på vold og overgrep blant barn og unge, konkretiserer utfordringene man kan stå overfor i skolen. Der fremkommer det at ansatte i skolen opplever at de har svært god kunnskap om taushetsplikten og meldeplikten til barnevernet, men er noe dårligere på avvergingsplikten. På spørsmålet: *Hvordan vurderer du enhetens kunnskap om taushetsplikten?* Scorer respondentene i skolen (n=699) 90, på en skala fra 0 (svært dårlig) og 100 (svært godt). Også tjenester som barnehage og barnevern ligger høyt her, med score på henholdsvis 93 og 92 (Sentio 2020:24). Når det kommer til avvergingsplikten oppnås en score på 69 på spørsmålet: *Hvordan vurderer du enhetens kunnskap om avvergingsplikten?* Her er kunnskapen i skolen betydelig svakere enn eksempelvis i barnevernet, hvor det oppnås en score på 88. Skolen scorer imidlertid høyt på kunnskap om meldeplikten til barnevernet. Således gis det her en score på 91 på spørsmålet: *Hvordan vurderer du enhetens kunnskap om opplysningsplikten for barnevernet (meldeplikt?)* (Sentio 2020:24-25).

Skolen scorer imidlertid lavere på spørsmål om tilstrekkelig kjennskap til relevante veiledere om vold mot barn og unge samt spørsmål om tilstrekkelig kjennskap til relevante retningslinjer om dette temaet.

Tidligere forskning peker også på betydningen av rutiner når tjenestene skal handle i ulike situasjoner. Lidén mfl. løfter eksempelvis frem at det er etablert et rutinebasert handlingsrepertoar i skolen knyttet til ufrivillige utenlandsopphold (2014:205). Dette kan også være relevante når en skal handle overfor nyankomne unge flyktninger og innvandrere som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er imidlertid er det nærliggende å anta at slik kompetanse vil være mer relevant med tanke på arbeidsinnvandrere enn nyankomne flyktninger, gitt at utenlandsopphold mindre relevant for denne sistnevnte gruppen.

Handlings- og henvisningskompetanse på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold slik det er dokumentert i foreliggende forskning – spørsmål for videre analyse

Det er ikke gjort studier i Norge som kan belyse opplærings- og integreringstjenestenes handlings- og henvisningskompetanse knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger eller innvandrere. Relevante studier påpeker imidlertid at handlingsbasert kunnskap i stor grad er erfaringsbasert, samtidig som begrenset kulturell kompetanse gjør mange usikre på hvordan de skal handle mer konkret.

Ut fra tidligere forskning kan vi imidlertid forvente at de lovmessige rammene i handlings- og henvisningssituasjonene, som taushetsplikten og meldeplikten i rimelig grad vil være til stede i skolen. Det samme gjelder avvergingsplikten, om enn i noe mer begrenset omfang. Samtidig vet vi lite om hvordan dette praktiseres overfor nyankomne flyktninger og innvandrere som opplever negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Vi kan med dette forvente at aktørene i opplærings- og integreringstjenestene vil oppleve dilemmaer knyttet til tidspunkt for å henvise en sak videre, gitt at det i enkelte tilfeller i seg selv kan gjøre situasjonen vanskeligere for den utsatte. Aktuelle spørsmål/temaer vi med dette tar med oss som innspill til surveyen og de kvalitative studiene vil blant annet være:

- I hvilken grad og på hvilken måte opplever aktører innenfor opplærings- og integreringstjenester dilemmaer i en handlings- eller henvisningssituasjon, der fenomenet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold avdekkes blant nyankomne flyktninger og flykninger?
- Opplever aktører innenfor disse tjenestene at de har tilstrekkelig kulturkompetanse til å gjøre en vurdering av konsekvensene av handling for de nyankomne flykningene og innvandrere? Resultterer mangelfull kulturell kompetanse til å vurdere konsekvenser av å handle i en gitt situasjon med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, at man unnlater å handle, i frykt for å forverre situasjonen for den utsatte?

- I hvilken grad opplever aktørene innenfor opplærings- og integreringstjenestene tilstrekkelig kompetanse i en handlingssituasjon, når det kommer til avvergingsplikten, meldeplikten og opplysningsplikten?
- Melder opplærings- og integreringstjenestene videre til relevante tjenester (eksempelvis barnevern, politi eller krisesenter) der man er blitt oppmerksom på tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

A.1.5: Foreliggende kunnskap relevant for å vurdere samhandlingskompetansen innenfor opplærings- og integreringstjenestene

Samhandling på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold må antas å bygge på visse forutsetninger. Selv om dette ikke er direkte belyst innenfor opplærings- og integreringstjenestene for nyankomne flyktninger, finner vi at noen viktige forutsetninger for samhandling er belyst for relevante tjenester.

Leirvik mfl. (2020) finner blant annet at en viktig forutsetning for samhandling er at de som jobber innenfor de ulike tjenesteområdene kjenner til andre tjenester det er relevant å samarbeide med. Her fremkommer det at kjennskapen til de særskilte tjenester på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold ikke er god nok innenfor det ordinære tjenesteapparatet (Leirvik mfl. 2020:83). Mange kjenner til dem, men få kjenner de godt. Blant de særskilte tjenestene er det Kompetanseteamet, etterfulgt av minoritetsrådgivere, som er mest kjent. Kunnskapen varierer systematisk med sentralitet og innvandreretthet. Det er i de sentrale områdene kunnskapen er høyest. Samarbeidet med de særskilte tjenestene viste seg å være begrenset (Leirvik mfl. 2020:83).

Dette kan for skolenes vedkommende suppleres av studien fra Sentio fra 2020. På spørsmål om: *Hvor god kunnskap har enheten om andre tjenesters rolle/mandat når det gjelder vold mot barn og unge?* viser det seg at respondentene i skolen i relativt stor grad kjenner til det ansvar skolehelsetjenesten, barnevernet, PP tjenesten og politiet har på dette området. På en score fra 0 (svært dårlig) til 100 (svært god) ligger disse tjenestene på mellom 79 og 72 (Sentio 2020:29). At respondentene i skolen i så vidt høy grad kjenner til det ansvar disse aktørene har, kan kanskje indikere at det er til disse tjenestene en henvender seg i tilfeller med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I tilfelle med voldssaker, støttes dette i noen grad i studien fra Sentio. Her gir respondentene høyest score til skolehelsetjenesten/helsestasjon, det kommunale barnevernet og PP tjenester på spørsmålet: *Hvilke av tjenestene under har enheten din et systematisk samarbeid med om voldsutsatte barn og unge?* (Sentio 2020:36). Om dette også gjelder der skolen antar at det handler om æresrelatert vold kan vi ikke lese ut av disse tallene.

Skolenes varierende samarbeid med ulike tjenester kan ha sammenheng med hvordan hjelpetjenestene er organisert og ansvar fordelt. Leirvik mfl. finner at mange innenfor både de særskilte og de ordinære hjelpetjenestene opplever at «*hjelpetjenestene overfor dem som er utsatt for NTK (Negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse) er for fragmentert og oppdelt*» (Leirvik mfl. 2020: 90-91). Likeledes kommer det frem at respondentene i studien til Leirvik mfl. er tilbøyelig til å være «*ganske uenig*» i at «*det er enkelt for dem som er utsatt for NTK å vite hvor de skal henvende seg*» (Leirvik mfl. 2020:91). Dette gir et inntrykk av at potensialet for samhandling svekkes grunnet en fragmentert aktørstruktur, som gjør det krevende å vite hvor en skal henvende seg. En studie fra vel ti år tilbake, med fokus på skolesektoren, (Paulsen mfl. 2011), viste dessuten at et godt formalisert og tverrfaglig samarbeid, god informasjonsflyt mellom faste møtepunkter og en tydelig ansvarsfordeling, var viktig for å bistå utsatte på en god måte.

Dette støttes i studien til Leirvik mfl. (2010), som finner at frustrasjonen i hjelpetjenestene er størst i kommuner med begrenset samarbeid på tvers, grunnet uklarhet om hvem man skulle henvende seg til. Dette gjør det mer tilfeldig hvem man ser det mest hensiktsmessig å samarbeide med, fordi man ikke har tilstrekkelig kunnskap om omkringliggende etaters kompetanse (Leirvik mfl. 2020:111). Et beskrivende sitat er gjengitt i Leirvik mfl. (2020:111): Vi

sitter med mye kunnskap i kommunen alle mann, men ungdom kan snakke med fem ulike instanser uten at vi kjenner hverandre.

Leirvik mfl. fremholder flere forhold som er viktige for at det lokale samarbeidet på området negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse skal fungere godt, blant annet forankring og engasjement for tematikken hos ledelsen og tydelig plassering av det overordnede ansvaret.

Kompetanse om samhandling som metodikk er en utfordring innenfor flere velferdspolitiske temafelt. Således finner Krane mfl. (2017), i en gjennomgang av hele 108 studier av tverrsektoriell samhandling mellom velferdssektorer med fokus på barn og unge, at det er mange forsøk på samhandling. Samtidig er det utfordrende å legge til rette for velfungerende samhandling. Det fremkommer at samhandlingskulturen samt krav og forventninger fra ledelsen har større betydning for god samhandling mellom tjenestene enn bestemte organisatoriske løsninger (Krane mfl. 2017:62, med referanse til Bachmann og Kaurstad 2014 og Moe 2015). Det vises til at det er *kompetanse i ledelsen og tjenestene som fremmer samhandling* (Krane mfl. 2017:62). Skjørten mfl. (2019) peker imidlertid på i en gjennomgang av vold i nære relasjoner, at det er blitt flere aktører på feltet, noe som øker behovet for samarbeid og samordning av tilbudene. Dette kan vi anta også vil være aktuelt innenfor temaene negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Manglende kjennskap til hva andre tjenester og profesjoner i kommunene kan bidra med og hvilken kompetanse de har, har også vist seg å være utfordrende i arbeidet for utsatte barn og unge (Hansen mfl. 2020). Det samme gjelder manglende oppmerksomhet om helhetlige behov, og vegring mot å ta ansvar for koordinering. Til tross for disse utfordringene viser Hansen mfl. at det er gjort et stort arbeid i kommunene med å legge til rette for samordning innenfor oppvekstfeltet (Hansen mfl. 2020). Dette har ikke minst funnet sted innenfor skolen. Her har det ifølge Hansen mfl. vært et økende fokus på å styrke bredden i kompetansen for å legge til rette for en mer samordnet innsats overfor elevene (Hansen mfl. 2020:58-59). Bedre tverrfaglig samarbeid på oppvekstfeltet generelt og i skolen spesielt, vil vi anta er av stor betydning for kompetansen på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Sentios studie av kompetanse rundt vold og overgrep mot barn og unge viser samtidig at skolen har relativt god kunnskap om andre tjenesters rolle/mandat.

Samhandlingskompetanse inkluderer samhandling på tvers av kommunegrensene. Nettopp det siste tematiseres av Barnevoldutvalgets rapport fra 2017 hvor det pekes på manglende samhandling eller kommunikasjon på tvers av kommunegrensene som en utfordring når det gjelder å fange opp risikofaktorer i et barns eller ungdoms omgivelser. Dette spiller også over til handlingskompetanse, som svekkes ved manglende samhandlingskompetanse. Relevansen av dette antas å være høy i tilfellene med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne. Mange nyankomne vil, i den fasen de er i, i begrenset grad ha etablert tverrfaglige kontakter, som kan utveksle synspunkter og informasjon seg imellom. Tjenesteapparatets kunnskap om de kontrollertes foreldre eller familiære relasjoner vil også generelt kunne være begrenset, når vi snakker om nyankomne.

Samhandlingskompetanse på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold slik det er dokumentert i foreliggende forskning – spørsmål for videre analyse

Denne kunnskapsoppsummeringen har særlig fokusert på forutsetningene for samhandling. Således dokumenteres det som en viktig forutsetning at de som jobber innenfor tjenestene kjenner til andre relevante tjenester. På området negativ sosial kontroll viser Leirvik mfl. (2020) at kjennskapen til de særskilte tjenestene ikke er god nok innenfor de ordinære hjelpetjenestene. I tilfelle med skolen utdyper studien til Sentio fra 2020 dette. Her vises det til at i tilfeller med vold mot barn og unge kjenner skolene i relativt stor grad til den rolle eller det mandat blant annet barnevernet, skolehelsetjenesten og PP-tjenesten. Dette vil samtidig være de tjenestene skolen i størst grad har et systematisk samarbeid med i tilfellene med voldsutsatte barn og unge.

Fragmentering av tjenestene representerer en annen utfordring for samarbeid, slik det fremkommer her. Potensialet for samarbeid svekkes med dette ved at det kan være krevende å vite hvor en skal henvende seg (Leirvik mfl. 2020).

Dersom vi tar utgangspunkt i det vi her har vist til av tidligere forskningen på samhandling og tverretattlig samarbeid i de ordinære hjelpetjenestene og i skolen, kan vi forvente at kjennskapen til de særskilte tjenestene vil være relativt lav innenfor opplærings- og integreringstjenestene. Videre kan vi forvente at samarbeidet med de ordinære hjelpetjenestene kan oppleves utfordrende fordi dette er preget av fragmentering. Dette gjør det vanskelig å vite hvor man skal henvende seg når man skal bistå utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Vi vil videre forvente at opplærings- og integreringstjenestene kan oppleve at hjelpetilbudet til utsatte i liten grad er koordinert. I denne sammenhengen kan vi også ut fra tidligere forskning forvente at rolle- og ansvarsfordelingen ikke er tydelig definert innenfor opplærings- og integreringstjenestene.

Vi vil derfor for den videre analysen ta med oss følgende spørsmål:

- Hvilken kjennskap har opplærings- og samhandlingstjenestene som retter seg mot nyankomne flyktninger og innvandrere, til de særskilte tjenestene?
- I hvilken grad opplever opplærings- og samhandlingstjenestene å ha oversikt over relevante deler av hjelpetjenestene?
- Hvorvidt opplever ansvars- og rollefordelingen innenfor opplærings- og integreringstjenestene som avklart? Og i fortsettelsen av det, vil uavklarte ansvarsgrenser påvirke samhandlingen med tjenesteapparatet?

A.1.6: Foreliggende kunnskap i svenske og danske studier relevant for å vurdere kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold innenfor opplærings- og integreringstjenestene – en kort kunnskapsstatus

Kunnskap summert opp fra noen utvalgte studier relevant for tjenesteapparatets fenomenforståelse, handlings-, henvisning- og samhandlingskompetanse på temaområdet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Det siste tiåret har det også i Danmark og Sverige vært en økende interesse når det kommer til å utforske ulike aspekter ved såkalt *Domestic Violence*, særlig knyttet til kvinners, barn og unges erfaringer med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (Als Research 2018, Baianstovu mfl. 2019 og Strid mfl. 2021). Her vises det blant annet til at forståelsen av begrepet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er utfordrende. Dette fremgår særlig i en svensk studie hvor det blant aktørene innenfor de offentlige oppfølgingstjenestene eller sivilsamfunnet, tilsynelatende er ganske stor konsensus knyttet til hvordan æresrelatert vold og undertrykkelse skal defineres (Baianstovu mfl. 2019). Studien baserer seg på blant annet 95 intervjuer med i alt 235 informanter, som hadde nøkkelposisjoner dels innenfor tjenestene som møter utsatte for æresrelatert vold og undertrykkelse, dels representanter fra relevante foreninger (Baianstovu mfl. 2019:67). I praksis defineres imidlertid begrepene forskjellig (Baianstovu mfl. 2019:41). Baianstovu mfl. konkluderer derfor med at det er store variasjoner i hvordan æresrelatert vold og undertrykkelsen defineres og hvordan det skiller seg fra menns vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Som vi skal se nedenfor forplanter denne begrepsklarheten seg over i handling- og henvisningskompetansen og videre over i samhandlingsmønstre. Dette understreker viktigheten av å tydeliggjøre hvordan de ulike formene for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold skal defineres.

I en studie som Linköping universitet har gjort for Länsstyrelsen Östergötland, fremkommer det at det er utfordringer når det kommer til fenomenforståelse på vold i nære relasjoner (inklusive negativ sosial kontroll og æresrelatert vold) innenfor de ordinære hjelpetjenestene. Et sentralt funn i studien er at kommunenes sosialnämder og andre kommunale virksomheter er dårlig rustet til å oppdage utsatthet for vold (Länsstyrelsen 2017:8). Studien viser også at sosialnämde, det vil si den politiske ledelsen som har ansvaret for kommunens virksomhet, mangler rutinespørsmål for å fange opp vold. Dette indikerer begrenset fenomenkompetanse i sosialnämde. Studien viser at i mange kommuner håndteres heller ikke voldsspørsmål i sosialnämdenes kvalitets- og ledelsessystem.

Som et kompetansebyggende grep for å bedre fenomenforståelsen er det, med utgangspunkt i den danske nasjonale strategien mot æresrelaterte konflikter, blant annet etablert en veileder for grunnskolen (Liversage 2017). Hensikten er å bygge opp en veilederfunksjon på utvalgte grunnskoler med mange elever med etnisk minoritetsbakgrunn. Disse skal blant annet ha som oppgave å identifisere, støtte og rådgi unge som opplever æresrelaterte konflikter. Gjennom opplæringsopplegget som ble bygget opp rundt veilederne, økte fortolkningskompetansen på området og skolen klarte å fange opp aktuelle tilfeller. Elevene på sin side, oppsøkte i liten grad veilederne på eget initiativ.

I forlengelsen av dette, og med referanse til svenske studier vist til i avsnitt 1.4, må man også være varsom med stereotyper når det gjelder hvem som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Dette kan også handle om eldre kvinner og personer med intellektuell funksjonsnedsettelse. Selv om ikke disse teller så mange blant de nyankomne flyktingene og innvandrerne, kan vi finne noen i disse gruppene blant eksempelvis saker med familiegjenforening.

At uklar fenomenforståelse kan påvirke tjenesteapparatet når de skal handle i forhold til saker og eventuelt henvise videre, kommer frem i en kunnskapsstatus gjort ved Jönköping universitet. Hovedformålet her var å identifisere tiltak og utfordringer i arbeidet mot æresrelatert vold og undertrykkelse. Denne konkluderte med at den største utfordringen i arbeidet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er at begrepene ikke er klart definert, samtidig som kunnskapen om selve fenomenet varierer avhengig av ulike aktørers perspektiv (Chamoun & Mehran 2019). Chamoun og Mehran, som baserte seg på en gjennomgang av svenske studier om emnet,⁸³ konkluderte med at uklarhet i begrepsdefinisjonene skapte en usikkerhet i møtet mellom ulike aktører når de skulle handle. Dermed påvirket det også potensialet for samhandling. Forfatterne av studien skriver:

Om en samsyn på definitionen av hedersrelaterat våld och förtryck hade funnits inom socialtjänsten men även inom andra samverkande aktörer, såsom skolan och polisen, hade det kunnat leda till ett förbättrat samarbete emellan dessa. Däremot hade detta kunnat bli promatiskt då en samsyn kan leda till en viss snävhet som kan leda till uteslutandet av hedersutsatta som befinner sig utanför definitionen.

(Chamoun & Mehran 2019:33)

Det fremkom i litteraturoversikten at varierende kompetanse blant relevante aktører og hvordan de velger å se på fenomenet æresrelatert vold og undertrykking gjør handlingssituasjonen usikker. Det vil derfor være en forutsetning for vellykket samhandling at de ulike samhandlende aktørene har en etablert fenomenforståelse. En etablert fenomenforståelse som ulike samhandlende aktører klarer å forholde seg til vil derfor kunne være en forutsetning for vellykket samhandling. Dette kan også bidra til å etablere en tillitt og trygghet mellom tjenesteapparatet og den som utsettes for æresrelatert vold, slik dette kommer til uttrykk i studien av Chamoun & Mehran 2019.

⁸³ Datainnsamlingen er gjort via søkeord som "heder", "insatser", "hedersvåld", "honor", "honour", "violence", "Sweden", "social service" och "hedersrelaterat våld" i søkemotorene «SwePub» og «Divaportalen».

Viktigheten av tillitt mellom utsatte og tjenesteapparatet i situasjoner med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold utdypes i andre svenske studier (Baianstovu mfl. 2019 og Darj mfl. 2011). Baianstovu mfl. (2019) finner blant annet at mange utsatte for æresrelatert vold ikke søker hjelp, enten fordi de ikke ser behovet, men også på grunn av dårlige erfaringer der de tror at de ikke skal bli forstått eller er redde for å skade sin familie. Darj mfl. avdekker i sin studie at unge hbtq-personer opplever å møte manglende kunnskap i hjelpetjenester, i form av at hjelpetjenestene oppleves sjelden å innse alvoret i situasjonen, slik intervjupersonene opplevde det. Dette kan bidra til å normalisere voldsutsattheten (Darj mfl. 2011:167). Knutagård & Nidsjö (2004) viser i sin studie til en *usynliggjøring* innenfor tjenesteapparatet som en konsekvens av manglende kunnskap om seksualitet, seksuell utvikling og æresrelatert vold blant fagpersoner (Knutagård & Nidsjö 2004:326). Manglende kunnskap og uklar fenomenforståelse i tjenesteapparatet om æresrelatert vold og hbt-spørsmål fremstår som et gjennomgående problem i studiene til både Darj mfl. 2011 og Knutagård & Nidsjö 2004. Tillitten til organisasjoner som arbeider med æresproblematikk fremstår også som lav (Baianstovu mfl. 2019). Mange fagfolk innenfor hjelpetjenestene viser imidlertid et stort engasjement, men de oppfatter og håndterer tematikken svært forskjellig.

Det fremkommer hos Baianstovu mfl. at det innenfor hjelpetjenestene er lærere og elevhølsa⁸⁴ som viser seg å være viktigst for de utsattes mulighet for å få hjelp (Baianstovu mfl. 2019:39). Utover dette gir de voldsutsatte uttrykk for at de har liten tillit til at hjelpetjenestene i bredt, som sosialtjenesten, politiet, ungdomsmottaket, helse- eller sykeomsorgen (sjukvården), vil forstå eller hjelpe. Hvorvidt dette har sammenheng med manglende fenomenforståelse og handlings- og henvisningskompetanse fremgår ikke av disse studiene.

I en studie av Högdin fra 2017 understrekes kulturell kompetanse og kultursensitivitet som en forutsetning for samhandling på området æresrelatert vold. Formålet med Högdins studie er å øke kunnskapene om hvilke muligheter som ligger i samhandling når sosiale virksomheter skal utvikle metoder for å håndtere æresrelatert vold. Studien fokuserer på utfordringer knyttet til å håndtere ulike perspektiver på æresrelatert vold når ulike aktører skal samhandle. Högdin peker på skolen som viktig for å utvikle modeller for å håndtere æresrelatert vold i sosiale virksomheter, siden skolen inntar så stor rolle i unges liv.

Flere av de overfornevnte svenske studiene (Chamoun & Mehran 2019 og Darvishpour & Lahdenperä 2014) problematiserer ulike sider ved samhandlingens utfordringer, uten å være helt dekkende for de spørsmål vi ønsker å belyse. Det har ikke vært like lett å finne relevante studier fra Danmark, selv om samhandling også har stått sentralt i flere danske studier. Disse har imidlertid, så langt vi har avdekket, ikke hatt det samme kulturelle perspektivet som i svenske studier (Viden til Velfærd 2018).

Kompetanse på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold slik det er dokumentert i svensk og dansk forskning – spørsmål for videre analyse

En viktig lærdom å trekke ut av særlig de svenske studiene som er vist til her, er at begrepene om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold må defineres og avgrenses fra andre former for kontroll og vold. Slik det beskrives i sentrale svenske studier vist til ovenfor, gis begreper ulikt innhold når det kommer til konkret anvendelse. Dette kan gjøre det mer komplekst når situasjoner med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold henvises videre og ulike instanser skal samhandle.

Tillit til tjenestenes kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan påvirke i hvilken grad utsatte tar kontakt med tjenester. En variant av dette er også at manglende kunnskap om fenomenet kan bidra til å usynliggjøre problemet innenfor tjenesteapparatet og med det svekke kompetansen på området ytterligere. Dette vil vi ikke ha mulighet til å teste direkte, siden vi ikke har data fra brukersiden. Vi har imidlertid data fra blant annet en interesseorganisasjon for skeive. I denne sammenhengen er det relevant å spørre i hvilken grad de fra deres perspektiv opplever at opplærings- og integreringstjenestene som møter nyankomne

⁸⁴ Elevhølsa skal omfatte medisinsk, psykologisk, psykososial og spesialpedagogisk oppfølging.

flyktninger og innvandrere, besitter en kompetanse og forståelse som letter mulighetene for å ta opp spørsmål knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Det er også relevant å trekke ut av de skandinaviske forskningsbidragene vi har løftet frem her, utfordringene knyttet til begrepsforståelse. Her kan vi sette frem en hypotese om at jo større grad av enighet rundt hvordan ulike sider ved negativ sosial kontroll og æresrelatert vold skal tolkes og forstås, jo lettere er det også å etablere et samarbeid enten med hjelpetjenester eller med andre aktører innenfor samme organisatoriske enhet.

A.1.7: Kompetanse i tjenesteapparatet og kunnskapshull

Det kommer i denne kunnskapsstatusen klart frem at det er begrensede forskningen i Norge, Sverige og Danmark, som retter seg mot kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i opplærings- og integreringstjenester for nyankomne flyktninger og innvandrere.

Det er imidlertid gjennomført en rekke relevante norske studier av tjenesteapparatets kunnskap og håndtering av ulike sider ved handlingsplanene etter hvert som de har kommet. Således foreligger det mye kunnskap om hvordan tjenesteapparatet, det ordinære og det spesifikke, forstår og håndterer negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, inklusive tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Dette har vært en viktig del av bakteppet når vi har utformet vår empiriske studie.

Appendiks 2.

Tabell A.2.1. Studier inkludert i kunnskapsstatusen (appendiks 1) samt bakgrunn (kapittel 1) fordelt på henholdsvis (1) Fenomenforståelse (2) Handlings- og henvisningskompetanse og (3) Samhandlingskompetanse. Innenfor hver av disse kategoriene har vi systematisert studiene i tre nivåer, etter relevans.

	1. Fenomenforståelse	2. Handlings- og henvisningskompetanse	3. Samhandlingskompetanse
(1) Kunnskapsstatus på studiens primære fokusområde, kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold innenfor opplærings- og integreringstjenester for nyankomne flyktninger og innvandrere.	Ingen studier	Ingen systematiske studier Leirvik mfl. 2020	Ingen studier
(2) Sekundære kilder for kunnskapsstatusen.	Als Research 2018 Baianstovu mfl. 2019 Bredal og Melby 2018 Bredal mfl. 2015 Darj mfl.2011 Darvishpour & Lahdenperä 2014 Ekspertgruppen mv. 2020 Følner mfl. 2018 Kommuneundersøkelsen 2021 Länsstyrelsen 2017 Lidén og Bredal 2017 Leirvik mfl. 2020 Liversage 2017 NOU 2017 Oslo Economics 2019 Proba 2021	Baianstovu mfl. 2019 Chamoun & Mehran 2019 Darj mfl. 2011 Knutagård & Nidsjö 2004 Leirvik mfl. 2020 Lidén mfl. 2014 NOU 2017 Røsdal mfl. 2019 Sentio 2020	Chamoun & Mehran 2019 Hansen mfl. 2020 Högdin 2017 Krane mfl. 2017 Leirvik mfl. 2020 Paulsen mfl.2011 Skjørten mfl. 2019

	Røsdal mfl. 2019 Sentio Research 2020 Strid mfl. 2021 Aarset & Bredal 2018		
(3) Kunnskapsstatus på andre temaer innenfor tjenesteområder, men der det eksisterer en viss overføringsverdi eller relevans av de funn som er gjort.	NOU 2017	Baianstovu mfl. 2019 NOU 2017	Chamoun & Mehran 2019 Darvish & Lahdenperä 2014 Viden til Velfærd 2018

Appendiks 3: Spørreskjema

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold: Nyankomne flyktninger og innvandrere

Så flott at du vil svare på undersøkelsen!

Tre begreper som blir brukt i undersøkelsen:

1) Nyankomne flyktninger og innvandrere: her mener vi alle typer innvandrere som har kommet til Norge i løpet av de siste fem årene, men i tillegg også de som fortsatt befinner seg i et introduksjonsprogram e.l.

2) "Opplærings- og integreringstjenester" - her tenker vi på følgende tjenester nyankomne innvandrere møter: voksenopplæring, intro, mottaksklasser/skoler, ulike videregående løp for voksne, samt karriereveiledning.

3) Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll blir i undersøkelsen forkortet til Kompetanseteamet

*FORHÅNDSVISNING (viser alle spørsmål, validerer ikke svarene)
SVAR FRA FORHÅNDSVISNINGEN BLIR IKKE LAGRET. DENNE LENKEN MÅ IKKE DISTRIBUERES TIL REELLE RESPONDENTER.*

Hvor arbeider du?

- Kommunal voksenopplæring
- Enhet med ansvar for introduksjonsprogram
- Annen flyktningetjeneste
- Mottaksskole / mottaksklasse
- Vanlig videregående skole med kombinasjonsklasser eller innføringsklasser
- Videregående skole for voksne
- Tilrettelagt videregående opplæringsløp for voksne innvandrere
- Karrieresenter
- Annet, vennligst spesifiser

--- sideskift ---

Hva slags type stilling har du?

- Lederstilling
- Lærer
- Programrådgiver e.l. (intro)
- Miljøarbeider/sosialarbeider
- Rådgiver (skole)
- Flyktningeveileder/-konsulent
- Karriereveileder
- Annet, vennligst spesifiser

--- sideskift ---

Hva slags type opplæring jobber du med i voksenopplæringen?*Flere svar mulig*

-
- Norsk
 - Samfunnskunnskap
 - Grunnskole
 - Forberedende voksenopplæring (FVO)
 - Ingen av disse
 - Vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Er du kontaktlærer?

-
- Ja
 - Nei
 - Vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Er hoveddelen av deltakere/elever du (din organisasjon) jobber med nyankomne innvandrere?

-
- Ja, alle
 - Ja, hoveddelen
 - Nei, et mindretall
 - Nei, ingen
 - Vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Gir du (din organisasjon) karriereveiledning etter integreringsloven?

-
- Ja
 - Nei
 - Vet ikke
-

--- sideskift ---

Utgangskriterium: Minst ett av følgende kriterier må være oppfylt:

'Gir du (din organisasjon) karriereveiledning etter integreringsloven?' har svart 'Nei'

'Gir du (din organisasjon) karriereveiledning etter integreringsloven?' har svart 'Vet ikke'

Er negativ sosial kontroll og æresrelatert vold temaer som ansatte i deres organisasjon har bevissthet og kunnskap om?

-
- Ja, mye
 - Ja, noe
 - Nei, lite eller ingenting
 - Vet ikke / vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Hvilke kjennetegn ser du etter for å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?*KRYSS AV ALLE DU ANSER Å VÆRE VIKTIGE*

-
- Er ikke med på sosiale arrangementer
 - Tegn etter fysisk vold
 - Overdrevent pratsom
 - Anspenhet
 - Er ikke tilstede på sosiale medier
 - Passivitet/stillhet
 - Dynamikk og kommunikasjon i parsamtaler
 - Manglende progresjon i opplæring
 - Får ikke lov til å fortsette med videre utdanning
 - Kroppsspråk
 - Husker lite fra tidligere samtaler
 - Uteblivelse fra planlagte aktiviteter / høyt fravær
 - Utagerende oppførsel
 - Egen magesfølelse på at det er noe galt
 - Endret klesdrakt til mer religiøs/tradisjonell stil
 - Gråt
 - Vanskelig å svare / ikke relevant
-

--- sideskift ---

Hvilke kjennetegn ser du etter for å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?*KRYSS AV ALLE DU ANSER Å VÆRE VIKTIGE*

-
- Kommer ikke tilbake fra ferien til skolestart
 - Plutselige forandringer i familien
 - Blir fulgt til og fra skolen av eldre søsken eller foreldre
 - Er ikke tilstede på sosiale medier
 - Drar rett hjem etter skolen
 - Begynner å kle seg annerledes
 - Lever et dobbeltliv. Skifter klær før og etter skolen
 - Får ikke lov til å ha kjæreste eller treffe venner
 - Tidlig inngått ekteskap hos søsken
 - Søknad om lengre ferie
 - Svarer ikke på meldinger etter skoletid (det kan være et tegn på at mobilen er konfiskert)
 - Noen andre i familien har kontroll over ungdommens penge-, mobil- og nettbruk
 - Søsken som blir giftet bort mot sin vilje
 - Får ikke delta på gymtimer eller svømming med annet kjønn
 - Prøver å skjule et hemmelig kjæresteforhold
 - Gjør det veldig bra på skolen for å kjøpe seg tid fra fremtidig ekteskap
 - Blir overvåket av eldre søsken, foreldre eller slektninger
 - Fravær fra skolen
 - Er ikke med på sosiale arrangementer
 - Tatt ut av skolen av foreldre/verger
 - Får ikke lov til å fortsette med videre utdanning
 - Vanskelig å svare / ikke relevant
-

--- sideskift ---

Hva er det viktig å spørre om for å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?*KRYSS AV ALLE DU ANSER Å VÆRE VIKTIGE*

-
- Om de får treffe venner

- Om de liker seg i Norge
- Kan de treffe hvem de vil når de vil
- Hvordan er nettverket deres (i Norge og på tvers av landegrensler)
- Hvordan de har det
- Om de har bankkort, mobil, egen mail etc.
- Om familien følger med på deres digitale aktiviteter
- Om familien sjekker hvem de snakker med
- Om familien har oversikt over hvor de beveger seg (via digitale verktøy etc.)
- Vanskelig å svare / ikke relevant

--- sideskift ---

Hvor enkelt synes du det er å avdekke følgende?

	Enkelt	Det varierer	Vanskelig	Ikke relevant for meg
Negativ sosial kontroll	☐	☐	☐	☐
Æresrelatert vold	☐	☐	☐	☐
Annen vold i nære relasjoner	☐	☐	☐	☐
Tvangsekteskap	☐	☐	☐	☐
Kjønnslemlestelse	☐	☐	☐	☐
Ufrivillig utenlandsopphold	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Synes du at du har tilstrekkelig kompetanse på de følgende tematikkene?

	Ja	Delvis	Nei	Ikke relevant for meg
Negativ sosial kontroll	☐	☐	☐	☐
Æresrelatert vold	☐	☐	☐	☐
Annen vold i nære relasjoner	☐	☐	☐	☐
Tvangsekteskap	☐	☐	☐	☐
Kjønnslemlestelse	☐	☐	☐	☐
Ufrivillig utenlandsopphold	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Hvor enkelt synes du det er å avgjøre hva som er negativ sosial kontroll og hva som er akseptabel sosial kontroll?

- Enkelt
- Det varierer
- Vanskelig
- Ikke relevant for meg

--- sideskift ---

Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander?

	Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke / vanskelig å svare
Det er tydelig definert hvem i «opplærings- og integreringstjenestene» som har ansvaret for oppfølging av saker	☐	☐	☐	☐	☐
Det er tydelig definert i organisasjonen hvem som skal ha kompetanse til å avdekke og henvise saker	☐	☐	☐	☐	☐
Ansvarsfraskrivelse og manglende oppfølging er et betydelig problem på dette området	☐	☐	☐	☐	☐
Vi opplever godt samarbeid mellom ulike aktører på tematikken	☐	☐	☐	☐	☐
Det er manglende koordinering av samarbeidet	☐	☐	☐	☐	☐
Personlige nettverk er avgjørende for hvem man trekker inn i oppfølgingen av en sak	☐	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Og hvor enig/uenig er du i følgende påstander?

	Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke / vanskelig å svare
Det er så få saker at vi klarer å håndtere de sakene vi har	☐	☐	☐	☐	☐
Det er utfordrende å få håndtert saker på tematikken samtidig som vi skal ivareta tjenestens primære oppgaver	☐	☐	☐	☐	☐
Ansatte har bygget opp en god relasjon som gjør det lett for nyankomne flyktninger og innvandrere å komme til oss om de blir utsatt for negativ sosial kontroll	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg blir usikker på hvordan jeg skal gripe det an i en samtale når jeg er bekymret for at noen utsettes for temaer knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.	☐	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Har du eller dine kolleger i løpet av de siste to år avdekket tilfeller av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold?

- Ja, vi har avdekket mange slike tilfeller
 Ja, vi har avdekket noen slike tilfeller
 Ja, ett eller to tilfeller
 Nei, vi har ikke avdekket noen slike tilfeller
 Det vet jeg ikke
 Vanskelig å svare / ikke relevant

--- sideskift ---

Hvordan velger du / dere å handle i tilfeller der det avdekkes negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold?

- Løse det ved dialog og samtale innenfor organisasjonen
- Hente råd fra de spesielle tjenestene, som minoritetsrådgivere, kompetanseteamet, IMDIs fagteam
- Henvise til relevante ordinære tjenester, som barnevern, politi, krisesenter
- Har ikke mulighet til å gjøre noe
- Vil variere, ikke noe fast mønster
- Vet ikke/ikke relevant

--- sideskift ---

Har dere kjennskap til og bruker dere veiledere på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som er utarbeidet av de følgende:

	Ja, kjenner og bruker	Kjenner, men bruker ikke	Kjenner ikke	Vanskelig å svare
Bufdir	☐	☐	☐	☐
Utlendingsdirektoratet	☐	☐	☐	☐
HK-dir	☐	☐	☐	☐
Andre (vennligst spesifiser under)	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Hvis noen ansatte hos deg avdekker eller du selv bidrar til å avdekke negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, vet du da hvordan du skal handle?

- Ja i stor grad
- Ja i noen grad
- Nei, i liten grad
- Vet ikke
- Ikke aktuelt

--- sideskift ---

Opplever du noen av følgende utfordringer knyttet til hvordan du skal gripe inn om du avdekker negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold?

KRYSS AV FOR DE DU ANSER Å VÆRE VIKTIGE UTFORDRINGER

- Å ta kontakt med politi, krisesenter eller barnevern kan gjøre situasjonen vanskeligere for den utsatte
- Vanskelig å vite hvor alvorlig saken er
- Vanskelig å vite hvem man skal henvende seg til når en sak er oppdaget
- Å få samtykke fra den utsatte til å gå videre og involvere andre instanser (når aktuelt)
- Hva man gjør i situasjoner der den utsatte ikke gir samtykke til å gå videre til andre instanser
- Hva man skal spørre om for å avdekke
- Når den utsatte ikke selv forstår at det han eller hun utsettes for, ikke er greit
- Opplever ingen av disse utfordringene

--- sideskift ---

Er det noe av det følgende du synes du ikke har tilstrekkelig av i ditt arbeid med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

FLERE SVAR MULIG

-
- Oversikt over ordinære/generelle hjelpetjenester (f.eks. krisesenter, barnevern, politi, NAV, helsestasjon, osv.)?
 - Oversikt over særskilte tjenester (minoritetsrådgivere, kompetanseteamet, IMDis fagteam, etc.)?
 - Innsikt i de nyankomne innvandrernes kultur og / eller religiøse praksiser?
 - Tid til rådighet for håndtere tematikken?
 - Økonomiske ressurser til å gjøre en god jobb?
 - Støtte fra ledelse i egen institusjon?
 - Oversikt over relevante nettressurser?
 - Ingen av disse
-

--- sideskift ---

På hvilke måter er det gjennomført opplæring i organisasjonen din for å sikre tilstrekkelig kompetanse om tematikken?

FLERE SVAR MULIG

-
- Samlingsbasert etter- og videreutdanning ved universitet/høgskole/kompetansesenter
 - Nettbasert etter- og videreutdanning ved universitet/høgskole
 - Kortvarige kurs, seminar/webinar og/eller workshop (varighet inntil en uke)
 - Langvarige kurs og/eller seminar/webinar (med veiledning)
 - Digitale opplæringsverktøy på nett (uten veiledning, f.eks. e-læring, interaktive verktøy på nett)
 - Informasjonsmaterieill på nett (video, brosjyrer og nettsider)
 - Ingen av disse
-

--- sideskift ---

Hvis du har deltatt på slike kompetansehevede opplæringstiltak, hva slags temaer er blitt gjennomgått der?

FLERE SVAR MULIG

-
- Har ikke deltatt
 - Hvordan avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
 - Hvordan man prater med de som har blitt utsatt for / ved mistanke om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
 - Kjennskap til opplysnings- (melde-)plikten og avvergingsplikten
 - Hvordan forebygge at nyankomne innvandrere blir utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
 - Seksualitet og kjønnsidentitet
 - Kjennskap til andre tjenesters rolle
 - Systematisk samarbeid mellom egen organisasjon og hjelpetjenester/tiltak
 - Etniske, religiøse og nasjonale minoriteter
 - Annet, si gjerne hvilke
-
-

--- sideskift ---

På hvilke områder har din organisasjon behov for økt kompetanse?

FLERE SVAR MULIG

-
- Hvordan avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
 - Hvordan man prater med de som har blitt utsatt for / ved mistanke om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

- Kjennskap til opplysnings- (melde-)plikten og avvergingsplikten
- Hvordan forebygge at nyankomne innvandrere blir utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
- Seksualitet og kjønnsidentitet
- Kjennskap til andre tjenesters rolle
- Systematisk samarbeid mellom egen organisasjon og hjelpetjenester/tiltak
- Etniske, religiøse og nasjonale minoriteter
- Annet, si gjerne hvilke

--- sideskift ---

Vil det være hensiktsmessig å stille krav til at ansatte i tjenester som jobber med nyankomne innvandrere må gjennomføre et kurs for å sikre en basiskompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

FLERE SVAR MULIG

- Ja, for ledere
- Ja, for enkelte kategorier ansatte som oftest kommer i berøring med tematikken
- Ja, for alle ansatte
- Nei
- Vet ikke

--- sideskift ---

Har du forslag til hvordan man bør organisere kompetansehevende tiltak, hvilke temaer det burde legges mer vekt på, eller andre råd til hvordan man kan styrke kompetansen for å forebygge og avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne innvandrere?

--- sideskift ---

Hva vil du si har vært de viktigste kildene til din kompetanse om tematikken?

FLERE SVAR MULIG

- Formell utdanning
- Kompetansetiltak i regi av IMDi, HK-dir (tidl. Kompetanse Norge), andre statlige institusjoner
- Tiltak eller kontakt med særskilte tjenester (Kompetanseteamet, minoritetsrådgivere, etc.)
- Tiltak eller kontakt med regionale aktører som RVTS
- Kompetansehevende tiltak i egen organisasjon
- Handlingsplanen på tematikken
- Forskningsrapporter / faglitteratur
- Læring gjennom kolleger
- Læring gjennom egne saker
- Tiltak eller kontakt med frivillige organisasjoner

- Media / offentlig debatt
 Nettsiden NORA
 Nettsiden flyktning.net
 Andre nettressurser
 Annet (vennligst spesifiser)

Ingen av disse

--- sideskift ---

Hva ser du som din organisasjons ansvar på tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

	Ja	I noen grad	Nei	Vanskelig å svare
Forebygge	☐	☐	☐	☐
Avdekke	☐	☐	☐	☐
Håndtere saker når avdekket	☐	☐	☐	☐
Henvise til andre tjenester	☐	☐	☐	☐
Følge opp for å se at saken blir håndtert	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Hvor viktig vil du si det er at din organisasjon har følgende typer kompetanse i deres arbeid med saker om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

	Svært viktig	Nokså viktig	Lite eller ikke viktig	Vanskelig å svare / ikke relevant
Kunnskap om hva negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og tilhørende tematikk er	☐	☐	☐	☐
Relasjonskompetanse	☐	☐	☐	☐
Kulturforståelse	☐	☐	☐	☐
Kunnskap om regelverk som taushetsplikt, meldeplikt og avvergingsplikt	☐	☐	☐	☐
Hvordan avdekke og samtale med den utsatte	☐	☐	☐	☐
Når man skal henvise de som er utsatt til hjelpeapparatet	☐	☐	☐	☐
Hvem i hjelpeapparatet man skal henvise til	☐	☐	☐	☐
Hvordan guide og støtte den utsatte i kontakten med hjelpeapparatet	☐	☐	☐	☐
Kunnskap om hva de spesielle/særskilte tjenestene på tematikken (Kompetanseteamet, minoritetsrådgivere, IMDis fagteam, etc) kan bidra med	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Er det noen av disse områdene hvor du mener organisasjonen din trenger mer kompetanse?
FLERE SVAR MULIG

- Kunnskap om hva negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og tilhørende tematikk er

- Relasjonskompetanse
- Kulturforståelse
- Kunnskap om regelverk som taushetsplikt, meldeplikt og avvergingsplikt
- Hvordan avdekke og samtale med den utsatte
- Når man skal henvise de som er utsatt til hjelpeapparatet
- Hvem i hjelpeapparatet man skal henvise til
- Hvordan guide og støtte den utsatte i kontakten med hjelpeapparatet
- Kunnskap om hva de spesielle/særskilte tjenestene på tematikken (Kompetanseteamet, minoritetsrådgivere, IMDIS fagteam, etc) kan bidra med
- Nei, vi har nok kompetanse på alt dette

--- sideskift ---

Er det noen av de følgende grupper som du mener hjelpeapparatet og tjenestene rundt nyankomne flyktninger og innvandrere i for liten grad greier å følge opp på denne tematikken?

- Unge jenter
- Unge gutter
- LHBTIQ (lesbiske, homofile, trans, etc.)
- Godt voksne kvinner
- Muslimer
- Andre religiøse grupper
- Arbeidsinnvandrere
- Familiegjenforente
- Flyktninger/Asylsøkere
- Innvandrere med kort introduksjonsløp
- Innvandrere uten introduksjonsprogram
- Vet ikke / vanskelig å svare / ikke relevant

--- sideskift ---

Når det gjelder LHBTIQ problematikk i relasjon til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne innvandrere, er du enig eller uenig i følgende påstander?

	Helt uenig	Delvis uenig	Delvis enig	Helt enig	Vet ikke	Ikke relevant
Generelt er det for lite oppmerksomhet rettet mot denne gruppen i opplærings- og integreringstjenestene	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det er vanskeligere å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i denne gruppen enn andre utsatte grupper	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det er vanskelig å få en dialog blant nyankomne innvandrere om denne LHBTIQ-tematikken fordi dette er tabubelagt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vår organisasjon har mye oppmerksomhet rettet mot denne gruppen i vår opplæring/tiltak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
LHBTIQ-personer forteller oss at de er redde for reaksjoner ved å stå fram i familie og /eller miljø	☐	☐	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Tar dere opp tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i undervisningen?

- Ja, fast og obligatorisk del av undervisningsopplegget for alle
- Ja, nevnes gjerne ad hoc i undervisningssammenheng
- Temaet blir ikke tatt opp
- Vet ikke / vanskelig å svare
- Ikke relevant

--- sideskift ---

Hvordan tar dere opp tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i deres organisasjon?

FLERE SVAR MULIG

- Tas opp i gruppesamtaler på tvers av familier
- Tas opp i gruppesamtaler med nyankomne familier
- Tas opp i 1-1 samtaler med nyankomne innvandrere/flyktninger
- Tas opp i parsamtaler med nyankomne innvandrere/flyktninger
- Tas opp blant kolleger / med ledelsen først når det avdekkes tilfeller av tematikken
- Tematikken diskuteres jevnlig blant kolleger uavhengig av enkeltsaker
- Annet (vennligst spesifiser)
- Ikke relevant for meg/oss

--- sideskift ---

Er det noen deler av regelverk omkring tematikken som du mener organisasjonen ikke har tilstrekkelig kompetanse omkring?

FLERE SVAR MULIG

- Taushetspliktsbestemmelser
- Opplysningsplikt (meldeplikt) til barnevernet
- Avvergingsplikt
- Straffelovens særskilte reguleringer på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold-tematikken
- Straffelovens reguleringer om vold i nære relasjoner
- Utlendingsregelverket
- Organisasjonen har tilstrekkelig kompetanse på alle disse
- Vet ikke / vanskelig å svare

--- sideskift ---

Synes du det er vanskelig å tolke og gjøre avveininger rundt ulike sider ved slike regelverk?

- Ja, veldig
- Ja, av og til
- Nei, lite eller nesten ikke
- Vanskelig å svare
- Ikke relevant

--- sideskift ---

Har organisasjonen din rutiner for hvordan ansatte kan handle på bakgrunn av bekymring for

at noen nyankomne er utsatt for eller selv utsetter andre for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

-
- Ja, skriftlige rutiner, spesifikt på denne tematikken
 - Ja, skriftlige rutiner, ikke spesifikt på denne tematikken, men den blir fanget opp
 - Ja, vi har rutiner, men ikke skriftlige
 - Nei
 - Vet ikke / vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Er du kjent med Handlingsplanen mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og/eller tidligere handlingsplaner på tematikken?

-
- Ja, godt kjent med Handlingsplanen
 - Ja, noe kjent med Handlingsplanen
 - Har hørt om, men lite kjent med Handlingsplanen
 - Har ikke hørt om Handlingsplanen
 - Vanskelig å svare/ Ikke aktuelt
-

--- sideskift ---

Har dere brukt noen av følgende ressurser i eget arbeid på tematikken?

FLERE SVAR MULIG

-
- Handlingsplanen
 - Opplegg som er utarbeidet av IMDi eller HK-dir (tidligere Kompetanse Norge)
 - Opplegg som er utarbeidet av frivillige organisasjoner
 - Opplegg som andre tjenester har utarbeidet
 - Nei, ingen av disse
 - Vet ikke / vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Har du opplevd noen av følgende utfordringer i ditt arbeid med å avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne innvandrere?

FLERE SVAR MULIG

-
- Vanskelig å få til en dialog om tematikken blant nyankomne pga svake norskkunnskaper (hos den potensielt utsatte)
 - Vanskelig å få til en dialog blant nyankomne når man må bruke tolk
 - Vanskelig å snakke med de nyankomne fordi de opplever tematikken som noe «privat»
 - Vanskelig å snakke om tematikken med nyankomne innvandrere fordi de ikke forstår at slike praksiser er galt
 - Vanskelig å snakke om fordi nyankomne kan være redde for å miste oppholdstillatelsen
 - Vanskelig å snakke om fordi nyankomne frykter for sin egen sikkerhet, for eksempel i form av forsterket kontroll og vold
 - Har ikke opplevd noe av dette
 - Vet ikke / vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Hvilke av de følgende ressurser på tematikken har du kjennskap til?

FLERE SVAR MULIG

-
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll
 - Minoritetsrådgivere skole
 - IMDIs fagteam mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold
 - Integreringsrådgivere ved utenriksstasjoner
 - Frivillige organisasjoner på feltet
 - RVTS (De regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging)
 - Familievoldskoordinatorer i politiet
 - Har ikke kjennskap til noen av disse
 - Vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Når dere avdekker et tilfelle av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold blant nyankomne flyktninger, hvilke av de følgende tjenestene tar dere da først og fremst kontakt med?**FLERE SVAR MULIG**

-
- Følger opp selv, samtaler hos oss
 - Programrådgivere/andre med oppfølgingsansvar
 - Frivillige, for eksempel Røde-kors telefonen
 - Tjenester med ekspertise på tematikken (Kompetanseteamet, minoritetsrådgivere, IMDIs fagteam etc.)
 - Hjelpeapparatet (politi, barnevern, krisesenter, m.fl)
 - Dette er ikke mitt ansvar
 - Vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Opplever dere at voksenopplæring og/eller karriereveiledere henvender seg til dere når de oppdager tilfeller av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold for videre oppfølging?

-
- Ja, vi får ofte slike henvendelser
 - Av og til
 - Sjelden eller aldri
 - Vanskelig å svare
-

--- sideskift ---

Er samarbeidet deres med følgende typer aktører på tematikken systematisk eller av en mer sporadisk art?

«Opplærings- og integreringstjenester» (intro, voksenopplæring, etc.)

- Systematisk (med de mest relevante aktørene)
 - Med noen aktører systematisk, med andre sporadisk
 - Sporadisk
 - Har ikke slikt samarbeid
 - Vet ikke / ikke aktuelt
-

Hjelpetjenester (politi, barnevern, krisesenter, etc.)

- Systematisk (med de mest relevante aktørene)
- Med noen aktører systematisk, med andre sporadisk
- Sporadisk
- Har ikke slikt samarbeid

Vet ikke / ikke aktuelt

--- sideskift ---

Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander?

	Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke / vanskelig å svare
Det er ikke min oppgave å gjøre noe med folks fortellinger om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg hører på folks fortellinger om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og melder fra til leder	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg hører på folks fortellinger om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og tar kontakt med hjelpeapparatet for dem slik at de kan få hjelp	☐	☐	☐	☐	☐
Min rolle er kun å avdekke, jeg skal ikke involvere meg i og håndtere saker	☐	☐	☐	☐	☐

--- sideskift ---

Avslutningsvis vil vi stille noen få generelle åpne spørsmål om tematikken. Vi håper du tar deg tid til å svare på disse også, for det vil gi oss større forståelse av hva som fungerer godt og hva som ikke fungerer så bra. På forhånd takk!

Ut fra ditt ståsted, hva mener du fungerer spesielt bra med hensyn til hvordan din organisasjon arbeider med tematikken negativ sosial kontroll og æresrelatert vold overfor nyankomne innvandrere

--- sideskift ---

Ut fra ditt ståsted, hva er spesielt viktig å være oppmerksom på når det gjelder håndtering av saker knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant nyankomne innvandrere?

--- sideskift ---

Endelig siste spørsmål - takk for at du har holdt ut! Veldig nyttig for oss!

Ut fra ditt ståsted, hvordan mener du man best kan øke kompetansen omkring negativ sosial kontroll og æresrelatert vold blant de tjenestene (skole, voksenopplæring, introduksjonsprogram, etc.) som møter nyankomne innvandrere?

Appendiks 4: Utsendelsesbrev til survey

Forespørsel om deltakelse i spørreundersøkelse om kompetansebehov i opplærings- og integreringstjenester på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

By- og regionforskningsinstituttet NIBR ved OsloMet foretar for tiden på oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) en kartlegging av kompetansebehov i opplærings- og integreringstjenester på området negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Ulike aktører bidrar i dette arbeidet, og din organisasjon er plukket ut blant dem som sannsynligvis har viktige erfaringer på feltet. Vi håper derfor at du og dine kolleger vil ta dere tid til å fylle ut vedlagte spørreskjema. Det vil anslagsvis ta 10 minutter å fylle ut skjemaet. Opplysningene vi samler inn skal hjelpe IMDi i utviklingen av en kompetansehevingsstrategi samt styrke grunnlaget for å dimensjonere, målrette og koordinere kompetansehevingsarbeidet til minoritetsrådgivere, integreringsrådgivere, IMDis fagteam og Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (Kompetanseteamet).

Siden vi spør om stilling kombinert med organisasjonstype, innebærer dette at du i noen tilfeller indirekte kan identifiseres (dette kan også skje dersom du skriver om noe som kan identifisere deg i undersøkelsens åpne spørsmål). Dermed er dette å regne som personopplysninger som reguleres av personvernregelverket. Regelverket gir deg noen rettigheter, samtidig som det innebærer forpliktelser for oss forskere.

Det er frivillig å delta i spørreundersøkelsen. Vi vil ikke registrere opplysninger som direkte kan identifisere deg. Det betyr at du heller ikke kan trekke deg etter å ha trykket på knappen for å sende inn spørreskjemaet, for vi vil ikke være i stand til å finne ut hvem som har svart. For mer om undersøkelsen og dine rettigheter, se her [[lenke til egen webside](#)].

Spørreundersøkelsen én av flere datakilder i prosjektet. Svarene fra spørreundersøkelsen registreres elektronisk. Dataene fra undersøkelsen vil bare brukes til statistiske analyser, og det vil ikke være mulig å identifisere enkeltorganisasjoner eller enkeltpersoner i publikasjonene fra evalueringen.

Vi vil bruke opplysningene om deg bare til formålene vi har fortalt om i dette skrivet, og eventuell akademisk publisering. Det er bare forskerne i prosjektet som har tilgang på dataene, og vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Prosjektet skal etter planen avsluttes i november 2022. Ved avslutningen av prosjektet vil vi anonymisere alle personopplysninger (i praksis innebærer dette å slette informasjon i åpne spørsmål som vil kunne identifisere respondenter).

På oppdrag fra NIBR/OsloMet har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (tidligere NSD – Norsk senter for forskningsdata AS) vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NIBR/OsloMet ved Arne Holm, på epost: arneh@oslomet.no
- Vårt personvernombud: Ingrid. S. Jacobsen, ingridj@oslomet.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost personverntjenester@nsd.no eller telefon: 55 58 21 17.

Vi trenger ditt samtykke

Ved å svare på denne undersøkelsen, gir du ditt samtykke til at vi behandler opplysninger om deg.

Med vennlig hilsen

Arne Holm
Forsker/prosjektleder